Marguerite

Yourcenar

APSAKYMAI

Marguerite Yourcenar

kaip tekantis vanduo

Marguerite Yourcenar

Kaip tekantis vanduo

Apsakymai

Iš prancūzų kalbos vertė
PRANAS BIELIAUSKAS

baltų lankų
rinktinė proza

baltos lankos

UDK 821.133.1-32

Versta iš:
Marguerite Yourcenar,
Comme l'eau qui coule,
Éditions Gallimard, 1982

Knygos leidimą remia Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication „Oscar Milosz", bénéficie du soutien de l' Ambassade de France en Lituanie et l'Institut français

Knygos leidimą remia Prancūzijos ambasada Lietuvoje ir Prancūzų institutas (O. Milašiaus programa knygų leidybai remti).

Redaktorė
Diana Bučiūtė

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Maketavo
Sigrida Juozapaitytė

ISSN 1822-6930
ISBN 978-9955-23-743-3

TURINYS

ANNA, SOROR...

Ji gimė 1575 metais Neapolyje už storų Šv. Elmo tvirtovės, kurios komendantas buvo jos tėvas, sienų. Donas Alvaras, jau seniai įsikūręs Apeninų pusiasalyje, buvo pelnęs ne tik vicekaraliaus palankumą, bet ir Kampanijos liaudies bei bajorų, kuriems pabodo Ispanijos valdininkų savivalė, priešiškumą. Vis dėlto niekas bent jau nedrįso suabejoti jo dorumu ar aukšta kilme. Savo giminaičio, kardinolo Mauricijaus Karafos padedamas, jis vedė Anjezės de Montefeltro vaikaitę Valentiną, paskutinę gėlę, kuriai išskirtiniais talentais apdovanota giminė, regis, buvo išeikvojusi visas galias. Valentina buvo graži, šviesiaveidė, liauno stoto mergina: tobulas jos grožis pribloškė net Abiejų Sicilijų karalystės sonetų kūrėjus. Baimindamasis pavojaus, kurį tokia gražuolė gali kelti jo garbei, iš prigimties nelinkęs pasitikėti moterimis, donas Alvaras žmoną laikė beveik įkalintą, todėl Valentinos gyvenimas slinko čia niūriuose vyro dvaruose Kalabrijoje, čia Iskijos vienuolyne, kur ji leisdavo gavėnią, čia skliautuotuose tvirtovės kambarėliuose, kurios požemiuose gyvi pūdavo įtariamieji erezija ir režimo priešininkai.

Savo likimą jaunoji moteris priėmė nuolankiai. Jos vaikystė prabėgo Urbine tarp rafinuočiausių bei šviesiausių to meto žmonių ir senovinių rankraščių, besiklausant protingų pokalbių ir

meilės violų* garsų. Šlovindamas būsimąjį jos atėjimą į šį pasaulį, paskutines savo eiles jai sudėjo mirštantis Pjetras Bembas**.

Vos tik atsigavusi po gimdymo, motina nuvežė ją į Romą, į Šv. Onos vienuolyną. Išblyškusi moteris liūdna raukšle paženklinta burna paėmė mergytę ant rankų ir palaimino. Tai buvo Vitorija Kolona***, mūšį prie Pavijos laimėjusio Ferantės d'Avaloso našlė, mistinė Mikelandželo draugė. Užaugusi šalia rūsčiosios mūzos, jaunoji Valentina išsiugdė nepaprastai rimtą charakterį ir ramybę, būdingą net laimės netrokštantiems žmonėms.

Kamuojamas ambicijų ir religinės hipochondrijos priepuolių, vyras ėmė jos nepaisyti, o gimus sūnui, antrajam jų vaikui, visiškai ją apleido. Varžovių jai taip pat neatsirado – vyras leisdavo sau pasimėgauti meilės nuotykiais Neapolio dvare tik tiek, kiek buvo būtina bajoro reputacijai palaikyti. Liūdesio valandomis, kai žmogus atsiduoda likimo valiai, prisidengęs kauke donas Alvaras mieliau rinkdavosi už pinigus parsiduodančias prostitutes maures ir dėl jų malonių derėdavosi su viešnamių šeimininkėmis, tūnančiomis uosto kvartale po žibintais ar šalia gorių.

Donos Valentinos tai nėmaž nejaudino. Būdama nepriekaištinga žmona, ji niekada neturėjo meilužių, visiškai abejingai klausėsi galantiškųjų petrarkistų, nesivėlė į intrigas, kurias, susibūrusios draugėn, taip mėgo vicekaraliaus meilužės, ir nesirinko iš savo kambarinių nei patikėtinių, nei favoričių. Laikydamasi etiketo, dvaro šventėse pasirodydavo vilkėdama prašmatniausiais rūbais,

* *Viola d'amore* (it.) – violos rūšis, atsiradusi XVII a. pabaigoje, pasižyminti ypač švelniu garsu. (Vert. past.)

** Pietro Bembo (1470–1547) – italų Renesanso rašytojas ir teoretikas. (Vert. past.)

*** Vittoria Colonna (1490–1547) – poetė, garsios Romos giminės atstovė. (Vert. past.)

derančiais jos padėčiai ir amžiui, bet niekada nestabtelėdavo žvilgtelėti į save veidrodyje, palyginti klostės ar pasitaisyti vėrinio. Kiekvieną vakarą donas Alvaras rasdavo ant stalo namų išlaidų sąskaitas, patikrintas aiškiu Valentinos braižu. Tai buvo laikai, kai Italijoje ką tik įsteigta Šventoji inkvizicija akylai stebėjo menkiausią sąžinės dvejonę. Todėl Valentina kaip įmanydama vengdavo pokalbių tikėjimo temomis ir uoliai lankydavosi pamaldose. Niekas nežinojo, kad tvirtovės vienutėse besikankinantiems kaliniams ji slapta siuntinėja drabužius ir jėgų teikiančius žolelių antpilus. Vėliau jos duktė Ana neįstengs prisiminti, ar kada nors matė motiną meldžiantis, bet užtat labai dažnai matydavo, kaip ji sėdi Iskijos vienuolyno celėje su Platono *Faidonu* ar *Puota* ant kelių ir, pasidėjusi dailias rankas ant palangės, susimąsčiusi ilgai žvelgia pro atdarą langą į nuostabiąją įlanką.

Vaikai dievino ją tarsi Madoną. Donas Alvaras netrukus ketino išsiųsti sūnų į Ispaniją, todėl nereikalavo, kad jaunuolis dažnai lankytųsi vicekaraliaus rūmų prieškambariuose. Migelis ilgas valandas leisdavo sėdėdamas šalia Anos paauksuotame lyg skrynios vidus kambarėlyje, nukabinėtame gobelenais su išsiuvinėtu Valentinos devizu: *Ut crystallum**. Nuo pat vaikystės motina išmokė juos skaityti Ciceroną ir Seneką: kai vaikai klausydavosi, kaip jos švelnus balsas aiškina kokį teiginį ar maksimą, jų plaukai susipindavo ant knygos puslapių. Tuo metu mažasis Migelis labai panėšėjo į seserį – būtum galėjęs juos supainioti, jei ne rankos: Anos buvo švelnios, jo – sudiržusios nuo pavadžio ir špagos. Vaikai mylėjo vienas kitą, bet džiaugėsi vienas kitu tyliai, beveik nesikalbėdami. Dona Valentina taip pat buvo nekalbi: taip elgtis ją skatino instinktas – neklystantis instinktas

* Kaip stiklas. (Lot.)

žmonių, jaučiančių, kad yra mylimi, bet nesuprasti. Skrynioje ji laikė graikiškų intalijų kolekciją, ant daugelio jų buvo išraižytos nuogos figūros. Kartais, palypėjusi dviem laipteliais, vedančiais į gilią lango angą, padėdavo ten skaidriuosius sardoniksus, kad juos nutviekstų paskutiniai saulės spinduliai, – tada ir pati, apgaubta iš dangaus krintančių sutemų aukso, atrodydavo skaidri ir permatoma kaip jos gemos.

Ana nuleisdavo akis tokia susidrovėjusi, kokia būna kiekviena mergina, stovinti ant lytinės brandos slenksčio. Neryžtingai šypsodamasi, dona Valentina sakydavo:

– Visa, kas gražu, apšviesta Dievo.

Su vaikais ji kalbėdavosi Toskanos tarme. Jie atsakydavo ispaniškai.

1595 metų rugpjūtį donas Alvaras pareiškė, kad prieš Kalėdų šventes sūnus turi vykti į Madridą, nes jo giminaitis, Medinos kunigaikštis, suteikdamas jam garbę, pasirinko jo sūnų savo pažu. Ana apsiverkė, bet prie brolio ir motinos stengėsi tvardytis. Donas Alvaras tikėjosi, kad Valentina prieštaraus, bet žinią apie Migelio išvykimą ji sutiko neprieštaraudama.

Plačiose valdose, kurias markizas de la Serna buvo paveldėjęs iš itališkosios giminės, protarpiais telkšojo pelkės, todėl pelno iš savo žemių jis gaudavo mažai. Valdytojas patarė jam Akropolio dvare užveisti geriausių Alikantės vynuogių. Bandymas nebuvo itin sėkmingas, bet donas Alvaras nenusiminė ir kiekvienais metais pats vadovaudavo derliaus rinkimui. Paprastai kartu važiuodavo Valentina ir vaikai. Bet tais metais donui Alvarui sutrukdė reikalai ir jis paprašė, kad dvarą prižiūrėtų žmona.

Kelionė truko tris dienas. Donos Valentinos karieta, lydima vežimų, kuriuose sėdėjo susigrūdę tarnai, per nelygius akmenis dardėjo Sarno slėnio link. Dona Ana sėdėjo priešais motiną; donas Migelis, taip mylintis arklius, šį kartą buvo įsitaisęs šalia sesers. Namas, pastatytas dar tuomet, kai Siciliją valdė anžujiečiai, panėšėjo į tvirtovę. Šimtmečio pradžioje prie jo buvo pristatyta kažkas panašaus į kalkėmis nubalintą ūkininko gyvenamąjį namą su dalį vidinio kiemo užimančiu portiku plokščiu stogu, ant kurio džiūvo sodo vaisiai, ir eile akmeninių spaustuvų. Jame gyveno valdytojas su amžinai nėščia žmona ir pulkeliu vaikų. Nuo laiko, aplaidumo ir darganų didžioji salė tapo negyvenama ir dabar buvo užgriozdinta visa kuo, kas netilpo fermoje. Krūvos pernokusių vynuogių kekių savo lipniomis sultimis buvo užliejusios maurų stiliaus plyteles; po skliautais kabojo svogūnų pynės; iš maišų pabirę miltai maišėsi su dulkėmis; gerklę knitino buivolių sūrio kvapas.

Dona Valentina su vaikais apsigyveno antrame aukšte. Brolio ir sesers kambariai buvo priešais, ir kartais pro siaurus tarsi šaudymo angos langelius jis išvysdavo tik Anos šešėlį, šmėkščiojantį pirmyn atgal lempelės šviesoje. Traukdama vieną smeigtuką po kito, ji paleisdavo plaukus, paskui atkišdavo koją tarnaitei, kad toji nuautų batelius. Iš padorumo donas Migelis užtraukdavo užuolaidas.

Ir ėmė slinkti dienos, vienos panašios į kitas, kiekviena ilgumo sulig ištisa vasara. Dangus, visada apsitraukęs ūkana, tarsi prilipusia prie lygumos, nuo kalvos bangomis leisdavosi prie jūros. Apgriuvusioje vaistinėje Valentina su dukterimi taisydavo vaistus, kuriuos paskui išdalydavo sergantiesiems maliarija. Dėl nenumatytų kliūčių vynuogių skynimo pabaigtuvės užtruko: vieni darbininkai gulėjo pakirsti karštinės, kiti, nusilpę nuo

ligos, tarsi girti šlitinėjo po vynuogyną. Nors Valentina apie tai niekada nekalbėjo, visiems trims nuotaiką drumstė būsimasis Migelio išvykimas.

Vakare, kai žemę apgaubdavo sutemos, jie kartu valgydavo nedideliame pirmo aukšto kambarėlyje. Pavargusi Valentina guldavosi anksti; likę dviese, Migelis ir Ana žiūrėdavo vienas į kitą; netrukus pasigirsdavo aiškus Valentinos balsas – ji šaukdavo dukterį. Tada abu užlipdavo laiptais. Išsitiesęs lovoje, Migelis skaičiuodavo savaites, likusias iki išvykimo, ir nors jam buvo sunku palikti Aną ir motiną, su palengvėjimu jautė, kad artėjanti kelionė abi moteris jau tolina nuo jo.

Kalabrijoje prasidėjo neramumai; dona Valentina prašydavo sūnų per daug nenutolti nuo kaimo ir pilies. Tarp prastuolių brendo nepasitenkinimas ispanų karininkais ir pareigūnais, ypač bruzdėjo kai kurie vienuoliai iš vargingų vienuolynų, lyg paukščių lizdeliai prilipusių prie kalvų šlaitų. Mokyčiausi, kelerius metus krimtę mokslus Noloje ir Neapolyje, mąstė apie laikus, kai šis kraštas priklausė graikams, buvo pilnas marmurinių dievų ir gražių nuogų moterų statulų. Drąsiausi neigė ar keikė Dievą ir, anot gandų, rengė sąmokslus su turkų piratais, išmetusiais inkarą mažose įlankėlėse tarp uolų. Sklido gandai apie keistas šventvagystes, apie trypiamus Nukryžiuotuosius ir ostijas, nešiojamas gėdingose vietose, idant sustiprintų vyrų galias; viename kaime vienuolių gauja pagrobė dalį vaikinų ir merginų ir ėmė juos įtikinėti, kad Magdalietę ir šventąjį Joną Jėzus pažinęs kūniškai. Valentina iškart nutraukdavo tas nesąmones, skleidžiamas pas valdytoją ar virtuvėje. Kartais Migelis nevalingai prisimindavo tuos plepalus, paskui išmesdavo iš galvos, kaip atsikratoma utėlių, bet vis dėlto jausdavosi sutrikęs, kai susimąstydavo apie žmones, kuriuos geismas nuneša taip toli,

kad jie išdrįsta padaryti bet ką. Ana baisėjosi Blogiu, bet kartais vienuolyno koplytėlėje, priešais Magdalietės, alpėjančios Kristui po kojomis, paveikslą, pagalvodavo, kad tikriausiai labai malonu spausti glėbyje tą, kurį myli, ir kad šventoji, be abejo, aistringai troško, kad Jėzus ją pakeltų.

Nepaisydamas Valentinos draudimų, kai kada Migelis atsikeldavo auštant, pasibalnodavo arklį ir pasileisdavo šuoliuoti be jokio tikslo į žemumą, kuo toliau nuo namų. Priešais driekdavosi pilka ir juoda žemė; ramiai gulintys buivolai iš tolo atrodydavo it nuo kalnų nusiritę didžiuliai luitai; landai buvo kuproti nuo vulkaninių gūbrių; kone nesiliaudamas pūsdavo vėjas.

Pamatęs iš po arklio kanopų trykštantį purvą, donas Migelis staiga sustodavo ant pelkės krašto.

Kartą, prieš pat saulėlydį, jis atsidūrė prie kolonados, stovinčios ant jūros kranto. Ant žemės nuvirtusios dryžuotos kolonos panėšėjo į storus medžių kamienus; kitos, dar stovinčios ir horizontaliai atkartotos savo šešėlių, stirksojo raudonuojančio dangaus fone; už jų jutai tyvuliuojant rūkais apsigaubusią pilką jūrą. Pririšęs arklį prie kolonos, Migelis pasileido žingsniuoti tarp griuvėsių, kurių pavadinimo nežinojo. Dar neatsipeikėjęs nuo ilgo šuoliavimo per landus, staiga pasijuto lengvas ir atsipalaidavęs, kaip kartais būna sapnuojant. Bet galvą tebeskaudėjo. Neaiškiai suvokė atsidūręs viename iš tų miestų, kur kitados gyveno išminčiai ir poetai, apie kuriuos jam pasakojo Valentina; tie žmonės gyveno nejausdami po kojomis žiojinčios pragaro bedugnės baimės, to siaubo, kuris kartais apimdavo doną Alvarą, tomis dienomis besikankinantį taip kaip ir Šv. Elmo tvirtovės kaliniai. Vis dėlto tie žmonės turėjo savo įstatymus. Net jų laikais buvo baudžiama už ryšius, kurie žmonijos aušroje Adomo ir Ievos palikuonims turėjo atrodyti

teisėti. Toksai Kaunas klajojo iš vienos šalies į kitą, bėgdamas nuo jį įsimylėjusios švelniosios sesers Biblidės... Kodėl jis staiga prisiminė tą Kauną – jis, kurio dar niekas negundė meile? Akmeninių nuolaužų labirinte jis pasiklydo. Ir tada ant laiptų, kitados, be abejo, priklausiusių šventyklai, pastebėjo sėdinčią mergaitę.

Jis pasuko prie jos.

Tikriausiai ji buvo dar visai vaikas, bet veidas jau buvo išvagotas saulės ir vėjo. Donas Migelis pastebėjo, kad jos akys geltonos, ir jį suėmė nerimas. Mergaitės veidas ir oda buvo pilki kaip dulkės, trumpas, iki kelių sijonas nedengė kojų. Ant plokščių ji stovėjo basa.

– Seserie mano, – ištarė jis, nejučia sutrikdytas šio susitikimo žmonių apleistoje vietoje. – Kaip ši vieta vadinasi?

– Aš neturiu brolio, – atsakė mergaitė. – Daug yra pavadinimų, kurių verčiau neminėti. Tai bloga vieta.

– Bet tau, regis, čia neblogai.

– Čia gyvena mano gentis.

Atkišusi lūpas, ji švilptelėjo ir, tarsi duodama ženklą, kojos nykščiu parodė tarpą tarp akmenų. Iš plyšio išlindo siaura trikampė galva. Donas Migelis sutraiškė gyvatę bato kulnu.

– Teatleidžia man Dievas, – tarė jis. – Ar tik nebūsi ragana?

– Jums leidus, mano tėvas buvo gyvačių kerėtojas, – paaiškino mergaitė. – Jis daug uždirbdavo. Juk gyvatės, monsinjore, šliaužioja visur, be tų, kurios gyvena mūsų širdyje.

Tik tada Migelis pastebėjo, kad tyla kupina šlamesių, čežesių ir krebždesių; žolėje knibždėte knibždėjo įvairiausių nuodingų padarų. Pirmyn atgal šmirinėjo skruzdės, tarp dviejų kolonų tinklą audė vorai. Žemė švytėjo nuo daugybės akių, tokių pat geltonų kaip mergaitės.

Donas Migelis norėjo žengti žingsnį atgal, bet nedrįso.

– Eikite, monsinjore, – tarė mergaitė. – Ir atsiminkit, kad gyvačių yra ir kitur, ne tik čia.

Į Akropolio pilį donas Migelis grįžo vėlai. Jis pasiteiravo ūkininko, kaip vadinasi sugriautas miestas, bet vyras nebuvo nieko apie jį girdėjęs. Užtat Migelis sužinojo, kad vakare perrinkdama vaisius dona Ana šiauduose pastebėjo gyvatę. Į jos šauksmą atbėgusi tarnaitė užmušė šliužą akmeniu.

Tą naktį Migeliui prisisapnavo košmaras. Jis gulėjo atmerktomis akimis. Iš sienos išlindo didžiulis skorpionas, paskui antras ir dar vienas; jie ropojo čiužiniu, ir įmantrūs piešiniai, kuriais buvo išsiuvinėti jo antklodės kraštai, virto gyvačių kamuoliais. Ant jų, tarsi ant sausos žolės kilimo, ramiai gulėjo rudos mergaitės kojos. Jos judėjo ir šokdamos artėjo prie jo; jis jautė, kaip tos kojos žengia jam per širdį, sulig kiekvienu žingsniu tapdamos vis baltesnės, ir šit jos jau ant pagalvės. Migelis pasilenkė, norėdamas jas pabučiuoti, ir atpažino juodomis atlasinėmis šlepetėmis be kulniuko apautas Anos kojas.

Prieš ankstyvąsias Mišias jis atidarė langą ir atsirėmė alkūnėmis į palangę, norėdamas įkvėpti oro. Nuo jūros pučiantis šaltas vėjelis tarsi ledas stingdė prakaitą. Anos kambario langai buvo atdari, bet donas Migelis atkakliai žiūrėjo į kitą pusę, į ganyklon pasieniu genamą avių bandą; lyg maniakas puolė jas skaičiuoti, bet susipainiojo ir galop pasuko galvą. Dona Ana klūpojo ant klaupto. Kai atsitiesė, jam pasirodė, kad tarp naktinių marškinių ir šlepetės aksomo mato blyškiai auksinę nuogą koją. Ana pasveikino jį šypsena.

Jis nuėjo į galeriją nusiprausti. Šaltas vanduo jį išbudino ir nuramino.

Vėliau jį lankydavo kiti sapnai. Rytą jau negalėdavo jų atskirti nuo tikrovės. Kad geriau miegotų, stengdavosi tyčia nuvargti.

Dažnai vienas šuoliuodavo griuvėsių link. Išvydęs kolonas, timptelėdavo pavadį ir pasukdavo atgal. Vis dėlto kartais, prieš savo valią ar gėdydamasis, įžengdavo vidun. Žolėje, vienas kitą gainiodami, žaisdavo driežiukai. Bet donas Migelis daugiau nė karto nepastebėjo nei gyvačių, nei mergaitės.

Pasiteiravo žmonių. Ją pažinojo visi valstiečiai. Jos tėvas, kilęs iš Lučeros, buvo saracėnas; mergaitė paveldėjo iš jo raganiškas galias. Ji keliaudavo iš kaimo į kaimą, ir žmonės visur draugiškai ją priimdavo, nes ji išvalydavo iš fermų šliaužiančius padarus. Bijodamas apžavų ar instinktyviai paklusdamas kraujo šauksmui, – jo protėvių gyslomis taip pat tekėjo maurų kraujas, – saracėnės jis nepersekiojo.

Kas šeštadienį jis eidavo išpažinties pas netoli gyvenantį atsiskyrėlį, dievobaimingą, gerą vardą turintį žmogų. Bet per išpažintį savo sapnų žmonės nepasakoja. Nors jo sąžinė buvo nerami, jis stebėjosi, kodėl negali sau prikišti jokios nuodėmės. Savo irzulį aiškino tuo, kad netrukus turi išvykti į Ispaniją. Bet pastaruoju metu kelionei beveik nesirengė.

Vieną labai karštą dieną, grįždamas po pasijodinėjimo, nulipo nuo arklio, norėdamas atsigerti iš šaltinio. Už kelių žingsnių nuo kelio iš sprogymės žemėje tryško plona vandens čiurkšlė; aplinkui augo retos aukštos žolės. Kad galėtų atsigerti, donas Migelis lyg gyvulys atsigulė ant žemės. Krūmuose pasigirdo šlamesys, ir jis krūptelėjo, pamatęs priešais stovinčią mergaitę saracėnę.

– Ak, netikra gyvatė!

– Saugokitės, monsinjore, – perspėjo burtininkė. – Vanduo šliaužia, rangosi, nenustygsta vietoje ir mirguliuoja, o jo nuodai stingdo širdį.

– Aš ištroškęs, – atsakė donas Migelis.

Jis dar buvo ganėtinai arti apskrito šaltinėlio, todėl virpuliuojančiame vandenyje išvydo pailgą veidą geltonomis akimis. Mergaitės balsas tapo šnypščiantis.

– Monsinjore, – regis, išgirdo ją sakant, – netoliese jūsų laukia sesuo su pilna taure tyro vandens. Iš jos atsigersite abu.

Donas Migelis svirduliuodamas užsėdo ant arklio, mergaitė dingo, ji ir jos žodžiai jam tik pasivaideno. Be abejo, jis karščiavo. Bet galbūt karštis mums leidžia pamatyti ir išgirsti tai, ko paprastai nematome ir negirdime.

Vakarienė buvo liūdna. Įbedęs akis į staltiesę, donas Migelis jautė Valentinos žvilgsnį. Kaip visada, ji sotinosi tik vaisiais, daržovėmis ir žalumynais, bet atrodė, kad šį vakarą vos gali nuryti kąsnį. Ana tylėjo ir nieko nevalgė.

Donas Migelis, kurį baugino mintis, kad turės visą laiką sėdėti užsidaręs kambaryje, pasiūlė nueiti į esplanadą pakvėpuoti tyru oru.

Užslinkus sutemoms, nurimo ir vėjas. Sodo žemė buvo suskeldėjusi nuo karščio; vieni po kitų geso siauri švytuliuojantys pelkių klanai; nė viename kaime nedegė šviesos; virš tiršta tamsa užklotų kalnų ir lygumos plytėjo vaiskus juodas dangus. Tas dangus, tasai deimantinis ir krištolinis dangus, lėtai sukosi apie ašigalį. Užvertę galvas, visi trys žiūrėjo aukštyn. Donas Migelis klausė savęs, kokia nelemta žvaigždė patekėjo jo, Ožiaragio, ženkle. Ana, žinoma, mąstė apie Dievą. Valentina tikriausiai galvojo apie dainuojančias Pitagoro sferas.

Ji pasakė:

– Šį vakarą žemė prisimena...

Jos balsas buvo tyras kaip sidabrinio varpelio skambesys. Migelis ėmė svarstyti, ar nebūtų geriau, jeigu apie savo baimę

pasipasakotų motinai. Ieškodamas tinkamų žodžių, suprato, kad neturi nieko jai prisipažinti.

Be to, čia buvo Ana.

– Grįžtam, – tyliai paragino dona Valentina.

Jie grįžo į namus. Ana ir Migelis žengė priekyje. Ana priėjo prie brolio, bet jis atšoko, tarsi bijodamas ją užkrėsti savo liūdesiu. Dona Valentina turėjo keliskart sustoti ir atsiremti į dukters ranką. Po pelerina visas jos kūnas drebėjo.

Ji lėtai užkopė laiptais. Užlipusi iki antro aukšto aikštelės, prisiminė lauke ant suolo palikusi nosinę su venecijietiškais nėriniais. Donas Migelis nuėjo jos atnešti; kai grįžo, dona Valentina su dukterimi jau buvo nuėjusios į savo miegamuosius. Jis perdavė nosinę per kambarinę ir, nepabučiavęs kaip visada rankos motinai ir seseriai, nuėjo į savo kambarį.

Net nenusimetęs apsiausto, donas Migelis atsisėdo, atsirėmė alkūnėmis į stalą ir visą naktį stengėsi surikiuoti mintis. Jos sukosi apie kažkokį nejudantį tašką, kaip drugeliai – apie lempą. Neįstengė jų sulaikyti – svarbiausias dalykas vis išsprūsdavo. Vėlai naktį prisnūdo, bet buvo ganėtinai budrus, kad suvoktų, jog miega. Gal toji mergaitė jį užbūrė. Ji jam nepatiko. Anos oda nepalyginamai baltesnė.

Auštant kažkas pabeldė į duris. Jis pamatė, kad jau šviesu. Tai buvo Ana, taip pat apsirengusi. Jam toptelėjo, kad ji atsikėlė labai anksti. Išsigandęs jos veidas donui Migeliui pasirodė toks panašus į jo, kad pamanė, jog veidrodyje regi savo atvaizdą.

Sesuo pasakė:

– Mūsų motina karščiuoja. Ji labai serga.

Praleidęs į priekį Aną, Migelis įėjo į motinos kambarį.

Langinės buvo uždarytos. Migelis vos įžiūrėjo motiną, gulinčią didelėje lovoje. Jos judesiai buvo vangūs, ji atrodė veikiau ne

mieganti, o sustirusi. Karštas kūnas drebėjo, tarsi vis dar būtų pūtęs pelkių vėjas. Moteris, visą laiką budinti prie donos Valentinos, pasivėdėjo juos prie lango angos.

– Ponia serga jau seniai, – pasakė ji. – Vakar jai buvo užėjęs toks silpnumas, kad pamanėme, jog miršta. Dabar geriau, bet ji pernelyg rami. Tai blogas ženklas.

Kadangi buvo sekmadienis, Migelis su seserimi nuėjo į pilies koplyčią išklausyti Mišių. Pamaldas laikydavo klebonas iš Akropolio, šiurkštus, dažnai padauginantis vyno žmogus. Donas Migelis, kaltinantis save dėl to, kad vakar mirtinoje vakaro vėsoje pasiūlė pasivaikščioti po esplanadą, Anos veide jau ieškojo švininio blyškumo, pirmojo karštinės požymio. Mišiose dalyvavo keli tarnai. Ana karštai meldėsi.

Juodu priėjo Komunijos. Priimdamos ostiją, Anos lūpos įsitempė. Migeliui toptelėjo, kad taip jos atrodo bučiuojantis, bet šią mintį tuojau nuvijo šalin kaip šventvagišką.

Grįžtant namo, Ana pasakė:

– Reikėtų kviesti gydytoją.

Po kelių minučių Migelis jau šuoliavo Salerno link.

Grynas oras ir greitas jojimas ištrynė bemiegės nakties pėdsakus. Jis šuoliavo prieš vėją. Tai svaigino lyg grumiantis su priešininku, kuris vis traukiasi, bet nepasiduoda. Vėjo gūsiai nublokšdavo baimę ir palikdavo ją už nugaros tarsi ilgo apsiausto skvernus. Vakarykštės klejonės ir drebuliai liovėsi, nunešti jaunystės ir jėgų antplūdžio. Gal ir donos Valentinos karštinė – tik nepavojingas ligos priepuolis, ir šį vakarą jis kaip visada vėl išvys gražų ir ramų motinos veidą.

Artėdamas prie Salerno, paleido arklį žingine. Jį vėl suėmė nerimas. Kas žino, gal karštinė – tai toks prakeiksmas, kurio

galima atsikratyti tik perdavus kitiems žmonėms, ir jis, nieko nežinodamas ir nenorėdamas, užkrėtė motiną?

Migelis ilgai negalėjo rasti gydytojo namų. Pagaliau viename aklagatvyje prie uosto žmogus jam parodė varganą namelį su vėjyje besidaužančia, vos besilaikančia langine. Pastuksenus belstuku, pasirodė pusnuogė moteris; mostaguodama rankomis, paklausė raitelio, kokie vėjai jį čia atpūtė; beveik šaukdamas, kad ji išgirstų, Migelis kuo smulkiausiai viską paaiškino. Kitos moterys suskubo reikšti užuojautą nepažįstamai ligonei. Pagaliau donas Migelis suprato, kad mesiras* Frančeskas Čičinas išėjęs išklausyti giedotinių Mišių.

Moterys išnešė į gatvę taburetę ir pasiūlė jaunajam bajorui palaukti. Galiausiai Mišios baigėsi; mesiras Frančeskas Čičinas su ilgu daktaro chalatu mažais žingsneliais ėjo grindiniu, stengdamasis pataikyti ant lygesnių akmenų. Senukas buvo toks mažas ir toks švarutėlis, kad panėšėjo į naują, dar nenaudotą daiktą. Kai donas Migelis prisistatė, gydytojas pratrūko mandagybių lavina. Ilgai dvejojęs, pagaliau sutiko sėsti ant arklio, tik paprašė pirma leisti užkąsti. Tarnaitė atnešė ant slenksčio aliejumi įtrintą duonos riekę; gydytojas ilgai šluostėsi pirštus.

Vidurdienis juos užklupo viduryje pelkės. Kaip rugsėjo pabaigoje, oras dar buvo šiltas. Nuo kone statmenai krintančių saulės spindulių donui Migeliui susvaigo galva; mesiras Frančeskas Čičinas taip pat jautėsi nekaip.

Tolėliau, prie reto pušynėlio, besidriekiančio palei kelią, dono Migelio arklys šoktelėjo į šalį pamatęs gyvatę. Donui Migeliui

* Ponas, monsinjoras. (Pranc.)

pasirodė, jog kažkas nusijuokė, bet aplinkui nebuvo nė gyvos dvasios.

– O jūsų arklys baikštus, monsinjore, – tarė gydytojas. Tyla jį slėgė. Beveik rėkdamas, kad išgirstų raitelis, pridūrė: – Gyvačių nuoviras taip pat vaistas, nereikėtų numoti į jį ranka.

Moterys laukė gydytojo sunerimusios. Bet mesiras Frančeskas elgėsi taip kukliai, kad mažne niekas jo nepastebėjo. Įsileidęs į ilgus aiškinimus apie sausumą ir drėgnumą, galop pasiūlė donai Valentinai nuleisti kraują.

Pradūrus odą, kraujo išbėgo labai mažai. Donai Valentinai antrą kartą užėjo silpnumo priepuolis, stipresnis už pirmąjį, ir gydytojas tik vargais negalais ją atgaivino. Kai Ana paprašė mesirą pabandyti dar kokią nors priemonę, mažutis gydytojas tik liūdnai mostelėjo ranka.

– Tai pabaiga, – sušnabždėjo jis.

Išgirdusi jo žodžius, – kaip visų mirštančiųjų, jos klausa buvo paaštrėjusi, – dona Valentina gražiu, dar besišypsančiu veidu pasisuko į Aną. Tarnaitėms pasigirdo, kad ji tyliai pasakė:

– Niekas nesibaigia.

Jos gyvybė geso tiesiog akyse. Didžiulėje lovoje po baldakimu, įvyniotas į paklodę, sulysęs kūnas atrodė dar ilgesnis, panašus į statulą, gulinčią ant akmeninio antkapio. Sėdintis kampe gydytojas, regis, bijojo trikdyti Mirtį. Reikėjo nutildyti tarnaites, viena per kitą siūlančias stebuklingiausius gydymo būdus – kažkuri net patarė ligonės kaktą sudrėkinti gyvo triušio krauju. Migelis ne kartą maldavo seserį palikti mirštančiosios kambarį.

Ana labai tikėjosi, kad Paskutinis patepimas suteiks palengvėjimą, bet dona Valentina priėmė jį be jokio jaudulio. Ji paprašė palydėti namo kleboną, triukšmingai beriantį pamokslus. Jam išėjus, Ana atsiklaupė prie lovos.

– Jūs mus paliekate, brangi motinėle.

– Aš trisdešimt devynis kartus mačiau žiemą, – vos girdimai sušnabždėjo Valentina, – ir trisdešimt devynis kartus – vasarą. To užtenka.

– Bet mes dar tokie jauni, – pasakė Ana. – Jūs nematysite, kaip išgarsės Migelis, nematysite, kaip aš...

Ji norėjo pasakyti, kad motina nepamatys jos ištekėjusios, bet toji mintis staiga ją išgąsdino. Ji nutilo.

– Jūs abu jau taip toli nuo manęs, – tyliai ištarė Valentina.

Visi pamanė, kad Valentina klejoja, bet ji dar atpažino savo vaikus: klūpančiam prie jos Migeliui padavė pabučiuoti ranką ir pasakė:

– Kad ir kas atsitiktų, nepradėkit vienas kito nekęsti.

– Bet mudu mylime vienas kitą.

Dona Valentina užsimerkė. Paskui labai tyliai ištarė:

– Aš žinau.

Regis, jau buvo išsivadavusi iš skausmo, baimės ir abejonių. Neaišku, ar turėdama omenyje savo ateitį, ar kalbėdamasi su savimi, pasakė:

– Nesirūpinkit. Viskas gerai.

Paskui nutilo. Mirtį sutiko be agonijos, beveik be žodžių: visas jos gyvenimas buvo tik ilgas ir lygus slinkimas į tylą; ji pasidavė be kovos. Kai vaikai suprato, kad ji mirė, nenustebo, tik pajuto begalinį liūdesį. Dona Valentina buvo viena iš tų būtybių, kurios mus stebina jau vien tuo, kad gyvena.

Jie nusprendė vežti ją į Neapolį. Donas Migelis turėjo pasirūpinti karstu.

Budynės vyko didžiulėje apgriuvusioje salėje, iš kurios buvo išnešti visi vaisiai, daržovės, miltai ir paliktos tik kelios skrynios

su išnirusiomis lentelėmis. Odiniai sienų apmušalai buvo suėsti laiko ir vabzdžių. Dona Valentina gulėjo tarp keturių žvakių su ilga balto aksomo suknia; nuo kone niekinamos ir sykiu švelnios šypsenos jos lūpų kampučiai dar buvo truputį pakilę, veidas su pūpsančiomis užmerktomis akimis panėšėjo į statulų, kurių kartais aptinkama kasinėjant Didžiosios Graikijos žemę tarp Krotonės ir Metaponto.

Donas Migelis mąstė apie pikta lemiančius ženklus, persekiojančius jį jau keletą savaičių. Prisiminė, kad donos Valentinos motina, kilusi iš Luzinjanų, Kipro karalių, netikėtą gyvatės pasirodymą laikė mirties pranašyste. Tai jį iš dalies nuramino. Ši nelaimė, kuri patvirtino jo nuojautas, grąžino jam savotišką ramybę.

Pro didžiulius langus pučiantis vėjas virpino žvakių šviesą. Rytų pusėje gumšojo Bazilikatos kalnai, todėl naktis atrodė dar tamsesnė; krūmynuose plėvojantys gaisrai tikriausiai išdžiovino upių vagas. Moterys garsiai aimanavo ir giedojo laidotuvių giesmes Neapolio tarme ar Kalabrijos dialektu.

Abu Valentinos vaikus apėmė begalinis vienatvės jausmas. Ana liepė broliui prisiekti, kad niekada jos nepaliks. Grįžęs namo rengtis kelionei, Migelis staiga susizgribo, kad, laimei, per atkalėdį išplauks į Ispaniją.

Kelionė namo buvo daug ilgesnė nei kelionė į Akropolį ir užtruko maždaug savaitę. Ana ir Migelis sėdėjo šalia, priešais motinos karstą, gale tos pačios karietos, kuria visi trys atvažiavo iš Neapolio. Už jų juodu audeklu aptrauktuose vežimuose važiavo tarnai. Arkliai ėjo žingine, abipus karietos pėdino atgailautojai, laikydami žvakes ir kalbėdami maldas.

Arklius keisdavo kiekvienoje stotelėje. Pakeliui vienuolynų nebuvo, todėl Ana ir tarnaitės susirasdavo nakvynę kokioje nors

skurdžioje trobelėje. Jeigu kaime nebūdavo bažnyčios, karstą su Valentinos kūnu pastatydavo aikštėje ir budėdavo prie jos. Donas Migelis beveik nesumerkdavo akių ir visą naktį melsdavosi. Oras buvo nepaprastai karštas, procesiją visą laiką lydėjo dulkės. Ana atrodė visa papilkėjusi. Jos juodi plaukai apsinešė storu dulkių sluoksniu: nesimatė nei antakių, nei blakstienų. Brolio ir sesers veidai panėšėjo į išdžiūvusį molį. Abiem degė gerklės; bijodamas karštinės, Migelis neleido Anai gerti iš vandens telkinių. Lauke, atgailautojų rankose, tirpo žvakių vaškas. Dieną ramybės nedavė musės, naktį – uodai ir mašalai. Kad akys pailsėtų nuo balto kelio mirgėjimo ir nuo virpančios žvakių šviesos, Ana liepdavo užtraukti užuolaidas, bet donas Migelis aršiai priešindavosi, sakydamas, kad jie baigia uždusti.

Paskui karietą, murmėdami maldas, vilkosi elgetos. Vaikai cypaudami kabinosi už ašių, sulig kiekvienu rato apsisukimu rizikuodami nukristi, būti suluošinti ar sutraiškyti. Bergždžiai vildamasis atsikratyti vaikiščių, donas Migelis retkarčiais numesdavo ant kelio vieną kitą monetą. Vidurdienį laukai būdavo beveik tušti, todėl atrodydavo, kad jie važiuoja lyg miraže. Paskui, vakarop, apskurę valstiečiai vietoj gėlių atnešdavo glėbius kvapiųjų žolelių. Brolis ir sesuo kaip išmanydami apdėdavo jomis karstą.

Dona Ana nebeverkė, žinodama, kad jos ašaros trikdo brolį. Jis sėdėjo įsispraudęs į kampą, kuo toliau nuo jos, kad paliktų jai daugiau vietos. Ana laikė prie lūpų nėriniuotą nosinaitę. Karieta važiavo lėtai, nuo žmonių, nešančių žvakes, maldų juos suimdavo kupinas haliucinacijų snaudulys. Kai važiuojant nelygiomis kelio vietomis karieta krestelėdavo, jie atsidurdavo vienas šalia kito. Kartais drebėdavo iš baimės, kad karstas, pas-

kubomis sukaltas Akropolio račiaus, nenukristų ir nesudužtų į šipulius. Netrukus prie žolelių aromato prisidėjo šleikštus kvapas, sklindantis pro dvigubą karsto lentų antvožą. Padaugėjo musių. Kiekvieną rytą brolis ir sesuo apsiliedavo kvapiuoju vandeniu.

Ketvirtą dieną, vidurdienį, dona Ana nualpo.

Donas Migelis liepė pašaukti vieną iš sesers tarnaičių. Mergina vis nesirodė; Ana gulėjo kaip negyva, ir jis atvarstė jai kikliką. Tada išsigandęs ėmė ieškoti širdies; pajutusi jo pirštus, širdis vėl pradėjo greičiau plakti.

Pagaliau Anos kambarinė atnešė kvapiojo acto. Ji atsiklaupė prie šeimininkės, norėdama apšlakstyti jai veidą. Atsisukusi paimti flakonėlio, pamatė doną Migelį ir staiga pašoko ant kojų.

– Ponui negera?

Migelis stovėjo atsirėmęs į karietos dureles dar drebančiomis rankomis ir blyškesnis už seserį. Negalėdamas kalbėti, tik papurtė galvą.

Kadangi karietos priekyje vietos buvo trims žmonėms, Migelis, būgštaudamas, kad sesuo vėl nenualptų, liepė tarnaitei sėstis šalia jos.

Kelionė truko dar dvi dienas. Karštis neatslūgo, dulkių nesumažėjo; kartais kambarinė nušluostydavo Anai veidą drėgna nosine. Donas Migelis be perstojo trynė delnus vieną į kitą, tarsi norėdamas kažką nutrinti.

Neapolį jie pasiekė sutemus. Išvydę karstą su Valentinos palaikais, žmonės atsiklaupdavo: jie labai ją mylėjo. Liūdni šūksniai mišo su priešiškais šnabždesiais, skirtais Šv. Elmo komendantui. Režimo priešai kaltino doną Alvarą, neva jis išsiuntęs žmoną į tą nesveiką kraštą mirti nuo karštinės.

Iškilmingos laidotuvės įvyko po dviejų dienų ispaniškoje Šv. Dominyko bažnyčioje. Brolis ir sesuo stovėjo šalia. Grįžęs namo, donas Migelis paprašė tėvą audiencijos.

Markizas de la Serna priėmė jį savo kabinete, priešais stalą, apkrautą šnipų raportais ir politinių kalinių ar įtariamųjų asmenų, suimtų vicekaraliaus įsakymu, sąrašais. Svarbiausias dono Alvaro darbas buvo malšinti maištus, ir kartais, prireikus, pačiam juos surengti, kad vienu tinklu būtų galima sugauti visus kurstytojus. Buvo apsirengęs juodai, bet gedėjo ne tik Valentinos – šis savotiškai ištikimas žmogus gedulą nešiojo nuo tada, kai prieš daugelį metų mirė jo sūnus iš pirmosios santuokos.

Jis nepanoro nieko žinoti apie donos Valentinos mirties smulkmenas. Migelis, teisindamasis, kad be motinos Neapolis jam tapo pernelyg liūdna vieta, paklausė tėvo, ar nebūtų galima paspartinti jo išvykimo į Ispaniją.

Donas Alvaras, kuris tuo metu skaitė ką tik iš Madrido gautą paštą, nepakeldamas galvos atsakė:

– Nemanau, kad dabar tinkamas metas, pone.

Kadangi donas Migelis tebestovėjo kramtydamasis lūpas, tėvas, leisdamas suprasti, kad pokalbis baigtas, pridūrė:

– Apie tai man priminsite vėliau.

Grįžęs namo, Migelis ėmė pamažu rengtis kelionei. O Ana tuo tarpu tvarkė motinos daiktus. Jai pasirodė, kad sūniška Migelio meilė pranoksta brolišką draugystę: juodu beveik nesusitikdavo; jų prisirišimas vienas prie kito tarsi numirė kartu su dona Valentina. Ana tik dabar suprato, kaip toji mirtis pakeitė jos gyvenimą.

Vieną rytą, grįždamas iš Mišių, jis susitiko Aną ant laiptų. Ji buvo nenusakomai liūdna ir jam priekaištavo:

– Mano broli, aš nemačiau jūsų jau daugiau kaip savaitė.

Ji ištiesė į jį rankas. Išdidžioji Ana nusižeminusi tarė:

– Deja, broli, aš tokia vieniša!

Jam pagailo jos. Jis susigėdo. Ir supyko ant savęs, kad per mažai ją myli.

Jų gyvenimas grįžo į senas vėžes.

Jis ateidavo kiekvieną popietę, tą valandą, kai kambarį nutvieksdavo saulė. Atsisėsdavo priešais ją. Ana ką nors siūdavo, nors dažniausiai siuvinys gulėdavo ant kelių, tarp vangių delnų. Abu tylėdavo; pro praviras duris girdėdavosi ramus tarnaičių ratelio dūzgimas.

Jie nežinojo, ką veikti ilgomis valandomis. Norėjo imtis naujų skaitinių, bet Seneka ir Platonas jau buvo praradę žavesį: juk dabar jų neskaitė švelnios Valentinos lūpos ir neaiškino jos šypsena. Migelis abejingai pavartydavo knygą, perskaitydavo keletą puslapių, paimdavo kitą, bet greitai padėdavo. Vieną dieną rado ant stalo lotynišką Bibliją – susižavėjęs evangelizacija, prieš išvažiuodamas iš Neapolio į Bazelį ar Angliją, Valentinai ją paliko vienas giminaitis. Donas Migelis, atsivertęs ją čia vienur, čia kitur – taip elgiamasi traukiant burtus, – perskaitė keletą atsitiktinių eilučių. Staiga sustojo, atsainiai padėjo Bibliją į vietą, bet vėliau, eidamas iš kambario, išsinešė.

Nekantravo kuo greičiau užsidaryti savo kambaryje ir atsiversti pažymėtą puslapį. Baigęs skaityti, perskaitė dar kartą. Tai buvo skirsnis iš Karalių knygos, kuriame pasakojama, kaip Amnonas išprievartauja savo seserį Tamarą. Tai, apie ką anksčiau nedrįso nė pagalvoti, dabar pasirodė kaip galimybė. Jis pasibaisėjo. Nusviedė knygą į patį stalčiaus dugną. Dona Ana, kuri tvarkė motinos knygas, ne kartą prašė ją grąžinti, bet jis vis pamiršdavo; galų gale liovėsi apie tai galvojęs.

Kartais, kai Migelio nebūdavo, Ana užeidavo ir į jo kambarį. Jis drebėdavo iš baimės, kad tik ji neatverstų knygos pažymėtame puslapyje, todėl išeidamas stalčių visada užrakindavo.

Migelis ėmė skaityti Anai mistikus: Luisą de Leoną, brolį šventąjį Kryžiaus Joną, šventąją motiną Teresę. Bet tie raudų pertraukiami atodūsiai juos išsekindavo. Aistringi ir migloti žodžiai apie Dievo meilę Aną jaudindavo labiau nei poetų eilės apie žemiškąją meilę, nors iš esmės buvo beveik panašūs. Tie nuoširdūs šventųjų – kai kurie jų dar buvo gyvi, bet ji niekada jų nepamatys, nes jie gyveno užsidarę tarp Ispanijos vienuolynų sienų, – jausmų išsiliejimai ją svaigino kaip jaunas vyras. Truputį atlošta jos galva ir praviros lūpos primindavo donui Migeliui ekstazės apimtas ir švelniai atsipalaidavusias vienuoles, kurias dailininkai vaizduoja beveik geidulingai susiliejusias su Dievu. Ana jausdavo atidų brolio žvilgsnį ir, nežinia kodėl sutrikusi, atsitiesdavo krėsle. Kai įeidavo tarnaitė, juodu išrausdavo kaip netyčia užklupti bendrininkai.

Jis tapo griežtesnis. Ėmė nuolat jai priekaištauti dėl tinginiavimo, netinkamo elgesio, drabužių. Jo priekaištus ji išklausydavo nuolankiai. Jam kėlė siaubą suknelės su gilia iškirpte, kokias paprastai vilkėdavo madingos ponios, todėl, norėdama jam įtikti, Ana ėmė segėti ankštus pakaklinius. Jis rūsčiai smerkdavo pernelyg karštas jos kalbas, ir ji pradėjo mėgdžioti rūstų Migelio santūrumą. Tada jis išsigando: gal ji ką nors įtaria? Ėmė paslapčiomis ją stebėti; ji pasijuto šnipinėjama, ir juodu ginčydavosi dėl menkniekių. Jis liovėsi ją vadinti seserimi; ji tai pastebėjo ir verkdavo naktimis, klausdama savęs, kuo galėjo jį įžeisti.

Juodu dažnai kartu lankydavosi dominikonų bažnyčioje. Reikėdavo pervažiuoti visą Neapolį; Migelis nekentė kelioninės karietos, žadinančios liūdnus prisiminimus. Jis pareikalavo,

kad ji važiuotų su tarnaite Anjezina. Anai kilo įtarimas, kad jis tą merginą įsimylėjęs. Ji negalėjo pakęsti panašių meilės ryšių. Jai niekada nepatiko tos merginos akiplėšiškumas, ir netrukus, pasinaudojusi kažkokia dingstimi, ją atleido.

Buvo pirmoji gruodžio savaitė; donas Migelis liepė pakrauti savo skrynias ir net pasisamdė kelionei vadeliotoją. Skaičiavo dienas, džiaugėsi, kad jos bėga taip greitai, bet veikiau susikrimtęs nei nusiraminęs. Sėdėdamas vienas savo kambaryje, stengėsi įsiminti smulkiausius Anos bruožus, kaip stengsis daryti ir tada, kai bus toli nuo jos Madride. Bet juo labiau stengėsi, juo neryškesnis buvo jos paveikslas, ir, nevaliodamas aiškiai prisiminti jos lūpų raukšlelės, ypatingos vokų formos, apgamėlio ant blyškios plaštakos viršaus, kankinosi dar labiau. Tada, staiga pasiryžęs, įžengdavo į Anos kambarį ir tyliai įsisiurbdavo į ją godžiu žvilgsniu. Kartą ji jam pasakė:

– Broli, jei ši kelionė jus taip liūdina, tėvas nevers jūsų niekur važiuoti.

Jis nieko neatsakė. Ji pamanė, jog jis džiaugiasi išvažiuojąs, ir nors šis džiaugsmas liudijo, kad jis jos nemyli, Ana nesijautė dėl to nelaiminga: dabar žinojo, kad Neapolyje dono Migelio nelaiko jokia moteris.

Rytojaus dieną, apie dešimtą valandą vakaro, jį pasikvietė donas Alvaras. Migelis neabejojo, kad jis ketina duoti nurodymų prieš kelionę. Markizas de la Serna pasiūlė jam sėstis, paėmė nuo stalo atplėštą laišką ir padavė.

Laiškas buvo iš Madrido. Komendanto slaptasis agentas aptakiais žodžiais pranešė jam apie nemalonę ištikusį kunigaikštį Mediną. Tą patį giminaitį, pas kurį Migelis turėjo vykti į Kastiliją tarnauti pažu. Migelis lėtai suvyniojo lapelius ir tylėdamas grąžino tėvui.

Tėvas pasakė:

– Štai jūs ir grįžote iš Ispanijos.

Donas Migelis buvo toks sutrikęs, kad markizas pridūrė:

– Aš nežinojau, kad jūs taip nekantraujate patenkinti savo garbėtrošką.

Jis miglotai, bet su mandagiu atlaidumu pažadėjo paieškoti čia kitų pareigų, vertų jo kilmės. Ir dar pasakė:

– Iš broliškos meilės verčiau pasiliktumėte Neapolyje.

Donas Migelis pakėlė akis ir pažvelgė į tėvą. Kaip visada markizo veidas buvo neperprantamas. Tarnas su turbanu, apsuktu apie galvą turkų sultonų maniera, atnešė markizui vakarinę taurę vyno. Donas Migelis nusilenkė ir pasišalino.

Lauke pasijuto apsvaigęs iš laimės. Jis tyliai kartojo:

– Dievas nepanorėjo.

Ir, tarsi toji likimo pervarta būtų pateisinusi jo poelgius, su svaiginamu lengvumu pajuto, kad dabar gali atsiduoti savo potroškiams. Nubėgo į Anos apartamentus – paprastai šią valandą ji būdavo viena. Pats jai praneš, kad lieka Neapolyje. Ji tikriausiai labai apsidžiaugs.

Koridorius ir Anos apartamentų prieškambaris skendėjo tamsoje. Po durimis driekėsi šviesos ruoželis. Priėjęs arčiau, Migelis išgirdo Anos balsą: ji meldėsi.

Staiga ji iškilo vaizduotėje baltesnė už naktinius marškinius, visomis mintimis atsidavusi Dievui. Didžiulėje miegančioje tvirtovėje jis girdėjo tik jos lygų žemą balsą. Tyloje lotyniški žodžiai krito lyg šalti ir raminantys vandens lašai. Donas Migelis nė nepastebėjo, kaip suglaudė delnus ir taip pat ėmė melstis.

Ana nutilo; šviesos ruoželis užgeso. Ji tikriausiai atsigulė. Donas Migelis pasitraukė nuo durų. Tada pagalvojo, kad prieš-

kambaryje ar ant laiptų jį gali pamatyti vienas iš tarnų, ir grįžo į savo kambarį.

Įnirtęs panoro prasiblaškyti. Donas Ambrozijus Karafa, jo krikštatėvis, devynioliktojo gimtadienio proga buvo ką tik jam atsiuntęs du berberų eržilus. Jis vėl ėmė jodinėti. Iš kambario, esančio tame pačiame aukšte kaip Anos ir toje pačioje tvirtovės pusėje, persikraustė į kitą pilies sparną, netoli nuo asmeninių komendanto arklidžių.

Tėvas manė, kad sūnus graužiasi dėl žlugusių ambicijų, susijusių su Ispanija. Ana, jo persikraustymą palaikiusi įžeidimu, nusprendė, jog jis įtaria, neva ji sutrukdžiusi jam išvykti. Ji nedrįso pasiteisinti, o išdidumas neleido jai skųstis, bet jos sielvartas buvo pernelyg pastebimas, ir tomis retomis progomis, kai susitikdavo su juo didžiojoje menėje ar Šv. Elmo tvirtovės koridoriuose, Migelis rūsčiai jos klausdavo, kodėl ji tokia liūdna.

Nors ir prisiversdamas, donas Migelis ėmė lankytis vicekaraliaus dvare. Draugų ten turėjo nedaug. Grynai ispaniškas dono Alvaro nepalenkiamumas pamažu sukėlė vietinės diduomenės nepasitenkinimą. Migelis klajodavo vienas triukšmingoje minioje, o apkūnios Neapolio gražuolės, išsidažiusios bei apsikarsčiusios brangenybėmis ir tvieskiančių sietynų šviesoje visiems demonstruojančios pusnuoges krūtines, erzino jį savo gašlumu, vos pridengtu petrarkizmo šydu. Ana taip pat kartais būdavo priversta pasirodyti šiose šventovėse. Jis matydavo ją iš tolo, nuo galvos iki kojų vilkinčią juodai, ir dar su pūstais sijonais, siaubingai didinančiais jos klubus. Juodu skirdavo minia. Tokiomis akimirkomis jį apimdavo nepakeliamas, tarsi nuo lubų karnizų krintantis nuobodulys, o žmonės aplink atrodydavo it blyškios pamėklės. Rytas jį užklupdavo ant kokios nors prastos

tavernos slenksčio, nesveikuojantį, drebantį nuo šalčio, atbukusį iš nuovargio ir paniurusį, tarsi priešaušrio dangus.

Viešnamio koridoriuje jis ne kartą susidūrė su donu Alvaru. Abu apsimetė, kad vienas kito nepažįsta. Beje, kaip įprasta tokiose vietose, donas Alvaras buvo su kauke. Vis dėlto kitomis dienomis, kai Migelis susitikdavo tėvą prie slaptų Šv. Elmo tvirtovės durų, jam pasivaidendavo, kad tame neperprantame veide šmėsteli kažkas panašaus į sarkastišką šypseną.

Jis pabandė apsilankyti pas kurtizanes. Bet jauniausioji jam pasirodė senesnė už visas Erodo nuodėmes, todėl visą vakarą prasėdėjo alkūnėmis atsirėmęs į stalą, vis gromuliuodamas tą pačią mintį, vaišindamas vynu atsitiktinius draugus ir nekreipdamas dėmesio į palinkusias prie jo peties tavernos moteris.

Vieną naktį, sėdėdamas kažkokioje tavernoje Toledo gatvėje, įsirėmęs alkūnėmis į kelius ir susiėmęs veidą delnais, žiūrėjo į šokančią merginą. Ji nebuvo gražuolė: paniuręs žvilgsnis, lūpų kampučiuose – kartėlio raukšlelės, kokiomis gyvenimas apdovanoja moteris, teikiančias malonumo kitiems vyrams. Daugių daugiausia jai buvo dvidešimt, bet žvelgiant į tą apgailėtiną kūną norom nenorom piršosi mintis, kad jis jau išvargintas daugybės glamonių. Viršuje tikriausiai nekantraudamas jos laukė eilinis klientas. Persisvėrusi per laiptų turėklus, sąvadautoja sušuko:

– Ar jau eini, Ana?

Apdujęs nuo pasišlykštėjimo, jis atsistojo ir išėjo.

Netrukus jam pasivaideno, kad jį kažkas seka. Jis puolė į šoninę gatvę. Tai, kad kažkas sėlina iš paskos, pajuto jau ne pirmą kartą. Paspartino žingsnį. Šv. Elmos tvirtovės įkalnė buvo ilga ir stati. Priėjęs arčiau pamatė, kad Anos kambario langinės pusiau pravertos: taip būdavo visada, kai jis grįždavo auštant.

Pasiekęs esplanadą, atsisuko ir pamatė Vomeros šlaitais lipantį savo arklininką Meneginą d'Ają.

Prieš pradėdamas tarnauti Migeliui, tas žmogus daug metų praleido dono Ambrozijaus Karafos namuose ir buvo pelnęs jo pasitikėjimą. Buvo bajoras ir, kaip sakoma, matęs geresnių laikų. Naujajam šeimininkui iš pradžių patiko jo nuoširdus veidas, bet praėjus kelioms savaitėms donas Migelis pajuto, kad nepriekaištingasis tarnas jį šnipinėja. Jis ne sykį matė, kaip pilies koridoriuose Meneginas d'Aja kažką šnabždasi su jo sesers tarnaitėmis, o porą kartų pastebėjo, kaip jis, tarnaitės lydimas, įeina į donos Anos apartamentus. Vidinių kovų nuvargintas jo protas neįstengė pasipriešinti įtarimams, kurie jam pačiam atrodė niekšiški. Pažintys, užmegztos dvare ir tavernose, padėjo jam suprasti, kad moterų fantazijos gali būti pavojingos.

Jam šovė mintis pasiklausyti prie durų. Prieš tokį žemą poelgį jo išdidumas stojo piestu.

Buvo karnavalų metas, Ana meldėsi su dvigubu įkarščiu. Meneginas ją įspėdavo, kur eina ir kaip leidžia laiką donas Migelis. Tos paprastos nuodėmės jai pasirodė dar šlykštesnės, kai sužinojo, kad jas daro jos brolis. Įsivaizduojamos scenos varė ją į neviltį ir sykiu trikdė. Ana nusprendė su juo pasikalbėti, bet pokalbį vis atidėliojo.

Vieną rytą, rengdamasis į Mišias, Migelis išvydo į jo kambarį įžengiančią Aną. Pamačiusi, kad jis ne vienas, ji sustojo lyg įbesta. Lango angoje, taisydamas pakinktus, stovėjo Meneginas d'Aja. Migelis parodė jį Anai ir tarė:

– Štai ko jūs ieškote.

Dona Ana išblyško. Juodu dar būtų ilgai tylėję, jei dono Ambrozijaus Karafos tarnas nebūtų įsikišęs.

– Monsinjore, – tarė jis. – Pasielgiau blogai, nuslėpdamas nuo jūsų kai kuriuos dalykus. Dona Ana labai nerimauja dėl jūsų elgesio, todėl paprašė mane jus pasergėti. Juk, šiaip ar taip, ji už jus vyresnė. Neturėtumėte pykti ant sesers už tai, kad ji taip jus myli.

Dono Migelio išraiška staiga pasikeitė – jo veidas tarsi prašviesėjo. Bet jis, regis, supyko dar labiau ir sušuko:

– Nuostabu!

Ir, atsisukęs į seserį, tarė:

– Vadinasi, jūs pasamdėte šį žmogų mane sekti? Rytą, kai grįžau namo, jūs laukėte manęs kaip palikta meilužė. Kokią turite teisę? Ar jums liepta mane saugoti? Gal aš jūsų sūnus ar meilužis?

Ana raudojo, įsikniaubusi į krėslo atkaltę. Išvydus ašaras, Migelio širdis suminkštėjo, ir jis tarė Meneginui d'Ajai:

– Palydėkit ją į jos kambarį.

Likęs vienas, atsisėdo į krėslą, kuriame ką tik sėdėjo Ana, ir džiūgaudamas sušuko:

– Ji pavydi!

Paskui atsistojo, priėjo prie veidrodžio ir žiūrėjo į jį tol, kol pavargusios akys nieko daugiau nebematė, tik rūką. Kai grįžo Meneginas d'Aja, Migelis, netardamas nė žodžio, sumokėjo jam, kiek priklauso, ir jį atleido.

Jo kambario langas vėrėsi į tvirtovės pylimus. Iškišęs galvą, iš viršaus galėjai matyti seną sargybinių kelią, dabar niekam nereikalingą, bet komendantas juo tebesinaudojo. Nuo kelio ėjo laiptai, vedantys į bastioną, – buvo kalbama, kad apleistose vienutėse donas Alvaras retkarčiais priima laisvo elgesio moteris. Kartais naktį iš tenai atsklisdavo prislopintas sąvadautojų ir merginų juokas. Jos lipdavo laiptais, virpančioje žibintų šviesoje

šmėkščiodavo dažyti veidai, ir tas šlykštus vaizdas nuslopindavo Migelio sąžinės graužatį, patvirtindamas, kad kūno galia beribė.

Po kelių dienų įėjusi į savo kambarį, Ana rado donos Valentinos Bibliją, kurios taip ilgai negalėjo išprašyti iš brolio. Knyga buvo atversta ir gulėjo viršeliu aukštyn ant stalo – trumpam ją padėjęs, kažkas panoro pasižymėti skaitomą puslapį. Dona Ana paėmė knygą, įkišo skirtuką tarp puslapių ir atsargiai padėjo ant lentynos. Kitą dieną donas Migelis paklausė, ar ji užmetė akį į tuos puslapius. Ji atsakė, kad ne. Jis, pabūgęs, daugiau neklausinėjo.

Dabar jos nebesišalino. Jo elgesys pasikeitė. Jis nešykštėjo užuominų, kurios buvo aiškios tik jam vienam; Migeliui atrodė, kad dabar viskas pernelyg susiję su tuo, kas neduoda jam ramybės. Tos mįslingos užuominos trikdė Aną, bet jų prasmės ji nemėgino įminti. Brolio akivaizdoje ją suimdavo nerimas, jis jausdavo, kaip ji krūpčioja nuo kiekvieno jo rankos prisilietimo. Tada jis pasišalindavo. O vakare, grįžęs į savo kambarį, susinervinęs iki ašarų keikdavo tiek savo aistrą, tiek neryžtingumą ir su siaubu klausdavo savęs, kas tą pačią valandą gali atsitikti rytoj. Dienos bėgo, bet niekas nesikeitė. Buvo įsitikinęs, kad ji nenori suprasti. Ir tada pradėjo jos nekęsti.

Jis daugiau netramdė naktinių fantazijų. Kantriai laukdavo tos pusiau nesąmoningos, į miegą grimztančio proto būsenos; įsikniaubęs veidu į pagalves, atsiduodavo svajonėms. Iš jų pakirsdavo tarsi po karštinės, degančiais delnais, su šleikščiu skoniu burnoje, dar labiau sutrikęs nei vakar.

Didįjį penktadienį Ana nusiuntė pas brolį tarnaitę, kad toji paklaustų, gal jis taip pat pageidauja kartu su ja aplankyti

septynias bažnyčias. Jis atsisakė. Anos laukė karieta, ir ji išvažiavo viena. Migelis ir toliau vaikščiojo pirmyn atgal po kambarį. Paskui neištvėrė. Apsirengė ir išvažiavo.

Ana jau buvo aplankiusi tris bažnyčias. Ketvirtoji turėjo būti Lombardų; karieta sustojo Monte Oliveto aikštėje, priešais nedidelę arkadą, prie kurios grūdosi elgetaujantys luošiai. Dona Ana perėjo navą ir pasuko į Šventojo Kapo koplyčią. Vienas iš Neapolio karalių aragoniečių panoro čia įsiamžinti su savo meilužėmis ir poetais, budinčiais prie kapo apaštalų ir šventųjų žmonų pozomis. Septynios žmogaus dydžio terakotinės figūros, klūpančios ar tupinčios ant akmens plokščių, apraudojo Dievo-Žmogaus, kuriuo sekė ir kurį mylėjo, lavoną. Kiekviena figūra buvo tiksli vyro ar moters, mirusių vos prieš šimtą metų, kopija, bet graudžios jų raudos, regis, čia aidėjo nuo pat Nukryžiavimo dienos. Ant jų dar buvo matyti dažų pėdsakų: kraujas ant Kristaus kūno buvo suaižėjęs kaip krešuliai ant senos žaizdos. Nuo laiko patinos, žvakių ir nuo koplyčioje tvyrančios prietemos Kristus atrodė toks šiurpiai negyvas, koks tikriausiai buvo ant Golgotos, kelios dienos prieš Velykas, kai jau buvo pradėjęs pūti ir net angelai ėmė dvejoti, ar jis prisikels. Šioje siauroje erdvėje mindžikavo vis nauja minia. Driskiai stovėjo šalia bajorų; tarsi per laidotuves susirūpinę dvasininkai skynėsi kelią pro jūreivius jūros nugairintais ir turkų kardų išvagotais veidais. Virš nulenktų galvų aukštai nišose stovėjo vienuolių ir šventųjų statulos, pagal seną paprotį apgaubtos violetiniais šydais didžiausio pasaulyje gedulo garbei.

Praleisdami Aną, žmonės prasiskyrė; išgirdę pašnibždom iš lūpų į lūpas perduodamą jos vardą ir stebėdamiesi jos grožiu bei drabužių puošnumu, jie valandėlei liovėsi barškinę rožinius. Priešais Aną buvo padėta tamsaus aksomo pagalvėlė. Ji atsiklau-

pė. Palinkusi ties gulinčiu ant plokščių moliniu numirėliu, pagarbiai išbučiavo žaizdas jo šonuose ir vinių persmeigtus delnus. Bet jai trukdė vualis; jį pakėlusi ir norėdama atmesti atgal, pajuto, kad kažkas ją stebi. Atsigręžusi išvydo doną Migelį.

Piktas ir skvarbus jo žvilgsnis ją išgąsdino. Juos skyrė tik klauptas. Kaip ir ji, jis vilkėjo juodai, ir dona Ana, išsigandusi, baltesnė už žvakių vašką, žiūrėjo į tamsią statulą, stovinčią violetinių statulų papėdėje. Paskui, prisiminusi, kad čia atėjo melstis, vėl pasilenkė norėdama pabučiuoti Kristaus kojas. Bet kažkas palinko prie jos. Ji žinojo, kad brolis. Jis tarė:

– Ne.

Ir tokiu pat tyliu balsu pridūrė:

– Aš lauksiu jūsų prie durų.

Ana nė nepagalvojo, kad galėtų nepaklusti. Atsistojo ir perėjusi bažnyčią, aidinčią nuo besimeldžiančiųjų litanijų, sustojo prie portalo kampo.

Migelis jos laukė. Buvo gavėnios pabaiga, ir abu, nuvarginti ilgo pasninko, sunkiai tvardė nervingą jaudulį.

Jis tarė:

– Viliuosi, kad jūs baigėte savo maldas.

Ji laukė, ką jis dar pasakys. Migelis paklausė:

– Argi nėra kitų bažnyčių, kur būna mažiau žmonių? Argi žmonės jumis dar neatsižavėjo? Argi taip jau būtina visiems rodyti, kaip jūs bučiuojatės?

– Broli, – tarė Ana, – jūs labai sergate.

– O jūs pastebėjote? – nustebo jis. Ir paklausė, kodėl per Didžiąją savaitę ji neužsidarė Iskijos vienuolyne. Ji nedrįso prisipažinti, kad nenorėjo palikti jo.

Jų laukė karieta. Pirma įlipo ji, paskui jis. Nors ir neaplankiusi dar keturių bažnyčių, Ana paliepė vadeliotojui grįžti į Šv. Elmo

pilį. Sėdėjo labai tiesi, rūsti, susirūpinusi. Žiūrėdamas į ją, donas Migelis prisiminė, kaip ji nualpo jiedviem grįžtant į Salerną.

Jie parvažiavo. Karieta sustojo prie slaptų užpakalinių vartų. Juodu užlipo į Anos kambarį. Migelis jautė, kad ji nori pasikalbėti. Nusiėmusi vualį, ji paklausė:

– Ar jūs žinote, kad tėvas man pasiūlė tekėti už jaunikio iš Sicilijos?

– Štai kaip? Ir kas gi jis toks?

Ji nuolankiai atsakė:

– Juk žinote, kad aš nesutiksiu.

Ir paaiškino, kad norėtų pasitraukti nuo žmonių ir galbūt visiems laikams apsigyventi Iskijos vienuolyne arba Neapolyje, klarisių vienuolyne, kuriame dažnai lankydavosi dona Valentina.

– Gal išprotėjote? – sušuko jis.

Atrodė įtūžęs.

– Ir gyvensite ten apsipylusi ašaromis, kamuodamasi iš meilės vaškinei lėlei? Aš ką tik jus stebėjau. Negi leisčiau jums turėti mylimąjį vien dėl to, kad jis buvo nukryžiuotas? Gal jūs akla? O gal meluojate? Negi manote, kad sutiksiu jus atiduoti Dievui?

Ana atšlijo nuo jo išsigandusi. Jis kelissyk pakartojo:

– Niekada!

Stovėjo atsirėmęs į sieną, viena ranka jau keldamas durų portjerą, kad galėtų išeiti. Iš jo gerklės ištrūko gargesys. Jis suriko:

– Amnonas, Amnonas, Tamaros brolis!

Ir trenkęs durimis išėjo.

Ana bejėgiškai susmuko į krėslą. Ausyse tebeskambėjo Migelio riksmas; ji ėmė miglotai prisiminti Šventojo Rašto istorijas. Jau žinodama, ką perskaitys, paėmė nuo lentynos donos

Valentinos Bibliją ir atsivertė tą vietą, kurioje aprašoma, kaip Amnonas išprievartauja savo seserį Tamarą. Perskaitė tik pirmąsias eilutes. Knyga iškrito iš rankų, ir Ana, atšlijusi į krėslo atlošą ir apstulbusi, kad taip ilgai sau melavo, ėmė klausytis, kaip daužosi jos širdis.

Jai atrodė, kad širdis plečiasi, užpildydama visą jos esybę. Ją apėmė neįveikiamas silpnumas.

Suspaudusi kelius, mėšlungiškai krūpčiodama, ji nieko daugiau negirdėjo, tik tą daužymąsi savo viduje.

Tą naktį gulinčiam lovoje ir neužmiegančiam Migeliui pasirodė, kad jis girdi kažkokį garsą. Bet nebuvo tuo įsitikinęs: tai buvo net ne garsas, o jausmas, kad kambaryje kažkas virpčioja. Kadangi vaizduotėje jam ir anksčiau teko patirti panašių akimirkų, pamanė, kad jį krečia karštinė, ir, stengdamasis nusiraminti, dar sykį sau priminė, kad durys užšautos. Jis nenorėjo keltis, bet atsikėlė ir atsisėdo ant lovos krašto. Atrodė, kad kuo jo veiksmai nevalingesni, tuo aiškiau juos suvokia. Pirmą kartą stebėdamas tokį savo jausmų antplūdį, tarė sau, kad jo protas pamažu išsivaduoja iš visko, kas nėra šis laukimas.

Nuleido kojas ant akmeninių plokščių ir labai atsargiai atsistojo. Instinktyviai liovėsi kvėpuoti. Nenorėjo jos išgąsdinti. Nenorėjo, kad ji žinotų, jog jis klausosi. Bijojo, kad pabėgs, bet dar labiau – kad pasiliks. Kitapus durų pasigirdo lengvas grindų girgždesys: jos taip girgžda, kai tipeni basomis. Tylutėliai, daug kartų sustodamas, jis priėjo prie durų ir atsirėmė į sąvarą. Jautė, kad ji taip pat atsirėmusi iš kitos pusės. Jųdviejų kūnų drebulys persidavė medžiui. Neįžvelgiamoje tamsoje kiekvienas klausėsi, kaip kitapus durų tvinkčioja geismas, panašus į jo geismą. Ji nedrįso maldauti jo atidaryti. O jis nedrįso atidaryti, kol neišgirs

jos balso. Jausdamas, kad atsitiks kažkas netikėta ir neatitaisoma, jis nustėro iš baimės. Dabar širdyje troško, kad ji nebūtų atėjusi, ir kartu norėjo, kad jau būtų jo kambaryje. Jam taip tvinkčiojo smilkiniuose, kad nieko negirdėjo. Tik ištarė:

– Ana...

Ji neatsakė. Jis puolė daryti durų. Rankos taip drebėjo, kad neįstengė atšauti velkės. Kai pagaliau atidarė, kitapus nieko nebuvo.

Ilgame skliautuotame koridoriuje tvyrojo tokia pat tamsa kaip ir jo kambaryje. Jis tik išgirdo greitai nubėgančius ir slopstančius basų kojų žingsnius.

Ilgai laukė, bet daugiau nieko negirdėjo. Palikęs plačiai atdaras duris, grįžo ir išsitiesė lovoje. Jis taip stengėsi tyloje išgirsti bent kokį garsą, kad galiausiai jam ėmė vaidentis čia audinio šiugždesys, čia tylus nedrąsus šauksmas. Slinko valandos. Nekęsdamas savęs už bailumą, guodėsi bent tuo, kad ji taip pat kenčia.

Kai visai išaušo, atsikėlė ir uždarė duris. Vienas tuščiame kambaryje, mąstė: „O juk ji galėjo būti čia!“

Sujauktos antklodės atrodė panašios į tamsos gniutulą. Baisiai ant savęs pykdamas, griuvo ant lovos ir šaukdamas ėmė blaškytis.

Rytojaus dieną Ana praleido savo kambaryje užsidariusi langines. Net neapsirengė: ilgas juodas chalatas, kuriuo kas rytą ją apvilkdavo kirpėjos, dabar plaikstėsi apie jos kūną palaidomis klostėmis. Ji griežtai įsakė nieko neleisti. Sėdėdama galva atsirėmusi į šiurkščią ir nelygią krėslo atkaltę, kankinosi be ašarų, nieko negalvodama, tik jausdamasi pažeminta dėl to, ką ketino padaryti, ir dėl to, kad ketino bergždžiai, ir buvo tokia pavargusi, kad net nesuvokė, kaip kenčia.

Vis dėlto vakarop tarnaitės atnešė naujienų.

Vidurdienį donas Migelis nuėjęs pas tėvą, bet markizas buvo ištiktas vienos iš tų paslaptingų baimės priepuolių, kai jam atrodydavo, kad jis prakeiktas. Kadangi Migelis primygtinai prašęs priimti, tarnai įleido jį į koplyčią, kurioje tuo metu buvo donas Alvaras. Pamatęs sūnų, jis piktai užvertė maldaknygę.

Donas Migelis jam pranešė ketinąs netrukus parsisamdyti į vieną iš ginkluotų galerų, medžiojančių piratus, siautėjančius jūroje nuo Maltos iki Tanžero. Į galeras priimdavo bet ką: dažnai tie laivai būdavo menkai ginkluoti ar seni, jų komandą sudarydavo nuotykių ieškotojai, kartais net buvę piratai ar į krikščionybę atsivertę turkai, o jiems vadovaudavo koks nors atsitiktinis kapitonas. Tarnai, visa tai nežinia kaip iššniukštinėję, teigė žinantys, kad donas Migelis parsisamdęs kapitonui dar šį rytą.

Donas Alvaras rūsčiai atsakė:

– Kaip bajoro, jūsų mintys atrodo keistos.

Vis dėlto suduotas smūgis buvo skausmingas. Jis išblyško ir tarė sūnui:

– Nepamirškit, pone, kad kito palikuonio aš neturiu.

Donas Migelis stovėjo įdūręs akis į tuštumą priešais save. Jo žvilgsnyje atsispindėjo neviltis, ir nors nevirptelėjo nė vienas veido raumuo, jis apsipylė ašaromis. Tada donas Alvaras, regis, suprato, kad sūnaus sieloje vyksta – galbūt jau seniai – žiauri kova. Donas Migelis norėjo išsikalbėti ir, be abejo, nuoširdžiai išsipasakoti. Bet tėvas jį sustabdė rankos mostu.

– Nereikia, – tarė jis. – Manau, Dievas jums siunčia išbandymą. Aš nenoriu žinoti kokį. Niekas negali būti tarpininkas tarp sąžinės ir Dievo. Aš jau turiu per daug savo nuodėmių, kad užsikraučiau ant galvos dar ir jūsų rūpesčius.

Jis paspaudė ranką donui Migeliui; abu vyrai iškilmingai apsikabino. Donas Migelis išėjo. Nuo tada niekas nežinojo, kur jis dingo.

Anos tarnaitės, matydamos, kad ji nieko nesako, išėjo.

Ana liko viena. Buvo visiškai sutemę. Nors buvo dar tik balandžio ketvirta, jau iš pat ryto tvyrojo slogus karštis. Ana vėl pajuto, kaip spurda širdis, ir išsigandusi suprato, kad netrukus pasikartos – ir dar tą pačią valandą – vakarykštė karštinė. Ji duso. Atsistojo.

Priėjo prie balkono, atidarė langines, kad įleistų į kambarį nakties oro, ir norėdama atsikvapstyti atsišliejo į sieną.

Į labai platų balkoną vėrėsi kelių kambarių durys. Donas Migelis sėdėjo priešingame kampe, atsirėmęs į baliustradą. Jis neatsigręžė. Iš suknelės šiugždėjimo suprato, kad ji taip pat balkone, bet nė nekrustelėjo. Dona Ana buvo įsmeigusi akis į tamsą. Tą Didžiojo penktadienio vakarą dangus, regis, liepsnote liepsnojo nuo žaizdų. Ana stovėjo sukaustyta sielvarto. Ji paklausė:

– Mano broli, kodėl jūs manęs nenužudėte?

– Aš mąsčiau apie tai, – atsakė jis. – Bet mylėčiau jus ir mirusią.

Ir tik tada atsigręžė. Sutemose pamatė jos veidą – sukritusį, išburkusį nuo ašarų. Žodžiai, kuriuos ji ketino ištarti, sustingo lūpose. Kupina širdį draskančios užuojautos, ji pasilenkė prie jo. Jie apsikabino.

Praėjus trims dienoms, Migelis dalyvavo Mišiose dominikonų bažnyčioje.

Jis paliko Šv. Elmo pilį sulig pirmaisiais aušros spinduliais, pirmadienį, kurį žmonės vadina Angelo Velykomis, nes kadaise tą dieną dangaus pasiuntinys prie kapo kalbėjosi su moterimis. Ten aukštai, pilkoje tvirtovėje, kai kas jį palydėjo iki kambario durų. Atsisveikinimas buvo ilgas, be žodžių. Jis turėjo praskirti rankas, apkabinusias jo kaklą. Jo lūpos dar tebesaugojo aitrų ašarų skonį.

Jis meldėsi apimtas nevilties. Vieną maldą lydėjo kita, dar karštesnė, paskui naujas protrūkis nunešdavo jį prie trečiosios maldos. Lyg apsvaigęs jautė tokį kūno lengvumą, kuris, regis, išlaisvina sielą. Nieko nesigailėjo. Dėkojo Dievui, kad neleido jam išeiti be šio paskutinio patepimo. Ana jo maldavo pasilikti, bet jis išvyko sutartą dieną. Jis nenusižengė savo garbei, tesėjo sau duotą žodį, ir jam atrodė, kad toji didžiulė auka užtikrina Dievo palankumą. Kad visiškai atsiribotų nuo pasaulio, susiėmė veidą delnais ir pajuto, kad jie dar kvepia kūnu, kurį glamonėjo. Daugiau nieko nelaukdamas iš gyvenimo, puolė į mirtį kaip į natūralią pabaigą. Ir įsitikinęs, kad toji mirtis jau įvykęs faktas, kaip ir jo gyvenimas, jis apraudojo savo laimę.

Tikintieji atsistojo priimti Komunijos. Jis nepasekė jų pavyzdžiu – nebuvo priėjęs velykinės išpažinties: kažkas panašaus į pavydą trukdė jam atskleisti savo paslaptį net nuodėmklausiui. Tik priėjo kuo arčiau prie kunigo, stovinčio kitapus akmeninio klaupto, kad geroji ostijos dvasia nusileistų ir ant jo. Čia pat kolona nuslydo saulės spindulys. Migelis prigludo prie akmens, lygaus ir šilto tarsi žmogaus kūnas. Užsimerkė. Ir vėl ėmė melstis.

Meldėsi ne už save. Neaiškus instinktas, paveldėtas iš kokio nepažįstamo ar nežinomo protėvio, kovojusio su Pusmėnulio vėliava, šnabždėjo, kad bet kuris karys, kritęs mūšyje su netikėliais, yra išgelbėtas. Jam nereikėjo atleidimo, jį turėjo apvalyti

mirtis, kurios ieškojo. Jis karštai meldė Dievą pasigailėti jo sesers, ir neabejojo, kad malda bus išklausyta. Turėjo teisę to reikalauti. Jam atrodė, kad, apgaubęs savo auka, nusineš kartu ir ją į palaimingąją amžinybę. Taip, jis išėjo, bet jam neatrodė, kad paliko ją. Skausmingo išsiskyrimo auka liovėsi kraujavusi. Šį rytą, kai raudančios moterys matė priešais save tik tuščią kapą, donas Migelis siuntė padėkos maldą gyvenimui, mirčiai ir Dievui.

Kažkas uždėjo ranką jam ant peties. Jis atsimerkė: tai buvo Fernao Bilbašas, laivo, kuriuo Migelis turėjo išplaukti, kapitonas.

Juodu išėjo iš bažnyčios. Lauke nuotykių ieškotojas portugalas pasakė, kad štilis trukdo jo galerai išplaukti, todėl donas Migelis turįs grįžti ir laukti, kol padvelks brizas. Donas Migelis grįžo į Šv. Elmo pilį, bet nepamiršo pririšti prie Anos langinių ilgos kaklaskarės – iš jos plaikstymosi suprasiąs, kada pakils vėjas.

Po dienos, auštant, juodu išgirdo, kaip plazda šilkas. Vėl buvo ištarti atsisveikinimo žodžiai, pasipylė ašaros ir vėl viskas pasikartojo kaip sapne. Bet, ko gero, šį kartą nei vienas, nei kitas netikėjo, kad tokie atsisveikinimai kartosis amžinai.

Prabėgo keletas savaičių. Gegužės pabaigoje Ana sužinojo, kaip Migelis žuvo.

Kažkur pusiaukelėje tarp Afrikos ir Sicilijos kapitono Bilbašo laivas susitiko su pirato alžyriečio laivu. Po patrankų mūšio kapitonas įsakė priplaukti prie korsaro laivo borto ir stoti į artimą kovą. Saracėnų laivas nuskendo, bet nugalėtojų taip pat smarkiai nukentėjo: lynai buvo sutraukyti, stiebas nulaužtas. Daugelį dienų jie klajojo nešami bangų ir vėjo. Pagaliau vėjo šuoras juos išmetė ant smėlėto kranto, netoli nuo Katolikos, nedidelio Sicilijos miestelio. Tuo metu daugelis mūšyje sužeistų vyrų jau buvo mirę.

Tikriausiai turtingo grobio privilioti, prie sudužusio laivo griaučių susirinko gretimo kaimo gyventojai. Fernao Bilbašas liepė iškasti duobę ir, padedamas Katolikos vikaro, palaidojo žuvusiuosius. Bet šioje Sicilijos dalyje donas Alvaras turėjo dideles valdas. Vietos žmonėms išgirdus dono Migelio vardą, jo karstas nakčiai buvo pagarbiai pastatytas Katolikos bažnyčioje, paskui išvežtas į Palermą, o iš ten laivu parplukdytas į Neapolį.

Kai donui Alvarui buvo pranešta apie sūnaus mirtį, jis tepasakė: „Graži mirtis."

Ir vis dėlto tai sukrėtė jį. Jo pirmąjį sūnų, dar visai vaiką, keleri metai prieš gimstant Migeliui kartu su motina nusinešė maras. Dvigubas gedulas paskatino doną Alvarą vesti antrą kartą, bet ir antroji santuoka baigėsi dviguba nesėkme. Jis apraudojo ne tik Migelį, bet ir pastangas, kurias padėjo gausindamas ir tvirtindamas turtus, kurių, dar nebaigtų kaupti, dabar nebus kam perduoti. Jam mirus, neliks nei jo giminės kraujo, nei vardo. Jis, žinoma, ir toliau sieks įgyvendinti savo planus, atlikti bajoro priedermes, bet ši mirtis, primindama jam apie visa ko tuštybę, jį pirma laiko nugramzdins į asketizmą ar ištvirkavimą.

Karstas su dono Migelio kūnu buvo pargabentas temstant ir laikinai pastatytas netoli miesto stovinčioje Jūros Šv. Jono bažnyčioje. Buvo šiltas birželio vakaras, tvankus ir truputį ūkanotas. Atvažiavusi gūdžią naktį, Ana liepė karstą atidengti.

Bažnyčioje švietė keli deglai. Pamačius kairiajame brolio šone žiojinčią žaizdą, Anai toptelėjo, kad brolis ilgai nesikankino. Bet kas žino? Gal kaip tik ilgai merdėjo, gulėdamas tarp kitų mirštančiųjų ant pusiau sudaužyto laivo denio. Net pats Fernao Bilbašas gerai neprisiminė. Du ar trys vienuoliai giedojo

psalmes. Ana pamanė, kad šis beveik suiręs kūnas ir toliau trūnys tarp lentų, ir pajuto pavydą. Vyrai jau norėjo užkalti karstą. Ana paieškojo, kokį daiktą galėtų įdėti vidun. Ji tiesiog pamiršo atnešti gėlių.

Ant jos kaklo kabojo škaplierius iš vienuolyno ant Karmelio kalno. Prieš išvykdamas Migelis kelis kartus jį pabučiavo. Ana nusikabino jį ir padėjo ant brolio krūtinės.

Pastaruoju metu liaudies priešiškumas markizui de la Sernai toliau didėjo, tad iš atsargumo jis nusprendė nelydėti karsto į Šv. Dominyko bažnyčią, kur turėjo vykti gedulingos apeigos. Kūnas be jokių ceremonijų buvo pervežtas naktį; Ana važiavo įkandin jo karietoje. Moterys žiūrėjo į ją su gailesčiu.

Laidotuvės vyko kitą dieną, dalyvaujant visam dvarui. Klūpodamas prie choro, donas Alvaras nenuleido akių nuo aukšto katafalko; jis buvo taip užklotas drapiruotėmis ir giminės herbais, kad net nesimatė karsto; markizo galvoje praplaukė daugybė vaizdinių, džiovinančių kaip sieros žemė, šiurkščių kaip ašutinė, draskančių širdį kaip *Dies irae**. Jis žiūrėjo į tuos herbus, tuščias kilmės relikvijas, iš esmės primenančias kiekvienai šeimai tik išėjusiųjų anapilin skaičių. Pasaulis su savo tuštybėmis ir malonumais jam atrodė it šilkinė drobulė, užmesta ant skeleto. Jo sūnus, kaip ir jis pats, pažino šitų pelenų skonį. Donas Migelis, be abejo, buvo prakeiktas; donas Alvaras su dievobaimingu siaubu galvojo, kad taip pat atsidurs pragare. Jį kankino viena mintis: argi teisinga, kad už trumpas džiaugsmo akimirkas, kurių net nepavadintum laime, nusidėjėlio kūnas pasmerktas amžinoms kančioms? Su sūnumi, kurį nelabai ir mylėjo, dabar jautėsi susijęs kur kas artimesniu, paslaptingesniu

* Rūsčią dieną. (Pranc.)

ryšiu – tokiu, koks būna tarp žmonių, kurie, nors ir skirtingai nusidėję, jautė tas pačias baimes ir abejones, tą pačią sąžinės graužatį ir tas pačias dulkes.

Ana stovėjo priešais jį kitoje navos pusėje. Tas blizgantis nuo ašarų veidas priminė donui Alvarui Migelio veidą Didįjį penktadienį, kai sūnus, stovėdamas ant mirties ir, be abejo, ant nuodėmės slenksčio, atėjo pas jį atsisveikinti. Kai kurie požymiai, kuriuos jo protas galiausiai įstengė sugrupuoti, žiauri Anos neviltis ir tarnaičių nutylėjimai patvirtino įtarimus, apie kuriuos anksčiau nenorėjo žinoti. Jis žiūrėjo į Aną su neapykanta. Ši moteris jam kėlė siaubą. Jis kartojo sau: „Jinai nužudė jį."

Staiga dono Alvaro nepopuliarumas dar padidėjo.

Donas Ambrozijus Karafa turėjo brolį Liberijų. Tas jaunuolis, išauklėtas poetų ir antikos oratorių dvasia, savo gyvenimą paskyrė tėvynės, Italijos, tarnystei. Pasinaudojęs Kalabrijoje kilusiais neramumais, jis ėmė kurstyti valstiečius prieš mokesčių rinkėjus, susidėjo su sąmokslininkais ir turėjo slapstytis. Už jo galvą buvo pažadėtas atlyginimas; visi manė, kad jis saugiai gyvena vienoje iš šeimos pilių, bet staiga paaiškėjo, kad ką tik buvo įkalintas Šv. Elmo tvirtovėje.

Vicekaralius buvo išvykęs. Donas Ambrozijus Karafa nuėjo pas komendantą ir paprašė bausmę atidėti. Dono Migelio krikštatėvis markizui de la Sernai paaiškino:

– Aš tik prašau atidėti bausmę. Myliu Liberijų kaip savo vaiką. Jam dabar tiek metų, kiek buvo Migeliui.

– Mano sūnus mirė, – atsakė donas Alvaras.

Donas Ambrozijus Karafa suprato, kad nėra jokios vilties. Dono Alvaro jis nekentė, bet sykiu gailėjosi ir net žavėjosi jo nepalenkiamu tvirtumu. Būtų dar labiau juo žavėjęsis, jei būtų

žinojęs, jog komendantas vykdo žodinį grafo Olivareso įsakymą, žinodamas, kad vėliau bus atšauktas.

Po kelių valandų tapo žinoma, kad Liberijui įvykdyta mirties bausmė. Nuo tada donas Alvaras išdrįsdavo išeiti iš tvirtovės labai retai – lydimas patikimos sargybos, važiuodavo į bažnyčią arba, atvirkščiai, užsidėjęs kaukę, tamsią naktį – į miestą, kur jį traukdavo malda ir malonumai. Kartą buvo atpažintas ir apmėtytas akmenimis; tada užsidarė Šv. Elmo pilyje ir nekėlė iš jos kojos. Žmonės nekentė tos citadelės, kaip Karaliaus Kataliko kumštis iškilusios virš Neapolio.

Kiekvieną vakarą Ana užeidavo į Šv. Dominyko bažnyčią. Matydami ją važiuojant pro šalį, pikčiausi tėvo priešai jos gailėdavosi. Ji paprašydavo atrakinti bažnyčią ir sėdėdavo joje nejudėdama, neliedama ašarų, net užmiršusi pasimelsti. Tikintieji, kurie tą vėlyvą valandą lankydavosi bažnyčioje, žiūrėdavo į ją pro groteles, net nedrįsdami ištarti jos vardo, bijodami sudrumsti tos būtybės, panašios į antkapio statulą, ramybę.

Žmonės manė, kad ji priims vienuolės įžadus. Bet to daryti ji niekada nenorėjo. Iš pažiūros jos gyvenimas nepasikeitė, bet ji laikėsi kone vienuoliškos tvarkos ir, kad nepamirštų savo nuodėmės, visą laiką vilkėjo ašutinę. Naktį išsitiesdavo ant siauros medinės lovos, pastatytos prie plataus guolio, kuriame nebenorėjo daugiau miegoti. Pažadinta sapnų, pabusdavo ir susivokdavo esanti viena. Tada puldavo į neviltį ir kartodavo sau, kad viskas prabėgo kaip sapnas, kad ji neturi jokių įrodymų ir kad galų gale visa tai užmirš. Paskui nugrimzdavo į prisiminimus, kad viską vėl išgyventų. Širdies jai nevirpino jokia ateities galimybė. Vienatvės jausmas buvo toks pasibaisėtinas, kad Ana būtų

karštai troškusi patirti tai, ko laukimas panašiomis aplinkybėmis baugina daugelį žmonių.

Grįžo Neapolio vicekaralius, grafas Olivaresas. Jis pasikvietė doną Alvarą ir tiesiai pasakė:

– Juk jūs žinojote, kad jus atšauksiu.

Donas Alvaras nusilenkė. Grafas Olivaresas kalbėjo toliau:

– Nepamanykite, kad taip elgiuosi dėl savo interesų. Ką tik gavau iš karaliaus laišką, jis kviečia mane į Madridą, be to, esu įsitikinęs, kad netrukus mane pasišauks dar galingesnis monarchas.

Grafas nemelavo. Jis sirgo, buvo išsipūtęs nuo vandenligės. Ir dar pridūrė:

– Markizas de Spinola ketina kariauti Flandrijoje ir ieško pareigūno, gerai pažįstančio Nyderlandus. Jūs taip pat kažkada kovojote provincijoje. Šiuo metu per Savoją ten siunčiame pinigų ir kareivių. Tam būriui vadovausite jūs.

Tai buvo tremtis. Atsisveikindamas su grafu Olivaresu, donas pabučiavo jam suglebusią ranką ir mįslingai tarė:

– Niekas nesvarbu.

Grįžęs namo, jis liepė Anai ruoštis kelionei.

Paskutines dienas prieš kelionę donas Alvaras praleido Neapolyje susikaupęs ir karštai melsdamasis Šv. Martyno vienuolyne, toje maldų tvirtovėje, stovinčioje šalia jo koplyčios. Ana rengėsi kelionei. Ji priėjo prie dono Migelio kambario. Nebuvo prisiartinusi prie jo durų nuo tos dienos, kai Migelis jai priekaištavo dėl arklininko. Vos įėjus, suėmė silpnumas – ji vėl kuo aiškiausiai prisiminė tą užmirštą sceną. Tada Migelis stengėsi elgtis šiurkščiai, šaukė ant jos, jo įdegę skruostai buvo įraudę nuo kraujo ir pykčio. Kambarys, kuriame dar tebegulėjo brangūs

pakinktai, buvo prisigėręs odos kvapo. Ji tyliai kartojo sau ir kartodama žinojo, kad meluoja, jog tuo metu dar nebuvo nieko, ko nebūtų įmanoma atitaisyti; tada dar viskas galėjo pakrypti kitaip. Užėjus silpnumui, kone prarado sąmonę. Tarnaitės atidarė langą, kad į kambarį įleistų oro. Bet ji nepasijuto geriau. Atsigavo tik iš ten išėjusi.

Dėl atsargumo donas Alvaras nusprendė išvykti labai anksti. Tarnaitės aprengė Aną žvakių šviesoje. Paskui su skryniomis nulipo žemyn. Likusi viena, Ana išėjo į balkoną, norėdama pro balkšvą ryto rūką pažvelgti į Neapolį ir įlanką.

Buvo rugsėjo vidurys. Pasilenkusi virš baliustrados, Ana žiūrėjo žemyn tarsi į kelio stotis, kuriose vieną akimirką buvo sustojęs jos gyvenimas ir kurių daugiau nepamatys. Dešinėje, už stačio kalvos skardžio, gumšojo Iskijos sala, kurioje du susimąstę vaikai skaitė paraidžiui puslapį iš Platono *Puotos*. Kairėje driekėsi tolumoj pradingstantis kelias į Salerną. Ana atpažino prie uosto stovinčią Jūros Šv. Jono bažnyčią, kur susitiko su Migeliu paskutinį kartą, ir tarp stogų, terasomis bėgančių į jūrą, – Aragoniečių Šv. Dominyko varpinę. Po kurio laiko užlipusios viršun tarnaitės išvydo ponią, gulinčią ant sujauktų plačios lovos patalų, sugniuždytą kažkokio prisiminimo.

Paradiniame kieme laukė kelioninė karieta. Ana nuolankiai užėmė savo vietą šalia joje jau sėdinčio tėvo. Naujojo komendanto tarnai, nešantys vidun baldus ir indus, ginčijosi priešais duris su dono Alvaro liokajais. Karieta pajudėjo. Važiuojant per šią valandą dar beveik tuščią miestą, Ana paprašė trumpam sustoti priešais duris ką tik atvėrusią Šv. Dominyko bažnyčią. Donas Alvaras neprieštaravo.

Minutės bėgo. Markizas ėmė nekantrauti. Jis pasiuntė į bažnyčią tarnaites paprašyti Anos paskubėti. Netrukus ji išėjo.

Veidą buvo prisidengusi vualiu. Atsisėdo į vietą neištarusi nė žodžio, rūsti, abejinga, tarsi bažnyčioje vietoj voto būtų palikusi savo širdį.

Dona Ana pati sukūrė epitafiją brolio antkapiui. Ant cokolio buvo iškalti tokie žodžiai:

LUCTU MEO VIVIT

Toliau ėjo mirusiojo vardas ir titulai ispaniškai. Žemiau ant pjedestalo buvo parašyta:

ANNA DE LA CERNA Y LOS HERREROS,
SOROR
CAMPANIAE CAMPOS PRO BATAVORVM CEDANS
HOC POSVIT MONUMENTUM
AETERNUM AETERNI DOLORIS
AMORISQVE*

* Gyvena mano sielvartu.
Ana de la Serna i Los Ereros, sesuo, išvažiuodama iš Kampanijos į Bataviją, pastatė šį amžiną antkapį amžinojo gedulo ir meilės vardan. (Lot.)

Ponui de Virkenui, pulko vadui, surinkusiam ginkluotų vyrų būrį, Infantė Flandrijoje buvo dėkinga už tai, kad jis savo pinigais sumokėjo kareiviams smarkiai vėluojančią algą; ji taip pat žinojo, kaip karo vadai vertina jo žvėrišką drąsą mūšyje. Bet šis prancūzas, kuris laikė savo pareiga kalbėti ceremoninga ispanų kalba, tarsi stengdamasis po nėriniuota apykakle gudriai paslėpti geležinius šarvus, buvo iš tų žmonių, kurie, regis, jau gimė dviveidžiai ir kurie akimirksniu gali perbėgti į kitą pusę. Iš tikrųjų jis nesijautė niekuo įsipareigojęs nei tuščiakalbiams italams, nei pagyrūnams ispanams – tiems pentinuotiems elgetoms, kartais pavainikiams, kurių, jo manymu, kraujas toli gražu neprilygo jo kraujui. Vėliau jis atsiskaitys su jais už kandų įžeidimą dėl ką tik užvakar gauto bajoro titulo, o jeigu šioje tarnyboje jam nepasiseks arba jei politinis vėjelis papūs iš kitos pusės, jis visada galės grįžti pas prancūzus.

Brabante, priėmimo pas Infantę, kuriame juodu turėjo dalyvauti, išvakarėse, važiuojant karieta į stovyklą, Parmos kunigaikštis savo pavaldiniui trumpai išdėstė įvykių esmę: tiesą sakant, septynios šiaurės provincijos jau galutinai prarastos; Ispanijai, dar neatsigavusiai po Armados žūties, neužteks laivų apginti tokiai ilgai pakrantei, po kurios kopomis ilsisi tiek mirusiųjų. Žinoma, šalies viduje didieji miestai liko ištikimi jos Didenybei. Vis dėlto jis pripažino, kad sunku atsiskaityti su ka-

riuomenę aprūpinančiais tiekėjais; su turtingais Araso pirkliais, prekiaujančiais gelumbe ir vynu (pono de Virkeno motina taip pat buvo iš pirklių šeimos). Tačiau, pridūrė jis, tapti karaliaus kreditoriumi ne tik garbinga, bet ir bus naudinga ateityje; kai tik galionai grįšią iš Amerikos, skola bus grąžinta su kaupu. Pulko vadas nusišypsojo ir nieko neatsakė.

Paskui gudrusis italas tarsi prabėgšmais užsiminė, kad tarp Infantės patikėtinių yra kelios jaunos ir gražios ispanės, kurias politiniais sumetimais ji trokštanti ištekinti Flandrijoje; tokios vestuvės leistų kilmingam, bet palaikymo dvare neturinčiam žmogui užimti prideramą padėtį erchercogo ir jo karališkosios žmonos aplinkoje. Ponas de Virkenas nelabai troško susisaistyti santuokos ryšiais, bet mintis apie tokią puikią partiją jam pasirodė gundanti. Jis tik atsakė pagalvosiąs.

Pati vėlai ištekėjusi, Infantė rengėsi griežtu vienuolišku stiliumi ir būtų mielai įkalinusi savo meninas bažnyčios prietemoje; vis dėlto ji nedraudė joms puoštis nei brangiais apdarais, atitinkančiais jų padėtį, nei žaisti nekaltų žaidimų, nei priimti kruopščiai parinktų galantiškų jaunuolių merginimosi: jos susitaikymo politikai įtvirtinti būtinai reikėjo naudingų santuokinių ryšių. Ko gero, ji jautė pavydą žiūrėdama į jų besijuokiančias arba pilnas vaikiškų ašarų akis, neaptemdytas armijų, laivynų ir tvirtovių vaizdų. Tą lietingą popietę, sėdėdama prie aukšto židinio, ji melancholiškai apžiūrinėjo savo freilinas, rinkdamasi būsimą auką. Iš jos lūpų biro žodžiai apie ištikimybę karališkajam reikalui ir nuolankumą Dievo valiai. Merginos stengėsi išsisukti nuo tyrinėjančio žvilgsnio: tos, kurios turėjo meilužius, bijojo juos prarasti; Pilara, Mariana ir Soledada tyliai meldėsi, kad tik nebūtų išrinktos.

Bet Infantė atsigręžė į merginą, atvykusią į dvarą vėliausiai už kitas. Dvidešimt penkerių Ana de la Serna buvo ir pati vyriausia. Ji vilkėjo juodai dėl brolio, žuvusio prieš metus po karaliaus vėliava, mirties, ir tie apdarai, pasiūti iš brangiausių audinių, teikė jos gedului savotiško prašmatnumo.

– Dėl šių vedybų pasitariau su jūsų tėvu, – tarė Infantė. – Jis leidžia jums rinktis arba vedybas, arba vienuolyną.

Visi tikėjosi, kad ji pasirinks vienuolyną. Bet, nustebinusi savo drauges, ji tyliai atsakė:

– Aš nelabai trokštu ištekėti, Madam, bet pasiskirti Dievui taip pat nesu pasirengusi.

Buvo pranešta apie kavalieriaus atvykimą. Infantė atsistojo ir išėjo į gretimą kambarį. Ana de la Serna nuėjo jai įkandin. Poną de Virkeną, visada teikusį pirmenybę apkūnioms flamandų gražuolėms, vis dėlto sužavėjo mergina, kuri dėl juodų drabužių atrodė dar blyškesnė ir lieknesnė. Ana de la Serna sujaudino jį kaip pulko vėliava.

Be to, sklido gandai, kad iš tėvo, markizo de la Sernos, ji paveldėsianti didelius dvarus Ispanijoje. Mintyse jis jau įsivaizdavo valdantis pasakiškus turtus, todėl laiške paprašė motinos atnaujinti baldus giminės pilyje Bajikūre.

Markizas de la Serna, neseniai tapęs vienu iš artimiausių Infantės tarybos narių, atsitiktinai susitiko pas ją su savo dukterimi praėjus kelioms dienoms po sužadėtuvių. Jam akivaizdžiai buvo užėjęs eilinis nusižeminimo priepuolis, paprastai sudrumsčiantis protą. Todėl tarė jai:

– Aš jums atleidau.

Ji suprato, kad jis dar neatleido.

Dalyvaujant Infantei, iškilmingos Anos sutuoktuvių Mišios įvyko 1600 metų rugpjūčio 7 dieną Briuselio Sablono bažnyčioje. Per atnašavimą Ana apalpo; žmonės manė, jog tai dėl karščio, žmonių spūsties ir dėl ankšto sidabrinio brokato korsažo, trukdančio jaunajai kvėpuoti. Donas Alvaras, stovintis prie choro, per visą ilgą ceremoniją išsaugojo nesudrumsčiamą ramybę, kuria žavėjosi net jo priešai. Ką tik buvo suimti du kalvinistai, siųsti jo nudurti, todėl, išgirdę menkiausią garsą, jo sargybiniai nuolat gręžiojosi atgal.

Donas Alvaras taip pat gręžiojosi atgal, nes tą dieną mintimis vis grįždavo į praeitį. Šis žmogus, kuris neprisiminė kada nors visu protu ir visa širdimi mylėjęs bent vieną žmogiškąją būtybę, ėmė dažniau galvoti apie sūnų kaip tik dabar, kai Migelis užėmė vietą tarp daugybės kitų jo šmėklų. Jo protas silpo, kartais užeidavo paslaptingi užmaršties priepuoliai, ir jis atsidurdavo prie liepsnojančios, tačiau be jokių spalvų ir apybraižų šalies sienų, šalies, kurioje iš visų mūsų darbų lieka tik sąžinės priekaištai. Nedrįsdamas galvoti apie Migelio nuodėmę, – gal todėl, kad bijojo, jog ji nesukels jam tokio siaubo, kokio norėjo, – bet mąstydamas apie viską aplink, net nuodėmės baimę nušlavusią aistrą, pajusdavo savotišką pavydą. Meilė išgelbėjo Migelį nuo vienatvės klaiko, kurį patyrė jo tėvas,

užsidaręs pasaulyje, iš kurio išvaryta viskas, išskyrus Dievą. Jis ypač pavydėjo sūnui, kad jau yra nubaustas. Anos vestuvės nutraukė paskutinę giją, labai ploną, siejančią doną Alvarą su dar gyva jo gimine; garbėtroška buvo tik masalas, kuris daugiau jo neapgaudinėjo. Bėgant metams, kūno poreikiai apmalšo, ir ši liūdna pergalė privertė jį atsigręžti į savo sielą. Neramus, bet išsekęs markizas jautė, kad atėjo akimirka, kai jis atsiduos didžiulei ir baisiai rankai, kuri galbūt taptų gailestinga, jei jis liautųsi kovojęs.

Praėjus keliems mėnesiams, jis paskutinį kartą dalyvavo pasitarime pas Infantę. Jo atsistatydinimas buvo lengvai priimtas. Jis pasijuto įskaudintas – tikėjosi, kad pasaulietinis gyvenimas dar gerokai pasivaržys dėl jo su Dievu.

Egmonas de Virkenas parsivežė žmoną į Pikardiją, į savo žemes. Žiūrėdamas į šį svetimšalį, įsivaizduojantį, kad visiškai valdo Aną, – tarsi būtų galima valdyti moterį, nesistengiant sužinoti jos ašarų priežasties, – markizas, vis dar griež5damas dantį ant dukters, širdyje jautėsi jos sąjungininku. Vis dėlto atsisveikino juodu šaltai; donas Alvaras ją niekino dėl to, kad ji dar gyva; beje, Ana taip pat gailėjosi, kad nelaimė jos visiškai nepalaužė. Nuolankiai kęsdama vyro glamones, – vyro, kurio, šiaip ar taip, nebijojo mylėti, – ji džiaugėsi, kad jos sulysęs veidas, rankos ir krūtinė kitokie nei tada, kai jas glamonėjo dabar dulkėm virtusios rankos.

Karo negandos ir nerimas dėl pinigų užėmė kone visas pono de Virkeno mintis, todėl rūpintis žmona jis neturėjo kada. Kadangi visada niekinamai žiūrėjo į moterų užgaidas, jam niekada neužkliuvo, kad Didžiąją savaitę Ana visas naktis praleidžia melsdamasi.

Vieną 1602 metų liepos vakarą į Neapolio Šv. Martyno vienuolyno vartus pasibeldė vargingai apsirengęs vyras. Atsargiai prasivėrė durų langelis ir, pažvelgęs į nepažįstamąjį, brolis durininkas iš pradžių atsisakė jį įleisti, nes jau buvo vėlu. Paskui, nustebintas valdingo tono, kokio nesitikėjo išgirsti iš driskiaus lūpų, vienuolis atidarė vartus ir įleido nepažįstamąjį vidun. Ant slenksčio vyras atsigręžė. Tai buvo akimirka, kai paraudusi saulė pamažu slepiasi už kamaldulių vienuolyno. Vyras tylėdamas pažvelgė į blyškią jūrą, į didžiules Šv. Elmo tvirtovės kurtinas, nuauksintas besileidžiančios saulės; virš dantytos tvirtovės sienos buvo matyti vėjo išpūsta trikampė iš reido išplaukiančio laivo burė. Paskui, staiga gūžtelėjęs pečiais, vyras užsimaukšlino kepurę ant kaktos ir ilgu koridoriumi nuėjo paskui vienuolį. Eidamas per bažnyčią, naują ir prabangiai išpuoštą, jis atsiklaupė ir ilgai klūpojo, kol pastebėjo, kad vienuolis nenuleidžia nuo jo akių, tarsi jis būtų vagis. Pagaliau abu įėjo į priimamąjį šalia zakristijos. Tada brolis pasišalino, garsiai girgždindamas užrakino duris ir nuėjo pranešti priorui.

Klaidžiojančiu žvilgsniu, tarsi melsdamasis, nepažįstamasis laukė be galo ilgai. Pagaliau vėl sugirgždėjo spyna ir pasirodė donas Ambrozijus Karafa, Šv. Martyno vienuolyno prioras. Du lydintys jį vienuoliai sustojo prie durų slenksčio. Kiekvienas nešėsi po lajinę žvakę. Blyškios liepsnos atsispindėjo nuo medžiu muštų sienų.

Tai buvo apkūnus jau pagyvenęs vyras geranorišku ramiu veidu. Nepažįstamasis nusivožė kepurę, atsisagstė apsiaustą ir tylėdamas priklaupė ant vieno kelio. Jam lenkiantis, šiurkšti žila barzda palietė aksominį pusdurtinį. Sukritusiame veide, kuriame buvo matyti tik susiraizgę raumenys, jo akys žiūrėjo tolyn kažkur už prioro, tarsi nenorėdamos matyti šio vienuolio, pas kurį jis vis dėlto atėjo kažko prašyti.

– Tėve, – tarė jis. – Aš senas. Gyvenimas man gali pasiūlyti tik mirtį, ir aš viliuosi, kad ji bus geresnė už gyvenimą. Prašau priimti mane kaip vieną nuolankiausių ir nelaimingiausių iš jūsų brolių.

Prioras tylėdamas apžiūrinėjo maldaujantį pasipūtėlį. Svečias buvo be brangakmenių, be apykaklės ir be galionų, bet ant kaklo – ar dėl užmaršumo, ar dėl buvusios tuštybės, – tebekabojo Ispanijos Aukso vilnos ordinas. Sugavęs prioro žvilgsnį, nepažįstamasis pakėlė ranką ir nusikabino ordiną.

– Jūs iš kilmingos giminės, – tarė prioras.

Donas Alvaras atsakė:

– Aš viską užmiršau.

Prioras papurtė galvą.

– Jūs turtingas.

– Aš viską atidaviau, – atsakė vyras.

Tuo metu pasigirdo ilgas pratisas šauksmas. Tai šaukė sargybiniai. Šv. Elmo pilyje keitėsi sargyba, ir prioras pastebėjo, kaip, netikėtai išgirdęs šį pasaulio aidą, nepažįstamasis krūptelėjo. Donas Ambrozijus Karafa jau seniai atpažino doną Alvarą.

– Jūs markizas de la Serna, – tarė jis.

Donas Alvaras nuolankiai atsakė:

– Buvau.

– Jūs markizas de la Serna, – pakartojo prioras. – Jeigu taptų žinoma, kad jūs Neapolyje, daugelis, kurių gal nė nepažįstate,

ateitų jūsų pasveikinti su durklu rankoje. Prieš dešimtį metų taip būčiau pasielgęs ir aš. Smūgis, kurį tada man sudavėte, privertė mane pasišalinti iš aukštuomenės. Dabar jūs irgi norite numirti tarp šių sienų. Ką gi, šioje ramybės vietoje šmėklos viena kitos nežudo.

Donas Alvaras atsistojo, ir prioras pridūrė:

– Donai Alvarai, jūs esate mano svečias, kaip ir tais laikais, kai priimdavau jus savo Kaskatelės pilies pavėsinėje.

Ir vienuolio veidu, kone pasiklydusi skruostų taukuose, nuslydo vos pastebima patricijaus šypsenėlė. Donas Alvaras dar labiau paniuro. Prioras tai pastebėjo.

– Aš be reikalo priminiau praeitį, – pasakė. – Čia jūs tik Dievo svečias.

Tada donas Alvaras atsigręžė, tarsi norėdamas kažką įžiūrėti tamsoje. Jį vėl užplūdo sena baimė ir siaubas prieš pragaro bedugnę. Bet dabar nuo tuštumos jį saugojo vienuolyno sienos ir už jų stovinčios kitos, daug tvirtesnės, Bažnyčios. Donas Alvaras žinojo, kad jų neįveiks jokios pragaro jėgos.

Nuo tada jo gyvenimas tapo amžina atgaila.

Nors buvo kuklus cistersas, donas Ambrozijus išsaugojo meilę menams, kuri kadaise jį išgarsino tarp amžininkų. Jo lėšomis vienuolynai buvo perstatomi griežtai laikantis Vitruvijaus nurodymų ir ant kiekvieno piliastro buvo subtiliai iškalta kaukolė, skatinanti gyventi dievobaimingo epikūrizmo dvasia. Putlūs prioro pirštai kruopščiai apčiupinėdavo kiekvieną nugludintą akmenį. Šis patricijus, kuriam religija gal buvo tik žmogiškosios išminties viršūnė, Dievą regėjo ir tauraus marmuro gyslose, ir *Charmido** eilutėse. Jis laikėsi tylėjimo įžadų, bet kartais, pamatęs

* Platono dialogas. (Vert. past.)

savo gėlynuose neregėtai nuostabią gėlę, šypsodamasis parodydavo ją ir kitiems vienuoliams.

O donas Alvaras tada mąstydavo apie šaknis, besigrumiančias po žeme, apie gyvybingus syvus, kiekvieną žiedo vainikėlį paverčiančius gosliu žiedsosčiu. Nebaigti statiniai, jau iš anksto atrodantys kaip griuvėsiai, priminė jam, kad kiekvienas statytojo kūrinys pasmerktas sugriūti. Po visų žlugusių jo ambicijų, po karštinės liko skausmingas nuovargis ir nuostaba, kokią mums sukelia po triukšmo stojusi kurtinama tyla. Vidurdienį po vienuolyno arkadomis priešais kiekvieną akmeninę koloną nutįsdavo dar vienas šešėlis, ir tada regėdavosi, kad galerija eina dvi vienuolių eilės – balta ir juoda. Susitikę donas Ambrozijus ir donas Alvaras pasisveikindavo. Vienas, prisimindamas Širazo poeto eiles, – kadaise jam, Romos ambasadoriui, jas išaiškino sultono pasiuntinys, – kiekvienoje plukėje regėdavo gaivią Liberijaus jaunystę. Kitas, žiūrėdamas į išdžiūvusią žemę, kurioje kartais būdavo iškasamas kapas, mąstė apie doną Migelį. Tad kiekvienas savaip skaitė kūrinijos knygą, kurią galima iššifruoti dvejopai, ir abi prasmės bus vertos viena kitos, nes niekas dar nežino, ar viskas gyvena tik tam, kad mirtų, ar miršta, kad atgimtų.

Nuo tada Anos gyvenimas buvo tik ilgas monotoniškas išbandymas. Ponas de Virkenas greitai išdavė Ispaniją ir perėjo į Prancūzijos pusę. Tai sustiprino Anos jam jaučiamą panieką. Daugelį kartų karas nusiaubė jų žemes; reikėjo išsaugoti valstiečius, galvijus ir baldus, bet bendri rūpesčiai jų nesuartino. Viena vertus, Anos vyras negalėjo atleisti uošviui, kad tas iššvaistė savo turtą religinėms įstaigoms; pasakiški turtai, dėl kurių jis – bent iš dalies – ryžosi šiai santuokai, buvo tik miražas. Su žmona jis elgėsi pagarbiai, bet jokio švelnumo nerodė: bendraujant su moterimis šis jausmas apskritai jam neatrodė būtinas. Iš pradžių jo naktines meilybes Ana kęsdavo šlykštėdamasi, paskui, prieš savo valią, ėmė jausti šiokį tokį malonumą, bet jis supurtydavo ne visą jos esybę – pajusdavo jį tik tam tikroje žemoje ir siauroje kūno vietoje. Ir buvo jam dėkinga, kai nutolęs nuo jos jis ėmė ieškoti meilužių.

Ji nuolankiai ištvėrė kelis nėštumus ir vėliau prisimindavo tik ilgus šleikštulio priepuolius. Vis dėlto savo vaikus mylėjo, bet kažkokia gyvuliška meile, kuri baigėsi, kai jiems nebereikėjo jos globos. Du berniukai mirė kūdikystėje, ji ypač gailėjo jaunesniojo, kurio vaikiški bruožai priminė Migelį, bet ilgainiui ir šis sielvartas praėjo. Vyriausiasis sūnus liko gyvas, sulaukė sėkmės mūšio lauke ir dvare, grūmėsi su skolomis, kurias jam paliko tėvas, užmuštas per dvikovą dėl kažkokio garbės reikalo.

Duktė tapo Duė vienuolyno vienuole. Netrukus, mirus ponui de Virkenui, vienas jo draugas, lydėdamas Aną iš Araso į Paryžių, kur gyveno jos sūnus, per vieną atsitiktinę nakvynę pasinaudojęs proga, ėmė įkyriai siekti dar gražios našlės palankumo. Per daug pavargusi kovoti, o gal neatsispyrusi kūniškajam geismui, priėmė jį su tokiu pat jauduliu, kokį patirdavo santuokinėje lovoje. Toks nuotykis daugiau nepasikartojo – galantiškasis vyras grįžo į savo pulką Vokietijoje; iš tikrųjų Anai buvo vis tiek. Ji kelissyk lankėsi Luvre. Karalienei patiko kilminga ispanė, su kuria galėjo pasikalbėti gimtąja kalba. Bet tapti rūmų dama Egmono de Virkeno našlė nepanoro. Prancūzijos dvaro pompastiškumo ir Flandrijos prabangos po niūriu dangumi nebuvo galima nė lyginti su prisiminimais apie spindinčias šventes vaiskios saulės nutviekstame Neapolyje.

Bėgant metams, dėl vienatvės ir nuovargio ji ėmė jausti savotišką stingulį. Išsiverkti nemokėjo, todėl per tokią sausrą, kokia būna išdžiūvusioje dykumoje, ji kentėjo ir nyko be ašarų. Kartais į dabartį nežinia kodėl įsiterpdavo trumpos praeities nuotrupos – Ana nesuprasdavo, iš kur jos imasi: tai būdavo koks nors donos Valentinos poelgis, vynuogienojai, apsivijęę šulinio suktuvą Akropolio kieme, ar Migelio pirštinė, gulinti ant stalo ir dar sauganti jo delno švelnumą. Tada jai atrodydavo, kad jaučia lengvo vėjelio pukšenimą, ir vos nenualpdavo. Paskui kelis mėnesius jai trūkdavo oro. Gedulingos maldos, kurias ji beveik keturiasdešimt metų kalbėdavo vakarais, staiga prarasdavo bet kokią prasmę. Kartais sapne pasirodydavo mylimojo veidas – ji net pamatydavo pūkelį virš lūpos, bet kitu metu jo paveikslas dūlėdavo jos atmintyje kaip Migelio kūnas – kape. Kartais jai atrodydavo, kad jis visados gyveno tik jos vaizduotėje, o kartais

kone šventvagiškai trokšdavo, kad mirusysis būtų gyvas. Kaip kiti plaka save kaitindami savo jausmus, taip ji čaižė save mintimis gaivindama gedulą, bet išsekęs jos sielvartas buvo ne kas kita, tik nuovargis. Iškamuota širdis atsisakė kraujuoti.

Artėjant šešiasdešimtmečiui, paliko dvarą sūnui, o pati apsigyveno Duė vienuolyne, kur vienuolės įžadus buvo davusi ir jos duktė. Jame savo gyvenimą baigė ir kitos kilmingos damos. Neilgai trukus po Anos atvykimo vienuolyne buvo paruoštas kambarys ir tokiai poniai de Borsel, vienai iš Egmono meilužių, prisidėjusių prie jo žlugimo. Kai nedalyvaudavo pamaldose, damos leisdavo laiką siuvinėdamos, garsiai skaitydamos vaikų atsiųstus laiškus, vaišindamos vienos kitas pavakariais arba paeiliui rengdamos vakarienes. Kalbėdavosi apie jaunystės metus, apie savo mirusių vyrų arba dabartinių nuodėmklausių nuopelnus, apie meilužius, kurių gyrėsi turėjusios arba neturėjusios. Bet dažniausiai kalba sukdavosi apie matomus ir nematomus kūno negalavimus: apie juos šnekėdavosi su nepadoriu, beveik juokingu įkyrumu. Atrodydavo, kad viešas savo negalių demonstravimas joms tapo nauja gašlumo forma. Dona Ana ėmė pamažu kursti, todėl blogai girdėdavo jų kalbas, ir tai leido jai nedalyvauti tokiuose pokalbiuose. Kiekviena dama turėjo po tarnaitę, bet tos merginos savo darbą atlikdavo nerūpestingai arba dėl vienos ar kitos priežasties būdavo atleidžiamos, o seserys naujokės ne visada spėdavo pasirūpinti damomis. Ponia de Borsel buvo labai apkūni ir beveik neįgali. Kartais Ana padėdavo jai susišukuoti, ir buvusi gražuolė džiaugsmingai plodavo katučių, kai Ana jai prie akių prikišdavo veidrodėlį. Kartais ji imdavo gailiai verkšlenti, kai nerasdavo šalia padėtos bonbonjerės. Tada Ana pakildavo iš krėslo, – pastaruoju metu gana sunkiai, – surasdavo bonbonjerę ir leisdavo poniai de Borsel prisikišti pilną

burną saldumynų. Kartą, grįždama iš refektorijaus, viena sena dama koridoriuje susivėmė. Tuo metu arti nebuvo nė vienos tarnaitės, ir Ana išplovė grindis.

Vienuolės žavėjosi jos draugiškumu buvusiai skandalingajai varžovei, santūrumu, nusižeminimu ir kantrybe. Bet iš tikrųjų tai nebuvo nei draugiškumas, nei santūrumas, nei nusižeminimas, nei kantrybė ta prasme, kaip jos suprato. Ana tiesiog buvo kitur.

Ji vėl ėmė skaityti mistikus: Luisą de Leoną, brolį Šv. Kryžiaus Joną, šventąją motiną Teresę – knygas, kurias kitados saulės užlietoje Neapolio terasoje jai skaitydavo jaunutis kavalierius juodais drabužiais. Atversta knyga gulėdavo prie atviro langelio; Ana, sėdėdama blyškioje rudens saulėje, kartais įbesdavo pavargusį žvilgsnį į vieną ar kitą eilutę. Ji neįstengdavo pagauti jų prasmės, bet deginantys žodžiai buvo dalis tos meilės ir sielvarto muzikos, kuri lydėjo jos gyvenimą. Praeities vaizdai vėl suspindėdavo kaip toje sustingusioje jaunystėje, tarsi dona Ana, nejučiomis leisdamasi žemyn, pamažu būtų artėjusi prie tos vietos, kur susieina viskas. Kažkur netoliese buvo dona Valentina, savo dvidešimtmečiu grožiu spindėjo donas Migelis: jis buvo visai arti. Dvidešimtmetė Ana, taip pat nepasikeitusi, degė ir gyveno susidėvėjusiame ir susenusiame moters kūne. Laikas sudaužė savo barjerus ir sulaužė grotas. Penkios dienos ir penkios naktys karštos meilės savo aidais ir atspindžiais pripildė visus amžinybės kampelius.

Vis dėlto jos agonija buvo ilga ir sunki. Ji užmiršo prancūzų kalbą; kapelionas, girdamasis, kad moka kelis knyginius ispanų ir italų kalbos žodžius, kartais ją pakalbindavo viena iš šių kalbų, bet mirštančioji jo beveik nesiklausydavo ir vos suprasdavo. Nors jau nieko nematė prieš akis, dvasininkas vis dar jai kaišiodavo prie veido Nukryžiuotąjį. Pagaliau išsekęs Anos

veidas nusigiedrijo ir ji lėtai nuleido blakstienas. Visi išgirdo, kaip ji sušnabždėjo:

– *Mi amado.**

Jie pamanė, kad ji kalbasi su Dievu. Gal ji ir kalbėjosi su Dievu.

* Mano mylimasis. (Isp.)

NEŽINOMAS ŽMOGUS

Kai žinia apie Natanaelio mirtį nedidelėje Fryzų salelėje pasiekė Amsterdamą, ji nesukėlė beveik jokio atgarsio. Jo dėdė Elijas ir teta Eva sutarė, kad tokios pabaigos buvo galima tikėtis. Be to, prieš porą metų Natanaelis vos nenumirė Amsterdamo ligoninėje, todėl antroji jo mirtis, taip sakant, jų bemaž nesujaudino. Sklido gandai, kad Natanaelio žmona Sara (ar ji iš tikrųjų buvo jo žmona?) mirė anksčiau už jį ir verčiau per daug nesmalsauti, kaip tai atsitiko. O Lozorius, poros vaikas? Na, Elijas Adriansenas tikrai neketino eiti į Jodenstratą pasiimti iš senės našlaičiu tapusio vaiko pernelyg juodomis ir guviomis akimis, kuris, kad ir kaip ten buvo, laikė ją savo močiute.

Natanaelio gimimo taip pat beveik niekas nepastebėjo; abiem atvejais tai, beje, įprasta, nes dauguma žmonių ateina į šį pasaulį be didelio triukšmo ir be triukšmo išeina. Pirmasis iš šių įvykių, jeigu tai galima laikyti įvykiu, sudomino tik pustuzinį kūmučių olandžių, gyvenančių Grinidže su savo vyrais, už padorius šilingus ir pensus dirbančiais dailidėmis Admiraliteto laivų statyklose. Ši grupelė užsieniečių, kurie buvo niekinami kaip svetimšaliai, bet gerbiami už uolumą ir nepajudinamą protestantizmą, gyveno švarutėliuose nameliuose palei sausąjį doką. Vienas to pajūrio kaimelio, esančio žemiau Grinidžo, galas leidosi prie upės kranto, kur virš stogų kilo laivų stiebai, o burės plaikstėsi

kartu su džiūstančiomis paklodėmis; kitame miesto gale lūšnelės buvo išsibarsčiusios po giraitę ir ganyklas. Naujagimio tėvas buvo drūtas, bet vikrus raudonskruostis vyras, visą laiką stovintis ant kopėčių, atremtų į nebaigtą laivo korpusą. Motina, labai pamaldi, amžinai į Bibliją įknibusi moteris, plūkėsi su vaikais ir marmalino mėsos ir daržovių troškinius, kurių jos kaimynės anglės nebūtų nė palietusios, kaip ji nė kiek netroško paragauti beveik žalio jų rostbifo.

Mažasis Natanaelis buvo liguistas vaikas, be to, truputį šlubčiojo, todėl neidavo su broliais gremžti laivų šonų sausajame doke ar kalti į sijas vinių. Jis buvo patikėtas vietinės mokyklos mokytojui, jau seniai juo susidomėjusiam.

Jo išlaikymas šeimai kainavo nedaug. Buvo sutarta, kad truputį patalkinsiąs mokytojui – pripilsiąs rašalines, smailinsiąs plunksnas, šluosiąs klasės grindis, taip pat padėsiąs jo žmonai pasisemti vandens iš šulinio ir išravėti daržą. Ilgainiui, žiūrėk, ir pats tapsiąs pastoriumi ar mokytoju.

Pas mokytoją Natanaeliui patiko, nors ant mokinių galvų lyg kruša krito antausiai ir smūgiai. Netrukus jam buvo patikėta mokyti jaunesnius bendramokslius abėcėlės, bet šis darbas sekėsi prastai, mat jis nesugebėdavo laiku geležine liniuote atidaužyti jiems pirštų. Ir vis dėlto Natanaelio dėmesingumas pamokoms ir švelnumas buvo gera pamoka jo amžiaus berniukams. Vakare, kai mokiniai išeidavo, mokytojas jam leisdavo skaityti: vasarą, kol būdavo šviesu, sode, žiemą virtuvėje, židinio šviesoje. Mokykloje buvo kelios storos knygos, bet jos mokytojui atrodė pernelyg vertingos ir sunkios, kad būtų galima duoti neklaužadoms, kurie greitai sudraskytų jas į skutus. Tarp kitų autorių čia buvo Kornelijus Nepotas, vienas Vergilijaus tomelis, dar vie-

nas – Tito Livijaus, atlasas, kuriame buvo matyti Anglija, keturi žemynai, apsupti jūra su delfinais, ir dangaus žemėlapis, bet kai vaikas paprašydavo mokytojo jį paaiškinti, šis ne visada sugebėdavo. Tarp ne tokių rimtų knygų buvo daug kažkokio Šekspyro, kadaise turėjusio nemenką pasisekimą, pjesių ir romanas apie Persevalį, išspausdintas gotikinėmis raidėmis, kurias buvo sunku iššifruoti. Visas šias knygas mokytojas nusipirko iš vietinio vikaro našlės, pripažįstančios tik savo velionio vyro pamokslus. Taip Natanaelis išmoko taisyklingos anglų kalbos, kurią namuose girdėjo sudarkytą, ir truputį lotynų, mat šiai kalbai buvo ypač gabus. Mokytojui patiko jį mokyti, nes nuo tada, kai nebedirbo geroje Londono mokykloje, nebeturėjo kur pritaikyti savo žinių. Jis negailestingai klausinėdavo Natanaelį gramatikos taisyklių ir barbendamas smiliumi į suolą deklamuodavo Vergilijų.

Kai Natanaeliui sukako penkiolika, jis ėmė draugauti su savo metų šviesiaplauke gražių akių mergaite, kartais įžūlia, kartais – nedrąsia. Ji vadinosi Džanetė ir mokėsi pas gobelenų audėją. Saulėtomis dienomis ant gretimos pievelės juodu kartu valgydavo duoną ir gerdavo sidrą, vėliau įprato vaikštinėti po mišką, kur Natanaelis rinkdavo augalus mokytojo herbariumui. Kartais mylėdavosi ant paparčių ar žolės kilimo; jis labai ja rūpinosi, juodu buvo tyliai sutarę vieną dieną susituokti.

Kartą į pasimatymą Džanetė atbėgo baisiai išsigandusi. Jau kuris laikas su gašliais pasiūlymais, prikaišiotais grasinimų, prie jos lindo vienas miestelėnas, laivo įrangos ir reikmenų tiekėjas, girtuoklis, mėgstantis jaunas ir šviežias paaugles. Vakarais, kai juodu būdavo kartu, Natanaelis palydėdavo ją iki gobelenų audėjo durų ir palaukdavo, kol ji užšaus durų velkę. Vieną gegužės vakarą, kai jaunuoliai susikibę už rankų ėjo namo, girtuoklis

jiedviem pastojo kelią. Tikriausiai šnipinėjo ir matė juos gulinčius ant paparčių, nes apie jų pasimylėjimus ėmė laidyti kupinus vaizdingiausių smulkmenų juokelius. Lengva ir greita tarsi išgąsdinta elnė, Džanetė leidosi bėgti. Vyras puolė ją vytis, bet, laimei, gerokai šlitiniuodamas. Jis taip netvirtai laikėsi ant kojų, kad įsikibo į Natanaelį ir, nežinia kodėl, ar norėdamas išlaikyti pusiausvyrą, ar staiga apimtas kvailo švelnumo, apsikabino jį už kaklo. Dabar savo užuominas nukreipė į mokinį. Išsigandęs ir pasišlykštėjęs (jis nebūtų galėjęs pasakyti, katras jausmas buvo stipresnis), Natanaelis jį atstūmė, griebė akmenį ir smogė tiesiai į veidą.

Pamačius ant žemės gulintį ir vos kvėpsintį vyrą su kraujo srovele lūpų kamputyje, jį suėmė paniška baimė. Jeigu kas pastebėjo jį iš tolo arba jei apie įvykį Džanetė kam nors papasakos, konsteblis jį suims ir jau kitą rytą jis kybos kartuvėse.

Jis taip pat leidosi bėgti, bet lėtai, klupčiodamas šlubąja koja; be to, greitai bėgti negalėjo – būtų patraukęs praeivių dėmesį. Rinkdamasis tuščiausias gatveles, apsukdamas sausąjį doką, kuriame šitą vėlyvą valandą dar tikriausiai budi sargas, pasiekė vietą, kur, žinojo, auštant švartuojasi dideli laivai. Vienas atrodė tuščias, denyje žiojėjo plati anga, o virš jos kabojo suktuvo lynas. Visa laivo įgula, be abejo, buvo išlipusi į krantą paskutinį kartą palėbauti. Denyje buvo tik šuo, bet Natanaeliui su šunimis visada pavykdavo susidraugauti. Suktuvo lynu jis nusileido į triumą ir pasislėpė tarp statinių.

Visą naktį, persmelktas šalčio, įtempęs ausis klausėsi į laivą grįžtančių vyrų žingsnių, girdėjo, kaip trinksi uždaromo liuko dangtis, kaip pukši vėjelis, kaip į laivo šonus ima plaktis vanduo, sugriežia laivavirvės ir išsipučia suglebusios burės. Auštant pajuto, kad laivas jau sklendžia upe, bet baimė nesumažėjo. Prie

kranto juos galėjo sulaikyti štilis arba, atvirkščiai, audra priversti grįžti į uostą. Po dviejų dienų ir trijų naktų, mirdamas iš alkio, silpnu balsu pašaukė vyrus, nusileidusius į triumą lyginti balasto. Tuo metu laivas jau buvo prie Silio salų. Netrukus Natanaelis sužinojo, kad jis plaukia į Jamaiką.

Vyrai ištempė drebantį berniuką ant denio. Kažkuris juokaudamas pasiūlė įmesti į vandenį, bet jį užstojo virėjas metisas; šis nuskurėlis pasirūpinsiąs viščiukais ir kiaule, kurie buvo pakrauti į laivą, ir padėsiąs apsikuopti virtuvėje. Nuožmios išvaizdos kapitonas nebuvo blogas žmogus ir sutiko. Metisas tapo Natanaelio globėju. Keista, kad jis nesišlykštėdamas priėmė artimą bičiulystę, kuri jį taip išgąsdino, kai ją pasiūlė Grinidžo girtuoklis. Natanaelis prisirišo prie šio žmogaus bronzine oda, kuris jam buvo toks geras. Ir nė neįtarė, kokį malonumą gali patirti metisas, globodamas ir glamonėdamas baltąjį jaunuolį.

Jamaikoje jie sustojo ilgam – turėjo iškrauti iš Anglijos atplukdytą važtą ir pasikrauti brangaus medžio krovinį, skirtą gražių Londono namų paneliams ir baldams dekoruoti. Metisas buvo kilęs iš šios salos; jis pavaišino Natanaelį vietiniais vaisiais ir nusivedė pas viešnamio mergšes, kurios tomis dienomis buvo grobstyte grobstomos, nes uoste stovėjo keli dideli laivai. Savo eilės Natanaelis laukė su kitais. Gražuolės jam patiko dėl švelnios odos, bet labiausiai – dėl dar švelnesnių, ilgomis blakstienomis pritemdytų akių ir romaus nuolankumo. Bet toji perkama meilė, dėl laiko stokos suskubinta ir trunkanti vos kelias minutes, tie vyrai, besigrūdantys ant slenksčio, visi kaip vienas apimti to paties geismo, kėlė jam pasišlykštėjimą. Ne, tai nebuvo vien užkrato baimė; jis norėjo, kad viena iš tų merginų priklausytų tik jam vienam ilgą laiką, galbūt amžinai, kaip, jo įsivaizdavimu, priklausė Džanetė. Bet apie tokius dalykus nebuvo ko svajoti.

Natanaelis su gailesčiu žiūrėjo į trapu einančius negrus, sulinkusius po sunkiais rąstais. Gal jie nebuvo nelaimingesni nei Londono krovikai, bet tų bent niekas nevertė dirbti rimbo kirčiais. Nors jų oda buvo visa nučaižyta, jie dažnai juokdavosi, rodydami baltus dantis. Karščiausią dienos valandą, kai net prižiūrėtojai išsitiesdavo pavėsyje, Natanaelis su jais plepėdavo ir juokaudavo.

Pagaliau laivas pakėlė inkarą ir išplaukė į Barbadosą. Išvakarėse per muštynes metisui peiliu buvo išdurta akis. Žaizda supūliavo, ir jis mirė baisiausiuose skausmuose. Perskaičius psalmę, – teisybę pasakius, niekas nežinojo, ar jis krikštytas, ar ne, – jo kūnas buvo išmestas į jūrą. Natanaelis jį apraudojo. Paskirtas į atsilaisvinusią koko vietą, jis stengėsi kuo geriau atlikti savo pareigas, bet Santo Dominge laivą paliko. Pasisamdė jūreiviu į anglų fregatą, ginkluotą keturiomis mortyromis ir ketinančią plaukti kryptimi šiaurė–pietūs, kad užkirstų kelią prancūzų veržimuisi.

Tą vasarą jūra beveik visą laiką buvo rami ir tose platumose kone tuščia. Plaukiant toliau į šiaurę, drėgną tvankumą pakeitė vėsus brizas; kai skaidrų dangų užklodavo plonas rūko sluoksnis, jis tapdavo pieno spalvos; žemyne ar salose (buvo sunku atskirti vieną nuo kitų) net prie vandens augo neįžengiami miškai. Natanaelis miglotai prisimindavo Vergilijaus aprašytuosius pirmykščius miškus palei šventyklas, bet neatrodė, kad šiose vietose būtų senųjų dievų, fėjų ar elfų, kurie kartais jam pasivaidendavo Anglijos giriose, – čia buvo tik oras ir vanduo, medžiai ir uolos. Vis dėlto gyvenimas čia virė įvairių įvairiausiais pavidalais. Tūkstančiai jūros paukščių suposi ant bangų ar tupėjo ant uolų keterų; kartais, aukštai iškėlęs nuo didelių ragų apsunkusią galvą, sąsiaurį tarp dviejų salų perplaukda-

vo gražuolis elnias ar didžiulis briedis. Paskui, purtydamasis, išlipdavo į krantą.

Dažnai pirogomis prie laivo priplaukdavo indėnai – jie siūlydavo pilnus odmaišius gėlo vandens, uogų, dar kruvinų elnienos gabalų ir mainais prašydavo romo. Kai kurie, jau turintys tokių derybų patirties, buvo išmokę keletą angliškų, kartais net prancūziškų žodžių. Buvo stengiamasi laive turėti karininką ar jūreivį, gebantį žargoniškai susišnekėti bent viena iš čiabuvių kalbų. Kartais, kad padėtų įveikti sunkų jūros ruožą, į laivą už locmaną būdavo pasikviečiamas vienas iš laukinių.

Ir štai vieną gražią dieną vienas iš tų vedlių pranešė naujieną: sykį sukilusi kažkokio laivo įgula išlaipino į krantą keletą pažiūrėti labai rimtų, panašių į išminčius baltųjų, kurie savo dievų garbei laive nuolat rengdavę apeigas; saloje tie žmonės gyveną jau daugybę mėnesių; žvejybos metu toje vietoje apsilankantys sausumos indėnai kartais nuveža jiems maisto; abenakių genties vadas, dėl ilgos ligos nekeliantis kojos iš savo stovyklos, kartą pasikvietė juos ir pareikalavo stipriųjų gėrimų duoklės; jie jų neturėjo, tik melsdami Šventosios Dvasios užtarimo apšlakstė jam galvą vandeniu; ir nuo tada vadas pasijutęs geriau.

Kapitonas ne pirmą kartą girdėjo kalbas apie jėzuitus, atkeliavusius iš Prancūzijos evangelizuoti laukinių. Ir dar: nors šių pamaivų katalikų niekas nekentė, visi gerai žinojo, kad dvasininkai retai įsikuria tose vietose, kur jų nepalaiko kareiviai ar iš jų krašto atkeliavę pirkliai. Tad tie dievoti žmonės buvo tariamai „paties krikščioniškiausio karaliaus" pasiuntiniai.

Sala tik neseniai buvo pažymėta žemėlapiuose. Aukšta ir uolėta, žemesnėse vietose apaugusi pušimis ir ąžuolais, su atpažįstamomis iš tolo šešiomis ar septyniomis kalvomis. Joje nebuvo nieko vertinga, bet pietų pusėje į ją giliai įsirėžusi įlankėlė sudarė

puikiai nuo vėjo apsaugotą natūralų uostą. Įplauką sergėjo ovali salelė. Kairiajame krante, didžiulės pievos gale, tryško navigatoriams gerai žinomas tyro vandens šaltinis. To pakako, kad dėl jo Anglijos karalius susigrumtų su Prancūzijos karaliumi. Artėjant prie kranto, pasimatė tamsios eglės, augančios pramaišiui su jau rudens nurausvintais ąžuolais, ir iš žvėrių kailių bei medžių šakų suręstos lūšnelės – tikriausiai jas pastatyti įsibrovėliams padėjo indėnai. Viduryje stūksojo didelis kryžius. Kapitonas įsakė paleisti ugnį. Šiaip jau Natanaelis baisėjosi bet kokiu smurtu, bet mūšiui mortyras rengiančių vyrų susijaudinimas užkrėtė ir jį; netrukus šūvių aidą atmušė tolyn besidriekiantys žemi kalnai. Be abejo, tai buvo pirmas kartas, kai šie kalnai atkartojo žmonių paleistą griaustinį; iki šiol jie girdėdavo tik perkūno dundesį, o per pavasarinį atlydį – nuo uolų atskylančių ledo luitų traškėjimą. Iš tolo buvo matyti, kaip sutanoti vyrai greitai išsislapstė žolėje. Du pargriuvo, kiti pasislėpė giraitėje.

Nuo laivo buvo atrišta ir greitai į krantą pasiųsta valtis, bet išverstose lūšnose nieko nebuvo, tik krūva drabužių ir maisto, taip pat kelios knygos ir įrankių dėžė; ją pasiglemžė kapitonas. Natanaelis pastebėjo, kad kažkuris iš tėvų buvo pradėjęs rinkti herbariumą – dabar jo sausus lapelius šnarino vėjas. Ten buvo ir užrašų knygelė, vienas jėzuitas joje buvo pradėjęs rašyti indėnų kalbos žodynėlį su lotyniškais žodžių atitikmenimis raudonu rašalu. Kadangi niekas jos nenorėjo, ją pasiėmė Natanaelis, bet netrukus pametė.

Jis nubėgo pažiūrėti, ar galėtų padėti dviem pargriuvusiems vyrams, žinodamas, kad jo draugai jais nepasirūpins. Bet pieva buvo daug didesnė ir nelygesnė, nei manė, ir žolių jūroje pasijuto tarsi pasiklydęs. Beje, vienas iš vyrų buvo miręs. Natanaelis atsargiai priėjo prie antrojo, dar kvėpsinčio. Jis nelabai tikėjo

piktais pamokslautojų kaltinimais, kurių vaikystėje su tėvais buvo nuėjęs pasiklausyti į Grinidžo šventyklą, ir nejautė neapykantos katalikams, Anglijos karaliaus priešams, bet vis dėlto buvo išmokytas bijoti papistų ir prancūzų. Tačiau jaunas vyras neatrodė pavojingas: jis buvo prie mirties. Dalis jo krūtinės buvo įdubusi, ir kraujas, vos pastebimas ant juodos sutanos, pamažu gėrėsi į audinį. Natanaelis pakėlė jo galvą ir iš pradžių kreipėsi į jį angliškai, paskui olandiškai, bet žmogus nesuprato. Tada jam toptelėjo lotyniškai paklausti, kuo galėtų padėti, – žinoma, Grinidžo mokytojo kalba skyrėsi nuo prancūzų jėzuito kalbos. Vis dėlto mirštantysis šį bei tą suprato ir nustebęs paklausė:

– *Loquerisne sermonem latinum?*

– *Paululum**, – nedrąsiai atsakė Natanaelis.

Jis nusivilko jūreivišką apsiaustą ir užklojo mirštantįjį, be abejo, sustirusį nuo šalčio. Bet prancūzas paprašė ištraukti iš sutanos kišenės storą knygelę – tai buvo brevijorius – ir išplėšė priešlapį, kuriame buvo parašyti keli žodžiai: jo vardas ir miesto, kuriame buvo jo seminarija, pavadinimas.

– *Amice,* – tarė mirštantysis, – *si aliquando epistulam superiori meo scribebis, mater et soror meae mortem meam certa fide dicerent...***

Natanaelis kruopščiai sulankstė lapelį ir pažadėjo Angelo Gvertinio, *ex seminario Annecii****, vardu parašyti superiorui ir pranešti apie jo mirtį, kad motina ir sesuo nesikankintų nežinioje. *Annecium* jam nieko nereiškė, kaip nieko nebūtų reiškęs ir Ansi. Vienintelis dalykas, kurį turėjo padaryti, – paguosti mirštantįjį.

* Tu kalbi lotyniškai? – Truputį. (Lot.)

** Drauge, gal kada nors parašysi mano superiorui, kad jis praneštų mano motinai ir seseriai, jog aš esu miręs... (Lot.)

*** Iš Ansi seminarijos. (Lot.)

Truputį pasikėlęs ant alkūnės, jaunasis kunigas paprašė atversti knygą nurodytoje vietoje. Natanaelis atpažino psalmes, kurias buvo skaitęs vulgariąja lotynų kalba savo tėvų Biblijoje, bet jos skambėjo keistai šioje vienatvėje, nieko nežinančioje nei apie Izraelio karalystės Dievą, nei apie Romos Bažnyčią, nei apie kitas Bažnyčias, įkurtas Liuterio ir Kalvino. Vis dėlto kai kurios eilės buvo gražios, ypač apie jūrą, lygumas, kalnus ir apie begalinį žmogaus nerimą. Natanaelio balsas lūžinėjo, kaip ir tada, kai mokykloje skaitydavo Vergilijų.

– *Summa voce, oro**, – sušnabždėjo jėzuitas, gal todėl, kad blogai suprasdavo lotyniškus žodžius, kaip juos ištardavo Natanaelis, gal dėl to, kad silpo klausa. Jis vos alsavo. Natanaelis padėjo brevijorių į žolę ir nubėgo pasemti rieškučiomis vandens iš netoliese tekančio upelio. Mirštantysis vargais negalais nurijo gurkšnį.

– *Satis, amice***, – tarė jis.

Paskutiniai lašeliai dar nebuvo nubėgę Natanaelio pirštais, kai tėvas Anžas Gertenas iš Ansi išleido paskutinį kvapą. Buvo metas grįžti į laivą. Natanaelis pasiėmė jūreivišką apsiaustą, jau nereikalingą mirusiajam.

Vėliau šį epizodą jis kelis kartus susapnavo, bet žmogus, kuriam atnešė vandens, bėgant metams dažnai būdavo vis kitoks. Kai kuriomis naktimis atrodydavo, kad tas, kuriam jis bandė padėti, buvo ne kas kitas, o jis pats.

* Maldauju garsiau! (Lot.)

** Užteks, bičiuli. (Lot.)

Kapitonas pasuko laivą šiaurės rytų kryptimi. Be kita ko, jam buvo įsakyta patikrinti, kas atsitiko nedidelei anglų kolonijai, įsikūrusiai toliau į šiaurę vienoje salelėje netoli Šventojo Kryžiaus upės žiočių; pasak gandų, ši gyvenvietė buvo sunykusi. Daugelį dienų šėlo audra; kapitonas baiminosi didžiulių potvynių, užliejančių šią pakrantę per lygiadienį. Jau buvo davęs įsakymą sukti laivą atgal, kai staiga uraganinis vėjas nubloškė juos į pavojingąją salą, kurios ieškojo. Įsispraudęs tarp dviejų uolų laivas nelabai nukentėjo, bet potvynio metu vėl sukilo baisi audra, galiūnės bangos aukštai pakėlė laivą ir sviedė į krantą. Medinis karkasas triokštelėjo. Natanaeliui pavyko užšokti ant uolos beveik sausam, bet jį nusinešė atsiritusi aukšta banga. Tik prisiminė spėjęs nusigriebti už lentos. Vėliau sužinojo, kad grįžtamoji banga išmetė jį be sąmonės į smėlėtos įlankėlės galą. Atsipeikėjo ant šiaudinio čiužinio, tarp dviejų ar trijų didelių akmenų, kurie buvo pakaitinti ir padėti prie jo, kad sušildytų. Po žemomis sijomis išvydo palinkusius ties juo senio ir senės veidus (o gal jie tik atrodė seni, nes buvo labai suvargę), dar visai jauną mergiščią liesais skruostais ir maždaug dvylikos metų berniūkštį, visą laiką išsišiepusį. Dar keletas žmonių tupėjo aplink krūvą daiktų, kuriuos prisiminė matęs laive. Natanaelis buvo taip išsekęs, kad vėl užmigo. Bet jo organizmas buvo stiprus, todėl po kelių dienų tos nelaimės beveik neprisiminė.

Natanaelis greitai sužinojo, kad iš visos įgulos išsigelbėjo tik jis vienas. Ši katastrofa saujelei salos gyventojų sukėlė visokių jausmų. Po ilgų žiemų, negandingų vasarų, raupų ir apšaudymų kolonijoje buvo likę tik septyni ar aštuoni namai. Šie žmonės jau seniai laukė, kada atplaukęs laivas papildys jų maisto atsargas ir gal net parplukdys į tėvynę. Bent tvirtino norį grįžti, bet iš tikrųjų tėvynės ir klusnumo savo šeimininkui sąvokos jiems jau nieko

nereiškė, o vargana sala, kurios pavadinimo net nebuvo žemėlapiuose, regis, grįžo į laikus, kai dar niekam nepriklausė. Daugelis maždaug prieš dvidešimt metų suręstų trobelių susmego ir tapo beveik nematomos tarp krūmokšnių ir aukštos žolės. Salos šiaurėje, smėlėto kranto gale, atsiskyrusi nuo visų gyveno maždaug dešimties žmonių šeima, įtariama klaidingais signalais viliojanti laivus ir sukelianti jų katastrofas, be to, tiems žmonėms buvo prikišamos ir avių vagystės. Rytų ir pietų pusėje po medžiais taip pat glaudėsi kelios lūšnelės. Jas jungė vos įžiūrimi akmenimis pažymėti takeliai, žiemą juos užklodavo sniegas. Pamiškėje buvo apsigyvenęs traperis, dėl kažkokio nusikaltimo tikriausiai išvytas iš Kvebeko; čia jis gyveno su žmona Madlena, turinčia abenakių kraujo, su tamsiaakiais vaikais lygiais plaukais ir neįsivaizdavo jokios kitos vietos, kur galėtų gyventi. Du įlankėlėje įsikūrę broliai pardavinėjo druską, kurią išgaudavo didžiuliame katile virindami jūros vandenį. Su tuo pačiu produktu, pridėję dvokiančių priedų, raugdavo odas, kurias sunešdavo užsakovai arba patys nudirdavo nuo sumedžiotų žvėrių; kiti gyventojai jų prašydavo pasiūti batus ar sutaisyti sniegbačius. Žmonės tenai jau apsiprato ir vargu ar prisimindavo Norfolko kaimą, kuriame užaugo. Uolos papėdėje, nuo visų atsiskyręs, gyvaliojo bajoras su tarnu indėnu: buvo kalbama, neva jis kariavęs Flandrijoje ir lankydavęsis karaliaus Jokūbo dvare; kaip ir Natanaelis, jis tikriausiai turėjo savų priežasčių bėgti iš Anglijos. Senasis kolonijos pastorius jau nebeskleidė Dievo žodžio, nes buvo ištiktas paralyžiaus ir šiaip taip skursnojo ūkelyje su žmona, našle dukterimi ir jos sūnumis. Šeimą, išgelbėjusią Natanaelį, sudarė senis, kadaise taip pat tarnavęs anglų fregatoje, iš La Rošelio kilusi senė, – šiose vietose ji atsidūrė sudužus laivui, kuris plaukė į tolimas prancūzų valdas, – duktė Fua ir silpnaprotis berniukas,

kuriam jie net nesiteikė duoti vardo. Senoji buvo užmiršusi savo gimtąją kalbą ir kažką burbėjo ar šūkaliojo angliškai. Tie senukai tarsi nesąmoningai prisirišo prie šios vietos, kurioje pravargo dvidešimt metų, ir jau bijojo leistis į ilgą kelionę jūra. Nieko nežinantys vaikai nė neįsivaizdavo, kad kitur jiems būtų geriau.

Bet šis laivo, kurio jie taip seniai laukė, sudužimas turėjo ir teigiamų pusių. Nurimus jūrai, vargšeliams pavyko parsitempti į sausumą didžiąją jo krovinio dalį. Visiems pakako alavinių indų, įrankių, antklodžių, net pavyko išgelbėti kelias dėžes beveik nepaliesto mėsos sūdinio. Natanaelis greitai suprato, kad artimo meilė – ne vienintelė priežastis, paskatinusi du senus žmones jį gaivinti ir gydyti: nors dar gana tvirti, senukai suvokė, kad stiprus dvidešimtmetis vaikinas galėtų jiems padėti darbuose, be to, Fua taip pat jau buvo subrendusi moterystei.

Vos pasveikęs, Natanaelis įsikinkė į žiemos darbus: kartu su seniu įtaisė dalgiui naują kotą, užkamšė valtį, kasdien šėrė ir girdė arklį bei karvę ir kelias avis, susigrūdusias tvartą ir kluoną atstojančioje pašiūrėje. Pašiūrė buvo prigludusi prie trobelės, kad galvijų skleidžiama šiluma sušildytų žmones ir gyvulius, palei išorinę sieną nuo trobelės durų iki tvarto buvo nutiesta virvė, kad už jos būtų galima laikytis, kai per pūgą reikėdavo eiti pas galvijus – antraip, neradęs už kelių žingsnių stovinčio namo durų, galėjai sukti ratus ir tiesiog žūti vietoje. Kai sniegas sukietėdavo, juo veždavo miško sausuolius arba ką tik nukirstus medžius; ilgus rąstus traukdavo mažas arkliukėlis. Kai užšaldavo vanduo, jie nusileisdavo į įlankėlę, prakirsdavo ledą ir žvejodavo.

Name buvo tik vienas kambarys, bet kopėčiomis užsiropšdavai ant aukšto. Praėjo visai nedaug laiko, ir ten prie šiltesnės sienos, kurią iš apačios šildė židinys, senis ir senė patiesė platų dvigulį šiaudų čiužinį. Iki pastoriaus būtų reikėję eiti per visą

salą, todėl apsiėjo be jo – primityvią lovą ir apibrizgusią lovatiesę palaimino patys seniai. Kiekvieną naktį Natanaelis ir Fua lipdavo į savo tamsią pastogę, mat dėl taupumo ir gaisro baimės nedegdavo žvakės. Tamsa Natanaeliui patiko. Ten buvo gera miegoti ar glamonėtis iki aušros, karštai prisispaudus vienas prie kito. Kai juodu mylėdavosi, Fua drebėdavo, tyliai šūkčiodavo, įkalindavo Natanaelį tarp rankų ir glotnių kojų; nuo blogo oro ir darganų Natanaelio kojos ir delnai buvo šiurkštūs, pažeisti nuožvarbų.

Atėjus pavasariui, visi išėjo dirbti į laukus. Tuo metu migruojantys paukščiai patraukia į šiaurę; indėno, įgudusio šaudyti iš lanko, vaikai glėbiais nešdavo skrendant nušautas žąsis ir mainydavo į paskutines kviečių atsargas. Kartais jie atnešdavo triušių, kuriuos uždaužydavo lazda arba – tai buvo vienas mėgstamiausių užsiėmimų – pašaudavo iš laidyklės. Kadangi parakas buvo retas dalykas, didieji miško žvėrys dažniausiai buvo gaudomi iškasant duobes ir užklojant jas šakomis; įpuolę į jas žvėrys lėtai nugaišdavo, nes krisdami dažnai susilaužydavo kojas arba pasismeigdavo ant duobės dugne įkastų kuolų ir kankindavosi tol, kol kas nors pribaigdavo juos peiliu. Kartą šio darbo ėmėsi Natanaelis, bet atliko jį taip blogai, kad daugiau to daryti nebuvo siunčiamas. Beveik visada ramiame įlankėlės vandenyje iš erškėtrožės šakelių ar nendrių būdavo supinamas savotiškas labirintas, į kurį žuvys sulįsdavo pačios; tada jas, šokinėjančias ir žiopčiojančias, žmonės ištraukdavo tinklu arba uždaužydavo irklais. Šį darbą Natanaelis taip pat ne itin mėgo, jam labiau patiko rinkti miško uogas – sezono metu nuo jų gausybės net pasikeisdavo landų spalva; žemuogių sultys jo ir Fua rankas nudažydavo raudonai, o prisirpusios mėlynės – melsvai. Nors saloje lokių buvo mažai ir jie užsukdavo į ją tik žiemą, pereidami ledu, vis dėlto Natanaelis lokį pamatė:

buvo visiškai vienas, didele letena rinko nuo krūmo avietes ir grūdosi į gerklę su tokiu pasigardžiavimu, kad Natanaeliui net nutįso seilė. Tie galingi žvėrys, prisirįję vaisių ir medaus, buvo nepavojingi, kai jiems niekas negrasino. Natanaelis niekam nepasakojo apie šį susitikimą, tarsi su gyvūnu būtų sutaręs niekam nieko nesakyti.

Niekam neprasitarė ir apie lapiuką, kurį matė proskynoje, – žvėrelis žiūrėjo į jį kone su draugišku smalsumu, nė nekrustelėdamas ir lyg šuo pastatęs ausis. Jis saugojo paslaptyje ir tą salos dalį, kurioje buvo matęs žalčius, nes baiminosi, kad senis neimtų galabyti padarų, kuriuos vadino „šlykštynėm". Vaikinas labai mylėjo ir medžius: gailėjosi, kad jie, tokie išlakūs ir didingi, nesugeba pabėgti ar apsiginti net nuo nupiepusio medkirčio. Bet pasidalyti savo jausmais negalėjo su niekuo, net su Fua.

Nors kosėdama ir pridususi, Fua dirbo kaip vyras. Išmokė savo jaunąjį vyrą rišti pėdus ir krauti šieno kupetas; padėjo rauti iš žemės visur pūpsančius ir trukdančius arti laukus didžiausius akmenis. Kartais, kai šalia nebūdavo senių, ji atsiguldavo ant apdžiūvusios žolės, – juokdamasi, nes žolelės kutendavo, – ir, kviesdama Natanaelį, užsikeldavo aukštyn apibrizgusius sijonus. Jam patikdavo. Po to jis dažnai pagalvodavo apie Džanetę, ir ne todėl, kad būtų ją labiau mylėjęs, o dėl to, kad jam atrodė, jog Džanetė ir Fua – ta pati moteris. Abi ausį rėžiančiu balsu mėgdavo dainuoti daineles, kurių ištisai nė viena nemokėjo, ir kaišytis plaukus gėlėmis. Bet Fua skruostai visada buvo truputį šilti, tarsi būtų turėjusi karščio; ji dažnai apsipildavo prakaitu, ją krėsdavo šaltis.

Kai jos sveikata pablogėjo, buvo pakviestas indėnų raganius, gebantis išvaryti ligas. Jis degino kuokštus žolių, nuo kurių visa trobelė pridviso keisto aštraus kvapo, paskui pradėjo tampytis,

griuvo ant žemės ir ėmė leisti kimius garsus, – tai sykiu buvo ir jo giesmės, – bet Fua nepasidarė nei geriau, nei blogiau.

Indėnai mikmakai ir abenakiai, kurie dažnai apsilankydavo saloje per žvejybos sezoną, su saujele baltųjų, kurie vargais negalais pragyvendavo iš savo žemės, elgėsi draugiškai. Beje, buvęs kailinių žvėrelių medžiotojas gaskonas ir jo žmona indėnė padėjo susišnekėti ir bendrauti raudonodžiams ir tiems, kurių odos spalva buvo beveik balta. Natanaelis žavėjosi laukinių ištverme, tamsiais, raumeningais, bemaž nuogais kūnais, griežtu jų įstatymu, neleidžiančiu žudyti žvėrių daugiau negu būtina alkiui numalšinti, ir kone visišku abejingumu visiems rankomis pagamintiems daiktams, patekusiems į krantą po laivo „Tetija" sudužimo, dėl kurių baltaodžiai vos nesusimušė. Vis dėlto jis pastebėjo, kad tie patys indėnai beveik visą žvejybos laimikį noriai atiduoda už seną peilį. Jis šlykštėdavosi bjauriu jų įpročiu šlapintis tiesiai priešais save, kad ir kur būtų, net savo lūšnelėje, bet juk taip elgiasi ir arklys ar jautis, kurie tokie pat išdidžiai ramūs, kaip ir indėnai. Dažnai tarp jų kildavo įnirtingi karai; buvo kalbama, neva indėnai siaubingai kankiną savo belaisvius, bet tik tam, kad juos pagerbtų ir suteiktų galimybę parodyti savo drąsą; prieš parsinešdami namo priešų skalpus, pirma pamaudavo juos ant iečių ir penkis kartus pakeldavo aukštyn į dangų, kad išlaisvintų jų sielą. Prisiminęs, kad myriop nuteistų nusikaltėlių galvos kabinamos ir ant Londono Tauerio vartų, Natanaelis pagalvodavo, kad žmonės visur vienodi.

Kiekvieną rytą jis pasodindavo Fua ant rudeninės saulės sušildyto suolo, bet sẽniai visada pareikalaudavo, kad ji atliktų savo darbo dalį. Jos kosulys buvo girdėti net kitame lauko gale. Tėvai susirūpino tik tada, kai ji nebeatsikėlė nuo šiaudinio čiužinio. Senė išvirdavo jai kerpių, kurių Natanaelis priskindavo ant

uolų. Naktį jis miegodavo ant maišų, kad jai būtų patogiau, bet ji maldaudavo, kad jis atsigultų šalia, paguostų ją ir sušildytų. Vis dėlto anapus ji iškeliavo labai greitai ir beveik nesikankindama. Tai atsitiko spalio mėnesį, kai išdeginti vasaros saulės miškai aplinkui liepsnojo raudonomis, violetinėmis ir geltonomis it auksas spalvomis. Natanaeliui toptelėjo, kad net karalienių, dėl kurių Londone juodai išpuošiamos bažnyčios, laidotuvės nebūna tokios gražios. Senasis tėvas kasdamas duobę valandėlę pamiršo gedulą: darbuodamasis pastebėjo kurmį, tas išsigandęs ėmė blaškytis savo požeminiame namelyje, ir tėvas kastuvu perkirto jį pusiau. Nežinia kodėl, Fua prisiminimas ir nužudytas žvėrelis Natanaelio atmintyje amžinai liko glaudžiai susiję.

Jis panoro iškart išvykti. Tai padaryti buvo sunku, bet vis dėlto įmanoma. Iš abenakių sužinojo (gandai miškuose sklinda greitai), kad Mon Dezero* salos jėzuitai, išsigelbėję nuo „Tetijos" mortyrų, susirado prieglobstį vienoje iš indėnų stovyklų, ir šie piroga perplukdė juos per didžiulę įlanką šiaurėliau, į prancūzų teritoriją. Jeigu raudonodžiai būtų kiek užtrukę ir, kol jūra dar rami, pažvejoję, gal jis būtų juos įkalbėjęs prieš užeinant žiemai padaryti tokią pat paslaugą ir jam. O jau ten, Naujosios Prancūzijos uostuose, tikriausiai būtų atsiradęs laivas su lelijomis papuošta vėliava ir pasamdęs jį jūrininku. Juo būtų pasiekęs kokį Normandijos ar Bretanės uostą, o iš ten patraukęs į Olandiją ar Angliją, destis, kokia būtų vėjo kryptis ir koks – karo ar taikos – metas. Jeigu tai būtų Anglija, jis pasislėptų svetimu vardu

* Šiuolaikiniuose žemėlapiuose – tai *Mount Desert Island*, sala Meino įlankoje, netoli nuo rytinio Kanados kranto. Joursenar pirmenybę teikia prancūziškajam pavadinimui, nes 1604 m. salą žemėlapyje pažymėjo jos atradėjas Samuelis Champlainas. Šis pavadinimas reiškia „Dykumos kalnų sala". (Vert. past.)

kokiame nors mieste, toliau nuo Londono ir ypač nuo Grinidžo, atsirastų mokytojas, kuriam reikėtų padėjėjo, ir jis galėtų mokytis toliau. Per laiko atstumą mokykliniai metai jam atrodė nuostabiai ramūs ir lengvi. O gal taptų jūreiviu ir vėl grįžtų į Karibus arba aplankytų Azijos uostus. Tačiau jokia proga nepasitaikė, be to, jam buvo gaila palikti senukus – vienas darėsi vis niūresnis, kita vis barningesnė, – kurie vieni turėtų praleisti žiemą su silpnapročiu sūnumi ir gyvuliais.

Užėjus didiesiems šalčiams, kai jau negalėjo ištverti pilnoje dūmų trobelėje (per Kalėdas peršalo ir nuo tada truputį pakosėdavo), jis persikraustė miegoti į tvartą, kur nuo galvijų sklido gyva šiluma. Įskridę pro plyšius, aukštai šiauduose turškėsi raudongalviai paukšteliai. Jie atskrisdavo tik žiemos viduryje, bėgdami iš dar šaltesnių kraštų. Kai Fua broliukas lydėdavo jį į kluoną, jis norėdavo juos pakankinti, bet Natanaelis neleisdavo. Padarė mažyliui dūdelę ir pamėgino išmokyti kelių melodijų, kurias mokėjo pats, bet vaikas neįstengė jų įsiminti. Užtat mažylis įgudo daryti pintines; šiuos gražius ir trapius rakandus pinti padėdavo Natanaelis. Indėnai buvo palikę kelis vandeninių monažolių ryšulėlius, iš jų jie ir regzdavo krepšius. Monažolė turėjo savybę užėjus lietui vėl skleisti tą patį kvapą, kurį skleisdavo mėnesių mėnesius ir net metus, žalia ir šviežia augdama ant upės krantų. Natanaeliui atrodė, kad ši žolė turi atmintį: jam taip pat reikėjo nedaug – kampe numestos poros klumpių, saulės spindulio po durimis, į stogą barbenančios liūties, – kad prisimintų pirmąsias laimingas gyvenimo dienas su Fua. Bet, išskyrus šias akimirkas, užsiplūkęs su nepabaigiamais darbais, daugiau apie tai negalvodavo.

Kartais jis utėliaudavo berniukui galvą. Vaikas tupėdavo priešais ugnį, murkdavo ir pliaukšėdavo delnais kiekvieną sykį,

kai utėlės medžioklė būdavo sėkminga. Taip anksčiau elgdavosi ir Fua.

Su uodų debesimis grįžo pavasaris. Natanaelis ėmė šlykštėtis trobelės apylinkėmis – jos buvo taip nutryptos, kad net neaugo žolė. Ant kuolų kabančios odos panėšėjo į skalpus, o ant pinučių mataruojančios žuvys baisiai dvokė. Bet proga pabėgti pasitaikė tik įpusėjus vasarai. Vienas iš druską verdančių brolių, vaikinas, vardu Džo, atplaukė pas juos valtimi mainyti druskos į gero vilnonio audinio, kurį senė verpė ir audė visą žiemą, atraižą. Iš jo Natanaelis sužinojo, kad įlankėlėje išmetė inkarą anglų laivas – nematė jo tik todėl, kad jį užstojo uolos kyšuliai. Laivas stovėsiąs, kol bus sutaisytas po avarijos. Natanaelis nusileido su Džo iki kranto ir padėjo jam įstumti valtį į vandenį. Tada įšoko į ją ir paprašė vaikino paimti jį su savimi. Stovintys ant slenksčio seniai, apstulbinti šio netikėto išvykimo, lyg marionetės mojo rankomis, bet tarsi kumeliukas po žolę laigantis vaikiščias nieko nepastebėjo. Netrukus jie dingo už uolos kyšulio.

Laive nuo skorbuto neseniai buvo miręs vienas jūreivis, ir Natanaelis lengvai gavo vietą laive. Vėjas juos nunešė iki Naujosios Žemės, o iš ten, pučiant palankiam vakarų brizui, pasuko Anglijos link. Buriavimo paslapčių Natanaelis jau buvo išmokęs per dvi pirmąsias keliones. Mitrus ir lengvas, sumanus ir nebijantis aukščio, jis vikriai laipiojo stiebais, beveik nejausdamas nepatogumo dėl nesveikos kojos. Kartais, apsvaigęs nuo oro ir vėjo, ilgai užsibūdavo ten aukštai, rankom ir kojom įsikibęs į stiebo virves. Kai kada vakarais danguje mirguliuodavo ir virpčiodavo žvaigždės; pasitaikydavo naktų, kai iš debesų tarsi didžiulis baltas žvėris išnirdavo mėnulis, paskui vėl grįždavo į savo urvą arba kybodavo labai aukštai padangėje, kurioje

nieko daugiau nematydavai, ir liedavo sidabrą ant banguojančios jūros. Bet labiausiai jam patikdavo, kai visiškai juodas dangus susiliedavo su neįžvelgiamu tamsiu vandenynu. Neaprėpiama naktis primindavo tamsą, kuri pripildydavo lūšnelės palėpę ir taip pat atrodydavo beribė. Skirtumas tik tas, kad čia jis buvo vienas. Bet vis dėlto jautėsi gyva alsuojančia būtybe pasaulio centre. Jis išpūsdavo krūtinę, kad įtrauktų kuo daugiau tyro oro, paskui nulipdavo žemyn lošti kauliukais su draugais. Po kiekvieno nevykusio metimo žaidėjai imdavo piktžodžiauti ir svaidytis rinktiniais keiksmažodžiais.

Laivas išmetė inkarą Greivsende, ir Grinidžą Natanaelis pasiekė pėstute. Dėl atsargumo nusprendė pirma patyrinėti dirvą ir įžengė į tą pačią smuklę, kurioje palėbauti buvo užsukę „Puikiosios ledi" vyrai, o jis, pasinaudojęs tuo, kad laivas tuščias, įslinko į triumą. Šioje įstaigoje niekas jo nepažino – per ketverius metus jis taip pat pasikeitė. Prisistatė kaip iš Grinidžo kilusio jūreivio, kuris paprašęs aplankyti jo šeimą, draugas. Taip, smuklės šeimininkas iš tikrųjų prisiminė vieną raudonskruostį dailidę, praėjusiais metais nukritusį nuo pastolių ir užsimušusį Admiraliteto laivų statyklos dokuose. Gal čia tas pats vyras, apie kurį Natanaelis teiraujasi? Apsimesdamas, kaip tik mokėjo, jaunuolis nusuko pokalbį apie storulį laivo reikmenų tiekėją, pas kurį jo bičiulis tarnavęs pasiuntiniu. Smuklininkas labai gerai pažinojo tą dievotą sukčių, ilgojo plaukiojimo kapitonams parduodantį supelijusius džiūvėsius. Dabar jis parapijos seniūnas ir klesti kaip niekad.

– Mano bičiulis manė, kad jis miręs, – nedrąsiai išstenėjo Natanaelis. – Susiginčijo su kažkokiu praeiviu, ir tas jį užmušė.

– Niekas jo neužmušė! Gal buvo mirtinai nusilakęs, nes tas šventeiva mėgsta kilnoti stikliuką. Jeigu kada nors būtų buvęs

užplumpytas, visi būtų žinoję. Tokiu šunsnukiu lengvai neatsikratysi.

Natanaelis suprato, kad apie tą gėdingą įvykį storulis niekam nepasakojo. Jį išgydžiusiems ir pastačiusiems ant kojų geriesiems samariečiams tikriausiai pakišo kokį melą. Džanetė taip pat tylėjo. Joks konsteblis niekada neieškojo žmogaus, vardu Natanaelis. Tad jo paniška baimė, pabėgimas, nuotykiai Naujajame pasaulyje buvo beprasmiai; jų galėjo nebūti, ir jis tebesėdėtų savo mokyklos klasėje ir skaitytų lotynų autorius. Ketveri gyvenimo metai subyrėjo kaip tie ledo luitai, kurie atskyla nuo ledkalnio ir nukrinta į jūrą.

Įsitikinęs, kad jam niekas negresia, Natanaelis liovėsi slėpęs savo tikrąjį vardą nuo nepažįstamųjų, gyvenančių Mažojoje Olandijoje, rajone, kur kadaise buvo ir jo namai. Žmonės patvirtino, kad Johanas Adriansenas nukrito nuo pastolių ir iškart užsimušė. Du jo sūnūs dirbo Sautamptone, Admiraliteto laivų statykloje. Žmonės kalbėjo, kad jų motina gyvena našlėms skirtoje liuteronų prieglaudoje.

Susigėdęs, kad pabėgo taip staiga, neatsisveikinęs su mokytoju, Natanaelis jo neaplankė. Džanetė (tai jis sužinojo iš gobelenų audėjo žmonos) ištekėjo už gelumbės pardavėjo iš Londono. Ieškoti jos užpakaliniame parduotuvės kambaryje nebuvo prasmės.

Užtat jis rado prieglaudą, kurioje su kitomis našlėmis – visos jos turėjo pakankamai pinigų sumokėti nedidelę rentą bendruomenei – gyveno ir jo motina. Kiekviena iš tų orių moterų turėjo atskirą vieno kambario namelį, kurio langai vėrėsi į kiemą su medžiais. Motinos kambarys buvo stebėtinai švarus: varinė žvakidė ir lovos šildyklė spindėte spindėjo. Buvo pietų metas, ant baltutėlės staltiesės stovėjo indas su kruopomis ir lėkštė rūkytos silkės. Išvydusi jį, motina nesusigraudino. Juk būna, kad vaikui

staiga šauna mintis išvažiuoti, pamatyti pasaulio – taip nutinka gana dažnai. Iš pradžių tėvai pamanė, kad jis miręs. Bet greitai, neradę nei jo kūno, nei drabužių, tarė sau, kad tikriausiai kur nors išplaukė – Adriansenams tai įaugę į kraują. Viskas gerai, jei visur, kur tik jis bus, žengs Viešpaties keliu. Natanaelis trumpai apsakė savo nuotykius. Našlė klausėsi tylėdama, supratingai sučiaupusi lūpas. Bet jos dėmesį labiau traukė apie kojas besitrinantis katinas, kuris nagais vis kabinosi į prikyštę, nenuleisdamas akių nuo silkės lėkštėje. Beje, su nedideliu šeimos turtu ji kaip visada pasielgė praktiškai ir išmintingai: tvarkyti jį pavedė dėdei Elijui, spaustuvininkui iš Amsterdamo. Abu broliai leido jam naudotis jų lėšomis, kol jie grįš baigti savo dienų į gimtuosius kraštus. Jeigu Natanaelis nori gauti savo dalį, tegu važiuoja ir paprašo dėdės – jis visada buvo teisingas ir garbingas žmogus. Be to, žmonės kalba, kad Olandijos uostuose darbų į valias, o ir gyvenimas ten pigesnis.

– Dievui patiktų, kad taptum tokiu šauniu žmogumi kaip tavo tėvas ir dėdė Elijas.

Natanaelis nelabai įsivaizdavo, ką reiškia būti šauniu žmogumi ir kas gali Dievui patikti ar nepatikti.

Namas Amsterdame atrodė gražiai. Dėdė įvedė sūnėną į nedidelį kambarį, kuriame paprastai priimdavo pirkėjus. Elijas išpirko spaustuvę iš buvusio knygininko ir spaustuvininko, pas kurį mokėsi amato. Buvo gerbiamas ir gerai uždirbdavo, nors piniguose nesimaudė. Kad nusipirktų spaustuvę, turėjo paaukoti pinigus, gautus pardavus seną šeimos ūkį; kol kas šio kapitalo negalima atidalyti, bet vėliau jo sūnėnai atgausią savo dalį dešimteriopai. Natanaelis, nieko nesuprasdamas apie tokius dalykus, tik išsiblaškęs linktelėjo. Bet Elijas truputį atsileido, kai sužinojo, kad jis turi gerus mokslo pradmenis ir gražų braižą. Dėdė geriausiai uždirbdavo iš žinomų graikų ir lotynų autorių, kuriuos kruopščiai peržiūrėdavo ir parengdavo spaudai išsimokslinę Leideno ar Utrechto profesoriai, bet korektūrų skaitymas atsieidavo labai brangiai, kai jis šį darbą patikėdavo diplomuotiems, nors iš bado mirštantiems žmonėms. Savo spaustuvėje jis turėjo tik du kvalifikuotus korektorius, atsakingus už laužinius, rodyklių ir turinio sudarymą, pastabas paraštėse. Galbūt Natanaelis uždirbsiąs mažiau nei universitetinį išsilavinimą turintys darbuotojai, bet užtektinai, kad galėtų padoriau gyventi. Tik tegu nesitiki nakvoti ir valgyti su šeima. Elijas to labai norėtų, bet jo žmona, kilminga, puikų išsilavinimą turinti moteris, nepakęstų aplink besisukinėjančių pavaldinių. Kol ras pastogę, Natanaelis miegosiąs spaustuvės kampe.

Jaunuolis padėkojo: čia jis galės mokytis ne blogiau nei Grinidžo mokykloje. Spaustuvė buvo uždarame nuo gatvės kieme, jame čiurleno fontanas. Natanaelis išvydo rankinių presų kambarį ir kitą, kuriame dirbo prie dėžių palinkę rinkėjai, sandėlį su popieriaus ritiniais ir salę su gatava produkcija, iš kurios dar rašalu kvepiantys tomai buvo siunčiami į Vokietiją, Angliją, Prancūziją ir net Italiją; ant sienos kabojo tose šalyse uždraustų knygų sąrašas – už jų platinimą grėsė konfiskacija ir finansiniai nuostoliai. Ankštame priimamajame stovinčiose lentynose, kurios dengė visą sieną, akį traukė Elijo pasididžiavimas – puošnieji leidiniai, įrišti pergamentu ar tymu, o greta jų stovėjo aptriušę genealogijos ir istorijos tomai, žodynai ir kompendiumai, kuriuose korektoriai pasitikrindavo abejonių keliantį tikrinį vardą, retesnį žodį ar neįprastą posakį. Vienas toks žodžių lasiotojas buvo pusamžis vyras, nepaprastai kruopštus, bet dėl kadaise jį ištikusios nesėkmės nepatenkintas ir gižus, – buvo kalbama, kad būtent jis, o ne Elijas Adriansenas turėjęs išpirkti pelningą Johaneso Janseonijaus verslą. Kitas, geraširdis vyras, neseniai turėjo profesoriaus vietą koleže, bet, jei tikėsime jo žodžiais, prarado ją dėl kolegų pavydo. Neatsitraukdamas nuo darbo, jis niūniuodavo graikiškai Anakreonto eiles, kurioms pritaikydavo madingų dainelių melodijas. Jei ne pagirios, – kartais jos tęsdavosi kelias dienas, – šis stebuklingas mokslininkas būtų galėjęs vienas atlikti visus darbus.

Abu bendradarbiai mielai išmokė Natanaelį amato subtilybių – pavyzdžiui, skaityti atvirkščiai, nuo galo iki pradžios, kad neblaškytų žodžių prasmė, arba visą dėmesį sukaupti tik į skyrybos klaidas, paskui – tik į sintaksę, eilučių išdėstymą ar į didžiąsias raides. Mokyklinės lotynų kalbos žinios, apie kurių spragas jis gerai žinojo, skatino jį dirbti lėčiau ir kruopščiau

nei abu žinovai; greitai jie užkrovė jam pačius nuobodžiausius darbus. Kartais, kamuojamas abejonių ir vildamasis pasimokyti, ko nors nedrąsiai paklausdavo mokslo vyrų, besilankančių gražiajame parduotuvės priimamajame. Tie mokslininkai piktai ginčydavosi su Eliju dėl savo darbų kainos, paskui pasilikdavo surūkyti pypkės. Vieno jų, erudito ir Romos istorijos žinovo, Natanaelis pasiteiravo apie vieno veikėjo konsulato metus, norėdamas pažymėti datą Tito Livijaus puslapio paraštėje. Mokslininkas, pamanęs, kad šis menkysta nori apkaltinti jį neišmanymu, atsuko jam nugarą.

Elijas perspėjo jį niekada nekalbėti apie laive praleistus metus. Žmonėms nebūtina žinoti, kad jis priklausė keikūnų ir girtuoklių jūrininkų šutvei. Tad spaustuvėje Natanaelis apie tai niekam neprasitarė. Bet laisvomis nuo darbo valandomis ilgesys jį nuvesdavo į uostą. Tenai, atsirėmus į siaurus tilto turėklus, buvo galima apžiūrėti prieplaukoje stovinčius laivus, pasiklausyti bruzdesio, kurį kelia atplaukiantys ir išplaukiantys žmonės ir iš krantan išlipusių ir kaip visada sausumoje dykinėjančių jūreivių sužinoti apie plaukiojimo metu patirtus nuotykius ir kelionės trukmę. Gal gėdydamasis, kad jau nėra vienas iš jų, jis retai pasisakydavo pats buvęs jūreivis, bet ir neprisipažindavo esąs korektorius, mat būtų pasijutęs atskirtas nuo šių paprastų žmonių, kurie sutartyje vietoj parašo dėdavo kryželį. Paklaustas sakydavosi esąs dailidė, kaip ir jo tėvas, ir tai patvirtindavo didžiulės jo rankos. Šis tariamas amatas padėjo jam dykai gauti, ir tiek ilgai, kiek reikės, trobelę uostan vedančioje gatvelėje, su sąlyga, kad susiremontuosiąs ją savo jėgomis. Langai buvo išdaužyti, durys išlaužtos, sodelis pilnas sudaužytų butelių ir praeivių paliktų šiukšlių. Natanaelis viską kruopščiai išvalė. Vėliau sužinojo, kad šią netvarką paliko visai ne girtuokliaujantys nuomininkai, kaip

manė iš pradžių. Tarp dviejų kanalų įsispraudęs namelis buvo tapęs slapta uždrausto katalikų kulto narių susitikimo vieta. Per patį mišių vidurį įsiveržę sargybiniai išsivedė gaują į savo būstinę, o iš jos, žinoma, į kalėjimą, kur tie žmonės, be abejo, kankinosi ir dabar. Natanaelis jų gailėjosi.

Elijas ir jo žmona manė, – ir kalbėjo, – kad gavęs tą lūšną jis ims girtuokliauti ir vedžiotis į namus mergšes. Bet jie smarkiai klydo: Natanaelio galva ar skrandis (jis pats tiksliai nežinojo) neleido jam išgerti daugiau nei stiklo vyno. O pasakyti merginoms savo adreso nenorėjo iš baimės, kad jam trukdys. Bet vis tiek negalėjo jų atsimušti. Išsidažiusios pigiais dažais, iš skudurininkų pirktomis suknelėmis šliundros jam kėlė šleikštulį, joms trūko švelnumo, kuriuo buvo apdovanotos Salų merginos. Bet vos tik atsisėsdavo vasarą ant suolo tamsiame alėjos kampe, prie jo kaipmat pritūpdavo kokia nors kambarinė, pardavėjukė ar jauna miestietė, tikra klastūnė, sugebanti apsirūpinti visrakčiu ir atsikratyti savo globėjos. Natanaelį stebino jų aistra; jis taip ir nesuvokė, kad yra gražus. Bet jų geismas uždegdavo ir jį. Kartais paimdavo jas čia pat ant suolo arba prispaudęs prie alėjos medžio; vėlyvi praeiviai visai nesutrikdavo matydami du judančius kūnus. Kartais pačiame nakties viduryje prie jo prieidavo gerai apsirengę, bet išsigandę ponai. Jam buvo gaila nelaimingųjų, Dievo ir žmonių persekiojamų vien dėl to, kad juos graužia, šiaip ar taip, paprastas geismas, ir kartais jis sutikdavo eiti su jais į tamsų užkampį. Bet iš tikrųjų jam patiko tik mažos, minkštos it sviestas krūtys, glotnios lūpos ir krintantys it šilkas plaukai.

Natanaelis buvo iš tų žmonių, kuriuos patirtas malonumas ne liūdina, o nuramina, suteikdamas gyvenimui naują skonį. Vis dėlto kartais įsivaizduodavo, kaip jo merginos atveria širdį savo draugužėms užpakaliniame krautuvės kambarėlyje arba namo,

kuriame dirba tarnaitėmis, palėpėje, juokauja, nepadoriai lygina jį su kitais, gal net darosi abortą ar žudo savo vaikus, ir dėl to kaltas jis ar kitas vyras; įsivaizdavo net baisesnį dalyką – dar vieną vaiką, išmestą ant miesto grindinio. Visa tai jam atrodė nelabai švaru. Arba, pažadintas kosulio priepuolio (pavasarį įtarus pleuritą, jis ir dabar jautėsi nekaip), priekaištaudavo sau dėl tų atsitiktinių gyvybinių jėgų proveržių ir dėl to, kad galbūt rizikuoja susirgti klastinga liga. Tų kelių spazmų kaina būtų pernelyg didelė.

Išgyvenęs ketverius metus nieko negalvodamas (bent taip jam atrodė), jis vėl grįžo į žodžiais išmargintų knygų pasaulį. Bet dabar knygos jo taip nebedomino kaip anksčiau. Jam reikėjo perskaityti Cezario, paskui Tacito korektūrą, bet visi tie karai, tos valdovų žudynės sudarė, kaip jam atrodė, dalį vadinamųjų šlovingų bruzdėjimų, kurie niekada nesibaigia ir kuriais niekas nesistebi. Užvakar – Julijus Cezaris, vakar Flandrijoje – Farnezė arba donas Chuanas Austras, šiandien – Valenšteinas arba Gustavas Adolfas. Mokyti vyrai, kurių pastabų, paaiškinimų ir parafrazių buvo pilnos trumpo *Komentarų* teksto paraštės, apie didžiuosius karvedžius kalbėjo tuo pačiu meilikaujamu tonu, kokiu kreipdavosi į šio pasaulio didžiūnus, tik iš pastarųjų jie, žinoma, tikėjosi pensijos ar stipendijos, nors, reikia pripažinti, didžiausią malonumą patirdavo keliaklupsčiaudami. Kartais jie sumenkindavo Cezarį tik todėl, kad norėdavo išliaupsinti Pompėjų, tarsi praėjus tiek amžių būtų įmanoma įvertinti, katras geresnis. Kartais Natanaelis liaudavosi skaityti, atsiremdavo alkūnėmis į stalą ir beveik baltos plaukų sruogos užkrisdavo jam ant akių.

Didžiojo romėno išnaikintos gentys priminė jam kokio nors Pilypo, Liudviko ar Jokūbo garbei vienur išžudytus, kitur

išnaudojamus laukinius. Tie per miškus ar pelkes besibraunantys legionieriai tikriausiai panėšėjo į muškietomis ginkluotus vyrus, klaidžiojančius po Naujojo pasaulio dykvietes, o tos purvo ir vandens plynės, ant kurių buvo pastatytas dabar žmonių knibždantis Amsterdamas, kadaise tikriausiai panėšėjo į bevardes upių žiotis. Bet Cezaris viso labo tik primetė galams Romos valdžią; jis neturėjo įžūlumo atversti jų į vienintelį tikrąjį Dievą, kuris Anglijoje ir Olandijoje buvo ne toks kaip Ispanijoje ar Prancūzijoje ir kurio garbintojai žudė vieni kitus... Batavų* padugnės grūste grūdosi, kad sutiktų iš mūšių grįžtančius laivus, pilnus užjūriuose prisiplėšto turto. Žmonės išpūtę akis žiūrėjo į brangią medieną ir ryšulius prieskonių; niekas nematė skorbuto suėstų dantų, žiurkių ir kirminų, šliaužiojančių ant priekinio denio, dvokiančių triumų ar vergo nupjauta koja, kurį Natanaelis matė mirštantį Jamaikoje. Niekas nematė pirklio su pilnu aukso maišu, finansuojančio didžiąsias ekspedicijas ir kartais parduodančio kapitonams sugedusius maisto produktus ar juos apsveriančio kaip tas storulis iš Grinidžo. Natanaelis klausdavo savęs, kiek dar tęsis šitos nesąmonės.

Jis skaitė ir poetus. Jo mokytojas, kuris turėjo tik Vergilijų, stengėsi apsaugoti savo mokinį nuo sielą silpninančių geidulingų Tibulo ir Propercijaus elegijų arba nuo jausmus uždegančių gašlių Katulo ar Marcialio eiliūkščių. Natanaelis turėjo išgliaudyti tomelį lotyniškų elegijų ir Ovidijaus tomą. Jie jam patiko: versdamas puslapį, kartais aptikdavo eilėraščių, kurie liedavosi kaip medus, skiemenų, kurie palikdavo sieloje laimės prieskonį. Pavyzdžiui, eilutė apie Veneros paukščius: *Et Veneris dominae*

* Germanų gentis, gyvenusi Reino žiotyse. (Vert. past.)

*volucres, mea turba, columbae...** Ir vis dėlto tai buvo tik žodžiai, ne tokie gražūs kaip paukščiai glotniu kutenančiu kaklu... Kadaise jis mylėjo Džanetę; jam atrodė, kad mylėjo ir Fua; jausmas joms buvo paprastesnis ir galbūt stipresnis nei tas, kurį apsipildami ašaromis, trykšdami atodūsiais ir degdami ant aistrų laužų apdainavo poetai.

Jis skaitė Marcialį; taip pat jam į rankas pateko Petronijaus tomas. Kai kurie puslapiai patiko. Bet tie trys Petronijaus šelmiai, besivaikantys nuotykių kaip kai kurie jo pažįstami vaikinai blogos šlovės Amsterdamo gatvėse, tie dviprasmiški Marcialio juokeliai, apsinešę amžių patina, tie pozų ar keistų sueičių aprašymai, viskas, kas paslapčia jaudino veidmainius komentatorius, buvo tai, ką jis pats darė ar matė darant, ką kartais kalbėjo ar girdėjo kalbant savo gyvenime. Katulo nešvankybės priminė jam tokius žodžius kaip „šikna", „kūšys" ir „bybis", kuriais jo laivo bičiuliai pagražindavo savo blevyzgas. Jie reiškė tik tai, ir nieko daugiau.

Keletas teologijos traktatų, kuriuos leido Elijas, patikdavo kitiems, išmaningesniems už Natanaelį korektoriams, gebantiems rasti vieną kitą klaidą Biblijos citatose. Bet šeimininkas (o Elijas Natanaeliui buvo tik šeimininkas) reikalavo, kad jo tarnautojai dėl padorumo lankytų bažnyčią. Pirmą ketvirtį valandos Natanaelis klausydavo, svarstydamas, ar šį kartą pamokslas bus geresnis ar blogesnis nei praėjusį sekmadienį, paskui pasinaudodavo metodu, kurį dar būdamas vaikas ištobulino Grinidže: miegodavo atmerktomis akimis. Tada girdėdavo čirškiant paukščius Grinidžo mokytojo sode, į Užmirštosios salos krantus atsimušančių bangų mūšą, „Puikiosios ledi" ar

* O mano pulkelis – valdingosios Veneros paukščiai, balandžiai... (Lot.)

„Tetijos" burių plazdenimą. Paskui, vėl sugrįžęs į šventyklos klauptą, dar sykį išklausydavo, kaip dvasiškasis tėvas aiškina Švenčiausiosios Trejybės esmę, kaip keikia socinistus*, anabaptistus ir Romos popiežių ar tvirtina, kad mus gali išgelbėti tik Jėzus Kristus. Parapijiečiai pagiedodavo arba choru išbliaudavo himnus, laimingi, kad gali atlikti šiuos vokalinius pratimus, paskui, apsiginklavę dogmomis, perspėjimais ir pažadais visai savaitei, eidavo kirsti dar garuojančio jautienos troškinio su kopūstais. Vieną dieną Natanaelis, grįžęs po Mišių į bažnyčią ieškoti pirštinių, kurias gižlioji Elijo žmona buvo pamiršusi ant suolo, pamatė, kad pastorius, susiėmęs galvą rankomis, sėdi vienas tuščių klauptų viduryje. Gal šis jaunas vyras su pakakline jautė, kad jo žodžiai nepasiekė tikslo, arba ką tik skelbtos tiesos dabar atrodė jam ne tokios nepajudinamos kaip prieš kelias minutes? Natanaelis norėjo prie jo prieiti, kaip kadaise buvo priėjęs prie mirštančio jėzuito, bet nežinojo, kaip tai padaryti, be to, gal pastoriui tik skaudėjo galvą. Ir jis išėjo ant pirštų galų.

Kitą dieną priimamajame su knygų lentynomis Natanaelis atsivertė storą Bibliją ir susiieškojo vienintelius žalius ir gaivius puslapius, kuriuos prisiminė iš šito žodžių miško, – tai yra keletą eilučių iš Naujojo Testamento. Taip, tos parabolės, gimusios laukuose ar ant ežero kranto, buvo išties gražios; švelnumas tryško iš Kalno pamokslo, kur kiekvienas žodis skamba kaip melas žemėje, kurioje mes gyvename, bet, žinoma, yra tikras kitoje karalystėje, nes mums atrodo atėjęs iš prarastojo rojaus gelmių. Taip, jam būtų patikęs šis jaunas maištininkas,

* Eretikai, nepripažįstantys Švenčiausiosios Trejybės ir Jėzaus Kristaus dieviškumo. (Vert. past.)

gyvenantis tarp vargšų, prieš kurį sukilo Roma su savo kareiviais, Rašto aiškintojai ir palaida minia su savo riksmais. Bet tuo, kad tas jaunas žydas, vienas iš Švenčiausiosios Trejybės asmenų, pavėlavęs po Nuopuolio keturis tūkstančius metų, atėjo į Palestiną gelbėti Adomo genties ir kad tik per jį galima patekti į dangų, Natanaelis netikėjo, kaip ir kitomis mokslo vyrų surinktomis pasakomis. Viskas buvo gerai, kol žmonių vaizduotėje šios istorijos pleveno kaip nekalta migla; virtusios suakmenėjusiomis dogmomis, sunkiais luitais užgulusios žemę, jos tapo tik nelemtomis šventomis vietomis, kur lankėsi šventyklos prekiautojai, ir kruvinų aukų aukurais ir kiemais, kuriuose uždaužoma akmenimis. Žinoma, Natanaelio motina, gyvenanti su kate ir varine lovos šildykle, ruošėsi mirčiai semdamasi jėgų iš savo Biblijos, bet Fua gyveno nekaltai ir baigė dienas turėdama pamaldumo ne daugiau, nei jo turi žolė ar tyras šaltinių vanduo.

Kartais Natanaelis su savo draugu, nerūpestinguoju Janu de Velde, karštai įsimylėjusiu graikų kalbą, valandėlei užsukdavo į vieną prastą naktinį klubą, kuriame grodavo muzika. Janas lakdavo kaip arklys, be perstojo pasakodavo įdomias, kartais nešvankias istorijas ir pats raitydavosi iš juoko. Natanaelis negerdavo, tik paliesdavo stiklą kadaginės – vėliau, baigęs savąją, ją išmaukdavo draugas. Bet jis apsvaigdavo nuo mirksinčių šviesų, nuo siautulingų alemandų, kurias, susikibusios per liemenį, pasileisdavo šokti kai kurios poros, nuo ilgų pypkių, skleidžiančių pragariškus dūmus, kokie paprastai piešiami velnius vaizduojančiuose paveiksluose. Merginos ten buvo geriau apsitaisiusios nei gatvių kekšės, lempų šviesoje bent jau blizgėdavo žibukais nusagstyti jų galionai. Janas greitai nusižiūrėdavo patikusį veidelį ir dingdavo. Natanaelis susimokėdavo už du ir kupinas

svajonių grįždavo namo. Bet tą vakarą jį privertė suklusti dainuojantis balsas.

Dainavo jau nebe pirmos jaunystės mergina gražiu, auksiniu it persikas veidu. Be abejo, žydė, nes tik jos apdovanotos tokia šilta odos spalva ir tokiomis tamsiomis akimis. Prie vieno stalo sėdinčiai jūreivių kompanijai ji angliškai dainavo melodijas, be jokios abejonės, Londone jau seniai išėjusias iš mados: tai buvo tos pačios dainos, kurios Natanaeliui patikdavo paauglystės metais Grinidže. Duslokas balsas buvo malonus, bet gražų veidą sudarkydavo grimasa, kai dainuodama graudžią baladę mergina bandydavo išreikšti švelnumą, kurio nejautė, o kai baigusi linksmą priedainį dviprasmiškai mirktelėdavo, atrodydavo lyg žvaira. Bet tai trukdavo tik akimirką, tobulas veido ovalas greitai tapdavo lygus tarsi užsivėrusi vandens plynė, kurią ką tik buvo sudrumstęs netikėtai įmestas akmuo. Kai mergina liko viena, jis įveikė drovumą ir priėjo prie jos.

Ji buvo vardu Sara ir nesivaržydama angliškai papasakojo savo istoriją. Kalbėjo su ryškiu Amsterdamo geto akcentu, kurio nepastebėdavai, kai ji dainuodavo. Jei tikėsime jos žodžiais, Londone ji padariusi karjerą garsiuosiuose sąvadautojų namuose, paskui kažkoks lordas jai padovanojęs namą ir karietą. Bet dėl varžovių vylių ir klastų globėjas nusigręžė nuo jos, ir ji, patekusi į keblią padėtį, grįžo tėvynėn. Šis dvokiantis klubas esąs tik laikinai, iš bėdos.

Ji užsisakė alaus. Nors karaliaus Jokūbo jūreiviai išėjo, Natanaelis ir Sara toliau kalbėjosi angliškai. Ši kalba jiems padėjo atsikratyti klubo klegesio – atrodė, kad jie vieni, kad jiems šilta ir gera kaip už lovos užuolaidų. Sara buvo linksma ir nuovoki; niekada iki galo nesupratęs, koks jis patrauklus moterims, Natanaelis stebėjosi, kad ji jam siūlosi. Kartais ji nutildavo; tada jos

balsas ir burna tarsi ilsėdavosi, akys tapdavo rimtos ir Natanaeliui panėšėdavo į naktį su degančiais laužais. Eidamas iš klubo pasižadėjo jai sugrįžti.

Ir iš tikrųjų jis grįždavo į smuklę kas vakarą; kai neturėdavo darbo, ji prisėsdavo šalia. Vieną darganotą naktį, kai jis jau ketino žengti per smuklės slenkstį, staiga pastebėjo Sarą, stovinčią vėjyje su skara ant galvos ir senų drabužių ryšuliu prie šono. Vos gaudydama kvapą, ji nusitempė jį kuo toliau nuo durų.

– Jie mane apkaltino vagyste, – tarė ji. – Aš vagilė! Žiūrėk, kaip jie mane sumušė!

Ji pakėlė apnuogintas iki alkūnių rankas. Laivo žibinto šviesoje Natanaelis pamatė tamsias mėlynes ir norėjo jas pabučiuoti, bet iš drovumo susilaikė.

– Aš vagilė! Šeimininkė liepė man nešdintis. Dėl dviejų kiaulių danų, kurie pametė pinigines, o vienas dar ir nėrinius nuo bridžių. Man nusispjaut į jų nėrinius!

Jis suprato, kad ji turi galvoje du storžievius, pasileidusius laivų kapitonus, kurie paprastai ja dalydavosi.

– Kur tu eini? – paklausė jis.

– Nežinau.

Jis pasiūlė jai pernakvoti Žaliosios krantinės trobelėje, gana toli nuo smuklės. Neįpratusi ilgai vaikščioti, ji nevikriai klupinėjo ant plytų grindinio, neapeidama balų ir duobių. Atrodė, pykčio ašaros jai degina akis: užuot pasinaudojusi šviesa, sklindančia iš dar atidarytų krautuvėlių, ji tarsi neregė puldavo į kiekvieną tamsų kampą. Natanaelis prilaikydavo ją už parankės, jausdamas, kokia ji įsitempusi, nors labiau įsiutusi nei nusiminusi. Jis gailėjosi jos visa širdimi.

– Greičiau, greičiau! – šnabždėjo Sara uždususi.

Bet ją, regis, buvo suparalyžiavusi baimė: ji vos įstengė paeiti.

Jis pirmas įėjo į trobelę, užkūrė židinį, padavė jai vienintelę taburetę, o pats atsisėdo ant medžio pliauskos. Elgėsi su ja pagarbiai, tarsi su karaliene. Pasisotinusi duona ir maisto likučiais, kuriais Natanaelis ją pavaišino, ji permetė trobelę ganėtinai pašaipiu žvilgsniu. Pirmą kartą Natanaelis pasigailėjo, kad grindų plytelės sutrūkinėjusios, o per visą šiaurinę sieną driekiasi ilgas plyšys. Ir vis dėlto nuo tada, kai ji įžengė vidun, viskas atrodė tarsi lempos šviesos nuauksinta. Gražūs atrodė ir ant grindų numesti puodai, ir keptuvės, graži skylėta antklodė ant lovos; kai juodu atsigulė, lovos girgždesys juos prajuokino. Savo žavesio ji nešykštėjo. Jos kūnas su glotniais linkiais, tarsi tirpstančiais vienas kitame, buvo švelnesnis už bet kokį jo vaizduotės sukurtą kūną. Būgštaudamas, kad ji nepalaikytų jo kvaileliu ar naujoku ir nepaspaustų po padu, jis neprisipažino, jog tokio malonumo dar nėra patyręs su jokia moterimi. Ir vis dėlto tas saldus abipusis malonumas, regis, sužadino tokį begalinį pasitikėjimo jausmą, tarsi jie būtų buvę pažįstami visą gyvenimą.

Kitą rytą pas Eliją jis atėjo smarkiai pavėlavęs ir išėjo anksti, kad nupirktų ko nors valgyti namams. Ji dar nebuvo atsikėlusi. Juodu pavalgė su actu marinuotų midijų ir meduolių, kurių visada galima gauti turgelyje po atviru dangumi. Keletą dienų ar keletą savaičių (jis taip ir nesuskaičiavo kiek) jam atrodė, kad jis gyvena kaip karalius ar Dievas. Toji laimė apgaubdavo visa, ką jis pamatydavo ar su kuo prasilenkdavo pilkose gatvėse: tie vyrai su durtiniais ar nudrengtais švarkais ir tos moterys, bjaurios ar tik pusgražės, sutiktos turguje ar krautuvėlėje, tikriausiai taip pat turi aistros lobių, kuriuos nori padovanoti ar iš ko nors gauti. Po apdriskusiais sijonais jų kūnai juk taip pat karšti. Pasišiaušusiose šiaudinėse trobelėse, tokiose panašiose į jo lūšną, kuriose gyvena muitinės tarnautojai ar uosto krovikai, tikriausiai

taip pat stovi lova, nušviesta tokios pat šviesos, kokia skrodžia debesis knygų frontispisuose. Tas pro langą sklindantis moters balsas, dainuojantis kvailą dainelę, vyriškio širdžiai yra tikras balzamas, kaip jam – Saros balsas. Jis grįždavo namo ir rasdavo ją dar lovoje, taisančią savo nunešiotus drabužius. Kaip kiti kuria aplink save tvarką, taip ji kūrė netvarką. Bet jis buvo laimingas, kad gali viską sudėlioti į vietas. Baigiantis savaitei, ji išdrįso išeiti į kvartalą, kurio nepažinojo, nusipirkti duonos kepykloje, pieno iš kaimynės, kuri laikė karvę, ir prisipildyti ąsotį iš fontano, kurio vanduo buvo truputį švaresnis nei kanalo. Vieną kartą net sukabino skalbinius ant ilgos karties. Vakare, kai stovėdamas prie ugnies Natanaelis šildydavo valgį, vaikščiodama pirmyn atgal po kambarį, ji prieidavo prie jo ir, tarsi žaisdama, trumpais bučiniais imdavo bučiuoti jam sprandą arba glostyti plaukus. Bet kartais jam atrodydavo, kad iš tikrųjų ji myli jį ne ką labiau nei katė, besitrinanti į šeimininko kojas.

Vieną dieną, kai Sara buvo trumpam išėjusi, jis priėjo prie sienos su mentele ir skiediniu, norėdamas užtaisyti skylę, ir ištraukė skudurą, kuriuo ji buvo užkišta. Stovinčios ant žemės žvakės šviesoje kažkas sublizgėjo. Jis atsargiai įkišo ranką. Tai buvo kapšelis, pilnas aukso monetų, sidabrinių batų segių ir suvyniotų į nosinę nėrinių. Kaip ir Grinidže, kai pamanė nužudęs Džanetės užpuoliką, jis pasijuto tarsi su virve ant kaklo. Jei kas pagaus jį slepiantį vogtus daiktus, jam bus galas. Paskui pajuto pasišlykštėjimą moterimi, kuri atėjo pasislėpti į šį namelį ir už gyvenimą jame susimokėjo meile. Net šiame tolimame kvartale, kur niekas neateitų jos ieškoti, ji išdrįso išlįsti laukan tik tada, kai, jos manymu, danai greičiausiai jau buvo išplaukę į jūrą. Jeigu jie iš tikrųjų Sarą sumušė ir, be abejo, apieškojo anksčiau, nei šeimininkė išvijo ją iš smuklės, tada kaip ji sugebėjo paslėpti šiuos

daiktus prie savęs ar skuduruose, kuriuos jai buvo leista pasiimti? Tikriausiai pasakojimas apie žiaurų sumušimą, kuris jį pribloškė, buvo tik melas. Greičiausiai ji pabėgo anksčiau, nei vagystė buvo pastebėta. Jis įsidėjo įkalčius į senos palaidinės kišenę ir kruopščiai užtaisė skylę. Kai sutemo, vogtus daiktus išmetė į kanalą.

Apie savo atradimą jai nepasakojo. Ji taip pat, regis, nepastebėjo užtinkuoto plyšio sienoje. Bet po kelių dienų Natanaelis vėl pamatė skylę. Jis suprato, kad ji nugremžė naująjį tinką. Tada jis taip pat apsimetė nieko nepastebėjęs. Pagalvojęs nusprendė, kad, šiaip ar taip, ji turi teisę į tą auksą kaip ir girtuokliai danai. Beje, dėl vagystės jis pyko mažiau nei dėl moters kietaširdiškumo: ji sąmoningai užtraukė jam gėdą, gal net pasmerkė kartuvėms. Kita vertus, šiai bjauriai istorijai jis turi būti dėkingas už savo laimę. Juk jis irgi savotiškai ja pasinaudojo. Naktinė aistra liepsnojo kaip visada gal net karščiau, nes dabar jų kūnų kalba buvo vienintelė, kuria jie galėjo atvirai išsikalbėti. Bet jam atrodė, kad jis miega su užsikrėtusia moterimi.

Viskas dar pablogėjo, kai Sara suprato esanti nėščia. Ji negalėjo patikėti, iki šiol jai pavykdavo to išvengti. Kai jokios priemonės nepadėjo, Sara ėmė kalbėti, kad nori apsilankyti pas žiniuonę ir slapta pasidaryti abortą. Baimindamasis mirtino miltelių ir adatų poveikio, jis atkalbėjo ją. Ji kelias dienas niršo, čia draskydamasi iš įsiūčio, čia apsipildama ašaromis. Ir apsileido: senos jos suknelės ėmė dvokti vėmalais. Natanaelis užsakė jai naują iš gero vilnonio audinio, taip pat kyką ir drobinę prikyštę; ji nepanoro jų nešioti. Kad padarytų galą kvartalo paskaloms, jis nusprendė įteisinti jųdviejų santuoką. Vis dėlto tai padaryti buvo nelengva, reikėjo rasti geranorišką pastorių, kuris sutiktų juos sutuokti, nors Natanaelis nebuvo įrašytas į jokios parapijos knygą, o Saros nebuvo galima statyti į nepatogią padėtį klausi-

mais apie katekizmą ir krikštą. Natanaelis pasipasakojo Janui de Veldei, ir šis tarp daugybės savo pažįstamų rado nelabai griežtą Dievo tarną. Viską išsprendė truputis pinigų. Po ceremonijos, kuri buvo trumpa, Janas de Veldė pakvietė juos papietauti kavinėje ir iki ašarų prijuokino Sarą, mėgdžiodamas liesą pastorių, olandiškai murmantį Biblijos eilutes. Moterims Janas de Veldė nebuvo pavojingas. Bet šios vestuvės, kurias po abejotinos ceremonijos juokais pavertė pati nuotaka, ir linksmos išgertuvės Natanaelio širdyje sukėlė kartėlį: jis jautėsi taip, tarsi būtų ką išdavęs ar nuvylęs.

Iškilmės kaimynų nesušvelnino: visi Natanaelio gailėjosi ir elgėsi su juo kaip su kvaileliu. Juodoji Saros melancholija taip pat nesumažėjo. Likus dviem mėnesiams iki gimdymo, jaunoji moteris netikėtai pareiškė grįžtanti pas motiną į Jodenstrato gatvę. Išgirdęs apie nežinia iš kur atsiradusią motiną, Natanaelis krūptelėjo.

Jis mintimis grįžo į šių santykių pradžią, į pirmąjį susitikimą. Net jei toji motina tik išgalvota, tada kodėl po tos scenos muzikos klube Sara neieškojo prieglobsčio pas ją? Tikriausiai bijojo sukompromituoti seną moterį. Kita vertus, noras grįžti pas motiną, jeigu tokią turėjo, buvo suprantamas: trobelė Žaliojoje krantinėje buvo ne kas kita, tik drėgna lūšna. Natanaelis išeidavo į darbą anksti rytą ir grįždavo vėlai. Neturėdama draugių kaimynystėje, Sara bijojo – ir ne be pagrindo – gimdyti viena namuose be niekieno pagalbos. Kadangi jau buvo gerokai apsunkusi, o kelionė ganėtinai ilga, Natanaelis išnuomojo portšezą. Matydamos, kaip Sara į jį sėdasi, liežuvautojos netvėrė juoku.

Mefrau Lauba, geriau žinoma Lėjos vardu, gyveno name su dvejomis durimis: vienos vėrėsi į Žydų gatvę, kurioje ji pardavinėjo dėvėtus drabužius, o pro kitas, peržengęs kruopščiai nuplautą ir nušveistą slenkstį, patekdavai į prancūziškų blizgučių krautuvėlę, įsikūrusią siauroje krikščioniškojo kvartalo gatvelėje. Nusipirkti rengravų* ir siuvinėtų Genujos mantilijų į ją nesibodėdavo užsukti net aukštuomenės ponios ir ponai. Laikydamasi žydiškų papročių, Lėja uždarydavo krautuvę šeštadieniais, taip pat sekmadieniais, kai neapsipirkinėdavo krikščionys. Sekmadienis buvo vienintelė diena, kai Natanaelis turėdavo truputį laisvo laiko. Sarai buvo paskirtas kambarėlis namo viršuje; kai nebūdavo pirkėjų, pas ją paplepėti užsukdavo mefrau ar viena iš dviejų jos dukterėčių. Šių moterų draugystė buvo triukšminga, kažkokia kunkuliuojanti, kupina kvatojimo ir glėbesčiavimosi; balsai staiga tapdavo pikti arba švelniai burkuojantys. Lėja ir jos tariama duktė kalbėdavosi dukterėčioms ir tarnaitei nesuprantama anglų kalba; kartais tarsi pavojaus signalas pasigirsdavo hebrajiškas ar portugališkas žodis, kai jos norėdavo pasakyti, kad turėjo omenyje ne tą, ką pasakė, arba kad vienas vardas buvo pakeistas kitu.

* XVII amžiuje madingos trumpos plačkelnės. (Vert. past.)

Natanaelis taip ir nesužinojo, ar jos tikrai motina ir duktė, bet iš juokelių ir kaltinimų, kuriais jos apsikeisdavo jam girdint, suprato, kad Londone Lėja turėjo elegantišką viešnamį ir visai jauną Sarą pardavė kažkokiam lordui Osmondui ir, žinoma, kitiems. Dėl skandalo, panašaus į tą, kuris įvyko smuklėje, gražuolė prarado etatinės meilužės vietą; ji pabėgo iš Londono be motinos, o toji padarė tą patį po kelių mėnesių. Mefrau Lauba vis dar tebevažinėjo tarp Amsterdamo ir Londono, padėdama parduoti deimantus vienam savo dalininkui. Lėja kaip tik buvo išvykusi, todėl Sara ir panoro apsigyventi Žaliojoje krantinėje.

Dabar, kai savo namuose Natanaelis gyveno vienas, kaimynai vėl sustodavo su juo paplepėti ant kanalo kranto. Iš jų jis sužinojo, kad praėjusią vasarą, kai jo nebūdavo, Sara ilgam išeidavo iš namų – gal todėl, kad Lėja ją iškviesdavo į mokamus pasimatymus, o gal tiesiog ji garbingai padėdavo moterims lyginti nėrinius ar gaminti pomadas, bet tai, kad Sara nieko nepasakodavo, metė ant jos įtarimo šešėlį. Juk galėjo būti ir taip, kad tolimas jo namelis buvo labai tinkama vieta abiem vogtų daiktų slėpikėms. Kai, praėjus vos kelioms dienoms po jaunosios moters atsikraustymo, Natanaelis sienos plyšyje surado paslėptą ryšulėlį, jam nė netoptelėjo mintis apieškoti visą namą. Vieną vakarą pabandė tai padaryti, bet slėptuvė galėjo būti bet kur: suplėkusiuose šiauduose, po grindimis su išdaužytomis plokštėmis ar atliekų krūvoje sodo gale. Šiaip ar taip, Sara tikriausiai viską pasiėmė išeidama.

Moterys buvo žadėjusios Natanaeliui pranešti, kada gims kūdikis, bet, jam gimus, per sumaištį savo pažadą pamiršo. Kai jis atėjo kaip paprastai kitą sekmadienį po gimdymo, pailsėjusi ir išgražėjusi Sara jam nusišypsojo. Gulėjo pasidėjusi rankas ant

dygsniuotos pūkinės antklodės, ir viena iš dukterėčių šukavo jai plaukus. Natanaelis akimis paieškojo naujagimio ir niekur nematydamas pamanė, kad jis mirė. Bet iš tikrųjų tą patį rytą jis buvo atiduotas šalia gyvenančiai žindyvei. Sara turėjo per mažai pieno, kad kūdikį išmaitintų.

Jis nuėjo pas žindyvę. Tai buvo ori, jau prisirpusi matrona, žydė, daugiavaikės šeimos motina, įpratusi prie knerkiančių ir rėkiančių vaikų. Jos kalba buvo prikaišiota šventų priežodžių. Vos tik įžengęs pro duris, virš kurių kabojo hebrajiškas amuletas, iškart pasijusdavai toli nuo triukšmingos gatvės ir nuo tos vietos, kur stovėjo pilnas spąstų Lėjos namas. Žindyvės vyras buvo mėsininkas, mokantis skersti gyvulius pagal žydų papročius: lėtai, kad išbėgtų visas kraujas. Bet namie jis buvo šaunus geraširdis žmogus. Žindyvė atnešė lempą, kad Natanaelis galėtų apžiūrėti vaiką.

– Gražuolėlis, ar ne?

Natanaeliui kūdikis pasirodė ganėtinai bjaurus, bet žinojo, kad moterims visi naujagimiai atrodo gražūs. Jis stebėjosi, kad šis gležnas pumpurėlis atsirado iš aistringų malonumų, kuriuos jis patyrė su Sara, iš jųdviejų juoko ir ašarų, iš strėnų plušos ir geidulingo ilgesio. Dar ne visai sutvirtėjusį kūdikio kiaušą dengė juodi pūkeliai, paveldėti iš motinos. Šiaip ar taip, visą jo gyvenimėlį tvarkys moterys, o jeigu taip atsitiktų ir juo turėtų rūpintis Natanaelis, ką jis veiktų su tokiu pypliu? Juk žmonės greitai sužinotų, kad jis kilęs iš geto gatvės. Kūdikis buvo ką tik apipjaustytas, ir Natanaelis pasijuto baisiai įskaudintas, tarsi ši biblinė auka būtų pažeidusi jo kūno vientisumą. Lozorius – tokiu vardu jis buvo pavadintas – augs supamas Jodenstrato gatvės įpročių ir papročių, kartais gerų, kartais blogų, bet, šiaip ar taip, kitokių nei tie, kurie viešpatauja Žaliojoje krantinėje ar

Kalverstrato gatvėje, kur puikuojasi dėdės Elijo iškaba. Vaikas, be abejo, lankys rabinų mokyklą, ir tai, ką jis ten išmoks, nebus nei geresni, nei blogesni dalykai už tuos, kurių mokoma krikščionių maldos namuose. Bet tikėtiniausia, kad visus mokslus jis išeis gatvėje. Ir beveik nepažinos savo tėvo. Bet juk jo tėvystė taip pat su klaustuku.

Natanaelis truputį atsitraukė – jau nereikalavo, kad Sara iškart grįžtų. Tai, kad ji anksčiau gyveno Žaliojoje krantinėje, jam atrodė kaip sapnas. Vis dėlto moteris neatsisakė ten grįžti vasarą, kai bus gražesnis oras. Šiuo metu jo lūšnelėje šalta – tai liudijąs ir Natanaelio kosulys. Tuo tarpu mefrau Lauba priimdavo jį gerai, ypač dabar, kai jis vilkėjo naujais drabužiais – pusiau amatininko, pusiau miestiečio. Jis niekada nepamiršdavo atnešti moterims kokių nors mažmožių ar saldumynų. Sara juokaudavo, kad jis taip gražiai apsiplunksnavęs tik todėl, kad kažką apvogė. Beveik taip ir buvo.

Prieš pat gimstant kūdikiui Natanaelis pagaliau nusprendė pareikalauti iš Elijo savo kuklios šeimos palikimo dalies ir net pagrasino prokuroru ar antstoliu. Elijas neprieštaravo. Tarsi Natanaelis būtų iš visų jėgų trūktelėjęs supuvusį kelmą, kuris ir taip vos laikėsi. Kontoroje ant prekystalio išpylęs seno maišo turinį, – iš viso keturis šimtus aštuoniasdešimt florinų, – dėdė dukart perskaičiavo pinigus ir gerai užrišęs maišą padavė Natanaeliui. Šis, susigėdęs, kad įžeidė garbingą žmogų, padėjo maišą ant grindų. Kvitą Elijas buvo iš anksto surašęs ant pergamento.

– Pasirašykit!

Jaunuolis pasirašė nežiūrėdamas ir tik grąžinant dokumentą jo akys užkliuvo už vienos eilutės. Jis pasirašė ne tik už sumą, kuri, dėdės žodžiais tariant, priklausė jam, bet ir už visus pinigus,

kuriuos Elijas turėjo išmokėti jo šeimai. Nieko nelaukdamas, dėdė kvitą užrakino.

– Turėk galvoje, kad nuo tada, kai velionis jūsų tėvas perdavė man savo santaupas ir pavedė paleisti jas į apyvartą, čia, Amsterdame, mes išgyvenome sunkius laikus ir renta sumažėjo, – karčiai paaiškino spaustuvininkas.

– Ar jūs turite omenyje šituos skatikus? Šitą išmaldą?

– Aš nelaikau savęs tokiu turtuoliu, kad vadinčiau skatikais keturis šimtus aštuoniasdešimt florinų, – atrėžė spausdintų žodžių pardavėjas.

Natanaelis apmetė akimis pasiturinčio žmogaus baldus.

– Viliuosi, kad su savo šeimos labu jūs tvarkysitės taip pat rūpestingai kaip ir aš, – sarkastiškai pridūrė dėdė. – Nors tikriausiai turite kitų, daug skubesnių įsipareigojimų.

Natanaelis padėjo maišą ant stalo.

– Norite imkit, norite – ne, man nerūpi, nes jau pasirašėt, – sausai tarė pirklys, kuris kažkokia dingstimi liudininku buvo pasikvietęs Janą de Veldę. Natanaelis susigrūdo pinigus į kišenę.

Nieko nelaukdamas, jis norėjo suvisam išeiti iš šių namų, kuriuose ketverius metus dirbo eilutė po eilutės utinėdamas mokslo veikalus. Bet dėdė bedė pirštu į korektūros paką ir jis automatiškai jį paėmė. Elijo veidas buvo rūstus ir liūdnas.

– Rūpiniesi šeimos gerove, ir še tau – sulauki tik įžeidimų, – tarė tarsi prieš savo valią. – Koks nedėkingumas...

Regėjosi, pravirkti jam neleidžia tik vyriškas šaltakraujiškumas. Natanaelis išėjo spjaudydamasis.

Nusprendė parašyti broliams. Ar jie tebedirba Admiraliteto laivų statykloje Sautamptone? Jo motina prieglaudoje (ar ji dar gyva?) mokėjo skaityti Bibliją, bet nemokėjo rašyti. Beje, jis turėjo prisipažinti, kad nesuprantamas drovumas sutrukdė jam laiku

patikrinti kvitą, nes bijojo savo nepasitikėjimu įskaudinti dėdę. Jie juo nepatikėtų.

Patarimo nusprendė kreiptis į tėtušį Kreitą – šis mažaūgis žmogelis anksčiau dirbo spaustuvėje, paskui gavo nedidelį palikimą ir pradėjo savo verslą. Nikolasas Kreitas neleido prašmatnių, tymu įrištų tomų. Turėjo tris ar keturis darbuotojus, kuriuos iš tikrųjų dar labiau terorizavo nei Elijas savuosius, ir spausdino ant pigaus popieriaus pamokslus, kuriuos atnešdavo išsipūtę nuo tuštybės pastoriai, arba, gal tiesiog norėdamas skleisti Dievo žodį, – valstiečių kalendorius ar trumpus ir praktiškus veterinarijos vadovus ūkininkams ir mokantiems skaityti kalviams. Bet didžiausią pelną gaudavo iš vulgarių pamfletų ir paskvilių prancūzų kalba apie skandalus Prancūzijos dvare, kuriuos autoriai siųsdavo į tėvynę kontrabanda ir savo atsakomybe. Kadangi verslas sekėsi gana neblogai, tą dieną senis sėdėjo ir patenkintas papsėjo pypkę. Išgirdęs apie spąstus, kuriuos dėdė paspendė Natanaeliui, jis tik gūžtelėjo pečiais: ko norėti iš to nenaudėlio?

– Pasakysiu tau štai ką, – tarė jis atsargiai lyg vėžlys ištiesdamas kaklą. – Jeigu norėtum man patikėti tris šimtus dvidešimt florinų, kuriuos atidėjai broliams, tai aš, Nikolasas Kreitas, įsipareigočiau tau išmokėti juos su dvylikos procentų palūkanomis. Ir dar iš jų uždirbčiau, nes palūkininkai prašo šešiolikos. Ačiū Dievui, pinigų man netrūksta, bet kartais jie grįžta lėtai.

Natanaelis nekentė lupikavimo ir užsiprašė dešimt procentų. Buvo surašyta ir stiklu vyno sutvirtinta sutartis. Kai Natanaelis jau buvo bežengiąs pro duris, senis pavymui šūktelėjo, kad neprošal būtų gauti, jei įmanoma, kokį nors šlykštoką paskvilį apie Prancūzijos karalienės ir Mazarinio meilės nuotykius – juk Elijas tokius dalykus niekina. Ir, nieko nelaukdamas, aprėkė darbuo-

toją, vos ne dvilinką sulinkusį po sunkiu ryšuliu. Leisdamas jam praeiti, Natanaelis pasitraukė į šalį. Žinoma, Kreito spaustuvė toli gražu nėra toji draugų įmonė, apie kurią svajojo jaunuolis, kur kiekvienas darbuotojas galėtų gauti savo pelno dalį, o kita dalis būtų bendra į verslą investuota nuosavybė. Dar gerai, kad pavyko paleisti į apyvartą abiejų brolių dalį. Brolių? Natanaelis juto, kad nesusilaikys retkarčiais nenugnybęs nuo tos dalies trupučiuko savo sūnui, na ir Sarai, jei kada grįžtų. Vadinasi, jis taip pat ne be nuodėmės.

Jis davė Lozoriaus žindyvei penkiasdešimt florinų juodai dienai. Geroji moteris pagarbiai padėjo krikščionies pinigus į sidabrinę dėžutę. Už kūdikio išlaikymą mokėjo – žinoma, ne per daugiausia – mefrau Lėja, bet žindyvė, regis, puikiai žinojo, kad tų moterų reikalai ne visada klostosi puikiai. Šiaip ar taip, tikriausiai ši garbinga, bet plepi moteris neilgai laikys liežuvį už dantų, ir tada Lėja su Sara sugalvos, kaip pasiimti tai, kas skirta kūdikiui. Tad šis indėlis į ateitį buvo veikiau tik prietaringas gestas ir savotiškas būdas Natanaeliui patvirtinti savo tėvystę.

Jis ketino palikti Eliją ir pereiti pas jo konkurentus Blau, bet tų klestinčių knygininkų spaustuvėje kol kas nebuvo laisvos vietos. Šiaip ar taip, po farso priimamajame Natanaelio padėtis spaustuvėje ne pablogėjo, o veikiau pagerėjo, mat išėjus Kreitui ir šio vietą užėmus naujam darbuotojui jis tapo vienu iš privilegijuotų senbuvių. O svarbiausia, kad Elijas, be abejo, patenkintas, jog jį apgavo, staiga ėmė rodyti jam globėjišką simpatiją. Kartais teikdavosi draugiškai patapšnoti per petį, o sykį, kai šis atliko skubų dienos darbą, net pagyrė už uolumą. Vieną sekmadienį po pamokslo pakvietė pietų. Prie stalo sėdėjo tylėdami – dėdė ir sūnėnas neturėjo ko vienas kitam pasakyti. Vis dėlto Elijas paleido pastabą apie krikščionis, susidedančius su bedievių dukterimis.

Tikriausiai išsiplepėjo Janas de Veldė. Mefrau Eva, Elijo žmona, iki šiol tokia atšiauri, dabar ėmė smalsiai dairytis į Natanaelio pusę – kokia gi davatka nenorėtų pažvelgti į moterų numylėtinį? Natanaelis nusuko akis į šalį.

Po tokių nuobodžių pietų Lėjos namai jam pasirodė dar mielesni ir jaukesni, aštrūs patiekalai, kuriuos nešė į stalą triukšmingos kvatoklės dukterėčios, dar gardesni, o portveinas ir madera – dar labiau mušantys į galvą. Apkaušęs ir pralinksmėjęs, ėmė girtis, kaip gražiai sutvarkęs savo namelį Žaliojoje krantinėje ir kaip netrukus tenai sužaliuosią medžiai. Sara mįslingai mirkčiojo akimis. Ji dar nebuvo atsigavusi po gimdymo ir negalėjo apsieiti be visaip ją lepinančių dukterėčių. Jos net dažnai jam leisdavo su ja permiegoti. Bet dabar nebuvo tos debesyje pasirodančios Viešpaties šlovės, kuri anksčiau apgaubdavo jų lovą varganame namelyje, ir sueičių, taip nuostabiai apdainuotų Ovidijaus. Sara elgėsi su juo kaip patyrusi kurtizanė; jis jautė jai tik paprastą potraukį, kokį vyras jaučia bet kuriai gražiai merginai, ir laikėsi tokio pat mandagumo lovoje, kokio mes laikomės svečiuose prie stalo, tai yra valgome truputį daugiau, nei norėtume, arba, atvirkščiai, – truputį mažiau. Jis žinojo, kad tapo dukterėčių pajuokų objektu: jos šaipydavosi iš jo šlubumo ir taršydavo jam plaukus, vadindamos šiaudine kaliause. Natanaelis juokdavosi kartu su jomis. Vieną vakarą, kai Sarą kamavo migrena, ji tarsi žaisdama pabandė jį įstumti į vienos iš dukterėčių glėbį, o ši nieko daugiau ir netroško. Natanaelis pasijuto ne tiek priblokštas, kiek įžeistas.

Tais metais kaip visada jis susirgo bronchitu. Jį slaugė kaimynai. Po trijų savaičių, jau ganėtinai pasveikusį, Elijas pasiuntė jį nunešti kažkokių baisiai mokslingų *Prolegomenų* korektūrą

vienam mokytam žydui, pavarde Leo Belmontė, gyvenančiam Saros kaimynystėje. Duris atidarė pats mokslininkas; jis maloniai aptarė su Natanaeliu keletą pastabų paraštėse, susijusių su dviem trim lotynų kalbos konstrukcijomis. Natanaelis būtų mielai užtrukęs ilgiau ir paprašęs paaiškinti jam kai kurias autoriaus mintis apie visatos ir Dievo prigimtį, bet prisiminė seną posakį, kad žiūrėdamas į portretą batsiuvys turėtų vertinti tik tai, ar dailininkas gerai pavaizdavo batus, o ne modelio panašumą į originalą ar jo grožį. Jis ne teologas, ne filosofas, ir Leo Belmontei jo nuomonės nereikia.

Jau temo, ir jam toptelėjo mintis užsukti pas mefrau Lėją, nors tai nebuvo viena iš jo įprastinių dienų. Bet jis taip seniai ten nesilankė, kad Sara tikriausiai nerimauja.

Parduotuvė skendėjo tamsoje, bet durys buvo neužrakintos, tik užšautos. Užpakaliniame kambarėlyje degė lempa, siauras šviesos ruoželis smelkėsi pro praskleistą durų užuolaidą. Natanaelis užgniaužė kvapą – Sara buvo su vyriškiu. Jis žinojo, kad šnipinėti žema, bet vis tiek tyliai priėjo prie apšviesto kambarėlio durų. Kavalierius vešliais ūsais, dar nenusivožęs skrybėlės, aistringai bučiavo Saros lūpas, ir ji atsakė jam tuo pačiu. Jaunosios moters krūtys buvo išsprūdusios iš atsegtos liemenėlės, ir meilužis jas mechaniškai tampė ir maigė tarsi odmaišius. Saros ranka grakščiai ir žaismingai nuslydo kliento šonu, sustojusi meiliai paglostė jam šlaunį ir vikriai it žebenkštis įslinko į palto kišenę. Natanaelis matė, kaip ji ištraukė iš jos kažką apskrita ir paauksuota, tikriausiai bonbonjerę. Ši akimirksniu dingo plačiose sijono klostėse. Tyliai nueidamas, Natanaelis išgirdo už nugaros meilų burkuojantį juoką – taip Sara juokdavosi ir jo glėbyje. Atsidūręs gatvėje, tyliai sau kartojo: „Tai tik profesija... Ji tiesiog dirba savo darbą..."

Jis net nenuliūdo, o piktintis būtų buvę kvaila. Jam tik pagailo to vargšelio, kuris, be abejo, dabar, kaip kadaise jis, jautėsi palaimos viršūnėje ir buvo kaip jis apgautas. Bet Sara buvo išauklėta gauti naudos iš vyrų, kaip vyrai – iš jos. Tai paprasta, kaip dukart du keturi.

Jis grįžo į Žaliąją krantinę, pamaišė krosnyje po pelenais rusenančias durpes, įpūtė ugnį ir apžiūrėjo daiktus, kuriuos nusipirko laukdamas grįžtančios Saros: mechaniškai sudaužė dvi porcelianines lėkštes ir dvi taures, paskui, paspyręs šukes į kampą, sulaužė lopšio, kurį buvo padaręs Lozoriui, lenteles. Norėjo sudraskyti ir beveik naują antklodę, kurią buvo nusipirkęs iš jūreivio, tikriausiai nugvelbusio ją iš savo kapitono baltinių spintos, bet galop užsiklojo ja ir užmigo. Miegojo ilgai. Grįžus į Grinidžą, į bedugnę nugarmėjo ištisi aistrų ir nusivylimo metai – kaip jūros gelmėn nugarma per laivo bortą išmestas daiktas, – ir viskas dingo: ir paniška baimė dėl tariamai akmeniu užmušto jaunų kūnų mėgėjo, storojo pirklio, ir ilgi klajonių mėnesiai su metisu, ir dveji meilės ir nepriteklių metai su Fua. Viso to galėjo niekada ir nebūti.

Raktus jis atidavė savininkui, linksmos fizionomijos senam laivo kapitonui, kuris, kaip ir kiti, regis, buvo girdėjęs apie jo negandas.

– Tai ką, paukštelis išskrido?

Jūros vilkas dar pridūrė, kad jis tokių rūpesčių neturėjęs; moteris esą reikia arba mylėti, arba ne, bet geriau išvis su jomis neprasidėti. Kai sužinojo, kad Natanaelis palieka jam kelis baldus ir įrankius vietoj nuomos mokesčio, nes nieko iki galo nesuremontavo, kaip buvo numatęs, senis, truputį paburbėjęs, sutiko. Keletą drabužių ir knygų Natanaelis paliko pas vieną kaimyną, ir šis maloniai jam pasiūlė šiaudinį čiužinį. Bet jo šeima ir taip

gyveno susigrūdusi viename kambaryje. Šiaip ar taip, vaikinui jau buvo įgrisusi ir ši krantinė, ir šie medžiai, ir kvartalo veidai. Jis tik labai norėjo pasikalbėti su kokiu draugu ar su kuo nors panašiu į draugą. Nieko geriau neturėdamas, nuėjo pas Kreitą – gal tas sutiktų nebrangiai leisti jam pagyventi savo spaustuvėje.

Vos įėjęs vidun, apstulbo. Spausdinimo presai – sudaužyti, sutraiškyti ir suploti. Ant grindų primėtyta rankenų, sutraukytų diržų gabalų, ant prekystalio telkšo ir ilgais patakais varva žemyn didžiulis rašalo klanas. Juoda blizganti balutė jam priminė tą, iš kurios, užsidariusi visas duris, mefrau Lauba burdavo ateitį. Bet keisčiausiai atrodė grindys, iš žiojinčių stalčių pilnos pribirusios spaudmenų; tūkstančiai raidžių panėšėjo į sujauktą beprasmišką abėcėlę.

Eidamas per metalo laužą, Natanaelis slysčiojo.

– Atėjai pažiūrėti savo darbo?

Senis sėdėjo už prekystalio, susiėmęs galvą delnais, alkūne įsirėmęs į rašalo balutę. Jis piktai atsisuko į Natanaelį.

– Prisimeni tą knygelę su Prancūzijos dvaro paskalomis, kurią man atnešei iš Elijo spaustuvės? Atsiprašau, iš minhero Adrianseno, garbingojo leidėjo? – pasitaisė jis. – Ją labai gerai pirko iš po prekystalio. Ypač Paryžiuje. Tik aš nespėjau pirmas jos perskaityti. O buvo taip: jūs, pone, teikėtės man atnešti tą pamflečiuką iš savo dėdės, mat jis buvo nevertas jo spaustuvės, o jame lyg tyčia pasakojama apie dabartinio Prancūzijos pasiuntinio nuotykius Nyderlanduose! To pasipūtėlio, kuris miega su laivų savininko Troino žmona. Kažkas nepatingėjęs pakišo jam šviežiausią egzempliorių...

– Ir tada jis atsiuntė savo liokajus?

– Ką tu! Pasamdė uoste keturis žaliūkus, jie pasirodė šį rytą ir viską sulaužė...

Senio balsas užlūžo. Natanaelis uždarė duris; skersvėjis nešiojo po visą kontorą popieriaus skutus, pabirusius iš atvirų pakų. Vaikinas priėjo prie Kreito norėdamas paguosti, bet senis mostelėjo ranka ir atstūmė jį, sykiu apversdamas pusiau sudaužytą butelį su rašalo liekanomis.

– Dink iš čia, niekše! Gudriai su savo dėdule sutvarkėt smulkius konkurentus! Nešdinkis, sakau tau, ir lėk pas savo žydukę! O tas tavo melas apie pinigus... Gali pasiimti tuos savo skatikus, gali juos...

Natanaelis daugiau nesiklausė: išėjo automatiškai šluostydamasis rašalu aptaškytą rankovę. Jam buvo gaila senio, bet blogiausia, kad laikė jį savo draugu. Jei jau atvirai, tai ši tariama draugystė tik slėpė abipusį priešiškumą Elijui. Sara, žinoma, kekšė ir, žinoma, žydė, bet šių žodžių dar nepakanka jai apibūdinti. Ir viena, ir kita reiškia visai ne tai, ką turėjo galvoje Kreitas. Teisybę pasakius, jie nereiškia beveik nieko.

Dabar paprasčiausia būtų nueiti pas vieną iš garbingiausių mieste užeigos savininkių ir išsinuomoti šaltą lovą lediniame išvaškuotame kambarėlyje. Tai jis galėjo sau leisti. Bet jam būtinai reikėjo bent trupučio žmogiškos šilumos. Už kelių žingsnių nuo Kreito spaustuvės, seno prekių sandėlio mansardoje, gyveno Janas de Veldė. Į tą erdvų, skersvėjų gerai vėdinamą butą patekdavai perėjęs kelis liukus. Janas ne sykį primygtinai kvietė Natanaelį apsigyventi pas jį. Ir dabar jam toptelėjo mintis paprašyti prieglobsčio vienai nakčiai (toliau bus matyti). Taip norėjosi išgirsti, kaip Janas prikimusiu balsu pasakoja juokingas istorijas arba tyliai niūniuoja graikiškas daineles. Juk jis surado pastorių, kuris sutuokė jį su Sara, vadinasi, su juo galima ir atvirai apie ją pasikalbėti. Ropšdamasis laiptais po laiptų, Natanaelis uždusо. Janas atidarė duris pasipuošęs sekmadieniniais

drabužiais – nieko nuostabaus, juk šiandien šventa diena. Buvo ką tik nusiskutęs. Už jo Natanaelis išvydo tarsi šventei valgiais nukrautą stalą: ąsotis alaus, truputis sūrio, du gabaliukai pyrago ir ropinė kadaginės.

Savo prašymą Natanaelis išdėstė labai sutrikęs. Janas paniuro.

– Man labai gaila, bičiuli, bet pataikei labai ne laiku. Turiu prisipažinti, kad šį vakarą aš laukiu Eroto malonių ir dangiškosios Afroditės šypsenos. Jei ateitum rytoj, vakarienės metu...

Natanaelis papurtė galvą. Kone bespalvėse Jano akyse šmėstelėjo liūdesys – jam buvo nemalonu taip nesvetingai pasielgti su draugu.

– Gal šlakelį kadaginės? – pasiūlė Janas, bet išvydo savo svečią jau lipantį liuko laiptais. Eroto malonės... Dangiškosios Afroditės šypsena. Janas turi teisę atsiimti savo žemiškųjų džiaugsmų dalį. Argi jis, Natanaelis, būtų jį užlaikęs Žaliojoje krantinėje vieną iš tų vakarų, kai degdamas iš nekantrumo laukdavo, kada neprašytas svečias uždarys duris ir Sara atsisagstys marškinius?

Užėjo lietus pramaišiui su sniego dribsniais. Natanaelis patraukė link uosto, kur, išmetę inkarą, stovėjo užjūrio laivai. Iš tolo jų stiebai panėšėjo į vėjyje siūbuojančius belapius žiemos medžius. Čia vienur, čia kitur spingsojo žibintas, antraip nebūtum patikėjęs, kad šiuose juoduose kevaluose gyvena žmonės. Dabar Natanaeliui dingojosi, kad gražiausias jo gyvenimo laikas buvo tos kelionės, tie nerūpestingi postoviai nuleidus inkarą šiltuose ilgesinguose uostuose arba net tie dveji sunkaus darbo ir nerūpestingos meilės metai saloje, kurią jos gyventojai vadino Užmirštąja. Bet joks kapitonas nepriims į savo komandą buvusio jūreivio, kuris kosti ir nuo menkiausių pastangų ima dusti.

Natanaelis pastebėjo, kad jo palaidinė visiškai balta. Lietus galutinai perėjo į sniegą. Tikriausiai jau gerokai vėlesnis laikas,

nei jam atrodo: nė vienam name nespingsi švieselytė. Bet jis, žinoma, ras kokią nors lindynę su degančia žvake. Pats to nesuvokdamas, pamažu tolo nuo miesto centro ir žingsniavo laukų link, stengdamasis per daug nesiartinti prie kanalo ar griovio krašto – visai nesinorėtų gauti galo dvokiančiame vandenyje ar purve. Nors per sprandą bėgo ištirpęs sniegas, buvo labai karšta. Stengėsi žingsniuoti tiesiai, kad pamatę jį šlitinėjant žmonės nepalaikytų girtuokliu. Bet gatvės buvo tuščios. Eidamas pro statomą mugės baraką, atpažino susisupusius į skudurus du elgetas – Timą ir Miną: jie drebėjo nuo šalčio ir buvo prisispaudę vienas prie kito lyg du benamiai šunys, kuriems žmonės kartais numeta maisto atliekų. Natanaelis išsitraukė iš kišenės pilną saują metalinių monetų, kurios jam tempė kišenę, ir sviedė. Išgirdę sidabro ir vario skimbtelėjimą į plytų grindinį, elgetos urgzdami puolė prie jų. Iki algos dar buvo likusios dvi dienos, be to, Elijas būtinai išskaičiuos šią dieną ir tris savaites, kai Natanaelis sirgo bronchitu, bet jam nerūpėjo. Jis įsuko į gražią gatvę, iš dalies apstatytą naujais gražiais namais; sniegu apnešti fasadai panėšėjo į uolas; namus skyrė pinučių tvoros arba žemos sienos; plytomis grįstomis gatvelėmis lyg kalnų tarpekliais švilpė vėjas. Natanaelis geriau užsimaukšlino kepurę, bet vėjo gūsis nuplėšė ją ir nunešė tolyn. Jis nusijuokė. Jam atrodė, kad vėjas visą laiką sukasi aplink, kaip kartais jūroje. Vienoje iš sienų pastebėjo lyg kažkokią nišą ir pamanė, jog galėtų joje pasislėpti. Atsigulė ant žemės ir užmigo. Sniegas greitai užklojo jį plona antklode.

Jis pabudo didžiuliame kambaryje kalkėmis išbaltintomis sienomis, kurio langų stiklai atrodė it milžiniški pilki kvadratai. Vakar, šiandien ir rytoj susiliejo į vieną ilgą karščiuojančią dieną, kurioje tilpo ir naktis. Jis pamanė, kad buvo įsivėlęs į muštynes ir kažkas peiliu perdūrė jam šoną, bet iš tikrųjų tai buvo tik duriantys pleurito skausmai. Po kelių dienų ėmė aiškiau įžiūrėti tas pačias sienas ir tuos pačius langus, kuriais dabar sruvo lietaus upeliai. Kambarys buvo pilnas žmonių, triukšmo ir smarvės. Kažkas, gal net jis, kosėjo. Dešinėje, susirietęs lovoje ir silpnai dejuodamas, gulėjo vyras; kairėje kitas vyras, kur kas stipresnis, čia užsitraukdavo antklodę, čia nusimesdavo nuo savęs ir labai garsiai, tuo pačiu monotonišku tonu, kartojo: „Mano prakeikta koja..."

Tolėliau senis karščiuojančiu veidu nesustodamas kažką labai greitai bambėjo po nosimi ir atrodė neišsenkamas tarsi iš fontano trykštanti čiurkšlė. Tikriausiai pasakojo visą savo gyvenimą, bet tai niekam nerūpėjo.

Įėjo gydytojas – su fetrine skrybėle, iškrakmolyta apykakle ir rankogaliais, lydimas taip pat gerai apsirengusių studentų būrelio. Šalti sanitaro pirštai nutraukė Natanaeliui marškinius (tuos pačius, kuriuos vilkėjo prieš patekdamas į ligoninę, tik kažkas turėjo juos išskalbti ir išlyginti), apnuogindamas liesus šonkaulius ir nugarą su dėlių paliktais pėdsakais. Rodydamas

plona lazdele, kurią laikė dailioje rankoje, iškalbingasis gydytojas ištarė keletą lotyniškų frazių apie šios plaučių ligos gydymo eigą. Būdamas jaunas ir stiprus, ligonis šį kartą dar išsikapstysiąs, bet kitą žiemą, kai užeis darganos...

Natanaeliui toptelėjo, kad galėtų jį nustebinti atsakydamas gera lotynų kalba, bet kas iš to, kad tą pedantą nustebins? O ir kalbėti neturėjo jėgų. Jis užsimerkė.

Kai vėl atsimerkė, pro gretimos palatos duris veržėsi širdį draskantis riksmas. Natanaelis atpažino kaimyno iš kairės balsą: tikriausiai chirurgas pjauna jam tą prakeiktą koją. Tas ligonis taip ir negrįžo į palatą – po jo antklode paguldė kitą.

Dabar langai jau rėmino sutemas. Jausdamasis geriau, Natanaelis pasikėlė ant pagalvės. Kažkieno ranka šluostė jo kūną drėgna kempine – taip mazgojami numirėliai. Jis pakėlė akis. Tai buvo aukšta pusamžė moteris išblyškusiu šaltu veidu; kiekvienas jos judesys bylojo apie įgudimą ir savo darbo išmanymą. Ji buvo atsinešusi pintinę su maistu ir privertė Natanaelį praryti kelis šaukštus saldaus tiršto kremo. Paskui priėjo prie kitų lovų, bet ten užtruko trumpiau. Sanitarai pažinojo ją, tai buvo mefrau Klara, buvusio burmistro, pono van Hercogo, namų valdytoja. Ligonius ir kalinius ji lankydavo beveik kiekvieną dieną.

Kai tik Natanaelis galėjo kalbėti, ji paklausė jo vardo, kur gyvena ir ką dirba. Po kelių dienų atnešė blogų naujienų. Nuėjusi į Kalverstrato gatvę sužinojo, kad dėl to, jog Natanaelis ilgai nebuvo darbe ir dar anksčiau, metų pradžioje, tris savaites sirgo bronchitu, Elijas Adriansenas nusprendė pasamdyti kitą korektorių, ir dabar jis užėmęs jo vietą. Žinoma, visada atsirasią papildomo darbo, retkarčiais palaikysiąs jį sveikstančiajam, be to, Natanaelis galėtų dirbti pakavimo kambaryje. Be Elijo, mefrau

Klara papasakojo mačiusi vyrą garbanotais plaukais, vardu Janas de Veldė, – jis siunčiąs jam daugybę linkėjimų, – ir senį, kuris dirbo nepakeldamas galvos ir į nieką nežiūrėdamas. Be abejo, tai Kreitas, laimingas (nors kas jį žino?), kad paragavęs karčios darbdavio duonos vėl gali stovėti prie ėdžių su kitais tarnautojais.

Bet koks skirtumas. Natanaelis neketina grįžti į Elijo spaustuvę – visada rasiąs darbo kitur. Paskui per širdį perėjo baimės bangelė: kai buvo jauni, Timas ir Mina, matyt, taip pat manė ką nors rasią. Nors ateitis, kuria jam reikėtų pasirūpinti, tikriausiai nebus ilga.

– Tai mes radome jus prie sodo vartų, gulintį sniege, – tarė mefrau Klara, tarsi skaitydama jo mintis, – ir jūsų nepaliksime. Jie jau ne kartą leido man parsivesti namo luošių ir ligonių.

Ir ji papasakojo apie du savo globotinius: senį su paralyžiuota dešine ranka jai pavyko įtaisyti vienoje bažnyčioje prie Kaizersgrachto durininku, o vandenlige sergančią moterį apgyvendinti prieglaudoje. Kalbėdama apie savo šeimininkus, poną van Hercogą ir jo dukterį, ponią d'Aji, ji visada vartodavo neapibrėžtą daugiskaitą, o suirzusi tiesiog sakydavo: „Tie viršuje." Tikriausiai mąstė apie juos tik miglotai, tarsi iš tolo, arba prisimindama, kad jos velionis vyras, rinktinių sėklų pardavėjas, buvo labai tolimas buvusio burmistro giminaitis, stengėsi vengti visko, kas jai primintų, jog ji viso labo tik tarnaitė. Prieš išeidama privertė Natanaelį pereiti visą ilgą koridorių, kad pamankštintų kojas.

Rytojaus dieną padėjo sveikstančiajam apsiauti batus, nelyginant įgudęs barzdaskutys nuskuto per ilgą laiką ligoninėje ant skruostų užaugusius šerius. Tada liepė apsivilkti nenaujais, bet kruopščiai sulopytais drabužiais, kurių ji, regis, turėjo visą kolekciją. Kelias buvo ilgas, todėl ji pasiskolino iš sodininko

nedidelį luotą. Juodu lėtai plaukė tuščiais kanalais, ir po antklode gulintis jaunuolis jautė, kaip jį svaigina pavasario oras. Kad užliptų prieplaukos laiptais, esančiais sodo gale, Natanaelis turėjo atsiremti į savo geradarės petį. Bet kai norėjo jai padėkoti, ji liepė tausoti balsą ir plaučius. Toji aukšta tyli moteris iškilia kakta ir atgal ant kiaušo sušukuotais plaukais jam priminė knygose matytas Mirties alegorijas. Bet tokia prietaringa mintis privertė jį susigėsti: jeigu toji mirtis kur ir tūno, tai tik jo plaučiuose, ir jai nereikia persirengti turtingų namų valdytoja.

Natanaelis matydavo ją retai, nors miegodavo viename iš trijų kambarių, langais žvelgiančių į karietinės pusę, kurie buvo atiduoti mefrau Klaros žinion. Visą dieną ji darbuodavosi ištaigingame name, o vakare ilsėdavosi, tai yra eidavo slaugyti savo ligonių ir kalinių. Šeimininkai buvo įpratę prie jos keistenybių, todėl tik prašydavo, kad grįžusi namo lauke pakabintų platų apsiaustą su gobtuvu, kuriuo apsisiausdavo eidama pas ligonius, mat jo klostėse galinti parsinešti blogo kvapo ar karštinės bacilų. Bet iš tikrųjų jokie užkratai prie jos nelipo.

Natanaelis susitikdavo su ja tik prie stalo. Etiketas neleido namų valdytojai valgyti su pavaldiniais, bet, kaip pati sakydavo, Natanaelis buvo išsimokslinęs, todėl ji elgėsi su juo kaip su ponu.

Mefrau Klara paprastai kramtydavo tylėdama arba pasakodavo, kas nutiko ligoninėje ar kalėjime. Jis sužinojo, kad eidama į Centrinį kalėjimą ji visada po pažastimi nešasi nedidelę geldelę sėdimajai voniai ir pilną dubenėlį avino taukų kalinių žaizdoms nuplauti ir sutepti, mat per tardymą jie su svarsčiais ant kojų sodinami ant aštrios medinio ožio briaunos ir ši pamažu jiems perrėžia tarpvietę. Taip pat nešdavosi korpijos tamponų, kuriuos įkišdavo pasmerktajam tarp kulkšnies ir geležinių pančių.

Bet Natanaelis niekada negirdėjo, kad ji piktintųsi kankintojų žiaurumu ar šiurkščiais sargybiniais, kaip nesmerkdavo ir ligoninės gydytojų, eksperimentuojančių su vargšeliais. Taip jau tas pasaulis sutvarkytas. Jeigu Natanaelis garsiai išreikšdavo susižavėjimą, kad ji nesibjauri jokiomis žaizdomis, ji paprastai atsakydavo, kad tokią ją sukūręs Dievas; kartą eiti su ja įsiprašė ir ponia d'Aji, bet jau kalėjimo kieme jai pasidarė bloga – ne kiekvienam duota ištverti tokius vaizdus. Nė nepastebėdama, kad jos pasakojimai trikdo stalo kaimyną, ji ramiai valgydavo, pirštų galiukais rinkdama trupinius nuo pjaustymo lentos. Bet sykiu būtinai Natanaeliui primindavo, kad jis išgertų nuo kosulio žolelių antpilo su medumi.

Atšilus orams, ji palikdavo Natanaelį visą dieną sode. Bet vos tik nueidavo plačiu ir tvirtu žingsniu ir dingdavo iš akių, sveikstančiam ligoniui užeidavo noras tapti naudingam ir išbandyti savo jėgas. Jam patikdavo sukišti rankas į minkštą derlingą žemę, sodinti daigus ir ravėti piktžoles kaip kadaise Užmirštojoje saloje; sodininkas mielai priimdavo geranorišką pagalbą. Vieną lietingą dieną Natanaelis sėdėjo karietinėje ir lakavo porą rogių, kurias netrukus reikės pakabinti ant diržų iki kito sniego. Pono van Hercogo rogės buvo labai paprastos, papuoštos auksiniu apvadu; ponios d'Aji – mažesnės, su sidabriniais apkaustais ir gulbės galva. Bet nuo lako kvapo ligoniui pasidarė bloga, ir jis ėmė smarkiai kosėti. Kita vertus, kai padirbėdavo saulėje su kastuvu ir kauptuku, – garsiai juokdamasis, sodininkas sakydavo, jog tai naudinga sveikatai, – jį greitai išpildavo prakaitas ir jis imdavo dusti. Ponia d'Aji tikriausiai jį pamatė kaip tik tokios būklės ir ėmė klausinėti mefrau Klarą, kai toji atėjo su ataskaita apie namų ūkio išlaidas. Vieną rytą, kai Natanaelis sėdėjo po skroblu, jaunoji našlė priėjo prie jo ir sutrikusi tarė:

– Jūs tikriausiai žinote, kad mes turėjome atleisti mano tėvo tarną, kuris girtuokliaudavo ir keldavo riaušes smuklėje. Ponui van Hercogui reikia protingo, geranoriško ir raštingo vaikino – tokio kaip jūs. Mefrau Klara jums pasakys, kokią algą gausite. Vilkėti livrėjos nereikės.

Natanaelis ketino atsakyti, kad jam nesvarbu, ar vilkės ją, ar ne, bet iš ponios d'Aji tono suprato, kad ji daro jam didelę malonę, todėl tik padėkojo, ir tiek.

Iki tos dienos jis beveik nepažinojo didžiojo namo tarnų, išskyrus sodininką ir arklininką, kurių žmonos dirbo skalbėjomis. Dabar greitai susidraugavo su virėja, stora šviesiaplauke moterimi, kuri dosniai dalydavo maistą ir alų, o vietoj skanskonių vaišindavo tarnus likučiais, kurių nesuvalgydavo „tie viršuje". Jis taip pat susidraugavo su tos moters po padu laikomu džiūsna vyru, einančiu lyg liokajaus, lyg majordomo pareigas; susibičiuliavo su grindų vaškuotoju ir virtuvės darbininku, žemiausio rango samdiniais, sėdančiais valgyti tik tada, kai kiti pakildavo nuo stalo, su pasiuntinuku ir baltinių prižiūrėtoja, kuri kartais po pietų šaukdavosi jį padėti palaikyti krūvos baltinių ir lipdama nuo kopėtėlių atsiremdavo į jo petį truputį stipriau, nei reikėjo. Natanaelis net palenkė į savo pusę ponios d'Aji kambarinę, tikrą pamaivą, kuri nebendravo su tarnais ir valgė nuo atskiro padėklo savo šeimininkės prieškambaryje. Netrukus jis sužinojo, kad vėlai naktį, kai ponas van Hercogas ir jo duktė ilsisi Morfėjo glėbyje, liokajus-majordomas kilnoja stikliuką, kad koketiškoji baltinių prižiūrėtoja turi pavainikį, kurį augina žindyvė jos gimtajame Meideno kaime, kad indų plovėja slapta maitina virtuvės likučiais savo draugužį galąstoją, kad ponios d'Aji kambarinė priklauso nedidelei menonitų bendruomenei ir kartais viename žemutinio aukšto kambaryje priima tris garbingus juodai

apsirengusius drimbas, neva viliojančius iš jos pinigus. Pačioje šios piramidės viršūnėje stovėjo ponas van Hercogas, liguistos išvaizdos ir silpnos sveikatos žmogus smulkiais veido bruožais, anksti pasitraukęs iš viešojo gyvenimo ir leidžiantis dienas su savo knygomis, fizikos prietaisais ir su kuklių našlės drapanų niekada nenusivelkančia ponia d'Aji.

Natanaelis stebėjosi, kad šitie žmonės, apie kuriuos prieš mėnesį dar nieko nežinojo, užima tiek daug vietos jo gyvenime ir vieną dieną iš jo išnyks, kaip išnyko jo žmona ir kaimynai Grinidže, kaip jo draugai jūrininkai, kaip Užmirštosios salos gyventojai, kaip Elijo darbininkai ir Jodenstrato moterys. Kodėl būtent šie žmonės, o ne kiti? Viskas atrodė taip, tarsi žingsniuotum ilgu keliu nežinia kur ir sutiktum tokius pat savo kelionės tikslo nežinančius keleivius, prasilenktum su jais, ir viskas. Kiti, priešingai, nueina dalį kelio su tavimi, paskui dingsta be jokios priežasties už artimiausio posūkio ir išsisklaido lyg šešėliai. Sunku suprasti, kodėl tie žmonės spėja įsiskverbti į tavo mintis, pavergia tavo vaizduotę, kartais net sudrasko širdį, kol supranti, kad jie buvo tik šmėklos. O gal jie taip pat galvoja apie tave, jeigu darysim prielaidą, kad iš prigimties geba galvoti? Visa tai buvo tik haliucinacijos ir sapnai.

Jis pirmą kartą gyveno turtingų žmonių namuose. Elijas buvo tik buržua, laimingas, kad turi kelias alavines lėkštes ir porą sidabrinių taurių; visus pinigus jis laikė seife. O šių ponų turtas buvo išdalytas per kelis tuzinus bankų ir įmonių. Kantono porceliano indai, iš kurių valgė ir gėrė ponas van Hercogas, liudijo, kad jo tėvas vienas iš pirmųjų pasiuntė prekybinius laivus į Kiniją – tais laikais toji kelionė buvo tokia pavojinga, kad trečdalis laivų ir įgulų iš anksto būdavo nurašoma į nuostolius. Tie seniai įgyti turtai buvusiam burmistrui suteikė privilegijų ir galimybę

mėgautis išimtinėmis turtingo žmogaus teisėmis ir laisvalaikiu, o pražudytos žmonių gyvybės, lupikavimas ir kitos gudrybės, be kurių dideli turtai neįgyjami, jau priklausė praeičiai ir už tai buvo atsakingi kiti žmonės; dabar jo ir dukters prabanga buvo tarsi apsitraukusi švelnia laiko patina.

Kai po dvejų metų, praleistų Užmirštojoje saloje, Natanaelis išvydo Londoną, paskui Amsterdamą, jį sužavėjo didelio miesto patogumai: čia net didžiausiems vargšams nebereikia kasdien plėšti iš žemės ir vandens būtiniausių gyvenimui dalykų.

Ten, Užmirštojoje saloje, kiekvienas žmogus turėjo sėti, arti, auginti ir nuimti derlių, tašyti rąstus, kad tiktų statybai, rišti žabus, kad galėtų pasišildyti, kirpti avis, paskui karšti, verpti ir austi vilną; skersti gyvulius, rūkyti ar džiovinti sugautas žuvis, malti grūdus, minkyti tešlą; rauginti ir kepti duoną: kiekvienas salos gyventojas daugiau ar mažiau dirbo visus šiuos darbus, – nuo jų priklausė šeimos gyvenimas. Čia, mieste, alaus galėjai nusipirkti iš smuklininko, duonos – iš kepėjo, kuris pūsdamas ragą pranešdavo, kad duona jau iškepusi, mėsininko krautuvėje ant kablių kabojo paruošta gaminti skerdiena; siuvėjas siuvo drabužius iš jau gatavų audinių, o kurpius – batus iš raugintos odos. Bet miestiečiams reikėjo ne mažiau lenkti nugarą, kad šeštadienį gautų pinigėlio: kasdienės duonos kąsnis prilygo vienai varinei monetai, rečiau – sidabrinei, už kurias jie nusipirkdavo tai, be ko negalėtum išgyventi. Turtingesnių žmonių gerovė priklausė nuo rentos ar išmokų pagal sutartis; nepadengtas skolinis įsipareigojimas Elijui prilygo prarastam derliui. Tas pats nesaugumas, tik kitokiu pavidalu. Nors miesto žmogui stichijos ne tokios pavojingos, – žaibai, audros, šaltis ar sausra sudaro tik tam tikrų nepatogumų, – jis priklauso nuo valstybės mokesčių rinkėjo ir Dievo tarno, nuolat reikalaujančio

dešimtinės, nuo palūkininko, šeimininko, savininko. Kiekvienas žmogus, net pats neturtingiausias, dešimt kartų per dieną atkiša ranką – ima ar duoda metalinius skridinėlius ką nors pirkdamas ar parduodamas. Iš visų žmonių bendravimo būdų šitie buvo įprasčiausi ar bent matomiausi. Elijas reikalaudavo, kad Natanaelis lankytųsi sekmadienio Mišiose, ir dažnai, klausydamasis pamokslo, jis laukdavo žodžių: „Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien."

Bet šiuose turtinguose namuose pinigų, regis, atsirasdavo ir padaugėdavo savaime – net nesigirdėdavo nepadoraus skimbčiojimo. Jie virsdavo aukštus židinius rėminančiu marmuru, tyliai spragsėdavo porcelianinėse krosnyse; čia parketas, ten tapytos plokštės; tolėliau – žingsnius slopinantys kilimai. Pinigai patepdavo namų mechanizmą, atliekantį mažus ir nemaloniausius kasdienius darbus: pirmiausia ponui van Hercogui, o paskui poniai d'Aji būdavo atsiunčiami padėklai su prašmatniai serviruotais įmantriais valgiais, su šiltu vandeniu rytiniam apsiplovimui, o nešvarus vanduo, arba, paprastai tariant, naktipuodžiai, būdavo išnešamas rytais ir vakarais. Pinigai skaniai kvepėjo gėlių vazonuose, naktį spindėjo sietynuose ir žvakidėse su balto vaško žvakėmis. Jie virsdavo ne tik gerove, bet ir laisvalaikiu. Pinigai leido ponui van Hercogui atsidėti studijoms, o poniai d'Aji – skambinti klavesinu mėlynajame salone.

Ir vis dėlto tas vyras ir toji moteris Natanaeliui atrodė kaip belaisviai, o jų tarnai, – jeigu jie išeitų visi kartu, šeimininkai taptų tokie pat vargšai kaip Timas ir Mina, – kalėjimo sargai. Šeimininkai buvo geri, bet nemylimi. Vos tik ponas van Hercogas imdavo reikšti nepasitenkinimą gėlių lysvių priežiūra, už akių būdavo vadinamas senu bambekliu. Mokslininkus, kuriuos jis buvo aplink save sutelkęs, jaunieji liokajai vadino pedantais,

kuriuos reikėtų griebti už pakarpos ir išmesti lauk. Jo žentas, ponas d'Aji, prieš dešimt metų nukautas dvikovoje, buvo valkata ir dabišius, kitaip tariant, prancūzas. Niekas, išskyrus Natanaelį, regis, nepastebėjo, kad ponia d'Aji – graži moteris. Kalbos, kad ji turi nepadorių santykių, niekaip nelipo prie jos rimto ir švelnaus veido. Kai liokajus-majordomas pasilenkdavo prie jos per pietus, norėdamas įdėti valgio, kartais kuklioje suknelės iškirptėje išvysdavo mažytes krūtis ir tada nesiliaudavo visiems pasakojęs apie jas puošiantį apgamėlį. Kambarinė, kuri lydėdavo ponią, kai toji kur važiuodavo, reikšmingai čiaupydavosi – girdi, jei tik norėčiau, galėčiau tiek jums pripasakoti! Natanaelis norėdavo užstoti jaunąją našlę, su kuria buvo taip nebaudžiamai elgiamasi, bet būtų buvęs apkaltintas esąs jos meilužis ar trokštąs tokiu tapti. Šiaip ar taip, nešvankūs plepalai buvo tokie pat beprasmiai kaip riaugėjimas ar bezdėjimas.

Nuo tada, kai ėmė tarnauti ponui van Hercogui liokajumi, Natanaelio jausmai šiam griežtam seniui tapo širdingesni ir beveik sūniški; nieko panašaus jis nejautė net savo tėvui, iš kurio vaikystėje gaudavo tik antausius arba retkarčiais porą pensų ledinukams. Kai ponas van Hercogas paprašydavo pakaišyti antklodę, atnešti antelę ar užlipti ant kopėčių ir nuo aukščiausios lentynos paimti knygą, jis visada jam padėkodavo kaip sau lygiam. Kartais, kai raidės būdavo per mažos jo akims, liepdavo garsiai paskaityti vieną kitą puslapį. Šio senio smegenys jaunajam tarnui atrodė kaip rūpestingai apstatytas, tvarkingas kambarys. Jose nebuvo nieko nešvaraus ar bjauraus, nieko keista ar ypatinga, kas galėtų sutrikdyti visumos simetriją. Kartais, kai ponas van Hercogas pakeldavo į jį bespalves akis vos paraudusiais vokais, Natanaelis tardavo sau, kad jo tvarkingoje atmintyje tikriausiai stovi kokia nors spintelė, kurioje sudėti tokie brangūs

ir tokie baisūs dalykai, kad jų negalima rodyti kitiems; bet toji slapta spintelė galėjo būti ir tuščia.

Retkarčiais buvęs burmistras priimdavo keletą senų bičiulių, kaip ir jis aistringai trokštančių sužinoti paskutinius mokslo ar mechanikos laimėjimus; jie greitai išsitraukdavo iš kišenės mikroskopėlį ar flakoną su kokiu nors cheminiu mišiniu, o kartais – išmėsinėtą varlę, bet šios mokslinės studijos mažai skyrėsi nuo Grinidžo berniūkščių žaidimų ar eksperimentų. Neretai po tokių bandymų ant stalelių likdavo rūgščių pėdsakų, kuriuos Natanaelis stengdavosi kuo švariau nuvalyti.

Kai ponas van Hercogas sužinojo vieną kitą nuotrupą iš Natanaelio praeities, su malonumu savo mokytiems bičiuliams ėmė pristatinėti jį kaip žmogų, pabuvusį Amerikoje ir pagyvenusį Salose. Jaunuolio kelionės žadino jų smalsumą. Natanaelis veltui jiems primindavo, kad matė vos mažą ką tik atrastų žemių dalį ir tik kelias salas iš šimto, bet entuziazmas ir poreikis pasakoti istorijas nunešdavo jį labai toli: smuklėje jam nutikdavo išgirsti savo paties pasakojimus, kuriuos ten paskleisdavo mėgstantys plepėti ponai (tie, kurie buvo įpratę lankytis smuklėse) ar tarnai (jei ponai turėdavo tarnų): tos istorijos visada sugrįždavo nebeatpažįstamos ir tarsi išpūstos. Savo klausytojus jie tikindavo, kad jis išvagojęs visą Misisipę ir perplaukęs Meksikos įlanką, nors šių vandenų jis iš tikrųjų niekada nebuvo regėjęs net sapne. Per susibūrimus pas poną van Hercogą kai kurie svečiai paslaptinga mina prieidavo prie Natanaelio ir imdavo kalbėti apie Norumbegą*, aukso miestą, tokį pat turtingą kaip sugriauti

* Taip XVI–XVII amžiaus geografai vadino mitinį kraštą (su miestu ir upe) Šiaurės Amerikoje, Naujosios Anglijos srityje. (Vert. past.)

Peru miestai, vis dar klestintį šiaurės miglose ir ąžuolų giriose, netoli tos Mon Dezero salos, kurioje jis buvo išsilaipinęs. Kai kurie miškininkai net buvo nubraižę žemėlapį. Jis veltui bandė juos įtikinti, kad Norumbega – tik mitas ir kad vienintelis tų miškų auksas – rudens lapai. Pašnekovai vadindavo jį gudruoliu ir netikėdami juokdavosi į akis.

Vieną vakarą, girdint ponui van Hercogui, Natanaeliui išsprūdo, ir jis dėl to karčiai graužėsi, keli žodžiai apie tariamas vedybas su Fua. Greitai pasklido gandas, kad jis buvo vedęs indėnų princesę. Kiti ėmė pliaukšti, kad abenakiai, „aušros žmonės" (taip jis žodis žodin išvertė jiems genties pavadinimą), gyvenantys pačiuose ką tik atrastos šalies rytuose, kurių kelias šeimas jis prisipažino pažinojęs, neva buvo jį paėmę į nelaisvę ir būtų suvalgę, jeigu ne žavios jo žmonos maldos. Tada tie mokslo vyrai su beribiu smalsumu puolė jį klausinėti, ar labai dideli tų laukinių vyrų ir jų žmonų lytiniai organai ir kokia poza jie mylisi. Natanaelis atsakė manąs, jog taip pat kaip ir čia.

Pono van Hercogo smalsumas nebuvo nei toks naivus, nei įkyrus kaip jo svečių. Bet jam, tiksliųjų mokslų žinovui, tikriausiai trūko gebėjimo sutelkti mintis. Kai dėl vienos ar kitos priežasties kalbos jo nesudomindavo, jis jų negirdėdavo, nes nustodavo klausytis. Jo nedomino paprasti faktai – jie turėdavo atrodyti nauji ar stulbinami. Kaip ir jo bičiuliai mokslininkai, jis suprasdavo blogai ir per greitai: jeigu Natanaelis imdavo smulkiai pasakoti apie kokį nors Naujojo pasaulio augalą, jis iškart jį atpažindavo kaip egzempliorių, esantį jo herbariume, arba, atvirkščiai, sukdavo galvą dėl paprastos žolelės, kurią lengvai būtų radęs savo darže, jei tik būtų įdėmiau jį apžiūrėjęs. Tie ponai mėgdavo vartyti po sietynu stovintį didžiulį gaublį ir stebėti dienos ir nakties kaitą, bet kai prisiminęs savo

navigacines žinias jaunuolis imdavo taisyti jų įsivaizdavimą apie laiką ar metų laikus kitoje pasaulio pusėje, jie imdavo nuobodžiauti ir išvarydavo jį į šeimyninę. Jis nieko daugiau ir netrokšdavo.

Tokiais vakarais prieš miegą ponas van Hercogas liepdavo tarnui išvėdinti tabako dūmų prisigėrusius drabužius, bet niekada nei žodžiu, nei šypsena neužsimindavo apie savo mokytų bičiulių lėbavimus ir aršius ar triukšmingus ginčus. Kai išeidamas vienas ypač rajus svečias susivyniojęs į riebaluotą servetėlę išsinešdavo pusę pyrago su mėsa, jis nusisukdavo, kad to nematytų.

Natanaeliui atrodė, kad šis mažas žmogus turi gerą širdį. Bet kas žino? Galimas daiktas, kad ponas van Hercogas jautė malonumą, galėdamas pranokti savo svečius ne tik turtais, bet ir mandagumu. Turtingas ir gerbiamas, jis galėjo leisti sau malonumą kviestis jo manijoms nuolaidžiaujančius padlaižius. Natanaelis dažnai girdėdavo, kaip jis liaupsina tik Nyderlandams būdingą lygybės dvasią, viešpataujančią saikinguose šios šalies žmonių papročiuose ir įpročiuose, nepripažįstančiuose prancūzų auksinių galionų ir kaspinų. Vis dėlto ir paprasta juoda gelumbė turi daugybę atspalvių ir kokybės skirtumų. Ta išgirtoji lygybė buvo neįmanoma tarp buvusio burmistro ir jo liokajaus, kaip jos nebuvo tarp turtingo namų šeimininko ir bedarbio chemiko ar apdriskusio anatomo, nors jiems buvo leidžiama iki soties prisiryti įmantriausios virtuvės patiekalų.

Ponia d'Aji priėmimus rengdavo rečiau ir be didelių lėbavimų. Tai dažniausiai būdavo vakarėliai ar muzikos vakarai prie kavos, kuriuose klausos neturintis jos tėvas nedalyvaudavo. Tarp svečių būdavo galima pamatyti garbanotų, pagal paskutinę madą apsitaisiusių jaunuolių ar rūsčiai atrodančių garbaus amžiaus vyrų, – visi jie buvo muzikos ir gražių balsų

gerbėjai, – bet daugiausia čia rinkdavosi moterys, didžiuma jaunų, dažnai malonių, ir jų elegantiškos suknelės panėšėjo į ponios. Kilmingos damos buvo pasipuošusios princo Vilhelmo Oraniečio laikų drabužiais. Kartais tarp svečių galėjai išvysti italų virtuozą, išsiskiriantį iš kitų tamsiu gymiu ir perdėtai rodomu dėmesiu moterims. Per kamerinės muzikos koncertus ponia d'Aji atlikdavo klavesino partiją. Tomis progomis pasipuošęs livrėja, Natanaelis sutikdavo svečius, kurie tiesiogine to žodžio prasme lengvai slysdavo kilimais; visi nutildavo dar neskambant muzikai.

Šeimyninėje, įtempęs ausis, jaunasis liokajus stengdavosi kiek įmanydamas tyliau tarškinti sidabriniais indais. *Tai* visada prasidėdavo netikėtai, išnirdavo iš niekur, tarsi nematomas, tik girdimas regėjimas. Iki tol Natanaelis buvo girdėjęs tik melodijas, neatsiejamas nuo jas dainuojančių balsų: šaižų Džanetės balselį ir truputį prikimusį – Fua; gražų ir sodrų, už širdies griebiantį Saros balsą ir triukšmingas, kartais palydimas gitaros, plaukiojimo draugų dainas; klausydamasis jų virtuvėje, nors ir supamas laivo, norėdavai susikibti rankomis ir leistis šokti. Bažnyčioje vargonų garsai dažnai jį nunešdavo į pasaulį, iš kurio, vos įžengęs, turėdavai staiga išeiti, nes nedarnus parapijiečių choras sugrąžindavo į žemę tarsi sulūžusių kopėčių laipteliai. Bet čia buvo kas kita.

Tyri garsai (Natanaeliui dabar, regis, labiau patikdavo tie, kurie, taip sakant, nebuvo įsikūniję žmogaus gerklėje) kildavo aukštyn, paskui risdavosi žemyn, kad pakiltų dar aukščiau, šokčiodavo lyg ugnies liepsnos, bet nuo jų dvelkė maloni atgaiva. Jie apsikabindavo ir bučiuodavosi tarsi įsimylėjėliai, nors toks palyginimas atrodė pernelyg kūniškas. Juos būtų buvę galima palyginti su gyvatėmis, bet juose nebuvo nieko bauginamo; arba

su raganėm ir vijokliais, bet jų švelnios vijos neatrodė gležnos. Ir vis dėlto jie buvo trapūs: nerūpestingas trinktelėjimas durimis, ir jie suduždavo. Kuo ilgiau kalbėjosi smuikas ir violončelė, viola ir klavesinas, tuo aiškiau įsivaizdavai pamažu laiptais žemyn šokčiojančius auksinius rutuliukus arba fontanus, čiurlenančius dekoratyviniuose sodų baseinuose, kokius ponas van Hercogas pasakojo matęs Italijoje ar Prancūzijoje. Regis, būdavo pasiekiama tokia tobulybė, kokios niekada nepatyrei gyvenime, bet toji į nieką nepanaši ramuma būdavo permaininga, sukurta iš viena kitą keičiančių akimirkų, ramybės tarpsnių ir staigių proveržių, tie patys stebuklingi sąskambiai pasigirsdavo ir vėl nutildavo; ir tada besidaužančia širdimi vildavaisi, kad jie sugrįš tarsi ilgai lauktas džiaugsmas; tarsi glamonėdama kiekviena variacija vesdavo nuo vieno malonumo prie kito, vos pastebimai kitokio, garsas čia sustiprėdavo, čia tapdavo vos girdimas arba pereidavo į kitą registrą; taip keičiasi dangaus spalvos. Ir tai, kad ši palaima tęsėsi laike, leido manyti, kad ji dar nėra tokia gryna ir galutinė tobulybė, koks, sakoma, yra Dievas kitoje sferoje, o tik virtinė ausiai – ir, beje, akims – skirtų miražų. Paskui kažkieno kosulys sutrikdydavo tą didžią ramybę ir to pakakdavo priminti, kad toks stebuklas gali nutikti tik privilegijuotoje, rūpestingai nuo triukšmo saugojamoje vietoje. Lauke tebegirgždėjo vežimų ratai; bliovė mušamas asilas; skerdykloje mūkė ir gargaliavo merdintys gyvuliai; nepamaitinti ir neprižiūrėti, lopšiuose rėkė kūdikiai. Su prakeiksmu lūpose, kaip tas metisas, čia vienur, čia kitur mirė žmonės. Ant marmurinio kokios nors ligoninės stalo staugė ligonis. Gal už šimto lijė, rytuose ar vakaruose, griaudėjo karas. Atrodė kone siaubinga, kad greta tokio begalinio skausmo, kuris mus nužudytų, jei kurią akimirką įsismelktų į mūsų vidų, gali trykšti ir plona palaimos srovelytė.

Per muzikos pauzes Natanaelis tyliai vaikščiodavo nešiodamas kavą ar sirupą su ledu. Sėdinti prie klavesino ponia d'Aji atsisukdavo ir paimdavo puodelį ar taurę, ir jos keliai po įvairiom spalvom žaižaruojančiomis taftos klostėmis truputį sujudėdavo. Salė imdavo ūžti nuo kalbų, jas užgoždavo veriami moterų balsai; iš pradžių visi kaip susitarę puldavo liaupsinti muzikantų, bet šnekos greitai nusileisdavo iki miesto paskalų lygio; būdavo aptarinėjami tariami modistės nuopelnai, ligos, o kai kurios damos, prisidengusios vėduokle, imdavo slapta koketuoti su savo gerbėjais. Nors svečiai išsiskirstydavo su kokio nors italų kompozitoriaus vardu lūpose, bet vos tik nutildavo garsai, jiems niekas netrukdydavo melodingų garsų pakeisti proziškesniais: kuždėtis, kikenti, šaukti vežiko ar žibintininko.

Negana to, vos tik pasibaigdavo sonata ar kvartetas, pasigirsdavo plojimai, jie pratrūkdavo taip staiga, tarsi klausytojai būtų laukę akimirkos, kada patys galės patriukšmauti. Paskutinį, tarsi susitaikymą švelnų akordą, nusinešdavo siaubinga pliauškesių banga, muzikantų veiduose pasirodydavo šypsenos, jie sulinkdavo kone iki grindų ir dėkingi atsisveikindavo su klausytojais. Kai arfa atsidurdavo dėžėje, o smuikus nusinešdavo dėkluose jų savininkai, ponia, likusi viena tuščioje salėje, svajingai prieidavo prie veidrodžio ir pasitaisydavo išsipešusią plaukų sruogą arba goržetę; prieš uždengdama klavesiną, kartais išsiblaškiusi pirštu spustelėdavo klavišą. Vienintelis garsas nukrisdavo kaip perlas ar ašara. Paprastas, laisvas, visiškai vientisas, natūralus kaip vandens lašas, jis būdavo gražesnis už visus pasaulio garsus.

Didžiajame name šluostydamas dulkes nuo paveikslų, Natanaelis taip pat turėjo galimybę pirmą kartą juos patyrinėti. Dar vaikas apžiūrinėdamas motinos Biblijos estampus suprato,

kad popieriuje daugiau ar mažiau panašiai galima pavaizduoti matomus ir net nematomus daiktus: ypač gerai prisiminė akį trikampyje. Vėliau matė raižinių Elijo knygose ir būtent pagal jas susidarė antikos mitų herojų vaizdą. Bet ponas van Hercogas turėjo kai ką daugiau: dvylika drobių, didelių ir mažų, nutapytų dažais, su dailininko teptuko paliktais pėdsakais, įrėmintų juodmedžio ar paauksuoto medžio rėmais. Natanaeliui buvo prisakyta elgtis su jais atsargiai, nes jie buvo brangūs: vieną dieną jis apžiūrėjo juos iš arti.

Buvusio burmistro kabinete kabojo du Amsterdamo uosto paveikslai, vaizduojantys reide stovinčias galeras. Miegamąjį puošė jo tėvų, vilkinčių senamadiškais drabužiais, portretai. Buvo kalbama, kad ponios d'Aji mėlynajame salone (Natanaelis jame niekada nebuvo, nes jį kas rytą sutvarkydavo pati kambarinė) kabojo paveikslas, nepaprastai piktinantis tarnus. Tas truputis, kurį jis prisiminė iš Ovidijaus, leido jam įsivaizduoti, kad paveiksle pavaizduota besimaudanti Diana. Ponia taip pat turėjo savo velionio vyro, gražaus raitininko dailia juoda barzdele, miniatiūrą.

Svetainės sienas puošė dvi didelės drobės, kabančios viena prieš kitą; jaunystėje ponas jas parsivežė iš Romos. Vienoje Natanaelis iškart atpažino Juditą. Kaip vėliau sužinojo, tai buvo šviesšešėlių šedevras, tai yra tiršta tamsa buvo atmiešta trupučiuku dienos šviesos. Moteris prašmatniomis nuogomis krūtimis ir plonyčiu šydu vos pridengtu pilvu laikė nukirstą vyro galvą. Be jokios abejonės, dailininkas mėgavosi mirtinai pamėlusios kruvinos galvos ir auksiškai baltos krūtinės kontrastu. Begalvis kūnas gulėjo ant lovos; jis irgi buvo nuogas, tik jį dengė kelios kuklaus lininio raiščio klostės, kurios, kaip ir suglamžytos paklodės, dar stiprino baltumo įspūdį. Norėdamas pasigrožėti

kontrastu, dailininkas tikriausiai turėjo bent per žingsnį atsitraukti nuo drobės. Jaunutė negrė sagstė ant Juditos pečių juodą peleriną. Kampe žvakė metė šešėlį ant varvančio krauju kardo. Pro lango angą į kambarį veržėsi auštančio ryto spindulėlis. Kitame paveiksle, atvirkščiai, buvo vaizduojama ryškios dienos šviesos nušviesta scena. Kolonų apsuptoje aikštėje stovėjo gražus, liūdnas, mažne nuogas, bet su laurų vainiku ant galvos jaunuolis, paliekantis nualpusią jauną moterį. Ponas van Hercogas, niekada nepraleidžiantis progos duoti savo tarnui dar vieną Romos istorijos pamoką, paaiškino, jog tai Berenikė ir Titas. Bet Natanaelis kažkur buvo skaitęs, kad Titas buvo žemo ūgio ir storas, o Berenikė – patyrusi penkiasdešimtmetė moteris, vargu ar panaši į nualpusią švelnią būtybę. Apskritai jis abejojo, kad prasisiekėlis, svajojantis vesti karalienę, ir karalienė, svajojanti tapti imperatoriene, galėjo, kaip tvirtino ponas van Hercogas, būti gražios ir tyros meilės pavyzdžiais. Ir dar labiau abejojo, kad jų atsisveikinimą būtų galėję stebėti žiopliai su turbanais ir šalmais.

Tikriausiai drobėse paauksuotais rėmais ta istorija buvo perteikta nelabai tiksliai, bet jam atrodė, kad netikri poelgiai atitiko netikrus jausmus.

Tačiau keisčiausiai Natanaeliui atrodė paveikslus stebinčių pono ir jo svečių elgesys. Teisybę pasakius, beveik niekas į juos ir nežiūrėjo. Vis dėlto kartais buvęs burmistras rodydavo juos pasakodamas apie savo keliones arba vis primindamas (tarsi norėdamas pakelti paveikslų vertę), kad juos nusipirko labai brangiai iš kažkokio princo Aldobrandinio. Nei jo, nei jo draugų nejaudino provokuojančios Juditos krūtys, o juk ponia būtų sukėlusi tikrą skandalą, jei jos iškirptė būtų buvusi gilesnė, nei leido mada. Kiekvienas iš šių žmonių, ir visų pirma ponas, būtų susiraukęs

iš pasišlykštėjimo, jeigu tikrovėje būtų pamatęs nepadoriai ant nepaklotos lovos išsikėtojusį kūną ir kruviną galvą bei pravertas lūpas, kurios vos prieš minutę bučiavo gražiąją krūtinę. Šventoji istorija tikriausiai kupina skandalingų dalykų. O kalbant apie Titą ir Berenikę reikia pasakyti, kad ponui, tokiam santūriam ir nemėgstančiam gražbyliauti, tikriausiai būtų atrodę nepadoru, jei nuo aistros apsvaigę meilužiai būtų taip karštai atsisveikinę viešoje vietoje, nebent tai būtų vykę teatre.

Bet, žinoma, nuolankiai nusižeminęs mąstė Natanaelis, žinovai vertina ne siužetą, o dailininko meną. Tai jis suprato klausydamasis protingų Prancūzijos ambasadoriaus samprotavimų – to paties, kuris nusiaubė Kreito spaustuvę. Tas ponas, kuris gyrėsi puikiai išmanantis menus, žavėjosi „Juditos" diagonaliąja kompozicija ir subtiliomis „Tite" pavaizduotų žmonių ir kolonų proporcijomis. Vis dėlto Natanaeliui atrodė, kad šios įmantrios liaupsės neturi nieko bendra su kukliu dailininko, tiesiog besikrapštančio su teptukais, trinančio ir maišančio pigmentus ir aliejus, triūsu. Šiame darbe, kaip ir kituose, tikriausiai atsitinka nenumatytų dalykų ir klaidų, galinčių atnešti netikėtą sėkmę. Turtingi meno mėgėjai per daug viską supaprastina arba, atvirkščiai, komplikuoja.

Vieną rytą ponas staiga nei iš šio, nei iš to (tai jam buvo įprasta) Natanaelio paklausė:

– Ar jūs esate ką nors girdėjęs apie poną Leo Belmontę iš Skardininkų gatvės?

– Kartą, kai dirbau spaustuvėje, nunešiau jam keletą korektūrinių skilčių.

– Dirbote pasiuntiniu?

– Ne, buvau korektorius, – kukliai atsakė Natanaelis.

– Taigi pirmas perskaitėte jo neprilygstamuosius *Prolegomenus*?

– Labai paviršutiniškai, pone. Mano darbas buvo tik ištaisyti kelias klaidas ar paukščiuku pažymėti vieną kitą sakinį, kurio mintis atrodė neaiški todėl, kad buvo praleistas žodis ar skyrybos ženklas. Bet ponas Belmontė į mano pastabas neatsižvelgė.

– Vadinasi, jūs kalbėjotės su tuo didžiu žmogumi?

– Kelias minutes, – stovėdamas tarpduryje atsakė Natanaelis ir dėl ponui nesuprantamų priežasčių staiga išraudo. Pokalbis apie Leo Belmontę Natanaeliui priminė, kad tą dieną jis labai skubėjo į Žydų gatvę aplankyti Saros ir rado ją besimylinčią su kažkokiu kavalieriumi.

– Tai privilegija, – trumpai tarė ponas van Hercogas ir, truputį palinkęs į Natanaelį nelanksčiu liemeniu, pridūrė: – O ar spaustuvėje niekas nekalbėjo apie žmogų, apmokėjusį spausdinimo išlaidas? Visi žino, kad Belmontė yra vargšas ir kad joks knygininkas nerizikuos nė skatiku, kad išleistų tokį mokslinį darbą.

– Mano šeimininkas minėjo kažkokį turtingą mėgėją.

– Tas turtingas mėgėjas – tai aš! – su pasididžiavimu, bet kone pašnibždomis prisipažino buvęs burmistras. – Tik apie tai niekam nė žodžio!

„Tada kodėl jis man visa tai pasakoja?“ – pagalvojo Natanaelis. Beje, jis žinojo, kaip sunku ilgai saugoti paslaptis.

– Kartais dėl to gailiuosi, – kalbėjo toliau ponas. – Žinoma, *Pralegomenai* atnešė Leo Belmontei didelę šlovę. Kalbama, kad žmonės jam rašė iš Anglijos, Vokietijos ir net vienas jėzuitas iš Kinijos. Kita vertus, žydai pašalino jį iš savo religinės bendruomenės, o mūsų pamokslininkai susimokė su Izraelio sūnumis ir viešai jį prakeikė iš sakyklos. Kaip daugeliui didžių žmonių, už genialumą jam atsilyginama priešiškumu.

Natanaelis suprato, kad atsakymo iš jo nesitikima, ir nujautė, kad tuoj išgirs paliepimą.

– Tie dieviškieji *Prolegomenai*, kaip rodo pavadinimas, tėra įvadas į kitą knygą, ir mano pareiga supažindinti su ja pasaulį, net jeigu dėl to Belmontė būtų dar aršiau persekiojamas. Bet jūs suprantate, kaip man svarbu nuslėpti faktą, kad tokia maištinga knyga išspausdinta mano rūpesčiu. Belmontė pažadėjo baigti knygą iki žydų Velykų. Bet toji data praėjo. Noriu, kad nueitumėte pas tą filosofą ir paprašytumėte veikalo mano vardu.

– Jeigu tik jis manimi pasitikės... – nedrąsiai suabejojo tarnas.

– Štai čia raštelis be adresato pavardės, reikalaujantis pažadėtojo kūrinio.

Natanaelis įsidėjo raštelį į liemenės kišenėlę ir išėjo.

– Pasistenkit įvertinti jo sveikatos būklę, – pridūrė ponas van Hercogas. – Sklinda gandai, kad jis serga.

Buvo graži vasaros diena. Natanaeliui patiko šis ilgas pasivaikščiojimas. Apėjęs žydų kvartalą, krikščioniškuoju kvartalu pasiekė Skardininkų gatvę. Teisybę pasakius, gatvelės ir šioje miesto dalyje, ir kitoje buvo purvinos, tačiau bent šiose jis nesutiks vilkeliu žaidžiančio Lozoriaus.

Užpakalinė namo siena žvelgė į kanalo, kuris tokiame karštyje truputį dvokė, pusę; nedideliame sodelyje šeimininkė kvėpavo grynu oru. Taip, Leo Belmontė vis dar gyvena čia. Sukit dešinėn, paskui kilkit į patį viršų. Šitas nuomininkas niekada neuždaro durų.

Truputį dusdamas Natanaelis ėmė kopti laiptais. Nešvarios sienos kaip visada buvo išterliotos šlykščiais grafičiais, bet vienoje laiptų aikštelėje kažkas buvo nupiešęs Dovydo žvaigždę, o kitoje, tikriausiai apimtas prieštaravimo dvasios, – primityvų

kryžių su nukryžiuotu Kristumi. Tikriausiai tai buvo kažkokio varganame pensione įstrigusio papisto darbas. Ant Belmontės durų dar nemiklesnė ranka su rašybos klaidomis buvo kreida pakeverzojusi bedieviams skirtą biblinį prakeiksmą. Belmontė, žinoma, nesiteikė jo nutrinti. Rašeiva tikriausiai buvo garbingas kalvinistas, turintis šventykloje savo vietą ir maldaknygę. Galimas daiktas, jam taip pat priklausė kai kurie grafičiai.

Natanaelis stumtelėjo praviras duris. Po tamsios ir šaltos laiptinės saulės užlietas kambarys jam pasirodė tarsi kunkuliuojantis iš karščio. Natanaelis užuodė kanalo smarvę, galbūt sumišusią su naktipuodžio, kurį šeimininkė buvo pamiršusi išnešti. Visur zyzė musės. Lovoje, apaugęs ilgais plaukais ir barzda, išpurtusiu veidu ant pilkų pagalvių gulėjo apsirengęs vyras. Jo akys buvo užmerktos.

– Kas ten? – garsiai paklausė.

– Pasiuntinys nuo pono van Hercogo.

– Ir tai viskas? – nustebo vyras tarsi nusivylęs.

Jis atsimerkė. Degantis jo žvilgsnis vėrė lyg ugnies liežuvis. Natanaelis padavė raštelį.

– Kažkur ant stalo guli mano akiniai. Koks pažeminimas!.. Turi pabalnoti nosį kažkokiu prietaisu, kad geriau įžiūrėtum juoda ant balto...

Perskaitęs raštelį, padėjo ant lovos.

– Apie tai dar pagalvosiu. – Ir tarsi kirste nukirto: – Aš jus prisimenu. Jūs tas vaikinas, su kuriuo vieną žiemos vakarą kalbėjausi ant šitų durų slenksčio.

Natanaelis pažvelgė į gulintį ant patalo raštelį. Paskubomis brūkštelėtas prierašas ir parašas. Ponas tikriausiai priminė įtariam ligoniui apie pirmąjį Elijo korektoriaus vizitą, ir dabar filosofas apsimetinėja iškart jį atpažinęs. O gal nori pasigirti,

kad gerai prisimena veidus? Natanaelio veidas iš tikrųjų buvo įsimintinas, bet jis pats apie tai niekada nebuvo susimąstęs.

– *Deus sive Deitas aut Divinitas aut Nihil omnium animator et sponsor**, – tarė ligonis dar silpnesniu balsu. – Šitą sakinį jūs sukritikavote.

– Man pasirodė, kad trys pirmieji žodžiai pertekliniai, o ketvirtasis jiems prieštarauja, – atsakė Natanaelis. – Bet aš nesu didis mokslinčius.

– Jūs toks kaip visi. Mokykloje jums buvo kalbėta tiesiog apie *Deus*, paskui jūs viską sėkmingai užmiršote. *Deitas aut Divinitas* tikriausiai jūsų galvoje būtų išlikę ilgiau. Dėl *Nihil*... – Jis nuvijo nuo veido įkyrią musę. – Jūs nekvailas, todėl aš ir įsiminiau jūsų veidą, – tarė jis tarsi pateisindamas dalinį melą. – Tai, vadinasi, jūs perskaitėte *Prolegomenus*?

– Paskubomis ir daugiau nei prieš trejus metus.

– Treji metai! – sušuko ligonis. – Dirbi negailėdamas laiko ir jėgų, tarsi trokšdamas pasiekti amžinybę, o kažkas, atsitiktinai pavartęs tavo darbą, pareiškia, kad per trejus metus viską pamiršo. Še tau ir šlovė...

Jis bjauriai nusikeikė.

– Vis dėlto kai ką įsiminiau, – atsakė buvęs korektūrų skaitytojas, stengdamasis kaip tik galėdamas – kad pamalonintų tą žmogų ir užmirštų Sarą, jos ūsuotąjį meilužį, ligoninę, palatos kaimyną, kurį pražudė prakeikta koja, mefrau Klarą, nereikšmingus rūpesčius ir džiaugsmus dideliame name – prasibrauti iki tos paskutinės mokslinės knygos. – Taip, – toliau kalbėjo

* Dievas, arba Dievybė, arba Dieviškumas, arba Niekas, visa ko įkvėpėjas ir globėjas. (Lot.)

jis, – prisimenu tai tarsi gražų aštriabriaunį ledo varveklį, kurį atsitiktinai buvau paėmęs į rankas.

– Gražus palyginimas kaip mažaraščiui, – atsakė gulintis vyras. – Bet aš žinau, iš kur imasi tokie proto nušvitimai. Jau kelis kartus girdėjau jus nusikosint. Po poros metų padvėsit kaip ir aš.

Natanaelis abejingai linktelėjo.

– Tai ne pranašystė, – sarkastiškai tarė vyras. – Tiesiog faktas. Prašau paduoti man tą puspilnį alaus ąsotį – va ten, ant stalelio. Gydytojas draudžia, bet aš negaliu atsisakyti paskutinio malonumo.

– Jis šiltas, – palietęs ąsotį tarė Natanaelis.

– Bus geras ir toks.

Natanaelis išpylė ant grindų stiklinės dugne užsistovėjusį vandenį ir pripylė šilto skysčio. Primena šlapimą, pasibjaurėjo. Vyras išgėrė jį tarsi nektarą. Bijodamas, kad neužspringtų, Natanaelis kilstelėjo jį kartu su pagalvėmis.

– Gal norit ir jūs? – paklausė filosofas smakru rodydamas į ąsotį, bet Natanaelis papurtė galvą. – Ačiū, – pridūrė Belmontė grąžindamas stiklinę. – Didžiai gerbiamas van Hercogas tikriausiai nesitikėjo, kad priimsiu jus kaip sau lygų. Bet aš neturiu sau lygių. Tas šlykštus išpera neatėjo pas mane pats, beje, jau trisdešimt metų mudu neturime apie ką šnekėtis. O visi tie mokslininkai, kurie mane liaupsina, keikia ir išeikvoja daugiau popieriaus nei mano knygos, man tiesiog įgriso. Bet kaip tas impotentas ligonis, kuris, jei dar įstengia, grabalioja savo slaugę, aš patiriu malonumą kalbėdamasis apie tai, ką, manau, esu padaręs, su vaikinu, kuris man atrodo nekvailas. Vadinasi, mano knyga jums patiko...

– Aš nesu tikras, ar patiko, – atsakė sutrikęs jaunuolis. – Veikiau pagalvojau...

– O aš jau seniai apie ją negalvoju. Arba gal net galvoju apie ją blogai.

– Man atrodo, kad ponui pavyko sujungti joje skirtingus dalykus – aš turiu galvoje daiktus ir žmogaus mintis – žodžiais, subtilesniais ir stipresniais už pačius dalykus. O jeigu jums neužtenka žodžių, jūs pasinaudojate skaičiais, raidėmis ir ženklais, patikimais kaip plieniniai lynai...

– Tai vadinama logika ir algebra, – išdidžiai šypsodamasis paaiškino filosofas. – Visiškai aiškios ir visada tikslios lygtys, nesvarbu, kokioms sąvokoms ir dalykams jas taikytume.

– Nors ir gerbdamas jus turiu pasakyti, jog man atrodo, kad taip sukaustyti daiktai iškart miršta ir atšoka nuo tų simbolių ir žodžių, panašiai kaip mėsa nuo kaulo...

Natanaelis prisiminė būrelį juodaodžių vergų, kuriuos matė Jamaikoje, gyvų pūvančių savo grandinėse. Filosofas nusiviepė.

– Šį kartą jūsų palyginimas šlykštus. Bet jūs teisus, jaunuoli. Jūs pilate vandenį ant vieno iš mano mėgstamiausių įsitikinimų malūno: aš visada maniau, kad vienintelė praraja, skirianti neišmanėlius nuo išminčių, yra žodynas. Taip, esama dalykų ir idėjų, panašių į pūvantį kūną... – Susiraukęs jis pažiūrėjo į savo rankas iššokusiomis venomis. – Bet sąsajos tarp jų lieka nepakitusios. Kita mėsa ir kitos idėjos užima pūvančiųjų vietą... Daugybė valios troškimų ir galios aktų, daugybė egzistavimo, tampančio vis mažiau ir mažiau materialaus, lygmenų, laikų, kurie darosi vis amžinesni, ir tų emanacijų bei protų susiliejimų – kas tai yra, jei ne tai, ką tie, kurie nesuvokia, apie ką kalba, vulgariai vadina Angelais? Pasaulis, esantis aukštai ar žemai, šiaip ar taip, visur (ir jums nėra reikalo sakyti, jog žodžiai „viršuj", „žemai" ar „kitur" yra tušti žodžiai), užmestas tarsi koks tinklas ant šio nepaprastai ankšto pasaulio, kuriame mes jaučiamės taip nepatogiai... Tos

sefiros, apie kurias mums pasakojo sinagogos mokykloje... Aš padariau tiems kvailiams paslaugą – išverčiau jų pasenusias sąvokas į skaičių ir dedukcijų kalbą. O jie man atsidėkojo sudegindami mano negarbei kelias dvokiančias žvakes.

– Kai skaičiau jūsų *Prolegomenus*, – Natanaelis dabar kalbėjo laisvai, kaip galbūt tik keturis ar penkis kartus gyvenime buvo kalbėjęsis su Janu de Velde, kartais mėgstančiu pacituoti kokį poetą ar pakalbėti apie lovos malonumus, – man atrodė, kad einu pakeliamaisiais tiltais ar laiptais su turėklais... Tokiame aukštyje, kad man sukosi galva. Žemė buvo taip toli, kad net nesimatė. Bet man buvo nejauku eiti siūbuojančiais tiltais, sujungtais tik plikomis viršukalnėmis, kur taip šalta...

– Bet ar jūs nemanote, kad tas viršukalnių sujungimas turi kokią ypatingą prasmę? Ar ši spekuliatyvioji trigonometrija (ar suprantate, ką reiškia šie žodžiai?) nesako jums nieko svarbaus?

– Galbūt... Bet aš nebuvau tikras, ar tos viršukalnės yra kai kas daugiau nei vieni ant kitų susigrūdę debesys, kuriuos kartais matome virš atviros jūros. Arba salos, kurios yra ne kas kita, tik rūko tumulai.

– Ak, jūs naudojatės jūrininko patirtimi ir žiniomis, įgytomis Užmirštojoje saloje.

Šį kartą Natanaeliui pasirodė, kad čia jau kvepia raganavimu. Trumpame raštelyje ponas negalėjo papasakoti visos savo tarno praeities, be to, jaunuolis neprisiminė, kad jis bent kartą būtų minėjęs didžiojo namo svečiams salos pavadinimą.

– Visiškai su jumis sutinku, – netikėtai tarė filosofas. – Teoremų tilteliai ir silogizmų kabantieji tiltai niekur neveda, o tai, ką jie jungia, galbūt yra Niekas. Bet tai gražu.

Natanaelis pagalvojo apie kvartetus, griežiamus ponios d'Aji vakarėliuose. Jie taip pat buvo gražūs ir nesutapo su šio pasaulio garsais, tebeskambančiais atskirai nuo jų.

– Būtent čia, – toliau kalbėjo Belmontė, kuris, išgėręs alaus, nebeatrodė toks užkimęs, – tampa aišku, iš kur tie vėlavimai, dėl kurių taip apgailestauja didžiai gerbiamas ponas van Hercogas, bet jis to niekada nesupras, net jeigu teiksiuosi jam paaiškinti. Vieni mano, kad aš sudievinau gamtą, kiti – kad įrodžiau Dievo būtinumą arba, atvirkščiai, Jo nereikalingumą (tie menkystos atmestini), ir dabar štai sėdžiu ant savo užpakalio ir ant plikos žemės ir negaliu pasiremti savo tobulais silogizmais ir nepaneigiamais įrodymais, nes jie per aukštai, kad juos pasiekčiau. Logika ir algebra meistriškai atliko savo darbą ir man tereikia pasisemti saują tos žemės, per kurią velkuosi nuo tada, kai buvau sukurtas... Iš kurios buvau sukurtas... iš kurios esate sukurtas ir jūs. Ir menkiausias jos grumstelis sudėtingesnis už visas mano formules. Aš bandžiau grįžti prie fiziologijos, chemijos, prie visų tų mokslų, tyrinėjančių vidinę daiktų prigimtį. Bet fiziologijoje radau vien bedugnes ir paslėptus prieštaravimus, kaip ir mūsų kūnuose, o fiziologija, beje, labai mažai apie juos žino. Chemijoje susidūriau su apibendrinimais ir skaičiais... Jeigu kur nors būtų panaši į siurprizų stulpą ašis, kuria galėtume užsiropšti ten, kur žmonės įsivaizduoja esant aukštumas... Bet aš nematau nieko daugiau, tik stuburą, kuris, kaip visi žino, yra iškrypęs. Arba jei rasčiau skylę ir išlįsčiau pro ją nežinia prie kokių dieviškų antipodų... Bet reikėtų, kad ši ašis ar skylė būtų centre, būtų centras... Tačiau nuo tada, kai pasaulis *(aut Deus*)* yra sfera, o jos centras, kaip tvirtina protingi mąstytojai, yra visur (nors asmeniškai aš nesuprantu, kodėl jis negalėtų būtų ir netaisyklingas daugiasienis), užtektų – kad atkapstytum Dievą – pasirausti bet kur, kaip kad ieškodami vandens rausiame pakrantės smėlį. Raustis

* Arba Dievas. (Lot.)

pirštais, dantimis, knysle į tą gelmę, kuri yra Dievas... (*Aut Nihil, aut forte Ego**.) Juk paslaptis ta, kad aš rausiuosi savyje, nes šiuo metu esu centras: mano kosulys, tas purvo ir vandens burbulas, kuris kyla ir leidžiasi mano krūtine, ir mano paleisti viduriai – visi mes esame centre... Tas seilių spjaudalas su kraujo gyslelėm ir tos žarnos, kurios kankina mane taip, kaip nekankintų niekieno kito skausmai, nors mudviejų kūnai tokie pat – tas pats niekas, tas pats viskas... Ir toji baimė numirti, nors aš jaučiu, kaip karštai mano gyslose net iki didžiojo piršto pulsuoja gyvybė... Nors man pakanka gaivaus gūsio pro langą, kad pripildytų mane džiaugsmo, kaip vynmaišį – vyno... Paduok man tą rankraštį! – paliepė jis Natanaeliui, rodydamas ant stalelio ryšulį popierių.

Natanaelis atnešė rankraštį. Tai buvo krūva įvairios formos ir įvairių spalvų lapelių, dauguma pajuodusių, užlankstytais kraštais, tarsi apdegusių. Visi buvo išmarginti nervinga rašysena, išsklidusia į visas puses, bet vietomis rašalas jau buvo pageltęs. Jie buvo negrabiai perrišti virvele.

– Matai, kiek kartų visa tai taisiau, braukiau, vėl rašiau ant viršaus ir galų gale vėl grįždavau prie ištrintų žodžių. O didžiai gerbiamas van Hercogas stebisi, kad turėjo laukti antrojo tomo trejus metus... O ką per tuos trejus metus nuveikė jis? Pasirašinėjo sutartis, trigubai ar keturgubai padidinusias jo neteisėtai įgytą turtą? Norėdamas palengvinti sau sąžinę, paaukojo tris tūkstančius florinų mano leidėjui, nors ketvirtis pelno, gauto pardavus knygas, atsidūrė jo kišenėje... Tie žmonės žavisi mano ramybe, šaltakraujiškumu, patikimais įrodymais, kurie kelia įniršį mano priešams; jiems atrodo, kad jie turi tokius pat įrankius, kokiais naudojuosi aš, ir prireikus galėtų išmokti jais naudotis kaip aš...

* Arba Niekas, arba galbūt Aš. (Lot.)

Jie neįsivaizduoja, į kokias ugnikalnio bedugnes aš galiu nusileisti... Ak, *Prolegomenai*... O iš jų ištrykšta *Aksiomos* ir *Epilogai*... Chaosas po tvarkos, tvarka po chaoso ir taip toliau... Aš būsiu vienintelis visa tai užmaišęs...

– Ponas van Hercogas bus dėkingas gavęs šiuos rankraščius, – tarė Natanaelis.

Ligonis piktai pakėlė rankas.

– Argi tu nematai, kad čia dar trūksta pavadinimo?.. Ir dar turiu peržiūrėti kai kuriuos puslapius. Šiandien antradienis? Pasakyk jam, kad liepiau tau ateiti po savaitės.

Natanaelis padėjo rankraštį ant lovos. Belmontė prispaudė prie lūpų nosinę, ir jaunasis pasiuntinys pamatė, kaip ją ištepė kruvinos putos. Sunerimęs paklausė:

– Gal ponas nori, kad dar pabūčiau?

– Ne, – atsakė Belmontė. – Čia niekis. Nepamiršk palikti pravirų durų. Aš laukiu gydytojo.

Natanaelis ėmė lipti žemyn tamsiais laiptais. Aikštelėje išgirdo viršun kopiančio žmogaus žingsnius ir prisiplojo prie sienos, kad jį praleistų. Vyras vilkėjo juodai, buvo su balta apykakle ir baltais rankogaliais. Tamsoje negalėjai gerai įžiūrėti jo veido, bet, sprendžiant iš energingos eisenos, dar buvo jaunas. Eidamas savo maišeliu užkabino Natanaelį ir kažką burbtelėjo atsiprašydamas. Vietinis gydytojas, pamanė tarnas.

Grįžęs namo, jis papasakojo ponui van Hercogui viską, ką matė ir girdėjo, bet pono Belmontės kalbų tiksliai neperteikė. Beje, to ir nebūtų sugebėjęs padaryti. Pribloškęs jį žodžių srautas, regis, susigėrė į žemę. Be to, Natanaeliui atrodė, kad Belmontė tiesiog kalbėjosi su savimi.

– O ar jis ištemps iki antradienio?

– Kol kas dar stiprus, – išsisukinėdamas atsakė jaunuolis.

Iš tikrųjų jam buvo sunku įsivaizduoti, kad Belmontė gali mirti. Širdyje troško, kad tas ligonis būtų nemirtingas.

– Net tada, kai mudu buvome jauni, – susimąstęs kalbėjo toliau ponas van Hercogas, – jis visada buvo apdairus... Tikriausiai bus davęs nurodymą namo šeimininkei mirties atveju atnešti jo popierius man... Bet nepamirškit kitą antradienį iš ryto nueiti pas jį. Parneškite man rankraštį su pavadinimu ar be jo.

Bet kitą antradienį, rugpjūčio šešioliktąją, ponia d'Aji surengė kamerinės muzikos koncertą. Tylomis buvo sutarta, kad tokiomis progomis Natanaelis apsivilktų livrėją ir patarnautų svečiams. Ponas neprieštaravo, tik liepė kitą dieną iš ankstaus ryto nueiti į Skardininkų gatvę.

Tas trečiadienis buvo dar drėgnesnis ir šiltesnis, bet ne toks saulėtas nei praėjęs antradienis. Natanaelis išėjo iš namų ir lėtai pasuko miesto centro link per žydų kvartalą, stengdamasis laikytis kuo toliau nuo mefrau Laubos ir jos dukters namų. Skardininkų gatvė buvo įsispraudusi tarp žydų ir krikščionių kvartalų ir priminė vienų atstumto, o kitų nepriimto filosofo likimą. Mediniai sodo varteliai buvo atdari. Senoji šeimininkė sėdėjo ir vėdavosi virtuviniu rankšluosčiu. Šį kartą Natanaelis jos neužkalbino ir laiptais užkopė tiesiai į palėpę.

Priešingai, nei tikėjosi, durys buvo uždarytos, bet šįsyk tik paprastu skląsčiu. Viduje buvo tuščia. Tai yra nebuvo ne tik praėjusį kartą ant lovos gulėjusio ligonio, bet ir baldų. Langai, sienos ir grindys atrodė švarut švarutėliai, tarsi ką tik nuplauti, bet krūva dulkių ir šiukšlių buvo nerūpestingai sušluota į kampą. Ant nutrintų grindų plytelių matėsi keturios skylės, paliktos lovos kojų.

Natanaelis lėtai nulipo laiptais. Sodelyje moteris tebesivėdavo indų pašluoste. Natanaelis prisėdo šalia jos ant suolo.

– Ak! – sušuko ji. – Jūs mane išgąsdinot!

– Ar poną Belmontę išvežė į ligoninę?

– Į žydų kapines, – atsakė moteris kuo abejingiausiu balsu. – Bet, regis, jie jo nepriėmė.

– O jo drabužiai, popieriai?

– Jo skudurai nebuvo verti nė skatiko. Iškart daviau žinią jo dukrai.

– Mes nežinojome, kad jis turi dukterį, – nustebo Natanaelis, nė nepastebėjęs, kad ėmė kalbėti ir pono van Hercogo vardu.

– Turi. Pavainikę. Toks padorus žmogus... Bet kadaise buvo jaunas, kaip visi mes. Ji turi parduotuvę Harleme. Iškart ją įspėjau, kad nebūčiau apkaltinta prikišusi nagus prie nuomininko daiktų.

– Kada tai įvyko?

– Prieš savaitę... Antradienį. Gydytojas visada ateidavo antradienį. Atėjo vakarop ir prasėdėjo su ligoniu dvi valandas. Žinau, nes mačiau jį lipant laiptais. Išėjo tik temstant. Tuo metu ligonis ir mirė. Būtent gydytojas liepė pranešti giminėms. Tikriausiai nerimavo, kas sumokės. Bet jam sumokėjo.

Savaitė. Natanaelis suprato, kad matė paskutinį gydytojo vizitą pas ligonį.

– Jo duktė gera mergina, – tvirtai pasakė šeimininkė. – Iškart susirado perpardavinėtoją ir tas nupirko visus baldus.

– O drabužiai? Popieriai?

– Drabužius ji pardavė kitą dieną pro šalį važiavusiam skudurininkui.

– Bet popieriai?

– Skudurininkas jų nenorėjo. Tada ji nuėjo ir išmetė į kanalą. Žinot, jis turėjo nemalonumų su savo tikėjimo žmonėmis, todėl ji ir išmetė tuos popiergalius.

Natanaelis pažiūrėjo į švininį vandenį. Nuo tada, kai kanalas buvo iškastas, į jį tikriausiai buvo primėtyta visko: maisto likučių, embrionų, gyvūnų griaučių, gal net lavonų. Natanaeliui toptelėjo mintis apie skylę, kuri buvo Niekas arba Dievas.

Jis atsisveikino su moterimi.

– Aš jus pažįstu, – tarė ji, pakartodama prieš savaitę Belmontės pasakytus žodžius. – Jūs taip pat buvote pas jį tą dieną, tiesa? O gal diena anksčiau. Aš gerai įsimenu veidus.

– Esu pasiuntinys.

– Na taip, jis visada liepdavo atnešti alaus ir maisto iš vietinių smuklių. Tikiuosi, atsiskaitė su jumis iškart?

Natanaelis linktelėjo. Ji palinkėjo jam labos nakties.

Namo grįžo veikiau liūdnas nei nustebęs. Įsivaizdavo, kaip vanduo nuplauna eilutes, kaip ištižę ir suminkštėję lapai grimzta į bedugnę. Gal jiems ten ne blogiau nei Elijo spaustuvėje.

Bet didžiai gerbiamas ponas van Hercogas buvo kitos nuomonės. Senis kurį laiką sėdėjo prie stalo atvipusia lūpa.

– Vadinasi, jo nebėra... – Ir, pabarškinęs išdžiūvusiais pirštais į stalą, tarė: – Ir aš daugiau jo nepamatysiu.

– Stebiuosi, kodėl ponas neaplankėte jo pats.

– Aš? Kartis į penktą aukštą?

– Ponas galėjote nusiųsti pas jį karietą, – sušnabždėjo Natanaelis.

– Mano padėtis neleidžia bendrauti su tokiu susikompromitavusiu žmogumi, – atšovė ponas van Hercogas. – Bet šedevras tikriausiai išsprūdo mums pro pirštus. Kai tik rankraštis pateko jums į rankas, nereikėjo jo atiduoti.

– Jau jūs atleiskite, pone, bet man būtų buvę gėda ginčytis su ligoniu.

Ponas van Hercogas rimtai linktelėjo. Paskui pridūrė:

– Mes jau niekada nesužinosime tų puslapių turinio, nebent jis trumpai papasakojo jį jums.

– Tai pernelyg painūs žodžiai, kad juos suprastų tarnas.

Natanaelio atsakymas ponui, regis, patiko. Šiaip ar taip, visiškai teisinga ir natūralu, jog tarnas, kad ir koks būtų protingas, nesupranta filosofo kalbų.

– Galit eiti, – burbtelėjo buvęs burmistras.

Bet prieš miegą išgėręs lašelį maderos ponas tapo šnekesnis.

– Jūs pažinojote jį jau kaip žlugusį žmogų, – staiga tarė su ašaromis akyse. – O aš gyvenau ir keliavau su juo, kai mudviem nebuvo trisdešimties, kai jis dar turėjo tiek pinigų kiek aš ir buvo gerbiamas. Niekad nemačiau laisvesnio, šviesesnio ir iškilesnio vyro. Jo gyvenimo meilė gaubė viską. Kartu išvažinėjome Italiją ir Vokietiją: jis, taip sakant, visada žengė vienu žingsniu priekyje manęs. Galų gale kiekvienas grįžta į tą kiautą, kurį jam davė Dievas. Aš padariau karjerą. Vedžiau kilmingą moterį... Jeigu jis tik būtų likęs su žydais, kuriuos visi gerbia dėl turto ir padėties, užimamos tarp saviškių. Bet jis nutraukė ryšius su savo tauta ir apsigyveno vienas palėpėje, tarsi tai būtų įmanoma... Žmonės šneka, kad paskutiniais metais jis trynėsi su visokiais... Bet gal tai tik paskalos. Užtat aš gyvenau tvirtai įsikibęs savo vietos.

Jis nutilo, suvokęs, kad atvėrė širdį liokajui. Gulėdamas kaip lenta po antklodėmis, galvūgalyje degančios žvakės šviesoje atrodė kur kas didesnis numirėlis nei jo buvęs draugas dvi valandos prieš mirtį ir dvidešimčia metų vyresnis už Belmontę, nors juodu, be abejo, buvo vienmečiai. Buvęs burmistras kažką tebemurmėjo, matyt, šįsyk sau: „Bet aš padariau jam didelę paslaugą – išleidau jo knygą. O jis nė nepadėkojo."

Tai buvo viskas. Natanaeliui pasirodė, kad įkritusiais senuko skruostais ritasi ašaros. Bet kambaryje buvo nelabai šviesu. Tarnas pyko ant senio, kam jis atskyrė jaunystės draugą nuo pataluose besiblaškančio, viso suprakaitavusio ligonio. Taip, senis nebuvo kilniaširdis.

– Užpūskit žvakes! – šūktelėjo ponas van Hercogas.

Prabėgo keli mėnesiai. Atėjus rudeniui, mefrau Klara, paisydama hierarchijos, tai yra per ponią d'Aji, paprašė, kad Natanaelis niekur nebūtų siunčiamas blogu oru, nes nuo šalčio imdavo smarkiau kosėti. Vis dėlto kartą lapkričio mėnesį per dulksną jis turėjo eiti pas Eliją parnešti keleto neparduotų Belmontės tomų, kuriuos ponas van Hercogas buvo išpirkęs. Susitikimas su buvusiu viršininku Natanaelio nė kiek nejaudino. Jis jautė, kad dabar visa tai nuo jo labai toli.

Bet dėdės jis nesusitiko – Elijas buvo išėjęs arba apsimetė turėjęs išeiti. Dabar visi tarnautojai buvo nauji. Eidamas iš kiemo, šoninėje gatvėje pamatė Janą de Veldę, kuris ėjo su kažkokiu jaunuoliu labai garsiai juokdamasis. Ką gi, juo geriau jam.

Natanaelis grįžo Kalverstrato gatve. Tuščiame žemės sklype stovėjo keletas senų mugės barakų, paprastai čia paliekamų visai žiemai. Keli jų buvo laikinai išnuomoti klajojantiems šarlatanams ar cirko artistams. Vienas buvo apšviestas: jame už pusę florino galėjai pamatyti iš Indijos atvežtą tigrą. Stovėjo nedidelė žmonių eilutė. Tądien Natanaelis turėjo pinigų ir dar niekad nebuvo matęs tigro. Labai norėjo pamatyti gražųjį plėšrūną, nors, pamanė jis, tas žvėris gražiomis akimis, kuriose degė geltona ugnis, vargu ar kraugeriškesnis už žmonių rasės atstovus. Jį sutrikdė užrašas ant durų: žmogus, kuris atnešiąs šunį arba kitą nereikalingą, bet sveiką gyvūną, į vidų bus įleistas nemokamai. Ir iš tikrųjų,

stovinti šalia vidutinio amžiaus moteris, dar gana patraukli, vilkinti suknele balta apykakle, laikė ant rankų nedidelį spanielį, dviejų ar trijų mėnesių šuniuką. Moteris pastebėjo įsmeigtą į ją priekaištaujamą jaunuolio žvilgsnį.

– Mano kalė apsivaikavo. Daugumą šuniukų išdalijome, o su šituo nežinom, ką daryti.

Natanaelis išsitraukė iš kišenės pusę florino.

– Atiduokit jį man.

Moteris padavė jam šiltą mažą kamuoliuką. Nepanorėjęs žiūrėti į laukinį žvėrį narve, Natanaelis grįžo namo, tai yra į nedidelį kambarėlį šalia mefrau Klaros kambario, kuriame tebegyveno. Šunelio istorija visus sujaudino. Virėja sutiko virti jam ėdalą; mefrau Klara, nors ir nepatenkinta, kad šuniukas kels grėsmę kambarėlio švarai, nutylėjo. Natanaelis gyvulėlį išmaudė, iššukavo šepečiu ir šukomis. Kai tik būdavo laisvas, išvesdavo jį į sodą. Širdį užliedavo džiaugsmas, kai jis pagalvodavo, kad šį mažą švelnų kūnelį ištraukė iš tigro dantų, nors suvokė, kad pati gamta visiškai teisėtai liepia laukiniam žvėriui ryti gyvą mėsą. Ir vis dėlto jis šlykštėjosi moterimi, taip lengvai paaukojusia bejėgį padarėlį. Ji tapo jam viso pasaulio žiaurumo įkūnijimu.

Tiesa, mefrau Klara išbarė jį, pamačiusi, kad jis vedžioja Dovanėlę (taip jis vadino šunelį) alėjomis po medžiais, nuo kurių varva lietaus lašai. Dabar, kai jis prisirišo prie šito nekalto gyvybės gumulėlio, svarbiausias dalykas jam atrodė pasirūpinti jo ateitimi tuo atveju, jeigu liga priverstų jį palikti didįjį namą. Tad įsidėjo Dovanėlę į pintinę ir per kambarinę paprašė leidimo užeiti pas ponią d'Aji.

Pabeldė į duris. Ponia sėdėjo prie klavesino mėlynajame salone. Ji jau žinojo šuns istoriją ir kai sutikdavo jį sode,

pasilenkdavo ir švelniai paglostydavo. Natanaelis padavė jai pintinę, norėdamas parodyti, kaip šunelis išgražėjo, ir paprašė priimti jį kaip dovaną.

– Bet kodėl jį atiduodate man? Juk mylite.

– Aš būsiu labai laimingas, jeigu jis priklausys jums, ponia.

Ji išėmė Dovanėlę iš pintinės ir, norėdama paglostyti, pasitupdė ant kelių. Natanaelis taip pat jį glostė, bet nedrąsiai, rodydamas poniai ilgas ausis, storą ir lygų šunelio šoną, kuris buvo rusvos spalvos, baltas letenėles. Vieną trumputėlę akimirką jo ranka netyčia palietė jos nuogą ranką po plačia rankove. Ponia d'Aji nė nekrustelėjo: gal nepajuto švelnaus prisilietimo? Bet Natanaelis iškart neatitraukė rankos, apsimesdamas, kad nieko nepastebėjo; gal šis nutikimas jai pasirodė per daug nereikšmingas, kad įsižeistų. O Natanaelį prisilietimas prie švelnios odos tarsi nudegino glosnia liepsna. Jokia moteris neatrodė jam tokia švelni ar tokia tyra.

Šuo juos suartino. Kai oras būdavo gražus, ponia pašaukdavo Natanaelį ir liepdavo išvesti Dovanėlę į lauką.

Gruodžio mėnesį jo pleuritas paaštrėjo. Pasveiko greitai, bet Trijų Karalių dieną, kai svetainėje buvo rengiamasi užkurti didįjį židinį, – reikėjo priimti Betliejaus žvaigždei giesmes giedančių vaikų būrį, paskui pavaišinti juos šiltu alumi, – jis pakėlė pintinę su anglimis ir spjaudydamasis kraujais nualpo. Mefrau Klara paguldė jį į lovą ir uždraudė keltis. Ponia nuolat teiravosi apie jo sveikatą. Du ar tris kartus pati nulipo laiptais ir atnešė jam tablečių ir sirupo nuo kosulio. Ji tik įeidavo ir išeidavo, bet kambaryje palikdavo tvyroti verbenų kvapą. Jam buvo gėda, kad mato jį gulintį lovoje nesiskutusį, susivėlusį, su marškiniais ir balta suglamžyta apykakle. Bet ponia

d'Aji užeidavo tiesiog iš gailesčio ir šių smulkmenų, žinoma, nepastebėdavo.

Pagerėjus sveikatai, jis vėl ėmė tvarkytis po namus. Bet dabar jam buvo patikimi tik smulkūs darbeliai. Ką tik priimta pagyvenusi kambarinė kartu su mefrau padėdavo ponui susiruošti miegoti. Atsižvelgdamas į tai, kad Natanaelis visą laiką užkimęs, ponas van Hercogas daugiau neprašė jo skaityti garsiai. Bet išsaugojo jam vietą buvusio burmistro kabineto kampe; Natanaelis šluostydavo dulkes nuo baldų ir nuo pono kolekcijų, droždavo plunksnas, tvarkydavo popierius: kartais van Hercogas paprašydavo, kad savo dailiu braižu surašytų jų sąrašą. Kai Natanaelis kosėdavo, ponas nepastebimai pasitraukdavo per saugų atstumą. Taip elgdavosi ir tarnai: vakare pamaitindavo jį virtuvėje prie židinio, toli nuo didžiojo stalo, prie kurio sėdėdavo kiti valgytojai; tai buvo ir malonė, ir sykiu atsargumas. Jausdamas, kad šiuose namuose laikomas iš gailesčio, Natanaelis būtų juos palikęs, bet nežinojo, kur eiti, be to, jo sveikata dar buvo ne tokia prasta, kad būtų priimtas į ligoninę.

Viskas išsisprendė gana paprastai. Vieną kovo rytą ponas staiga, kaip jam buvo įprasta, paklausė:

– Ar mokate šaudyti?

Natanaelis krūptelėjo, tarsi būtų išgirdęs šūvį. Klausimas buvo toks netikėtas, kad ne iš karto jį suprato. Kiek pagalvojęs, atsakė:

– Teko truputį pašaudyti, kai plaukiojau „Tetija". Bet niekada nebuvau geras šaulys.

– Tai dar net geriau, – mįslingai ištarė ponas van Hercogas.

Netrukus viskas paaiškėjo. Vienoje Fryzų saloje, kurios pusė priklausė ponui, jis jau seniai turėjo namelį, kur daugelį metų apsigyvendavo per medžioklės sezoną. Dabar ten neplaukdavo,

bet kone kasmet saloje apsilankydavo ponas Hendrikas van Hercogas, jo sūnėnas. Persisotinęs vienišiaus gyvenimu, prieš metus paskutinis sargas pakišo raktą po durimis ir pabėgo. Sveikas jūros oras būsiąs naudingas Natanaelio sveikatai. Pakrantėje gyvenantis valstietis parūpinsiąs jam maisto, kaip parūpindavo buvusiam sargui. Natanaelis turėsiąs palaikyti švarą keliuose kambariuose, skirtuose jaunajam Hendrikui, ir kartais vienintelėje pakrantės prieplaukoje su muškieta rankoje pagąsdinsiąs brakonierius, jeigu jiems užeitų noras pašaudyti į vandens paukščius, kurių pilna visa sala.

– O jeigu tai bus kokie nors išsigelbėjusieji po laivo sudužimo? – paklausė Natanaelis.

– Suprasite iš jų išvaizdos.

Būtų geriausia, pakartojo ponas, paleisti kelis šūvius per daug nesitaikant ir tik pagąsdinti įsibrovėlius: jeigu įvarytum švininę kulką į galvą kokiam nors valstiečio sūnui arba kilmingam fryzui, turėtum nemalonumų. Bet tokie nemalonumai nutinka retai, turint omenyje, kad sala yra toli jūroje ir kad pavojinga įstrigti smėlėtoje seklumoje – nebent atmintinai žinotum visus laivakelius. Žiemą išvis nėra jokių nemalonumų – visi paukščiai išskrenda ir sala ištuštėja, o krantus saugo šėlstančios audros. Natanaelis grįžtų spalį su jaunuoju Hendriku ir su pilnomis pintinėmis vandens paukščių.

Pagalvojus apie tokią vienatvę, Natanaeliui ėmė daužytis širdis. Prisiminė Užmirštąją salą ir iš tyrlaukių kylantį malonų laukinių augalų kvapą. Kas žino, gal per tuos kelis tyloje praleistus mėnesius jis visiškai pagytų? Juk jam tik dvidešimt septyneri. Tada prisiminė, kad Fua buvo už jį daug jaunesnė ir vis tiek liga ją nusinešė – jūros vėjas nei ją apsaugojo, nei pagydė. Bet Fua buvo maža gležna mergaitė. Kita, neišreiškiama žodžiais, giliai

slypinti mintis prieštaravo vienatvės troškimui: jis mėnesių mėnesius nematys, kaip, lydima Dovanėlės, ponia be garso žengia lakuotu parketu ir kaip susitikusi jį nusišypso. Bet jei būtų per ilgai dėl to sielvartavęs, veidą jam būtų išmušęs raudonis: juk šiam planui pritarė ir ponia.

Ji net kelissyk aptarė su mefrau Klara, kokių drabužių, vaistų ir kokio sauso maisto reikėtų pasiimti, jei kartais tiekėjas nepasirodytų sutartą dieną. Visas tas maistas ir manta buvo sukrauta į krepšius.

Išvykimo išvakarėse Natanaelis nuėjo atsisveikinti su šeimininku. Ponas van Hercogas maloningai padavė jam ranką – ji visada būdavo šaltoka, – palinkėjo sėkmės ir gerai elgtis. Tokiomis progomis tai buvo jam įprasti linkėjimai.

Tada Natanaelis nuėjo ir pasibeldė į mėlynojo salono duris. Atidarė pati ponia. Aplink ją kiauksėdamas šokinėjo šunytis. Natanaelis atsiklaupė norėdamas jį paglostyti. Kai atsistojo, ponia tarė:

– Mes gerai jį prižiūrėsime. Rudenį vėl jį pamatysite.

Šie žodžiai jam sušildė širdį, nors laikas nuo dabar iki grįžimo dar niekada neatrodė toks grėsmingas. Jis ėmė svarstyti, ar ponia taip pat paduos jam ranką, o jeigu paduos, ar jis išdrįs ją pabučiuoti. Juk liokajai ponioms rankų nebučiuoja. Kol mąstė, ji priėjo ir pabučiavo jį į lūpas. Bučinys buvo toks lengvas, greitas ir vis dėlto toks stiprus, kad jis žengė žingsnį atgal, tarsi jam būtų apsireiškęs angelas. Juodu stovėjo ant durų slenksčio. Ponia nenusišypsojo, tik atsisveikino gražių akių žvilgsniu ir uždarė duris.

Kitą rytą visi Natanaelio daiktai buvo sukrauti į baržą, stovinčią prie sodo vartelių. Mefrau Klara palydėjo jį iki prieplaukos. Joje, kaip visada prieš išplaukiant, žmonės grūdosi

krantinėje ir skubėjo užlipti ant trapo. Atsirėmęs į turėklus, Natanaelis rodė ženklus gailestingajai namų valdytojai, kuri stovėjo tolėliau, kaip visada maloni ir sykiu šalta. Ir vėl toji aukšta moteris atgal sušukuotais plaukais jam priminė Mirtį, ir jis vėl tyliai pagalvojo, kad tos fantazijos beprasmės: mirtis glūdi mumyse.

Oras buvo gražus, Zeiderzės įlanka lygi kaip veidrodis. Ant denio stovėjo didelė būda su keliais stalais ir prekystaliu, kur buvo parduodamas alus, šalta mėsa ir karštos spurgos. Natanaelis turėjo savo maisto, bet nuėjęs išsitiesė ant ilgo suolo, stovinčio palei išorinę valgyklos sieną. Po galva pasidėjo vieną iš krepšių. Kiekviename nedideliame uoste jį pažadindavo tie patys garsai: nusviesto į krantinę virvių ryšulio bumptelėjimas ir trapo girgždesys. Ta pati sumaištis kaip Amsterdame, tik ne tokia triukšminga. Žmonės išlipdavo ir įlipdavo. Pro atdarą kabinos langą sklido šviežių spurgų kvapas ir balsai.

Natanaelis atsikėlė pažiūrėti į labai garsiai kalbančius ir besijuokiančius žmones. Tai buvo du vyrai ir dvi moterys. Jos atrodė vulgariai, buvo ryškiai ir neskoningai apsirengusios; sunku pasakyti, ar čia padėvėtais drabužiais išsidabinusios pardavėjos, ar prasisiekusios kekšės. Be abejonės, ir viena, ir kita. Viena iš jų, maža ir stora, ant piršto mūvėjo didelį vestuvinį aukso žiedą. Natanaelis, visada ieškantis panašumo tarp gyvulio ir žmogaus, du jų palydovus mintyse pavadino kuiliais.

– Tai, sakai, senės jie nelietė?

– Kurgi ne! Jei būtų galėję, seniai būtų sučiupę.

– Tikriausiai ji labai gailėjosi dukters?

– Dukters? Niekas nematė, kaip ją pagimdė. Bet kitos tokios gražuolės ir dar tokių miklių rankų ji tikriausiai neras.

– Gražuolės? – rūgščiu balsu sušuko viena iš moterų. – Na, žinoma, gražuolės žydės!

– Graži, ir tiek, – įsikišo riebesnis kuilys. – Mačiau ją visai iš arti. Buvo mane užgulusi.

Išgirdusios šiuos žodžius, moterys prislopintai nusijuokė.

– Nesvarbu, bet aš buvau velniškai patenkintas, kad antradienį nuėjau į Neimegeno arklių turgų.

– O kokio velnio trenkeisi į tą Neimegeną? – nepatikliu balsu paklausė liesesnis kuilys. – Juk nesi arklių pirklys.

– Nebijok, tai ne tavo reikalas. Aikštėje buvo prisirinkę tiek žmonių, kad mudu su klientu išėjome iš „Juodojo šuns" akių paganyti. Ir buvo verta – kapitonui iš Hanoverio jinai iš bridžių kišenės ištraukė tūkstantį talerių.

– Dirbo viena?

– Regis, taip...

– Neseniai Amsterdame ji turėjo vyrą, kažkokį kvailį, – tarė iki tol tylėjusi patelė. – Pajutęs kartuvių smarvę, jis davė į kojas. Viena, kai žmona neša pinigėlius, ir visai kas kita dėl jos kyburiuoti kartuvėse su virve ant kaklo.

– Kai ji išėjo, buvo girdėti, kaip skrenda musė, – tęsė savo pasakojimą kuilys pilna burna. – Lipdama laiptais dainavo.

– Gal giedojo psalmes?

– Kokias psalmes – smuklės dainas. O kai užlipo iki viršaus, stumtelėjo – na tą, raudonais drabužiais, nė nesinori prisiminti... Bent kiek smarkiau būtų jį stumtelėjusi, ir tas būtų nusikeberiojęs nuo kopėčių. O ji staiga ėmė ir pati nušoko. Su virve ant kaklo keliskart apsisuko lyg šokdama valsą, ir visi aikštėje pamatė, kokios gražios jos kojos.

– Tik kojos?

– Gaila, bet daugiau nemačiau. Per sijonus.

– Ar kas žino, kas atsitiko su dortmundiečio pinigėliais?

– Paklausk Laubos...

Ir, pasilenkęs prie savo draugužio, kažką sušnabždėjo.

– Tu per daug plepi, – paniekinamai sudraudė jį storoji patelė.

Natanaelis buvo pasikėlęs ant alkūnės, kad geriau girdėtų. Paskui padėjo galvą ant krepšio. Ką gi, Sara gavo galą, kaip jis ir tikėjosi. O jis – tas kvailys, kuris išsigando virvės.

Kai Horne tie žmonės išlipo, jis persisvėrė per bortą ir išsivėmė. Žiūrėdami į jį, jūreiviai pasijuokė iš keleivio, tokiu ramiu oru pasigavusio jūros ligą.

Sustojus kitoje vietoje, Natanaelį pasitiko valstietis, turėjęs nuvežti jį į salą. Iki pakrantės kaimelio, kuriame gyveno senukas, buvo tolimas kelias. Matydamas jį apimtą stingulio ir nesuprasdamas jo priežasties, senasis vyras retsykiais nusispjaudavo ir paragindavo kumelę, bet keleivio nekalbino. Pilnoje dūmų lūšnelėje stovėjo tik viena lova. Natanaelis išsitiesė prie sienos. Sena barninga moteris miegojo prie kitos. Apie vidurnaktį Natanaelis neištvėrė ir nuėjęs atsisėdo prie židinio, kuris jam priminė, kaip rusendavo durpės Žaliosios krantinės namelyje. Ugnis buvo rožinė, kaip nuoga Sara.

Gerai, kad ji dainavo lipdama kartuvių kopėčiomis, taip pat gerai, kad stryktelėjo ir apsisuko tarsi šokdama valsą. Buvo girdėjęs, kad pakaruoklių kaklas siaubingai ištįsta nuo kūno svorio, veidas priplūsta kraujo ir iš burnos išsiverčia juodas liežuvis. Bet jos veidas dabar po žeme. Tokio jis nematė. Prisiminė viską: melą, klastas, šiurkščius žodžius, žeidžiančią tylą, atšiaurumą po švelnumo kauke, – kitaip nei širdis, jo atmintis buvo negailestinga. Toji atmintis išsaugojo ir kitką: gražų aksominį balsą,

sklindantį tarsi iš paslaptingų širdies gelmių, aistringas tamsias akis, kūną, kurio pažinojo kiekvieną dalelytę. Tos virš praeivių tabaluojančios kojos kadaise apsivydavo jam kelius ir šlaunis ir virpėdamos ilsėdavosi ant pečių. Tai irgi buvo svarbu.

Auštant, kankinamas kartaus sielvarto, ėmė galvoti, kad kitas jo vietoje, tvirtesnis ir išmintingesnis, būtų Sarą išgelbėjęs. Nors ne, tikriausiai ne. Dėl to būtų reikėję neleisti jai būti savimi. Šiaip ar taip, jam tai buvo ne pagal išgales.

Į jūrą jie išplaukė labai anksti.

Palankiam vėjui pučiant, keturirklė valtis su tiesia bure atstumą nuo žemyno iki salos įveikė per pusvalandį. Irkluodamas Natanaelis pavargo, ir senis pasodino jį prie vairo. Sala buvo tokia plokščia, kad įžiūrėti ją buvo galima tik priplaukus visai arti. Bet išlipęs į krantą Natanaelis pastebėjo, kad kopos palei krantą sudaro smėlio pylimus ir griovius. Įplaukęs į ramų užutėkį, senis įšoko į vandenį iki kelių ir pririšo laivelį prie supuvusio molo stulpo. Natanaelis sunkiai ropštėsi kopomis tempdamas paskui save krepšius, pririštus prie ilgos virvės. Paskui nusimovė batus, nes į juos pribiro smėlio. Namelis stovėjo kopų papėdėje, senasis valtininkas koja atidarė duris ir užrėmė stora pliauska. Paskui atsitūpė, norėdamas įkurti ugnį, bet Natanaeliui patarė taupiai deginti malkas – saloje jų nebuvo, išskyrus tas, kurias išmesdavo jūra. Reti medžiai, pasodinti, kad sulaikytų smėlį, buvo per daug vertingi, todėl neliečiami. Krosnis buvo kūrenama durpėmis, bet jos taip pat buvo vežamos iš žemyno.

Vilemas – toks buvo senio vardas – parodė Natanaeliui tris kambarius, skirtus ponams, virtuvę ir kambarėlį, kuriame jis turėjo gyventi. Kambarėlis buvo labai mažas, bet užtat šiltesnis.

Likęs vienas, Natanaelis sudėliojo į vietas drabužius, maistą, kurį gavo iš senio, ir tą, kurį jam įdėjo moterys. Paskui išėjo

pasidairyti. Anksčiau to nedarė dėl nuovargio ir įsikūrimo rūpesčių. Dabar galėjo žvalgytis į valias.

Tarp namelio ir jūros, kurią buvo galima matyti tik pro siaurą plyšelį, kopos sudarė didžiules bangas, regis, supūstas tikrų jūros bangų ir panašias į jas. Jos atrodė nesikeičiančios ir patvarios, jeigu išvis šiame pasaulyje gali būti kas nors patvaraus; vis dėlto atrodė, kad jos nepastebimai juda, vienoje vietoje sumažėdamos, kitoje padidėdamos. Kopomis čiužėdamos bėgo smėlio dulkelės, genamos to paties vėjo, kuris nešiojo ir vandens purslus. Nuo stipraus brizo švelniai plakėsi reti žolių kuokšteliai. Ne, tai nebuvo Užmirštoji sala, kurią sudarė vien uolos, žvirgždas, tyrlaukiai ir medžiai, šaknimis lyg didžiulėmis rankomis su iššokusiom venom įsikibę į uolas. Čia, priešingai, viskas buvo vingiuota ar plokščia, judru, nepastovu, balkšva ar blyškiai žalia. Lyg išpūstos burės dangumi plaukė debesys. Natanaeliui dar niekada taip nevirpėjo širdis.

Valandėlę pastovėjęs, jis sulenkė kelius tarsi ketindamas griūti ar melstis ir dešimt, dvidešimt kartų sušuko Saros vardą. Neaprėpiama tyla aplink jį net neatsiliepė aidu. Tada, tik tyliau, jis pakartojo kitą vardą. Rezultatas buvo toks pat.

Per pirmąsias dienas, praleistas saloje, – gal aštuonias, septynias ar net devynias (dabar jas skaičiavo pagal mėnulio fazes, sutampančias su savaitiniais Vilemo apsilankymais), Natanaelis sąžiningai ėjo sargybą senoje prieplaukoje. Kai pūsdavo smarkus vėjas, nuo be perstojo čaižančio smėlio jis greitai išmoko apsisaugoti prisidengdamas veidą kaklaskare. Tolumoje ant bangų supdavosi kelios didelės ir mažos valtys, bet plaukti į salą nė viena neketindavo. Gulėdamas ant pilvo, veidą susiėmęs rankomis, kaip kadaise plaukdamas laivu, kai ilgomis tylos valandomis įgulai būdavo leidžiama pailsėti, jis leisdavo laiką stebėdamas ar svajodamas. Prisiminęs įvairius niekučius iš kriauklių, dramblio kaulo ir koralų, stovinčius pono van Hercogo kambaryje, jis žavėdavosi mėlynos, perlinės ar rožinės spalvos moliuskų ar vėžiagyvių inkrustacijomis, sudarančiomis keistus piešinius ant senos medinės prieplaukos, apgraužtos jūros kirminų, paramsčių. Tie menkniekiai, taip vertinami didžiajame name, dabar atrodė ne tokie menkaverčiai, ne tokie niekam nereikalingi, nes priminė formas, kurias daiktams suteikia laikas, ilgas naudojimas ir lėtas gamtos stichijos poveikis. Kartą jis pakėlė savotišką pailgą galetą, sukietėjusio ir suakmenėjusio smėlio gabalą su nykščio įspaudu, primenantį dailininko paletę. Gamta, kaip ir žmogus, kūrė gražius, bet nenaudingus daiktus. Per varginamus budėjimus jis nė karto nematė smėlyje žmogaus pėdsakų, bet

paukščiai jame palikdavo panašių į žvaigždes žymių, o triušių pėdos, regis, šuoliuodavo pačios. Kartais pamatydavo į smėlį įspaustas arklių kanopų žymes – kadaise vienas iš pono van Hercogo žemės nuomininkų buvo paleidęs saloje arklių kaimenę, bet po kelerių metų paliko ją likimo valiai. Tie gražūs gyvuliai buvo pernelyg laukiniai, todėl pasirodydavo retai, tik kartais juos pamatydavai laižančius druską iš jūros paliktų balučių.

Po kurio laiko Natanaelis pakabino ant vinies niekam nereikalingą muškietą. Dabar stebėdavo jūrą tiesiog nuo kopų.

Kai pūsdavo stiprus vėjas, prieglobsčio ieškodavo tarp plonų pušų – jas taip pat buvo pasodinęs ūkininkas. Šiose tankiose giraitėse, kur medžiai augo prisispaudę vieni prie kitų, kad drauge apsisaugotų nuo vėjo, buvo neįmanoma pasiklysti kaip tikrame miške: toli toli, šakų tunelio gale, buvo matyti plika tuščia erdvė. Jose buvo galima pasislėpti kaip bažnyčioje. Iš pradžių atrodydavo, kad po pušimis viešpatauja tyla, bet, geriau įsiklausęs, išgirsdavai švelnių žemų garsų, tokių stiprių, kad jie panėšėdavo į bangų mūšą, ir tokių slėpiningų kaip katedrų vargonai; jų klausydavaisi it skambaus palaiminimo. Kiekviena šaka ar šakelė, kiekvienas kamienas linguodavo skleisdamas savitą garsą – nuo traškėjimo iki šnabždesių ir atodūsių. O po jais ramiai glūdėjo samanų ir paparčių pasaulis.

Bet nieko nebuvo gražiau už tūkstančius lizdus sukančių ir perinčių paukščių. Auštant prie vandens tupintys garniai atrodydavo sušalę; kartais, bet labai retai, pamatydavai, kaip jie atsargiai žengia į priekį, liūdnu žvilgsniu nulydėdami sprunkantį grobį. Natanaelis džiaugdavosi, kad paukščiui pagaliau pavyko numalšinti alkį, ir sykiu skausmingai išgyvendavo ką tik prarytos gyvos žuvies agoniją. Laukinės žąsys susimesdavo į di-

džiulius it paklodės debesis, paskui, pamačiusios vietą, kur galės pasisotinti, baisiausiai klegėdamos smigdavo žemyn; pirma ar įkandin jų praskrisdavo antys; danguje į didingą baltą trikampį išsirikiuodavo gulbės. Natanaelis žinojo, kad šiems skirtingų rūšių padarams jis visiškai nerūpi ir į jo meilę jie neatsakys meile; jeigu būtų apdovanotas bent menkiausiu medžiotojo instinktu, galėtų juos žudyti, bet negalėtų padėti jiems apsisaugoti nuo žmogaus ir stichijos įnorių. Neaukštoje kopų žolėje šmirinėjantys triušiai taip pat buvo ne jo draugai, o tik atsargūs ateiviai, išnirę iš savo urvų tarsi iš kito pasaulio. Pasislėpęs po krūmu, vieną kartą matė, kaip jie šoka mėnesienoje. Auštant danguje pempės atlikdavo vestuvinių šokių figūras, daug gražesnes už Prancūzijos karališkojo baleto pa. Vakarais garnys vėl būdavo savo vietoje. Vieną rytą, atvežęs maistą, senasis Vilemas staiga dingo už kopos su tuščia pintine – patraukė rinkti kiaušinių pono van Hercogo stalui. Išsiųsiąs su kita barža. Keletą kiaušinių pasiūlė Natanaeliui, bet šis atsisakė.

Atvykęs į salą, Natanaelis įsivaizdavo, kad čia bus visiškai atskirtas nuo pasaulio. Taip ir buvo, bet niekas nėra taip tobula, kaip mes įsivaizduojame. Kassavaitinis Vilemo pasirodymas jam primindavo tai, ką manė pamiršęs. Kartu su maistu iš kaimo senis atveždavo naujienų: apsiveršiavo karvė, apsikumeliavo kumelė, sudegė kupeta šieno, vyras sumušė žmoną, žmona įstatė ragus vyrui, gimė ar mirė vaikas, staiga pasirodė negailestingasis mokesčių rinkėjas. Kartais net pasiekdavo žinios apie Vokietijoje apgultą ar apiplėštą miestą.

Be to, priešingai, nei Natanaelis tikėjosi, jis buvo ne vienintelis, kurį saloje lankė Vilemas. Viską sukrovęs prie durų slenksčio, senis su maišu ant peties dar lįė žingsniuodavo iki seno namo, kuriame gyveno neįgali ūkininko našlė ir jos ligota duktė, – praėjus

priepuoliui, ji ištisas dienas gulėdavo ant čiužinio nieko nekalbėdama ir nevalgydama. Šios moterys tebelaikė karvę, kelias vištas ir turėjo nedidelį daržiuką. Bet jomis jau reikėjo pasirūpinti. Vienas iš pono van Hercogo įgaliotinių surado joms vietą Horno prieglaudoje – įpusėjus vasarai, jos turės ten persikraustyti. Jei spyriosis, bus išvežtos jėga.

Tos dienos belaukiant, kartą senis pasiūlė Natanaeliui aplankyti tas moteris, kurias jis vadino beprotėmis. Ljė jaunuoliui pasirodė per ilga, bet jis stengėsi nuslėpti, kad dūsta ir kad pavargo: nenorėjo pasirodyti Vilemui esąs beveik invalidas. Net pasisiūlė padaryti smulkius, moterims per sunkius darbus, pavyzdžiui, pataisyti pakrypusį tvarto stogą. Kartais už kelis skatikus jis nusipirkdavo iš jų pieno ar porą kiaušinių, kad jos galėtų atidėti truputėlį pinigų tam metui, kai gyvens prieglaudoje. Kai penkiasdešimtmetė duktė sirgdavo, jis pamelždavo už ją karvę. Jam patiko šitas darbas, kurio nepasitaikė proga dirbti nuo pat Užmirštosios salos laikų. Karvės šonas būdavo šiltas, šiurkštus ir gelsvai rudas kaip kalno šlaitas saulėje. Toms moterims, taip prisirišusioms prie seno namo, kurio stogas bet kada galėjo užgriūti ant galvų, prieglauda žadėjo valgį nustatytomis valandomis, šiltą krosnį žiemą, plepių kūmučių draugiją, kartais – Mišias bažnyčioje sekmadieniais ir garinę pirtį šeštadieniais. Užtat karvei, kuri jau davė mažai pieno, ši permaina nieko gero nežadėjo, tik mėsininko peilį.

Išvykimo diena virto kone švente. Kartu su Vilemu iš kaimo atvažiavo keli vyrukai. Du iš jų akimoju sumeistravo verkšlenančiai senei kėdę ir, pasidarę iš paklodės diržus, nunešė ją į valtį. Kvaiša duktė slimpino įkandin, nelabai suprasdama, kas čia darosi. Vilkstinės pabaigoje ėjo karvė. Kad prikalbintų moteris palikti namus, vyrai paėmė nemažai niekam nereikalingų

apyvokos daiktų. Natanaelis įkalbėjo senį palaikyti karvę iki rudens pabaigos.

Išvykus toms beveik kaimynėms, Natanaelis liko be pieno (tas, kurį atnešdavo senis, greitai baigdavosi ar sugiždavo) ir be kiaušinių, kai jų negaudavo iš Vilemo vištidės. Bet tai nebuvo svarbiausia. Dabar saloje sumažėjo dviem žmogiškosiomis būtybėmis ir vienu naminiu galviju. Natanaelio vienatvė tapo dar didesnė.

Bet tai nereiškė, kad saloje neliko žmonių. Vieną dieną Vilemas užtruko ir įsileido į kalbas apie kaimą su dviem dešimtimis namų, maždaug už devynių lјė šiauriau, ponui van Hercogui nepriklausančioje salos dalyje. Tos žemos, šiaudais dengtos trobelės, tarsi gindamosi nuo vėjo, stovėjo susispietusios aplink nedidelį ir apskritą lyg skydas uostą. Audesildo gyventojai buvo pusiau žvejai, pusiau ūkininkai ir augino truputį kviečių ir galvijų. Vilemas kilstelėjo alkūnę, norėdamas parodyti, kad jie taip pat turi gėrimų; kai kuriomis dienomis alus ir kadaginė liedavosi upeliais. Bendruomenė apsiėjo be pastoriaus ir buvo kalbama, kad vietinės merginos niekada nesako „ne". Pats Vilemas tose vietose niekada nebuvo lankęsis; tie žmonės prekiavo su žemynu, tik plaukdavo toliau, į šiaurės rytus nuo Zeiderzės įlankos.

Vieną rugpjūčio dieną Natanaelis pamatė iš salos gilumos atšuoliuojant du kresnus ir linksmus vaikinus. Arklius jie tikriausiai buvo pasigavę iš sulaukėjusios kaimenės ir šiaip taip prajodinėję. Raitelių plaukus ir arklių karčius plaikstė vėjas. Pusnuogiai, balti ir šviesiaplaukiai, raudonesni arba labiau įdegę tose kūno vietose, kurių nedengė darbo drabužiai, Natanaeliui jie pasirodė kaip nuostabus regėjimas – net pasidingojo, kad raitelių ir jų žirgų pavidalu jį aplankė pats gyvenimas. Jie susidraugavo. Nušokę

nuo arklių, vaikinai atsigėrė šalto vandens tiesiai iš statinaitės, – kas savaitę ją pripildydavo Vilemas, – į kurią neprasiskverbdavo joks jūros skonis ar kvapas. Jie pakvietė Natanaelį kartu apsilankyti kitame salos gale esančiame kaime: po dienos ar dviejų pasižadėjo parvežti jį atgal.

Natanaelis jau seniai buvo atsisakęs bet kokių linksmybių, bijodamas, kad per patį šventės įkarštį jo neištiktų kosulio priepuolis ar staiga neimtų spjaudytis kraujais; net nė karto nebuvo nuvažiavęs į mugę su pono van Hercogo tarnais. Bet vaikinai buvo tokie linksmi, kad jis susigundė. Markusas pasisodino jį ant arklio sau už nugaros. Lukas spustelėjo arklio šonus kulnais ir pasileido šuoliais. Arkliai, regis, slyste slydo per smėlį ir žemą žolę. Jam buvo malonu joti apsikabinus tvirtą raitelio liemenį, jausti jo šilumą ir jėgą. Net sveiko kūno prakaito kvapas buvo malonus. Natanaelio sutikimas virto linksmybėmis, trukusiomis kone visą naktį; visi broliavosi, glėbesčiavosi ir gėrė, mėtė į orą ir valgė blynus; apkūnios merginos, kurios nesakydavo „ne" ir kurioms Natanaelis nedavė dingsties pasakyti „taip", susikabinusios su vaikinais šoko pagal rylos muziką; ant suolo susėdę seniai mušė kojomis kadrilio ritmą į plūktinę aslą. Natanaelis linksminosi su kitais, ir silpnumas, karštis ir kosulys stebuklingai dingo; negalvodamas apie ateitį, nusimetęs, taip sakant, dešimt praeities metų, kelioms valandoms vėl tapo aštuoniolikmečiu jūreiviu. Bet rytojaus dieną, ant aukšto, kur miegojo su Markusu, jam užėjo kosulio priepuolis; jis paslėpė krauju suteptą nosinę. Beveik nesusidūrę su ligomis, vaikinai pamanė, kad vakar jis padaugino išgerti. Įveikti šešias ljė arkliu buvo ne jo jėgoms, todėl jie nusprendė pargabenti jį namo valtimi. Vengdami seklumų, jie ilgai plaukė palei saugiausią salos krantą. Bičiuliai iš paskos tempė buksyru statinaitę alaus; Natanaelis atsisakė gerti,

bet draugų linksmumas jį tebesvaigino. Vaikinai padėjo jam persiropšti per kopą, saugančią jo namelį nuo jūros. Atsisveikino kelissyk pasižadėję vėl susitikti. Bet Natanaelis žinojo, kad jie nebesusitiks.

Po kelių dienų jis gavo žinią, kad ponas Hendrikas, iškviestas dėl reikalų į Brėmeną, šiais metais neatvažiuos.

Dėl kai kurių priežasčių šis apsilankymas Natanaelį baugino. Jam kėlė siaubą negyvų paukščių prigrūsti krepšiai. Bet dabar jautėsi taip, tarsi priešais jį būtų nusileidusi sunki užuolaida, galutinai atskirdama nuo visų ir visko. Natanaelis įsivaizdavo, kaip jis, jaunojo pono Hendriko tarnas, lipa kartu su juo į paketbotą, bet neįsivaizdavo, kad galėtų lipti vienas. Vis dėlto laiško prieraše buvęs burmistras teikėsi pareikšti viltį, kad Natanaelis pagijo ir nuo lapkričio bus pasirengęs vėl imtis savo pareigų mieste. Bet Natanaelis žinojo, kad lapkritį negrįš.

Ir tada laikas liovėsi egzistavęs. Tarsi kas būtų ištrynęs skaičius ciferblate, o pats ciferblatas tapęs blyškus, kaip mėnulis dienos šviesoje. Be sieninio laikrodžio (tas, kuris kabojo namelyje, sustojo), be rankinio laikrodžio (jis niekada jo neturėjo), be piemenų kalendoriaus ant sienos atrodė, kad laikas skrieja kaip žaibas arba tebestovi vietoje. Kiekvieną vakarą saulė patekėdavo ir nusileisdavo kone ten pat kaip vakar, bet kiekvieną vakarą truputį anksčiau, o kiekvieną rytą – truputį vėliau. Aušra ir sutemos buvo vieninteliai svarbūs įvykiai. Tarp jų kažkas tekėjo, bet tai buvo ne laikas, o gyvenimas. Mėnulio fazės taip pat neturėjo reikšmės, tik per pilnatį baltai šviesdavo smėlis. Jis jau neprisiminė žvaigždynų apybraižų ir pavadinimų, kuriuos mokėjo atmintinai, kai „Tetijos" locmanas pasukdavo laivą pagal Aldebaraną ar Plejades, bet dabar jam tai nerūpėjo: jos buvo tik danguje žybsinčios ugnelės. Keletą jų visada užklodavo debesys ar rūko marška, paskui jos pasirodydavo tarsi pasiklydusios draugės. Kol sunkėjanti liga dar nebuvo atėmusi jėgų ką nors aistringai mylėti, jis aistringai tebemylėjo naktį. Čia ji atrodė beribė, visagalė: po salą klajojanti naktis iš visų pusių susijungdavo su tamsia jūra. Kartais išėjęs iš namų į naktį, kur gumšodavo tik kopų masė, o tarp jų – balta putota jūra, jis nusimesdavo drabužius ir leisdavosi apgaubiamas tamsos ir beveik šilto vėjo. Tada tapdavo daiktu tarp daiktų. Nebūtų galėjęs pasakyti kodėl,

bet odos sąlytis su tamsa jį jaudindavo taip kaip kadaise meilė. Kitais kartais nakties tuštuma jam keldavo siaubą.

Diena vis akivaizdžiau dalijosi į fragmentus. Ant smėlio metamas žolės kuokštų šešėlis tapo jo saulės laikrodžiu. Natanaelis stebėdavo, kaip jis sukasi. Be to, leisdamas pro pirštus purią žemę, jis pasidarė iš delno smėlio laikrodį, kuris neskaičiavo nei sekundžių, nei minučių, nei valandų: pakakdavo mažą kauburėlį priploti delnu ir laiko įrodymas dingdavo. Kad neprarastų ryšio su žmonių kalendoriumi, Natanaelis kas vakarą peiliu įrėždavo rėželį sijoje ir žymėdavo dienas nuo vieno Vilemo apsilankymo iki kito. Jeigu pamiršdavo tai padaryti bent vieną vakarą, viskas susipainiodavo. Bet dabar Vilemas, aprūpinantis maistu tik jį vieną, buvo nebe toks punktualus. Jeigu laukiama valtis vėluodavo, Natanaelį imdavo nerimas, bet ne todėl, kad bijojo likti be gabalėlio sūrio, be kepalo rupios duonos, be daržovių, jau suvytusių nuo jūros vėjo, ir be neįkainojamo gėlo vandens. Be visa to, ką jam atveždavo Vilemas. Ne, regis, jam reikėjo pamatyti senojo Vilemo veidą, kad nepamirštų, jog turi savąjį.

Kartą, norėdamas įsitikinti, kad dar tebeturi balsą ir nepamiršo kalbos, jis garsiai ištarė vardą, bet ne moters, o savo. Garsas jį išgąsdino. Kimus žuvėdros klyksmas, tilviko skundas reiškia šauksmą ar įspėjimą, kuriuos supranta kiti sparnuotos ir plunksnuotos padermės nariai, ar bent patvirtina, kad jie gyvi. O šitas niekam nereikalingas vardas atrodė miręs, kaip miršta kalbos, kuria niekas nebekalba, žodžiai. Galimas daiktas, savo buvimą šiame pasaulyje jis būtų geriausiai įrodęs dainuodamas, kaip tai daro giedantys paukščiai. Bet jis žinojo ne tik tai, kad jo užkimęs balsas greitai užlūžta, bet ir tai, jog jau amžinai prarado norą dainuoti.

Pamažėle, iš pradžių klastingai, paskui vis dažniau, virsdama pamišimo priepuoliais, į jo vidų įsismelkė baimė. Bet, kaip ir manė, tatai buvo ne vienatvės baimė, o baimė mirti, tarsi nuo tada, kai jis liko vienas, mirtis būtų tapusi neišvengiamybe. Reikia kuo greičiau palikti šią salą. Bet kur dėtis? Taip trokštami Vilemo apsilankymai tapo pavojingi; juk senis greitai pastebės, kad jis be perstojo kosti, arba, palietęs jo ranką, pajus, kad karščiuoja. Jie ką nors sugalvos, kaip sugalvojo dėl tų dviejų moterų. Kadangi vežti jo atgal į didįjį namą negalima, nuveš į dūminę Vilemo pirkią ar į Horno prieglaudą. Be to, Vilemas tikriausiai nekantrauja atsikratyti tų kelionių į salą dar iki rudens darganų.

Sveikas protas jam šnabždėjo, kad žmogus visada miršta vienas. Taip pat jis žinojo, kad, norėdami nugaišti vienatvėje, gyvūnai pasišalina į atkampią vietą. Ir vis dėlto, kai naktimis užeidavo dusulio priepuolis, jam dingodavosi, kad jaustųsi kur kas geriau, jei prie jo būtų kokia nors žmogiška būtybė, kad ir Timas su Mina, kurie sėdėtų šalia vien todėl, kad galėtų dar nuo šilto kūno nuvilkti paskutinius skudurus. Kartais prisimindavo Amsterdamo ligoninės gydytoją, prie mirštančiųjų lovos deklamuojantį lotyniškas eiles; bet jis troško ne to. Prisiminė, kaip denyje, skudurų šešėlyje, budėjo prie gulinčio metiso; tas vyras jį globojo ir kiek įstengdamas juo rūpinosi, bet nuo jo sklindanti smarvė, iš orbitos iššokusios akies vaizdas žadino jam šleikštulį. Iki paskutinės minutės vaikydamas muses nuo pūvančios žaizdos, širdyje troško, kad metisas greičiau numirtų. Jaunajam jėzuitui jis tesugebėjo atnešti gurkšnį vandens, o dėl Fua išvis nieko negalėjo padaryti: nei paguosti, nei palengvinti jos kančių. Kai paskutinį kvapą išleido Sara, jis nieko nepajuto, net nevirptelėjo, nes tuo metu gyveno paskutines dienas ponų namuose Amsterdame – gal ji mirė tą pačią akimirką, kai

ponia d'Aji jį bučiavo. Virš juodos nuo žmonių aikštės ji mirė viena.

Jis gyveno be knygų, namelyje rado tik Bibliją, bet suplėšė ją ir sudegino, kai vieną dieną neįstengė užkurti krosnies. Bet dabar jam atrodė, kad knygos, kurias jis perskaitė (bet ar pagal jas reikia vertinti visas knygas?), davė mažai, gal net mažiau, nei jis atidavė joms savo entuziazmo ir minčių; šiaip ar taip, mąstė jis, ar būtų ne geriau susikaupti ir skaityti pasaulį, kurį mato prieš akis dabar ir kuris, nors trumpam, buvo atsitiktinai jam padovanotas? Skaityti knygas – beveik tas pat, kas dideliais gurkšniais gerti degtinę, tai būdas apkvaitinti save, kad pabėgtum nuo tikrovės. O kas tos knygos? Pas Eliją, tarp tų rašalu ištepliotų švininių plokščių eilių, jis dirbo per ilgai. Juo skausmingesni darėsi jo kūno pojūčiai, juo labiau jam atrodė būtina sukaupus dėmesį pabandyti sekti, – nebūtinai suprasti, – kas vyksta ar krinka jo viduje.

Vieną ar du kartus, prisiminęs žmonių su dvasininkų pakaklinėmis ir ilgomis juodomis rankovėmis patarimus, pabandė kaip įmanydamas įvertinti savo praeitį. Bet jam nepavyko. Visų pirma tai iš tikrųjų buvo ne jo, o kažkokių kelyje sutiktų žmonių ir matytų daiktų praeitis; juos, ar veikiau kai kuriuos iš jų, jis išvydo dar kartą, bet savęs tarp jų nepamatė. Vis dėlto jam atrodė, kad žmonės ir aplinkybės padovanojo jam daugiau gėrio nei blogio, kad gyvenime jis patyrė daugiau džiaugsmo nei kančių, nors daugelis žmonių tokios laimės, žinoma, nenorėtų. Jis patyrė džiaugsmų, į kuriuos daugelis, regis, nė nekreipia dėmesio, nes jie yra tokie paprasti kaip žolės stiebelio kramtymas. Jis niekada nebuvo nei turtingas, nei garsus; niekada to ir netroško. Taip pat jam atrodė, kad jis nepadarė nieko bloga, nebent tada, kai sviedė akmenį į paukštį ar pasakė žiaurų žodį, kuris galbūt kažkieno

atmintyje virto pūliniu. Jei taip ir buvo, jam vis tiek pasisekė, juk storąjį krautuvininką iš Grinidžo jis galėjo netyčia užmušti, bet neužmušė. O jei Sara būtų atvirai paprašiusi jo parduoti tuos vogtus daiktus, tikriausiai iš bailumo ar aistros būtų sutikęs.

Bet pirmiausia – kas buvo tas žmogus, kurį jis laikė savimi? Iš kur jis atsirado? Iš storo ir linksmo Admiraliteto laivų statyklos dailidės, mėgėjo uostyti tabaką ir skaldyti antausius, ir iš puritoniškos jo žmonos? Visai ne: jis tik per juos perėjo. Jis nesijautė, kaip daugelis žmonių, kitoks nei gyvuliai ir medžiai; žvėrys veikiau buvo jo broliai, o medžiai – tolimi giminaičiai. Jis taip pat nelaikė savęs ypatingu patinu, išsiskiriančiu iš švelnių patelių būrio; kai kurias moteris jis aistringai paimdavo, bet, išlipus iš lovos, jo rūpesčiai, reikmės, vergystė dėl pinigų, ligos ir kasdieniai darbai, kuriuos turime atlikti, kad išgyventume, nelabai skirdavosi nuo moterų darbų ir rūpesčių. Jam teko – retai – pasimėgauti kūniškąja brolyste, kurią dovanodavo kiti vyrai, bet dėl to nesijautė mažiau vyriškas. Žmonės viską iškreipia, galvojo jis, nes per mažai mąsto apie žmogiškosios būtybės lankstumą ir išgales, panašias į augalų, ieškančių tik saulės ar vandens ir besimaitinančių tik tuo, ką žemėn pasėja vėjas. Jam atrodė, kad ne gamta, o papročiai apibrėžia skirtumus, kuriuos patys nustatome tarp žmonių luomų, vaikystėje įgytų įpročių ar žinių arba tarp įvairių būdų melstis tam, kurį mes vadiname Dievu. Net amžiaus, lyties ar rūšių skirtumai jam atrodė mažesni, nei paprastai manoma: vaiką ir senį, vyrą ir moterį, gyvulį ir kalbantį ir rankomis dirbantį dvikojį – visus juos sieja sunki ir saldi būties našta. Nors metisas buvo kitos spalvos, juodu gerai sutarė; nors išpažino kitą religiją, kurios, beje, visai nepraktikavo, Sara buvo tokia pat moteris kaip ir kitos – juk vagilių būna ir krikštytų. Kad ir kokia bedugnė skiria liokajų ir burmistrą, Natanaelis buvo prisirišęs

prie pono van Hercogo, nors šis, be abejo, jautė jam tik kruopelytę prielankumo. Nors Natanaelis buvo pasisėmęs šiek tiek žinių iš mokyklos mokytojo, paskui – iš knygų, kurias teko skaityti Elijo spaustuvėje, jis nemanė, kad žino daugiau nei Markusas ar metisas, kuris buvo tik virėjas. Nors jaunasis jėzuitas buvo kilęs iš Prancūzijos ir dėvėjo sutaną, Natanaeliui jis atrodė kaip brolis.

Bet ne jam, Natanaeliui, reikšti visuotines nuomones, daugių daugiausia jis gali kalbėti tik už save. Ligai pamažu graužiant jo kūną, panašiai, kaip vanduo graužia plūktos žemės ar molio trobelę, nežinia kodėl jis vis akivaizdžiau juto kažkokią stiprybę ir šviesą, įsidegančią jo esybės viršūnėje, tarsi žvakę viršutiniame griūvančio namo kambaryje. Jis spėjo, kad žvakė užges, vos tik sugrius palaikis namelis; vis dėlto nebuvo tuo įsitikinęs. Ką gi, jis pamatys arba nepamatys nieko. Jam būtų labiau patikusi visiška tamsa, ji jam atrodė trokštamiausia išeitis: nemirtingo Natanaelio niekam nereikia. O gal toji švieselytė žibės ir toliau arba užsidegs kituose vaškiniuose kūnuose, visiškai nesirūpindama ir nežinodama, kad jau turi kitą vardą. Tiesą sakant, jis įtarė, kad jo protas, arba tai, ką jaunasis jėzuitas pavadino siela, yra tik kažkas, kas jam buvo duota trumpam. Bet jis nesigrauš kaip Leo Belmontė ir iki gyvenimo galo neieškos Dievo ar Savęs kažkokioje ašyje ar skylėje. Aplink – jūra, rūkas, saulė ir lietus, oro, vandens ir tyrlaukių gyvūnai; jis gyveno ir mirs, kaip miršta gyvūnai. To pakanka. Niekas jo neprisimins ilgiau nei praėjusios vasaros vabalėlių.

Lyg maniakas jis ir toliau palaikė švarą trijuose ponams skirtuose kambariuose, tarsi nebūtų nuspręsta, kad ponas Hendrikas neatvyks. Jį apsėdo švaros manija; ypač nusikamavo tampydamas sūrsvą vandenį indams plauti ir savo menkučiams skalbiniams. Ugnis tapo tuo raju žvėrimi, kurį reikėdavo nuolat šerti

skiedromis ir durpėmis. Galiausiai jis ėmė maitintis tik atšalusia miežine koše ir varške su duona. Jo viduriai jau nelaikydavo maisto, todėl turėdavo paskubomis keltis ir lėkti pro duris. Skystų išmatų likučiai ant slenksčio jam kėlė siaubą, bet į rytą likdavo tik kelios juosvos dėmės, ant kurių jis užspirdavo truputį smėlio.

Labiausiai jį kankino tąsantis kosulys – atrodė, kad krūtinėje kliuksi pelkė, į kurią nuolat klimpsta. Kiekvieną naktį, įsisupęs į gražiąją pono van Hercogo antklodę, kuri geriau nei paklodės išdžiovindavo karštą prakaitą, jis galvodavo, kad nesulauks ryto. Iš tikrųjų tai labai paprasta: ar mažai miško gyvūnų šią naktį nesulauks aušros? Jam būdavo nepaprastai gaila žemiškų būtybių, atskirtų viena nuo kitos, kurioms vienodai sunku ir gyventi, ir mirti. Auštant gaivus, bet švelnus vėjas nuo vandenyno atnešdavo savotišką atokvėpį. Kurį laiką gerai nuplautas jo kūnas atrodydavo jam nepaliestas, net gražus, visomis skaidulomis besidžiaugiantis nauju rytu.

Keista, bet išsekimas, ypač jaučiamas vidurnaktį, nesunaikino meilės poreikio. Tai buvo iš tikrųjų meilė, nes moteris, kurią paimdavo sapnuodamas, visada būdavo to paties veido. Natanaelis su dėkingumu, beveik su pagarba gėrė agurklių ir svilarožių, kurių ponia d'Aji buvo atsiuntusi jam pilną drobinį maišą, arbatą. Jis galvodavo apie ją tik su didžiausiu pagarbumu. Bet naktį, gulėdamas nuogas, įsisupęs į rudos vilnos drobulę, jis siautulingai darydavo su ja tai, ką darė su Fua, Sara ir kitomis; įsivaizduodavo jos kūną įvairiomis pozomis, kokiomis matė kitas savo meilužes, tik jis jam atrodydavo švelnesnis, labiau atsidavęs. Taip perkeisti jo prisiminimai jį vėl apsvaigindavo. Tai nebuvo prievarta, nes įsivaizdavo, jog elgiasi su ja švelniai ir yra taip pat švelniai priimamas. Vis dėlto jis piktnaudžiavo

ja, ir jam buvo gėda... Madlena d'Aji... Anksčiau jam patikdavo šnabždėti jos vardą, bet dabar, kai ji pakeitė kitas moteris, jokio vardo nebereikėjo. Žinoma, tikrovėje ponia d'Aji niekada nieko nepadarė, nepasakė, net neužsiminė apie tai ir nesuteikė jokios dingsties ja naudotis. Bet paskui jam toptelėdavo, kad kiekviena žmogiškoji būtybė, pati to nežinodama, įsismelkia į savo kelyje sutiktų žmonių ar tų, kurie gyvena šalia mūsų, meilės svajones; ir net jeigu tas, kuris geidžia kito, yra tamsus ar neturtingas, senas ar bjaurus, o geismo objektas – drovus ir nekaltas, be to, galbūt tyliai trokšta kito žmogaus, vis tiek kiekvienas iš mūsų yra visiems atviras ir prieinamas. Net jeigu ponia d'Aji būtų mirusi, jis būtų galėjęs mėgautis ja sapnuose. Bet ji buvo gyva, todėl ir jis troško dar truputį pagyventi.

Visa tai praėjo ir grįždavo tik kartkartėmis. Tiksliai numatytu laiku atūžė rudens lygiadienio audros ir jų vėjai viską nušlavė. Vilemas Natanaelį buvo įspėjęs – kol jos šėlsta, jokiu būdu negalima eiti į salą. Aprūpinimas maistu buvo atidėtas vienai, gal dviem savaitėms. Natanaelis negalėjo kurti krosnies – į žemą kaminą pučiantis vėjas būtų prinešęs pilną kambarį dūmų. Bet šalta nebuvo. Atrodė, saloje siautėja laukinė šventė. Apsiputojusiose bangose atsiverdavo didžiulės duobės, išgraužtos kitų bangų, nors iš tikrųjų ramų vandenį sujaukdavo tik vėjas. Tik jis ir ant kopų sugulusios virpančios retos žolės bylojo apie įnirtingą nematomo valdovo puolimą, kurį mes pastebime tik tada, kai jis smurtu užvaldo daiktus. Jis buvo ne tik nematomas, bet ir tylus: jo tarpininkėmis vėl tapo bangos: jis vertė jas griaudėti, daužytis į minkštą žemę, prunkšti ištrūkusių eržilų balsu. Kitur buvo tylu ramu: medžių sodiniai buvo per toli nuo kranto, kad girdėtųsi, kaip girgžda ir dejuoja jų šakos ir kamienai.

Kelias dienas Natanaelis nėjo iš namų, tik retkarčiais praverdavo duris ir iškišdavo galvą laukan, bet veidą jam iškart imdavo čaižyti smėlis. Atrodė, dar viena banga, dar vienas gūsis, ir ne tik visas drebantis namelis sugrius ir prispaus savo gyventoją, bet išnyks ir sala: vanduo užsivers, ir jos vietoj atsiras dar viena sekluma ar griuvėsių krūva, kelianti pavojų plaukiojantiems laivams. Bet jau nuo senų senovės, kiek siekia žmonių atmintis, per kiekvieną rudens lygiadienį jūra pakildavo ir nuslūgdavo, baisus įniršis nurimdavo, po žiemos audrų stodavo laikinas atokvėpis, paskui vėl sugrįždavo pavasariniai potvyniai. Ateis metas, ir vandens suplautą smėlio masę vėl praris jūros gelmės, bet mes nežinome nei valandos, nei dienos, nei metų, kada tai įvyks, kaip nežinome ir tikslios žmogaus mirties datos.

Kol kas paukščiai dar pasitikėjo sala kaip prieglobsčiu. Pro langus, vis užnešamus smėliu, Natanaelis matė, kaip jie tūkstančiais tupia tarp kopų, visi žinodami, kad turi iškęsti audrą ir atsilaikyti, išsaugoti jėgas ir atsukti galvas prieš vėją, kad jo šuorai nešiauštų plunksnų, ir visa tai daryti tyliai ir susitelkus, kaip elgiasi apsupta armija. Kai škvalas pagaliau taip nurimo, kad Natanaelis išdrįso išeiti laukan, jis nuėjo, tikriau tariant, nušliaužė, prie paukščių užtakio. Daugelis sparnuočių buvo vėl pakilę į orą ir sklandė labai aukštai, nešami ar blaškomi vėjo. Triukšmingosios žuvėdros jau žvejojo, panardinusios snapus į tirštą murgliną pliurzę, susidariusią iš dumblo ir smėlio, pilną atmatų tose vietose, kur bangos buvo išgremžusios duobę. Mažuliukės kryklės, ramiai pasisupusios ant jūros bangų, staiga nerdavo į atsivėrusią prarają. Būrelis nedrąsesnių paukščių tupėjo ant kranto. Lėtai slinkdamas smėliu Natanaelis jų netrikdė. Pačiame įlankėlės, kurioje paukščiai buvo susiradę prieglobstį, gale jis pamatė pilką žuvėdrą virpčiojančiais sparnais. Spren-

džiant iš plunksnų, buvo dar visai jauniklė, bet negyva. Nejautrūs sparnai nebeklausė nei smegenų, nei plunksnuotos krūtinės raumenų signalų, tik pasyviai atsidavė galingo vėjo gūsiams. Natanaelis ją apvertė lazdos galu. Tas gulintis gumulėlis buvo tik gyvybės apleistas paukščio pavidalas. Naktį, savo priebėgoje, jis uždegė žvakę, kad nesijaustų toks vienišas. Per vieną kosulio priepuolį pasikėlė ant alkūnės ir išsiblaškęs ėmė žiūrėti į jau nedrebantį lango stiklą ir tupinčią ant jo musę. Merdėjanti, bet apgauta trupučio šilumos ir šviesos, ji dūzgė, daužydamasi į neįveikiamą kliūtį.

Rytojaus dieną vėjas nurimo, jūra atrodė stebuklingai rami. Sunkiai alsuodamas, – vos tik pasilenkdavo, jis visada imdavo dusti, – apsivilko marškiniais, užsitempė kelnes ir švarką, apsiavė batais. Kad nesidaužytų, gerai uždarė duris. Juodas dangus pilkėjo, pranašaudamas rytą.

Jis pasuko į salos gilumą. Gana gerai pažinojo vos įžiūrimus takelius, kuriuos buvo pats išmynęs, todėl neklaidžiodamas nužingsniavo savo mėgstamos vietos link. Dabar, kai toks silpnas, nusigauti iki jos prireiks gero pusvalandžio. Kartais sustodavo ir apsidairydavo aplink. Pajūryje siautėjusi audra beveik nepasiekė salos vidurio, tik pušynėlyje išrovė kelis medžius. Natanaelis vylėsi, kad tie jauni broliai, prisispaudę vienas prie kito, tikriausiai bus atsilaikę. Bet šioje pusėje augo tik žema žolė ir žeme besidriekiantys maži krūmokšniai, pro kuriuos švietė smėlis. Kad nueitų ten, kur norėjo, jis turėjo perbristi mažą natūralų upelį, kurį išrausė lietus ir kuris tolėliau, be abejo, tekėjo į jūrą. Bet upelis buvo negilus. Jis žinojo, tik nemanė turįs tai sau pasakyti, kad elgiasi taip kaip sergantys ar mirtinai sužeisti gyvūnai: ieško vietos, kur galėtų numirti, tarsi pono van Hercogo namelis būtų

nepakankamai vienišas. Sulig kiekvienu žingsniu pagalvodavo, kad galėtų pasukti atgal ir grįžęs į savo namelį suvalgyti vakarinę košę. Bet dėl nuovargio ir dusulio po kiekvieno žingsnio atgal eiti būtų vis sunkiau. Pargriūtų ir nežinia, ar įstengtų atsikelti; taip jau buvo ne kartą.

Pagaliau pasiekė ieškomą lomelę. Joje augo žemuoginiai medžiai, pavasarį teikiantys prieglobstį paukščiams ir jų lizdams. Natanaelis išgąsdino du fazanus, jie staiga plačiai suvasnojo sparnais ir nuskrido. Beveik nepastebimos lomelės pakraštyje augo dvi ar trys skurdžios pušelės, maždaug žmogaus ūgio, jose lizdą buvo susisukusios šarkos. Natanaelis suleido pirštus į tuščias pintinėles, kuriose dar taip neseniai spurdėjo gyvybė.

Tuo metu visas dangus nusidažė rožine spalva, ir ne tik rytuose, kaip jis tikėjosi, bet visuose kraštuose, nes atsimušusi nuo žemų debesų aušros šviesa nudažė visą dangaus skliautą. Buvo sunku susiorientuoti – kur tik pažvelgsi, visur atrodė rytai. Stovėdamas lomelėje truputį nuožulniais šlaitais, Natanaelis matė iš visų pusių jūros link tarsi putotos bangų keteros nusidriekusias kopas. Bet iš taip toli įnirtingos gožos nebesigirdėjo. Čia buvo patogu. Jis atsargiai atsigulė ant žemos žolės, prie žemuoginių medžių giraitės, saugančios nuo vėjo. Jeigu širdis paliepttų, galėtų pamiegoti prieš grįždamas. Bet jam toptelėjo: jei netyčia numirtų, išvengtų įprastų žmogaus sugalvotų apeigų: čia niekas jo neieškos, senajam Vilemui nė į galvą nešaus, kad jis nuklydo taip toli. O ką pavasariui atėjus ras kiaušinių vagys nebus verta nė laidoti.

Staiga išgirdo kažką bliaunant. Nieko nuostabaus – saloje liko keletas sulaukėjusių avių; kaip ir jis, jos taip pat rado saugų prieglobstį.

Rožinis dangus išbluko. Gulėdamas ant nugaros, jis žiūrėjo į susidarančius ir vėl suyrančius didžiulius debesis. Staiga jam vėl užėjo kosulio priepuolis. Natanaelis pagalvojo, kad beprasmiška dar sykį išsivalyti kraujo priplūdusius plaučius, ir pabandė nebekvėpuoti. Tarp šonkaulių skausmingai dilgtelėjo. Jis truputį pasikėlė, kad palengvėtų, ir pažįstamas šiltas skystis pripildė burną. Natanaelis silpnai nusispjovė ir pamatė, kaip plonytė putota srovelė dingsta tarp smėlį užklojusių žolelių. Truputį duso, bet tik šiek tiek labiau nei paprastai. Padėjęs galvą ant žolės kuokšto, jis įsitaisė patogiau, tarsi ketindamas miegoti.

Johanui Polakui

GRAŽUS RYTAS

– Na, ar matei juos?

– Ne tik mačiau. Kalbėjausi. Tik niekam nesakyk. Aš išvažiuoju.

– Kur?

– Į Daniją. Regis, tai kažkur šiaurėje, ten gerai elgiamasi su aktoriais.

– Jie tave pasamdė?

– Žinai, jiems trūksta moterų vaidmenų atlikėjų nuo tada, kai „Rudajame lokyje" jaunajam jų aktoriui kažkas perskėlė galvą.

– Ar Lauba žino?

– Ne. Ir gerai. Ji susiras ką nors, kas išnešiotų alų ir kavą klientams.

– Jie išvažiuoja rytoj?

– Taip. Anksti. Neliūdėk, Klemai. Mes čia užsuksim grįždami iš Danijos. Beje, aš tau skolingas tris skatikus, kuriuos pralošiau per paskutines lažybas.

– Na ką tu...

Juodu apsikabino.

Per dvylika metų, kuriuos išgyveno ant šio didžiulio besisukančio rutulio, mažylis taip pat spėjo gerokai pasibastyti, bet tik po Amsterdamo gatves ir skersgatvius. Vakare, gražiai apsitaisęs

mažuoju liokajumi, lankstydamasis iki žemės, jis atidarinėdavo duris Laubos klientams. Kartais, kai kelis kartus įnirtingai suskambėdavo varpelis, būdavo siunčiamas nunešti vyno ar tabako, kurio pareikalaudavo išskirtiniai svečiai. Beje, mefrau Lauba kitokių ir neįsileisdavo.

Ponai, atsirėmę į pagalvę su viena iš dviejų dukterėčių arba su trečia, juodaode mergina, nekreipdavo dėmesio į pasišiaušusį mažytį, jie tik atsainiai liepdavo jam pasirausti ant kėdės atlošo užmesto švarko kišenėje ir pasiimti pinigėlį už patarnavimą. Vis dėlto porą kartų Lozorius gavo auksinę monetą ir sutriko, mat nežinojo, kur ją iškeisti, kad nebūtų apkaltintas vagyste. Garsiai juokdamasi, ją iškeitė juodukė. Dukterėčios buvo mielos merginos, bet keldavosi labai vėlai; tarnai be perstojo joms klojo lovas, skalbė ir lygino rankogalius bei kykus ir blizgino batelius. Kirpėja, kuri ateidavo kas dieną šukuoti ir garbiniuoti joms plaukų, leisdavo mažyliui įkaitinti žnyples arba prireikus pūsti, kad jos atvėstų, bet apsvilusių plaukų kvapas jam kėlė šleikštulį.

Laimingiausios dienos būdavo tada, kai jos paprašydavo jį padėti tvarkytis smuklėje. Lauba, nepikta moteris, besistengianti gerai sutarti su kaimynais, Lozorių visada paleisdavo ir niekada neimdavo iš jo procentų nuo arbatpinigių. O mokykla... kaip nors. Beje, mokyklai jis jau buvo truputį per senas.

Smuklė buvo ištisas pasaulis. Ir lankytojų joje būdavo visokių: stambių ūkininkų, apsilankančių mieste per didžiąsias šventes, jūreivių iš viso pasaulio, prancūzų, visada neramių, be skatiko kišenėje ir besivadinančių literatais, nors Lozorius nežinojo, ką reiškia šis žodis, o šeimininkas patyliukais vadino juos šnipais, ambasadorių tarnų, kurių jų ekscelencijos tuo tarpu neturėdavo

kur apgyvendinti, ir damų su karininkais (tikriausiai tokia buvo ir jo motina). Paketbotas iš Anglijos beveik visada atplukdydavo naujų klientų. Būtent tokiomis dienomis jį įvertindavo – jį, Lozorių, mažąjį Laubos berniuką, ir ne vien todėl, kad jis nešiodavo patiekalus ar palaikydavo kieme arklius, bet dar ir dėl to, kad mokėdavo su tais svečiais susišnekėti angliškai. Pas Laubą buvo daug kalbama angliškai, ir šios kalbos jis pramoko anksti. Net juodukė, gimusi Jamaikoje, grebezavo šia kalba. Lozoriaus gyvenime buvo dar vienas svarbus įvykis, kai Lauba nusivežė jį kelioms savaitėms į Londoną, papuošusi geriausia nėriniuota apykaklaite ir pridėjusi pilną kišenę blizgančių rutuliukų. Bet iš visos tos kelionės geriausiai jis įsiminė jūros ligą.

Tomis dienomis smuklė knibždėte knibždėjo anglų. Iš pradžių negalėjai pasakyti, ar jie turtingi, ar vargšai, mat buvo apsikrovę prastai surištais ryšuliais, o jų lagaminai buvo seni ir perrišti virvėmis. Kai kurie buvo gerai apsitaisę, bet baltiniai buvo apdriskę ar pilni lopų; kiti atrodė apskurę ir nešvarūs, bet kartais po jų švarkais galėjai pastebėti dailų moterišką šaliką su blizgučiais ar didžiulį žiedą ant piršto – pamačiusi jį, mefrau Lauba būtų iškart pareiškusi, kad jis netikras.

Lozorius iškart atpažino, kad jie aktoriai. Buvo ne sykį jų matęs. Žiūrėjo porą spektaklių Londone, ir net čia, Amsterdame, kartais buvo vaidinami spektakliai ant platformų, pastatytų kryžkelėse, ar smuklių karietinėse. Bet tie aktoriai – akrobatai ar juokdariai – jam atrodė tik šiaip sau. Šitie (jų buvo aštuoniolika ar dvidešimt) mokėjo beveik taip pat gerai elgtis kaip mefrau Lauba ar Herbertas Mortimeris, kurį, tarsi užburtas nepaprasto jo lipšnumo, Lozorius laikė geriausiu savo draugu.

Nors prieš Kalėdas Herbertas Mortimeris išvažiavo į Londoną, Lozorius jo nepamiršo. To seno, pavargusio, žilut žilutėlio ir

labai švelnaus vyro veidas buvo gražus. Ilgos, gerai prižiūrimos rankos, regis, be perstojo glostė lazdos bumbulą. Jam taip pat patikdavo plekšnoti vaikui per galvą arba atsukti drožinėtą lazdos bumbulą ir pavaišinti jį ledinukais, kuriuos mėgo abu. Su mefrau jie buvo, kaip sakoma, seni draugai. Kai jis atvažiavo pas ją prieš dvejus ar trejus metus, atsivežė keletą gražių drabužių ir didelę dėžę, pilną brošiūrų ir knygų. Turėjo ir mažuliukę, ne didesnę nei kumštis beždžionėlę, bet ji nugaišo. Lauba įkurdino Herbertą viršutiniame savo kambaryje, kur paprastai apgyvendindavo ramybę mėgstančius klientus. Žemyn jis nulipdavo retai; vaikas, kuris nešdavo jam valgyti, manė, kad tikriausiai dėl laiptų ar iš baimės. Niekas tiek nesudegindavo žvakių (lajinių jis nekentė), bet, kad ir kaip keista, Lauba ant jo nepyko. Kadangi juodu vienas su kitu elgdavosi švelniai, Lozorius manė, kad jie tikriausiai dažnai pabusdavo, kaip paprastai daro vienas kitą mylintys žmonės, ant tos pačios pagalvės, bet tikriausiai tai buvo labai seniai, nes Lauba, nors ir pasirausvinusi lūpas, pasipudravusi ir nusidažiusi chna plaukus, buvo ne jaunutė, o Herbertas nė neslėpė, kad yra senas. Jam buvo ne mažiau nei šešiasdešimt. Bet vienu atžvilgiu jis skyrėsi nuo kitų senų žmonių – buvo labai dosnus. Pasidalydavo su mažyliu puodeliu karšto šokolado ir sausainiais, kurių šeimininkė liepdavo jam nunešti pusryčiams.

Vėlų vakarą, grįždamas į savo mansardą, po Herberto kambario durimis Lozorius dažnai išvysdavo nusidriekusį šviesos ruoželį ir girdėdavo, kaip jis kalbasi su savimi. Arba, tikriau tariant, atrodydavo, kad kalbasi su žmonėmis ir jie jam atsakinėja, bet Lozorius buvo įsitikinęs, jog kambaryje nieko daugiau nėra. Nebent jis kalbėdavosi – baisu pagalvoti! – su vaiduokliais, bet vieną dieną Lozorius žvilgtelėjo pro rakto skylutę ir jokių vaiduoklių neišvydo. Keisčiausia, kad senojo pono balsas nuolat

keisdavosi: kartais būdavo kaip jaunuolio, ir tada įsivaizduodavai putlias lūpas ir gražius dantis. Kitais kartais pasigirsdavo merginos balsas – labai švelnus, besijuokiantis ir čiurlenantis lyg upelis. Girdėdavosi ir keli balsai išsyk, tada atrodydavo, kad jie ginčijasi. Bet Lozoriui gražiausia būdavo tada, kai jis kalbėdavo didingu ir tokiu lėtu balsu, kokiu, žinoma, kalba tik vyskupas arba karalius.

Vieną naktį mažylis nedrąsiai paskrebeno į duris. Senasis vyras maloniai jas atidarė. Rankoje jis laikė knygą.

– Čia tu? Jau seniai girdžiu, kaip inkšti už durų lyg šunytis.

Lozorius, vaidindamas šuniuką, tylutėliai kiauktelėjo, atsitūpė ant grindų ir padėjo savo letenėlę misteriui Herbertui ant kelių. Vyras paplekšnojo jam per galvą ir ėmė pusbalsiu skaityti; mažyliui pasirodė, kad žinodamas, jog kažkas jį stebi ir klausosi, Herbertas skaito dar išraiškingiau. Nuo to vakaro juodu daugiau nesiskyrė. Lozorius tapo Herberto sūnumi, ištikimu šuneliu, jo publika. O netrukus – ir mokiniu. Vieną naktį senis pastūmė prie vaiko kelis apiplėšytus puslapius ir tarė:

– Tu moki skaityti. Replikuok man – bus linksmiau.

Ir iš tikrųjų buvo linksmiau, nes kaskart, kai Lozorius suklysdavo, – tai nutikdavo dažnai, nes jam prastokai sekėsi skaityti spausdintas raides, – abu raičiodavosi iš juoko.

Dabar jie beveik visada valgydavo kartu ir dažnai įsivaizduodavo, kad peilis – durklas, įsmeigiamas priešininkui tarp šonkaulių, o šakutė – damai įteikiama gėlė arba, nelygu aplinkybės, – karališkasis skeptras. Du ar tris kartus, pakviestas Laubos, misteris Herbertas sutiko pavakarieniauti su savo šeimininke, bet jos dukterėčios ir nuolatiniai jų svečiai jam keldavo nuobodulį, ir mažylis suprato, kad nepriekaištingos jo manieros prie stalo ir pernelyg mandagus pokalbis daugumą tų ponų trikdo,

juk, savaime suprantama, Laubos svečiai dažnai būdavo storžieviai, nors ir turtingi, arba, atvirkščiai, įsitempę ir nepatiklūs. Mefrau Lauba, tokia mandagi ir dailutė su savo nėriniais, buvo įpratusi prie garsaus jų juoko, riaugėjimo ir spjūvių į krosnį. Be to, misteriui Herbertui, taip laisvai kalbančiam karalių ir karalienių anglų kalba, kalbėti olandiškai sekėsi ne taip gerai. Jie šaipydavosi iš jo, ir tai jį erzino. Mažylis taip pat nepraleisdavo progos pasijuokti iš jo riktų, bet tik tada, kai jie būdavo vieni.

Vieną dieną, prieš pat Kalėdas, kai misteris Herbertas sėdėjo nedidelėje, bet jaukioje Laubos svetainėje, vaikas išgirdo jį sakant:

– Toks polėkis, ritmo pajautimas... Taip ir matau, koks pats buvau dvylikos, bet jis turi kažką, ko neturėjau aš. Jis elfas, vandenis, Arielis...

– Arielis? – pakartojo klausiamai mefrau Lauba.

– Nesvarbu, – nekantriai atsakė misteris Herbertas. – Gėda palikti tokią gražią dirvą pūdymuoti... Mano prižiūrimas, jis...

– Jūsų profesijos žmonės pradeda badu ir juo baigia.

– Bet būna ir gražių akimirkų, – atsakė Herbertas užsisvajojęs. – Išjudinti žiūrovų salę, sujaudinti žmones, kurie šiaip jau nesusijaudintų net išvydę gatvėje nužudytą žmogų... O pasirodymai dvare... Kas įprato būti čia karaliumi, čia princu, tas moka pasveikinti jų didenybes nekeliaklupsčiaudamas... Tai profesija, leidžianti artimai bendrauti su šio pasaulio didžiūnais. Truputį panaši į jūsiškę, drįsčiau pasakyti.

– Na, man niekada neteko nešioti pavojingų telegramų, dėl kurių galima atsidurti kalėjime. Gerai, kad laimingai išsisukote...

– Jūsų dėka, mano burtininkėle. O jūs išvengėte tokio likimo tik dėl savo žavesio...

– Ak, bet aš niekada nebuvau įsivėlusi į tas politines nesąmones. Visa tai tik paistalai, mielasis. Aš mėgstu patikimus dalykus.

– Patikimus ir išskirtinius, – galantiškai tarė Herbertas. – Bet šis mažylis...

– Ne, – atsakė ji. – Jei kada nors jį išsiųsiu, tai tik su globėju, kurio piniginė storesnė. Sakau jums: visada tik tai, kas solidu, suprantat? Tad su savo svajone galite atsisveikinti.

Ir atsistojusi padarė kai ką, kas labai nustebino Lozorių: pabučiavo savo senąjį draugą į lūpas. Jis atsakė jai ilgu bučiniu. Ar gali būti, kad tokio amžiaus žmonės dar bučiuojasi? Mažyliui pasigirdo, kad mefrau Klara juokdamasi misteriui Herbertui pasakė, jog dvylikos metų pienburnis jai ne varžovas.

Bet, praėjus kelioms savaitėms, patenkintas Herbertas parodė seniai lauktą apsaugos raštą su daugybe antspaudų.

– Patariu jums likti čia, – tarė atsargioji Lauba. – Dabar Angliją valdo puritonai, ir teatro padėtis ten ganėtinai grėsminga. Galite įsipainioti į tikrą gyvenimo dramą.

Bet jokie perspėjimai nepadėjo. Po kelių dienų senasis vyras išplaukė paketbotu atgal į Londoną, kur Berbidžas* jam pasiūlė puikų vaidmenį. Atsisveikinimas su mefrau Lauba buvo nuoširdus, bet trumpas – taip atsisveikina žmonės, kurie dažnai išsiskiria ir vėl susitinka. Berniukui pasirodė, kad Herbertas jį apkabino ir pabučiavo švelniau nei Laubą, ir jam net sudrėko akys. „Kokia Džuljeta! – kone drebančiu balsu sušnabždėjo jis. – Kokia

* Richard Burbage (1567–1619) – anglų aktorius ir režisierius, vienas iš Shakespeare'o teatro „Globus“ bendraturčių. „Gražaus ryto“ veiksmas tikriausiai vyksta Cromwellio ir jo šalininkų puritonų, vadinamų „apskritagalviais“, valdymo metais, t. y. po Burbage'o mirties. Tai vienas iš autorės ganėtinai laisvo elgesio su datomis atvejų. (Vert. past.)

Džuljeta." Bijodamas nemalonumų su muitininkais, didesnę dalį savo knygų ir brošiūrų Herbertas paliko pas Laubą. Lozorius jas pasiėmė, bet žinodamas, kad mefrau pagailės žvakių, paslapčiomis prisigvelbė žvakigalių. Naktį mansardoje stengėsi kuo tiksliau mėgdžioti senojo draugo intonacijas ir gestus.

Smuklėje apsistoję aktoriai savo išvaizda nė iš tolo neprilygo impozantiškajam Herbertui, kuris, jei tikėsime jo žodžiais, dažnai vaidindavo karaliaus Jokūbo dvare. Bet kišenėse jie turėjo truputį pinigų ir vyko gastrolių į Hanoverį (tenykštė kurfiurstė buvo anglė), Daniją ir galiausiai į Norvegiją, tik pirma ketino suvaidinti komediją kaimo šventėje, kurią savo užmiesčio parke rengė toks bonvivanas, ponas de Brederodė, labai godojamas smuklės šeimininkų. Tokią pat pagarbą jam jautė ir aktoriai. Bet juk aktoriai niekuo nesiskiria nuo galvijų bandos, todėl jiems buvo paskirtas didelis kambarys buvusiame tvarte, tik dabar jame buvo pastatytas apskritas stalas ir kelios kėdės, o vietoj lovų palei sienas patiestos antklodės.

Lozoriui patiko spėti žmonių amžių, todėl jis sumetė, kad vyriausiam trupės aktoriui tikriausiai penkiasdešimt, o jauniausiam – septyniolika. Septyniolikmetis buvo malonus. Lozorius greit sužinojo, kad jis vardu Hamfris.

Berniukas zujo pirmyn atgal iš virtuvės į aktorių kambarį, nešiodamas ant padėklo alavinius ąsočius. Tai buvo savotiškas žaidimas. Aukštai iškėlęs liesą ranką, jis meistriškai pilstė alų į stiklines.

– Bravo! Senojo Jupiterio taurininkas!

– *O aš – jūsų Ganimedas,* – sušuko berniukas, pacituodamas aktoriaus, vardu Šekspyras, eilutę.

Režisierius nepatikėjo savo ausimis.

– Iš kur tai ištraukei?

– Moku atmintinai visą Rozalindos* vaidmenį, – išdidžiai atsakė berniukas.

– Tokiu atveju tai daugiau nei geras ženklas, – tarė sceną stebintis storasis direktorius. – Proga, kurios negalime praleisti.

– Ką gali žinoti, gal Edmundas dar išsikapstys, – tarė režisierius, kuris mėgo visiems prieštarauti, be to, Edmundui jis jautė simpatiją.

– Kurgi ne! Jei išsikapstys, tai tik po trijų savaičių, o mes vaidiname jau rytoj. Ir kokia gi iš jo būtų Rozalinda sudaužyta marmūze...

– Klausyk, tu, utėlėtas žydeli, kur išmokai angliškai? – rūsčiai paklausė režisierius, vaidinantis tirono ir karaliaus Erodo vaidmenis. – Kur tu išmokai Rozalindos monologus?

– Mūsų namuose gyveno toks ponas, vardu Herbertas Mortimeris.

Direktorius įtraukė storus riebius žandus ir švilptelėjo.

– Ir viskas? Beje, Herbertas ką tik grįžo į Londoną su apsaugos raštu. Mums reikėjo, kad jis suvaidintų Cezarį.

– Kokį dar Cezarį, atsipeikėk! Tokiais neramiais laikais! Pjesė labai pavojinga... Ne... Grįžo dėl *Venecijos mauro*... Ją pasirinko tik todėl, kad tai velniškai sena pjesė. Bet reikia pripažinti, kad Herbertas visai neblogai atrodo riešutų luobelių dažais išteptu veidu ir su turbanu ant galvos...

– Vis tiek! Juk visi gerai žino, jog jis jau ne toks jaunas, kad galėtų išdulkinti Dezdemoną...

– Nesąmonė! Juk žinai, kad amžius teatre ir net gyvenime...

* Čia ir toliau minimi Shakespeare'o pjesės *Kaip tai patinka* veikėjai. (Vert. past.)

Berniuką, regis, visi pamiršo, nuo jo akių nenuleido tik storasis šviesiaplaukis direktorius.

– Replikuok jam, Orlandai, – pasakė jis Hamfriui. – Reikia įsitikinti, moka jis ar ne vaidinti Rozalindą. Šiaip ar taip, jis mielas...

– Tai neteisinga, – piktai suniurzgė putlus vaikinas, maumodamas sumuštinį su rūkyta silke. – Rozalindą turėjau pakeisti aš, Aliena...

– Džiaukis, širdele, kad dar esi Aliena, – nutildė jį direktorius, pravardžiuojamas geruoju kunigaikščiu. – Tu prastai atrodai ir su sijonais, o vaidinti vaikinu persirengusią merginą – tas pat kaip triskart persiversti kūliais. Reikia sugebėti.

– Be to, – pridūrė Hamfris, – šokdinti tokį storulį man būtų labai nepatogu.

Jis vėl atsitūpė ant grindų, šluostydamasis akis, kad nuslėptų drovaus įsimylėjėlio ašaras, čia juokdamasis, čia maldaudamas. Vaidino jis puikiai: jo Orlandas buvo tas pats Hamfris, tik truputį linksmesnis. Blizgančiomis iš džiaugsmo akimis, Lozorius atsakinėjo jam neklysdamas. Jis vaidino jaunuoliu apsimetinėjančią merginą, guodžiančią mylimosios besiilgintį savo draugą ir sykiu švelniai iš jo besišaipančią. Mažyliui pavyko perteikti tris personažus, taip sakant, savo naudai kurstančius vieną prieš kitą. Juk, be visos tos painiavos, vaikinu persirengusi mergina dar mylėjo vaikiną, iš kurio žaismingai šaipėsi, o jis jos neatpažino, nes ji buvo su vyriškais bridžiais ir liemene. Reikia pripažinti – Herbertas gerai padirbėjo.

– Tu painiojiesi, – pasakė Hemfris. – Neperšok gražiausios vietos. *Vaikinai ir merginos – to paties plauko galvijai.* Pakartok garsiau.

– Kaip įsakysi, – sutiko mažylis. – Bet aš painiojuosi todėl, kad ji painiojasi... Supranti, ji truputį sutrikusi, nes tave myli, Hamfri.

Mat jis iškart nusprendė, kad Hamfris-Orlandas vertas Rozalindos meilės.

– O aš? – paklausė labai jaunas rausvanosis vaikinas, visą laiką besidangstantis pečius valstietės skara. – Aš taip pat gerai suvaidinčiau Rozalindą, jeigu tik man duotumėte jos drabužius.

– Tu labai tinkama mergina Tačstounui, – atrėžė direktorius, ir tai staiga supykdė šeriais apžėlusį tipą, baltai išsitepliojusį fizionomiją. Jis nemėgo, kai kas jam primindavo, jog jis vaidina juokdarius.

– Vis dėlto niekas taip nemoka prajuokinti publikos kaip aš, – piktai atsikirto jis. Ir, norėdamas parodyti savo talentą, susuko išsišiepusios stogvamzdžio chimeros grimasą.

– Gerai, – tarė direktorius, atsukdamas nugarą Tačstounui. – Net labai gerai... Kad pasisekė, tai pasisekė. Jau maniau, kad turėsiu statyti kitą pjesę... Bet dar reikės pažiūrėti, ar jis taip pat gerai atrodo persirengęs mergina. Šiaip ar taip, Rozalinda man kaip duktė...

Hamfris atsistojo, pasirausė skrynioje ir grįžo su pilnu glėbiu pigių skudurų.

– Apsivilk šitą. Tau nebūtina nusimesti savo drabužėlių. Esi toks liesas, kad mes ir taip pamatysim, kaip atrodysi. – Ir, atsisukęs į direktorių-kunigaikštį, pridūrė: – Atnešiau vestuvinę suknelę, nes ji gražiausia. Bus geriau matyti.

Lozorius vargais negalais surado ilgo purpurinės spalvos muaro sijono, papuošto sidabrinio brokato juostelėmis, sagtis.

– Atsargiai, vienoje vietoje truputį įplyšusi. Korsažas per žemai, bet bus kaip tik, kai nusivilksi storus pūpsančius marškinius...

– Priekyje truputį per plati, – tarė kikendamas Aliena.

– Labai gerai. Prikimšim skudurų. Apsisuk.

Mažylis klusniai apsisuko, iškišdamas iš po ilgo sijono senas nudrengtas kurpes.

– Dieve šventas! – sušuko direktorius-kunigaikštis. – Visai pamiršau. Ar tu gyveni su tėvais?

– Su viena tokia senele.

– Ką ji veikia?

– Priima ponus, ateinančius pašokti su trimis jos dukterėčiomis.

– Nemanau, kad turėsim daug vargo, – sušnabždėjo direktorius režisieriui. – O motina?

– Mano motiną viešai pakorė, – iškilmingai ir pabrėžtinai garsiai atsakė berniukas, be abejo, didžiuodamasis tuo epizodu. Jam atrodė, kad jo motina, kurios, beje, neprisiminė, nes tuo metu buvo dar labai mažas, mirė didžiojo teatro scenoje.

– O tėvas?

– Nežinau, – atsakė vaikas. – Manau, tėvo aš neturiu.

– Tėvą turi visi, – pamokomai tarė Hamfris ir pasitrynė šonus, tarsi prisimindamas lazdos smūgius.

– Gerai klausyk, – tarė direktorius, imdamas berniuką už abiejų rankų. – Tave mums siunčia pats Dievas. Regis, tu žydelis, bet vis tiek tiki gerąjį Dievą, ar ne? Ką gi, užvakar, kai atvykome iš Londono, Edmundas, kurį mes vadiname Edmunda, išėjo pasivaikščioti po miestą ir su kažkuo susimušė. Su olandais nejuokaujama, be to, jis padaugino jų kadaginės. Nežinau, kas buvo teisus, kas – ne, bet radome jį ant grindinio sudaužyta galva. O rytoj mums reikia Rozalindos, nes turime vaidinti pas poną Brederodę.

– O toliau – dar gražiau, – pratęsė jo kalbą Hamfris. – Mes važiuojam per Hanoverį, nes kurfiurstė mūsiškė, ji nori pažiūrėti pjesių, kurias jaunystėje matė Londone. Paskui – į Daniją. Turime

sutartį, mums pažadėti tikri kambariai mansardoje ir dvi žąsys ar gulbės su visais prieskoniais. Paskui, jei norėsime, keliausime į Norvegiją, o iš ten per Amsterdamą grįšime į mieląją Daniją, kur publika jau bus mūsų pasiilgusi. Ar nori su mumis?

– *Aš esu jūsų Rozalinda,* – tebevaidindamas atsakė vaikiščias.

– Manau, būtų geriau, jeigu jis nieko nesakytų savo senutei, – susimąstęs tarė direktorius-kunigaikštis. – Ar ji tave myli, tavo senelė?

– Aš nešioju lėkštes ir atidarinėju duris.

– Ką gi, ji susiras ką nors kitą, kuris atidarinėtų duris ir nešiotų maistą. Rytoj tyliai nusiplauk ir prisidėk prie mūsų.

– Pamatysi, kokia šventė tavęs laukia, – pridūrė Hamfris. – Tave bučiuos damos, vadins savo pažu ir vaišins cukatomis. O ponai kartais išsitrauks iš kišenės auksinę monetą. Pats kadaise buvau mergina. Bet sulaukęs aštuoniolikos vėl tapau vaikinu.

– Bet nei moterų glamonių, nei auksinių monetų nesumažėjo, – niūriai tarė Aliena.

– Viskas labai gerai, mano vaikai, bet aš nenorėčiau, kad mažiui apsisuktų galva ir jis liktų Danijoje kaip jos aukštybės pažas, – tarė direktorius-kunigaikštis. – Jeigu būsi geras berniukas, nusivešim tave į Londoną.

– Aš jau buvau Londone.

– Dar geriau. Jausies kaip namie. Nenuleisk nuo jo akių, Hamfri. Gal mūsų mažajam stebuklėliui vėjai galvoje laksto.

Hamfris palydėjo vaiką į kiemą. Lozorius sustojo ir apkabino arklio kaklą.

– Su niekuo neatsisveikink, tik su arkliais. Beje, ir nereikia – mes per čia grįšime. Mielai tave palikčiau miegoti didžiajame kambaryje, bet tavo senukė gali sunerimti. Tyliai išslink iš namų auštant ir apsivilk geriausiais drabužėliais. Ar turi kokius? Tau

mes turime gražų Ganimedo kostiumą toms scenoms, kur tu mūvi kelnes, bet jis per geras nešioti mieste. Ir neimk pinigų arba tik labai nedaug. Antraip ji puls tave vytis.

– Apie tai jau pagalvojau, – atsakė Lozorius linktelėdamas galvą.

Namo grįžo tekinas. Namai buvo už dešimties žingsnių, bet artėjo laikas, kai jis turėjo užsivilkti gražiuosius rūbelius ir atidarinėti duris. Tik minutėlę stabtelėjo, kad viską papasakotų Klemui; Hamfris jį buvo perspėjęs nieko panašaus nedaryti, bet Klemu buvo galima pasitikėti. Jis leistųsi mirtinai primušamas, bet nieko nesakytų. Laubos svetainė buvo pilna žmonių. Jam atrodė, kad šis vakaras niekada nesibaigs. Kai liko du ar trys klientai, kurie buvo susimokėję už visą naktį, mefrau Lauba išžarstė žarijas virtuvės krosnyje, atskirdama pliauskas nuo dar šiltų pelenų. Lozorius pagalvojo, kad ji panaši į raganą ar fėją (Herberto knygose taip pat buvo sibilių) ir kad yra labai graži. Teatre galėtų kuo puikiausiai vadinti senąsias karalienes.

Lėtai lipdamas ilgais laiptais, staiga prisiminė, kad ji niekada jo nemušė, net pirštu nepalietė. Niekada ir nebarė, gal tik už tai, kad jis blogai elgėsi su savo kūnu, pavyzdžiui, per garsiai nusišnypšdavo nosį arba vaikščiodavo nesusišukavęs. Jam atrodė, kad ji maloni savo dukterėčioms ir maloni klientams, kuriems nepriekaištaudavo net tada, kai persigėrę privemdavo ant grindų. Buvo labai gera ir Herbertui, nors Lozorius niekada nematė, kad jis duotų jai pinigų. Net prisiminė, kaip kartą, jo akivaizdoje, Lauba įdėjo vienam ponui į kišenę piniginę, kai jam besisupant krėsle ji iškrito ant grindų. Vieną kartą mefrau, kuri niekada nekalbėdavo pamokomu tonu, nustebusiam berniukui pasakė: „Visada reikia būti sąžiningam net mažmožiuose. Vėliau suprasi."

Ne, ji nebuvo bloga močiutė. Ir vis dėlto jis nemylėjo jos taip, kad pasisakytų išeinąs.

Mansardoje jis susirinko už dviejų rąstų kruopščiai paslėptus žvakigalius ir jų šviesoje perskaitė visą Rozalindos vaidmenį, kad būtų tikras, jog neužmirš žodžių per patį monologo vidurį. Bet, pamanė jis, jei užmiršiu, sugalvosiu, kaip išsisukti. Padės Hamfris. Surišęs Herberto brošiūras (neštis knygas būtų buvę per sunku), pakišo po pagalve. Padėjęs galvą ant kieto pako, ėmė snūduriuoti, ar, veikiau, ne snūduriuoti, o sapnuoti.

Tai buvo ilgas sapnas. Jis sapnavo save, mažąjį Lozorių, pažinusį viską, ką tik galima pažinti Amsterdamo gatvėse: vagis, kurie, reikia pasakyti, niekada nieko iš jo nepavogė; girtuoklius, kurie, kai gerai prisigeria, dažniausiai būna malonūs; vargšus ir turtuolius (juos pažinsi iš drabužių), elgetas, kurie baiminasi savo konkurentų, jaunus ir senus ponus, kurie duoda tau porą monetų, kad nuneštum laišką moteriai, ir prideda arbatpinigių, kai parneši atsakymą, nors dar būna jo neperskaitę (o juk kartais tai, kas parašyta laiške, juos pravirkdo), tuos, kurie tamsiame kampe taip suspaudžia tave glėbyje (vienas Dievas žino kodėl), tarsi norėtų sutraiškyti, ir kartais už tai atsilygina sidabrinėmis monetomis; tuos, kurie duoda pinigų, kad palaikytum jų arklį, o arkliai kartais esti pikti ir spardosi, bet dauguma būna meilūs, ir kai paduodi jiems obuolio graužą, taip malonu jausti delne jų seiles... Ir tuos, kurie tavimi nepasitiki, pavyzdžiui, pardavėjai, ypač konditeriai, jie veja šalin su lazda, kai tik ilgėliau užsispoksai į jų vitrinas.

Sapnavo jis ir mažąjį Lozorių, žaidžiantį su Klemu, ir tą, kuriam buvo gera mefrau Lauba, nors vis dėlto nė karto jo nepabučiavo, tik jis nematė, kad ką išvis būtų bučiavusi, išskyrus Herbertą, bet jis buvo labai senas. Tačiau jam atrodė, kad tie mažieji Lozoriai nebuvo nei mirę, nei užmiršti: jis tiesiog aplenkė juos, kaip tuos mažus vaikus, su kuriais žaisdavo gatvėje.

Sapnavo ir Herbertą, išmokiusį jį vaidinti ir būti kuo nors kitu. Herberto kambarys buvo pilnut pilnutėlis žmonių ir mūšių, ir procesijų, ir vestuvių, ir džiaugsmo ar sielvarto šūksnių, nuo kurių vos nesugriuvo namai, bet šaukiama buvo pusbalsiu, kad niekas negirdėtų, ir visa toji minia, kurioje buvo karalių ir karalienių, patogiai jautėsi tarp skrynios ir nedidelės krosnies. Herbertas išvyko, kaip išvykstama sapnuose arba taip, kaip kartais aktoriai nežinia kodėl dingsta už kulisų, kaip rytoj su aktoriais išvyks ir mažasis Lozorius.

Ir nesvarbu, kad Herbertas buvo išbalęs ir silpnas: iš tikrųjų jis buvo nenusakomo amžiaus. Kai norėdavo, būdavo mažas ir švelnus, kaip Taueryje nužudyti Eduardo vaikai, o kartais linksmas, besijuokiantis kaip Beatričė; ji šokdavo, kaip šoka žvaigždės, ir tada jam būdavo penkiolika, o kitais kartais, kai apraudodavo prarastą karalystę ir mirusią dukterį, būdavo toks senas, kad atrodydavo, jog jam tūkstantis metų. Jis neturėjo ir kūno: kai prijuokindavo mažąjį Lozorių iki ašarų, tada būdavo storas ir riebus Falstafas, o kitu metu – liesas kaip Žakas Melancholikas (kad ir kas rytoj vaidins šį vaidmenį pas poną de Brederodę, Herbertui neprilygs), o kai vaidindavo Kleopatrą, ji būdavo graži.

Lozorius taip pat bus tomis merginomis ir visais tais žakais melancholikais, jaunuoliais ir seniais. Rozalinda jau buvo. Rytoj paliks mefrau Laubos namus, pilnus Venecijos veidrodžių, į kuriuos jos dukterėčios ir ponai taip mėgdavo žiūrėti nuogi. O jis bus apsirengęs paprastai, kaip berniukas, bet iš tikrųjų jau bus Rozalinda, kai ji persirengusi pabėgo iš gražių rūmų, iš kurių buvo išvytas jos tėvas, gerasis kunigaikštis. Ji pasivadins Ganimedu ir išeis labai toli, į tokį didelį mišką, kad jei tiek medžių panorėtum pastatyti scenoje, neužtektų visutėlaičių Amsterdamo apylinkių girių ir giraičių.

Ji pabėgo su Aliena, savo gerąja pussesere (reikėtų nepamiršti su Aliena elgtis maloniai), ir juokdariu baltai ištepliotu veidu, kurio Lozorius truputį bijojo, bet būtų geriau tos baimės niekam nerodyti. O vestuvių su Orlandu dieną jis šoks vilkėdamas gražiąja suknele su sidabrinio brokato juostelėmis: šokti jis nemoka, bet nieko – užteks tik šokinėti pagal taktą; reikėtų būti atsargiam ir nenuplėšti daugiau tų juostelių, nes jų ir taip mažai likę.

Bus ir kitomis gražiomis merginomis, bet pirmiausia reikia išmokti atmintinai visas jų pasakytas tiradas, ne tik kelis žodžius, kuriuos prisiminė, – misteris Herbertas jas, taip sakant, tiesiog išdainuodavo. Jis bus Džuljeta, ir tik dabar suprato, kodėl išvažiuodamas misteris Herbertas pavadino jį šiuo vardu. Bus ir Džesika, žyde, kaip Judenstrato gražuolės; bus Kleopatra ir leis pabučiuoti savo smulkutę rankelę karvedžiui, vardu Antonijus; tarp aktorių, apsigyvenusių didžiajame kambaryje, jis veltui ieškojo tokio, kuris būtų toks didingas, kad galėtų suvaidinti Antonijų. Paskui jis mirs nuo gyvatės įgėlimo, bet viliasi, kad jam nelabai skaudės.

Prabėgs daug laiko, Lozoriui sueis aštuoniolika, gal net devyniolika ar (kas žino?) dvidešimt metų, ir jis, vėl tapęs vaikinu kaip Hamfris, turnyrų arenoje grumsis vienas prieš vieną su jį puolančiu laukiniu galinčiumi, bet pirma, žinoma, reikėtų užsiauginti bicepsus ir sustiprinti kumščius. Tada taps dėl Džuljetos, kuria kadaise taip pat buvo, raudančiu Romeo, ir jam bus visai nesunku užsiropšti į balkoną, nes labai gerai karstydavosi krantinės medžiais.

Bus ir kunigaikštiene Malfi*, bepročių prieglaudoje apraudančia savo mažylius, o vėliau, tą dieną, kai jam jau nebetiks moterų

* Anglų dramaturgo Johno Websterio (1580–1624) tragedijos herojė. (Vert. past.)

suknelės, taps vienu iš tuos mažylius pasmaugusių piktadarių. Bus Hofsperu, tokiu jaunu ir tokiu narsiu riteriu liepsnojančiais pentinais, ir jo žmona Keit, kuri atsisveikindama bando juoktis, kad nepravirktų, ir Helu*, tokiu šauniu, linksmu ir smagių draugų apsuptu.

O dar vėliau, kai jau bus tikrai solidaus amžiaus, tarkim, keturiasdešimties metų, taps karūnuotu karaliumi arba Julijumi Cezariu. Herbertas jam parodė, kaip padoriau griūti taip paskleidžiant togos klostes, kad nepasimatytų nuogos kojos. Taip pat bus tomis moterimis, kurių pečius slegia visas tas blogis, kurį jos padarė per visą gyvenimą: riebia, išsipūtusia nuo nusikaltimų Danijos karaliene arba ledi Makbet su peiliu, arba tomis barzdotomis, savo katiluose visokias šlykštynes verdančiomis raganomis.

O gal taps juokdariu, kaip tas vakarykštis baltai veidą išsitepliojęs ir grimasas rodantis vaikinas. Kai juokini žmones, tai įsiteiki jiems ir suteiki tiek pat malonumo kaip tada, kai būdamas jauna mergina ką nors jų akyse apkabini (kartais jie ateina už kulisų, kad ir juos apkabintum) arba (kad ir kaip keista) kai jauna graži miršti jų akyse. Paskui, kai jam sukaks penkiasdešimt (baisiai tolimas laikas), jie patikės jam tikrų senių vaidmenis: Orlandas, kurio Hamfris jau nevaidins, – tuo metu jis tikriausiai bus miręs, nes dabar jam aštuoniolika, – švelniai neš jį glėbyje kaip senąjį tarną Adamą, visą pražilusį ir raukšlėtą, bedantį ir bejėgį, bet ištikimą. Būtų gražu likti ištikimam penkiasdešimt metų.

Gal paskui, kai bus suvaidinęs Džesiką, gražią besijuokiančią žydę, kuri sprunka su pinigais, jis taps tėvu Šailoku riestais

* Hofsperas, Keit, Helas – Shakespeare'o tragedijos *Henrikas IV* herojai. (Vert. past.)

nagais ir visi laikys jį senu utėlėtu žydu, kaip vakar režisierius jį išvadino utėlėtu žydeliu, nes taip įprasta. Bet juk seniui turi būti skausminga prarasti ir dukrą, ir pinigus, todėl gali būti, kad vaidindamas Šailoką jis privers žmones ne juoktis, o verkti.

O gal viskas bus kitaip: prie mėlynos jūros, po rožiniu dangumi, jis įsikūnys į burtininką Prosperą, tokio pat nenusakomo amžiaus kaip Herbertas, nes jis yra beveik Dievas, ir prisimins, kaip prieš daugelį metų buvo savo paties dukra, nekaltąja Miranda, kuri įsimyli vyrą todėl, kad jis jai gražus. Nuraminęs žemę ir bangas, jis ištars nuostabius žodžius apie dalykus, kurie praeina kaip sapnas mūsų gyvenimą gaubiančio sapno gelmėse (Lozorius nelabai gerai mokėjo tas eilutes atmintinai), ir kai sulaužys savo stebuklingąją lazdelę, viskas bus baigta.

O kai ateis metas, kai jam nebeliks vietos ant medinės scenos, jis taps žvakių nuodegų gnaibytoju, žmogumi, kuris žvakes uždega, paskui po vieną užgesina. Beje, kadangi jis mokės visus vaidmenis, jį priims ir sufleriu: tada jo balsas, taip sakant, girdėsis visuose balsuose. Jį užplūdo karštligiškas džiaugsmas pagalvojus, kad jis vienu sykiu gali būti tokia daugybe žmonių, patiriančių tiek nuotykių. Mažasis Lozorius neturėjo ribų ir veltui draugiškai šypsojosi savo atspindžiui, kurį siuntė tarp dviejų sijų įsprausta veidrodžio šukė: jis buvo beformis ir turėjo tūkstantį pavidalų.

Šiaip ar taip, tą rytą, kai basas, nešinas nunešiotais batais, nulipo žemyn užpakaliniais Laubos namų laiptais, paskui išsmuko pro virtuvės duris, kurių velkę iš vakaro buvo patepęs trupučiu lašinių, pilkoje aušros šviesoje jis buvo nematomas. Dangus buvo pusiau pilkas, pusiau rausvas ir žadėjo gražų rytą.

Gatvėje įsispyrė į batus, nes buvo ganėtinai apsikrovęs: užsimetęs ant rankos nešėsi išeiginį kostiumėlį, ant diržo kabojo sekmadieniniai bateliai ir didelis Herberto brošiūrų ryšulys. Ant stalo gulėjo penki skatikai pienininkui. Jis pasiėmė juos. Iš tikrųjų tai nebuvo vagystė – jie tiesiog pasitaikė po ranka.

Gatvė dar buvo beveik tuščia, tik keli kaimiečiai važiavo į turgų su pilnomis pintinėmis: jie tikriausiai atsikėlė su žvakių šviesa. Kad kaimiečiai galėtų numalšinti alkį, spurgų pardavėjas jau sėdėjo savo vietoje. Lozorius išleido vieną skatiką ir įsidėjo į burną didžiulį šiltą rutulį. Liesi šunys rausėsi šiukšlių krūvoje, kurioje naktį jau buvo pasidarbavusios žiurkės. Jei būtų galėjęs, būtų išglostęs po vieną visus šunis. Taip pat būtų mielai palaikęs už parankės girtuoklį, kuris taip svirduliavo į šalis, kad galėjo atsidurti nutekamajame griovyje, tačiau jo rankos buvo pilnos drabužių ir ryšulių, be to, reikėjo skubėti į smuklę.

Užsimetęs ant pečių seną klostytą arklio gūnią, Hamfris jo laukė ant slenksčio.

– Greičiau renkis. Tavo suknelė mažajame kambaryje prie karietinės. Auštant vėsu, žiūrėk, nepersišaldyk – gali užkimti.

Einant per kiemą, jis parodė vežimą, į kurį jau buvo kinkomi arkliai.

– Jį atsiuntė ponas de Brederodė. Jis nori, kad atvažiuotume pas jį teatro drabužiais, taip šventiškiau.

Jis praskleidė senos gūnios, kurią buvo užsimetęs vietoj apsiausto, kraštus.

– Žiūrėk, koks aš gražuolis!

Ir iš tikrųjų jis atrodė gražiai: geltonos odos kelnės, batai su sagtimis ir raudonas švarkas auksiniais apvadais. Skruostus buvo pasidažęs raudonai.

– Nusivilk savo skudurus. Turiu tau moteriškus pantalonus ir šilkines kojines.

– O kur gražusis sijonas su sidabrinio brokato juostelėmis? – truputį nusivylęs paklausė berniukas, kai Hamfris padavė mėlyno aksomo suknelę.

– Kvailelis! Jis pabaigai, vestuvių scenai. O spektaklio viduryje, kai persirengsi berniuku, vilkėsi gražų juodos ir rausvos spalvos kostiumėlį. Tavo naminis švarkelis puikiai tiks kelionei.

Truputį drebėdamas drėgnoje karietinėje, mažylis kruopščiai išlygino šilkines kojines. Hamfris stumtelėjo prie jo porą siuvinėtų kurpaičių.

– Prisimink, kad turėsi vaikščioti kaip mergina, mažais žingsneliais. Jei kurpaitės spaus, reikės pakentėti. Suknelė per liemenį platoka, bet aš turiu segtukų. O korsažą gerai prikimšiu.

Jis užkabino jam ant kaklo dirbtinių brangakmenių vėrinį. Paskui, pradaręs kambario duris, kad įeitų daugiau šviesos, pasidžiaugė:

– Tikra gražuolė. Tik reikės tave sušukuoti. Gaila, pamiršau grimą, bet patvarkysim tave ten. Beje, tavo skruostai ir taip raudoni. Eikšen, jie baigia ruoštis salėje.

Jis padėjo berniukui sukišti drabužius į maišelį.

– Sudrengtus batus gali išmesti. Bet ne, lietingomis dienomis jie tau pravers vietoj kaliošų.

Didžiajame kambaryje žmonės rengėsi keiksnodami, niršdami dėl pamesto kaspino ar draugo nugvelbtos diržo sagties. Odris jau spėjo padauginti iš ankstaus ryto ir buvo kreivai šleivai užsimaukšlinęs valstietės kyką. Tačstounas kreida išteptą veidą buvo pasigražinęs dideliais raudonais ratilais. Visas apsikarstęs auksinėmis grandinėmis, kurios jam taip pat praversdavo vaidinant majordomus, kunigaikštis išdidžiai vaikštinėjo nuo vieno būrelio prie kito. Pasirodžius Rozalindai, visi ėmė ploti. Rūškana sėdėjo tik Aliena.

– Būk geras, nesumanyk pakišti jai kojos, – sušnabždėjo Hamfris. – Aš nenuleisiu nuo tavęs akių.

Daug nesiožiuodama, Aliena paėmė savo pusseserę už parankės. Skrynias jie sukrovė ant vežimo stogo, o maišus sumetė vidun vietoj pagalvių. Ponas de Brederodė turbūt atsiuntė labiausiai sudaužytą savo vežimą, nes jo viduje buvo likęs tik vienas suolas su kutais. Kunigaikštis įsitaisė šalia aukšto, lieso ir išblyškusio trisdešimtmečio vaikino. Lozorius nusprendė, jog tai Žakas Melancholikas, nes jis stengėsi nutaisyti kuo liūdnesnę miną. Bet tai, kad trūksta kitų suolų, niekas neėmė į galvą – buvo visai patogu sėdėti turkiškai parietus kojas, be to, ant grindų buvo padriekta drėgnų, skaniai kvepiančių šiaudų.

Vis dėlto atsitiko vienas įvykis, privertęs kunigaikštį nulipti nuo suolo. Kieme kilo ginčas. Vėlai naktį atvažiavęs vadeliotojas

kaip reikiant prisisiurbė alaus ir neišsiblaivė net apipiltas vandeniu iš siurblio. Mirtinai nusigėręs, visas išsipūtęs nuo išgerto alaus, jis gulėjo ant grindinio ir atrodė panašus į negyvą šliužą. Bet knarkė, vadinasi, buvo gyvas. Pradėjo krapnoti smulkus lietus.

– Apsieisim be jo, – nusprendė gerasis kunigaikštis. – Ei, Žirafa!

Pasirodė išvėpęs ilgšis ir nenorom užlipo ant vadeliotojo sėdynės. Ant senų drabužių jis buvo užsimetęs paklodę, dengiančią jį nuo galvos iki kojų, o rankoje laikė dalgį, kurį turėjo padėti, kad galėtų paimti vadeles.

– Jis visada vadelioja, kai mes išsinuomojame vežimą, – paaiškino Hamfris. – Ir beveik niekad mūsų neapverčia. O rengiasi taip, kad, nepaisant lietaus ar vėjo, jo drabužiai niekada nesusigadina.

– Aš jo truputį bijau, – sušnabždėjo berniukas.

– Be reikalo. Scenoje jam dar ištepa baltai veidą, kad atrodytų baisesnis. Jis vaidina Mirtį, ji nusineša turtuolį viename farse, kuriuo kartais pradedame pasirodymą. Tačstounas jame vaidina Velnią su ilga uodega. Kitas, aukštas baltaveidis vyras, vaidina nužudyto Danijos karaliaus šmėklą. Bet tos pjesės negalima rodyti Kopenhagoje.

Lietus dabar pliaupė kaip iš kibiro. Visi susigrūdo į vežimo vidų. Šalia pusseserės sėdinti Aliena ėmė kramtyti česnako skiltelę ir trikdė kaimynę, apduodama nemaloniu kvapu. Rozalinda padėjo galvą ant Orlando kelių, ir šis užklojo ją senos gūnios kampu. Lozorius buvo alkanas ir tyliai graužėsi, kad nenusipirko dviejų spurgų. Bet džiaugėsi, kad turi keturis skatikus ir galės pasidalyti jais su Hamfriu. Apsirengę žaliai ir užsimaskavę lapais, keturi medžiotojai iš kunigaikščio palydos sėdėjo kampe ir

lošė taro kortų partiją. Tačstounas, nunarinęs galvą ant krūtinės, tyliai niūniavo kažkokią raudą. Pro purvinus langus buvo matyti laukai ir pievos su karvėmis, ir Lozorius labai apsidžiaugė, nes retai iškeldavo koją iš miesto. Su pavasariu vėl atgiję medžiai visur skleidė gaivią žalumą. Vis dar prapliupdavo liūtis, bet vieni paskui kitus lekiantys debesys atrodė žaidžią danguje kažkokį žaidimą, ir čia vienoje, čia kitoje dangaus pusėje pasirodydavo mėlyni lopinėliai. Iki vaidinimo parke tikriausiai visiškai išsigiedrys.

Vis dėlto kelias atrodė ilgas. Pamažu užliūliuotas vienodo vežimo kratymosi, vaikas ėmė snūduriuoti. Snaudulyje viskas susimaišė: lietaus barbenimas į stogą (vienas kitas lašas užtikšdavo ant gūnios), nevalingi Lozoriaus šūkčiojimai, kai Hamfris, stengdamasis atsargiai išnarplioti jo plaukus, per stipriai juos timptelėdavo), juokdario aimanos, dvokiantis kvapas iš Odrio burnos, nežinia kokią prasmę slepiančios taro kortų figūros ir Kopenhaga, kuri atrodė čia pat, už kelio posūkio, o už lietumi srūvančių langų – gražūs mėlyno dangaus lopiniai ir skanėstai, kurių pono de Brederodės majordomas paliko aktoriams, ir nuostabus sijonas su sidabrinio brokato juostelėmis.

PABAIGOS ŽODIS

„Anna, soror..."

„Anna, soror..." – jaunystės kūrinys, bet vienas iš tų, kurie autoriui lieka esminiai ir brangūs iki gyvenimo pabaigos. Iš pradžių tas šimtas ar daugiau puslapių sudarė didelės apimties nebaigto romano *Sūkurys* (*Remous*, apie jį rašiau kitur) dalį, o jo apmatus, kuriuose jau galima įžvelgti daugumą mano būsimųjų kūrinių užuomazgų, parašiau aštuonioliktaisiais–dvidešimt trečiaisiais savo gyvenimo metais.

Atsisakius „didžiojo sumanymo", kuris veikiau būtų virtęs ne romanu-upe (*roman-fleuve*), o romanu-vandenynu (*roman-océan**), atsitiko taip, kad gyvenimas netikėtai padiktavo visai kitą kūrinį, „Aleksis", kurio didžiausia vertybė tikriausiai buvo trumpumas. Bet po kelerių metų, pradėjus, taip sakant, „literatūrinę karjerą", man toptelėjo mintis išgelbėti bent kelias ankstesnio, pamiršto kūrinio dalis. Tad apsakymas, dabar pavadintas „Anna, soror...", pasirodė 1935 metais trijų novelių rinkinyje *Vežimą vadelioja Mirtis* (šį pavadinimą įkvėpė vienas neparašyto romano fragmentas). Norėdama suteikti novelėms

* Serija romanų, vaizduojančių kelių kartų, daugelio personažų gyvenimą. (Vert. past.)

šiokį tokį vienumo įspūdį, pavadinau jas atitinkamai: „Diurerio motyvais", „El Greko motyvais" ir „Rembranto motyvais", nesuvokdama, kad šie trys muziejumi atsiduodantys pavadinimai gali atitraukti skaitytojo dėmesį nuo mano ankstyvųjų tekstų, dažnai parašytų neįgudusia ranka, bet spontaniškų ir kupinų begalinės aistros.

Šio rinkinio pavadinimas *Kaip tekantis vanduo* truputį siejasi su *Sūkurio* pavadinimu, bet jame vaizduojamas gyvenimas panašesnis ne į galingą vandenyno mūšą, o į upės ar upelio tėkmę, čia purviną, čia skaidrią. Novelė „Diurerio motyvais" vėliau tapo romanu *Filosofinis akmuo* ir, suprantama, daugiau apie ją čia nekalbėsiu. Novelė „Rembranto motyvais", neverta savo stambaus pavadinimo, suskilo į dvi – apie jas pakalbėsime vėliau. „Anna, soror...", užuomina į El Greco, turėjo perteikti nervingą ir konvulsyvų didžiojo dailininko stilių, bet Neapolio atmosfera ir tam tikras jausmų proveržis veikiau priminė Caravaggio, jei šią aistros istoriją apskritai būtina sieti su kokio nors dailininko vardu. Dabartinis pavadinimas – du pirmieji žodžiai iš epitafijos, Anos nurodymu iškaltos ant Migelio antkapio, pasako viską, kas svarbiausia.

Priešingai nei dvi kitos, vėliau parašytos novelės, „Anna, soror..." spausdinama beveik netaisyta, tiesiog kartojamas 1935 metais paskelbtas tekstas, iš esmės beveik nesiskiriantis nuo to, kurį 1925-aisiais parašė jauna dvidešimt dvejų metų moteris. Perleidžiant šią novelę, vis dėlto buvo kruopščiai peržiūrėtas jos stilius ir pataisyta apie tuzinas svarbesnių vietų. Kai kuriuos taisymus aptarsiu vėliau. Bet kodėl aš taip primygtinai teigiu, kad šie puslapiai spausdinami be jokių taisymų? Todėl, kad, be kitų tiesų, kurios pamažu man atsiskleidė, aš įžvelgiau dar vieną

tiesą: laikas yra reliatyvus. Be to, ši istorija man tokia artima, tarsi mintis ją parašyti būtų kilusi šįryt.

Novelėje pasakojama apie brolio ir sesers meilę, tai yra apie tokią nuodėmę, kuri dažniausiai įkvėpdavo poetus, nagrinėjančius savanorišką incesto* aktą. Mąstydama apie šią temą gvildenusius krikščioniškosios kultūros Vakarų rašytojus, pirmiausia prisimenu didįjį Elžbietos laikų anglų dramaturgą Johną Fordą ir išskirtinę jo pjesę *'Tis Pity She's a Whore***. Šioje įtūžio kupinoje dramoje, kur žmogaus niekšybė, žiaurumas ir kvailumas sudaro ryškų kontrastą dvasiniam herojų tyrumui, yra viena iš gražiausių meilės scenų pasaulinėje dramaturgijoje: prieš atsiduodami aistrai, Džovanis ir Anabela atsiklaupia vienas prieš kitą: *You are my brother, Giovanni. – And you my sister, Annabella.****

Dabar iš karto pereikime prie niūriojo Byrono *Manfredo*. Šios truputį miglotos dramos, kurios herojus pavadintas nuo Bažnyčios atskirto viduramžių Vokietijos princo vardu, veiksmas rutuliojasi neapibrėžtame Alpių peizažo fone: iš tikrųjų šią dramą, kuri

* Kraujomaišos aktas tarp tėvo ir dukters ar motinos ir sūnaus retai vaizduojamas kaip *savanoriškas* ar bent jau atliekamas abiejų pusių sutikimu. Tragedijoje *Karalius Oidipas* jis visiškai nesąmoningas, Ovidijaus papasakotoje Miros istorijoje sąmoningai atsiduoda tik vienas iš partnerių: Mira pasirodo tėvui persirengusi. Apskritai tokiuose siužetuose kraujomaišos istorija papildoma piktnaudžiavimo valdžia, fizinės ar moralinės prievartos tema. (Aut. past.)

** Pažodžiui būtų galima išversti: *Gaila, kad ji kekšė*. Bet neapsirikime: XVI amžiuje šis žodis reiškė ne tik parsidavusią moterį, o bet kokią moterį, kaltinamą padarius kūno nuodėmę. Tiksliau būtų galima versti: *Gaila, kad ji nusidėjėlė*, bet tada dingtų liaudiškasis atspalvis. Versdamas šią pjesę, Maeterlinckas ją pavadino vienos iš personažų – Anabelos – vardu. (Aut. past.)

*** „Tu esi mano brolis, Džovani." – „O tu mano sesuo, Anabela." (Angl.)

tarsi šydas apgaubia ir sykiu atskleidžia jo skandalingą nuotykį su įsesere Augusta, Byronas parašė Šveicarijoje. Šis skandalas galutinai užtrenkė jam Anglijos vartus. Prakeiktąjį romantiką persekioja dėl jo kaltės žuvusios sesers Astartės šmėkla, bet autorius mums nepateikia jokių faktų apie paslaptingą nelaimę. Įdomu, kad vardas Astartė, toks neįprastas viduramžių Šveicarijos aplinkoje, paimtas iš Montesquieu *Persų laiškų*. „Aferidono ir Astartės istorija" – tai patetiškas pasakojimas, iš pirmo žvilgsnio, regis, visai nederantis prie karčios satyros, paskanintos Rytų erotizmu su rachatlukumo ir kraujo prieskoniais. Aferidonas ir Astartė, jauna parsų, kuriems religija leidžia tokius ryšius, pora žūsta persekiojama musulmonų aplinkoje, kur tokie santykiai laikomi pasibjaurėtinais. Šiuo jaudinamu įterptiniu epizodu ir jam būdingu pašaipiu tonu Montesquieu, regis, nori parodyti savo antidogmatišką požiūrį į sustabarėjusias nuomones ir papročius, vienur priimtinus, kitur – ne. Tokiam požiūriui jau anksčiau buvo pritarę Montaigne'is ir Pascalis, po juo netrukus turėjo pasirašyti ir Voltaire'as. Bet čia vargu ar galima kalbėti apie dviejų parsų, kurie gyvena ir miršta neperžengdami savo įstatymų nubrėžtų ribų, maištą, nors autorius leidžia suprasti, kad nekaltybė ir nusikaltimas – santykinės sąvokos. Fordo pjesėje, atvirkščiai, pats Džovanis akiplėšiškai puola kraujomaišą draudžiantį įstatymą, o Byrono Manfredas, kurio sąžinę slegia kažkoks neaiškus nusikaltimas, liuciferiškai didžiuojasi peržengęs draudžiamą ribą.

Be to, prancūzų skaitytojas neturi pamiršti Chateaubriand'o *Renė*, kuriame autorius, be abejo, turėdamas galvoje savo seserį Liusilę, kaip svarbiausią temą pasirinko kraujomaišišką Ameli aistrą ir jos pabėgimą į vienuolyną. *Vilhelme Meisteryje* Goethe taip pat romantiškai pasinaudoja kraujomaišos tema.

Ir jau arčiau mūsų dienų, labai gražioje novelėje „Vėlsungų kraujas", Thomas Mannas nagrinėja dvi temas, dažniausiai pasitaikančias istorijose apie kraujomaišišką brolio ir sesers ryšį: pirmoji – tobula dviejų būtybių, sujungtų savotiška kraujo teise, harmonija; antroji – kone svaiginanti pagunda pažeisti papročius*.

Išskirtinai gražūs ir rafinuoti, brolis ir sesuo izraelitai, kilę iš turtingos Berlyno žydų šeimos (novelė parašyta prieš 1935 metus), mylisi apsvaigę nuo Vagnerio operos, vaizduojančios kraujomaišišką Zygmundo ir Zyglindos meilę. Žydaitė Zyglinda susižadėjusi su prūsų karininku protestantu, ir pirmieji žodžiai, kuriuos po sueities ištaria meilužis, nuskamba ciniškai: „Mes apmovėm tą gojų." Jis džiaugiasi, kad pavyko iš anksto pasityčioti iš vedybų, kurias šeima laikė socialine sėkme, ir sąmoningai didžiuojasi kaip žmogus, peržengęs draudžiamą ribą. O Fordo

* Jeigu apie tam tikros temos svarbą autoriui spręstume iš to, kaip dažnai jis prie jos grįžta, galima teigti, kad Byronas ir Mannas kraujomaišos temos tarsi apsėsti. Blankioje Byrono *Abido sužadėtinėje* viskas išsisprendžia atskleidus giminystės klaidą; *Kaine*, kuriame kalbama apie Adomo sūnų ir dukterų ryšius, matome daug aiškesnių užuominų. O vėlyvajame Manno romane *Išrinktasis* randame vieną iš drąsiausių kraujomaišos scenų visoje pasaulinėje literatūroje (čia erotizmas vokiečių skaitytojui pridengtas savotišku šydu, nes meilužiai kalbasi senąja prancūzų kalba), be to, jis turi sudėtingą įžangą, pasakojančią apie tai, kaip herojus tarsi Oidipas susieina su motina. Daugybę tokių užuominų aptinkame ir kituose Manno kūriniuose. Kad vaizdas būtų išsamesnis, taip pat reikėtų patyrinėti įdomų anoniminį romaną *Madame Solario*, pasirodžiusį Anglijoje 1957 metais; nors jis buvo labai skaitomas, niekas niekada rimtai jo netyrinėjo. Beje, iš daugybės psichologinių temų, susipynusių šiame romane, kraujomaišos temą sunku net išskirti. (Aut. past.)

Džovanis savo globėjui kunigui arogantiškai pareiškia nusprendęs įvykdyti kraujomaišos aktą, paskui, norėdamas išplėšti savo seserį iš apgauto ir nekenčiamo vyro* nagų, nužudo ją.

Be šių šedevrų, daugiau beveik nieko nerandu, nebent Martino du Gard'o *Afrikietišką išpažintį*, taip pat šedevrą, bet joje nuo poezijos pereinama prie sociologinės apybraižos. Brolis ir sesuo turi miegoti viename kambaryje ir, kad galėtų skaityti, naudojasi ta pačia lempa; šis atsitiktinumas pastumia šiaurės afrikiečius į vienas kito glėbį, bet jausmų sumaištis baigiasi, kai, kaip ir buvo sutarta, sesuo išteka už kaimyno knygų pardavėjo, o brolis išvyksta į armiją ir ten susiranda kitų gražuolių. Vėliau išvystame buvusią meilužę apsunkusią, niūrią, slaugančią sūnų džiovininką, apgailėtiną akimirkos malonumo vaisių. André Gide'as teisingai priekaištavo Martinui du Gard'ui dėl supaprastintos pabaigos. Žinoma, kad kraujomaišiški pernelyg

* Visai neaišku, kada Fordo drama buvo parašyta; mokslininkai mano, jog apie 1627 metus, kai ji buvo pirmą kartą suvaidinta scenoje. Labai tikėtina, kad ją įkvėpė garsus 1603 metų procesas, kai už kraujomaišą buvo nuteisti brolis ir sesuo – Julienas ir Marguerite de Ravalet. Tragiška brolio ir sesers istorija daugelį kartų buvo romantiškai aprašyta tuo metu madingose knygelėse. Pagal nusistovėjusią tradiciją Fordo dramos veiksmas vyksta sąlyginėje Italijoje, bet tokie momentai kaip priverstinė santuoka su nejaunu, nemylimu ir niekinamu vyru ir tokie personažai kaip įnirtęs pavyduolis, kuris muša savo žmoną ir tąso ją už ilgų plaukų, reikalaudamas išduoti meilužio vardą, ir pamaldus dvasininkas, jo globėjas (prancūziškajame variante paprastai būna jaunuolio dėdė), sutampa su tikrais įvykiais. Elžbietos epochos dramaturgai patys retai sugalvodavo romantiškus siužetus, dažniausiai imdavo juos iš itališkų *novelle* arba to meto įvykių kronikos. Būtų jaudinama, jeigu *'Tis Pity She's a Whore*, kaip ir Chapmano *Biusi d'Ambuaz* būtų susijusi su kokiu nors prancūzų gyvenimo faktu, kad ir papasakotu pigioje prancūziškoje to meto novelėje. (Aut. past.)

dažni artimų giminaičių santykiai *ilgainiui* gali sukelti nepageidaujamų pasekmių, bet taip pat žinoma, – tai gali patvirtinti bet kuris gyvulių augintojas, – kad iš tokių sueičių nebūtinai gimsta vien išsigimėliai ir luošiai, priešingai, kartais tokie palikuonys sukaupia gerąsias savo rasės savybes. Prikabindamas savo istorijai moralizuojančią pabaigą, Martinas du Gard'as nusižengė tiesai, bet negalima teigti, kad teisus ir André Gide'as, kuris perdėtai pasitiki legenda, suteikiančia stebuklingų savybių iš kraujomaišos gimusiam vaikui, pavyzdžiui, Zygfridui, kurio tėvai Zygmundas ir Zyglinda tapo novelės „Vėlsungų kraujas" meilužių prototipais*.

Nors *Afrikietiška išpažintimi* autorius, regis, nori mums parodyti, kad situacijos, kurios buvo laikomos neįprastomis ir griežtai draudžiamomis, iš tikrųjų yra banalios, vis dėlto kraujomaišos santykius vaizduojančiuose kūriniuose vyrauja dvi temos: pirma, dviejų išskirtinių to paties kraujo žmonių, nepritampančių prie kitų dėl savo ypatingų savybių, ryšys ir, antra, proto ir jausmų sumaištis, verčianti laužyti įstatymus. Pirmąją temą matome novelėje „Anna, soror..."; čia du vaikai gyvena santykinėje vienumoje, kuri po motinos mirties tampa absoliuti. Antroji tema joje negvildenama. Brolis ir sesuo iki kaulų smegenų persiėmę kontrreformacijos pamaldumu ir bet kokios dvasios sumaištys jiems svetimos. Jų meilė auga tarp sielvartingų pietų, tarp septynis skausmus kenčiančių Marijų ir šventųjų, „giedančių ne lūpomis, o žaizdomis", gilumoje tamsių, auksu tviskančių

* Žr.: Correspondance d'André Gide et de Roger Martin du Gard, t. 1 (1913–1934), 316–318, 322, 327–331, 341 laiškai – ir priedas prie 329 laiško – nuo 1931 m. sausio 31 d. iki birželio 14 d. (Gallimard, 1968). (Aut. past.)

bažnyčių, kurios jiems atstoja vaikystės namų aplinką ir paskutinį prieglobstį. Jų aistra per stipri, kad galėtų neatsiskleisti, bet, nepaisant ilgos vidinės kovos prieš nuopuolį, jie priima ją kaip nenusakomą laimę ir nejaučia jokios graužaties. Vienintelis Migelis pripažįsta, kad toks džiaugsmas įmanomas tik su sąlyga, kad už jį susimokėsi. Beveik savanoriška jo mirtis karališkojoje galeroje bus tarsi iš anksto sutarta išpirka, kuri leis jam Velykų pirmadienio Mišiose patirti tyrą, jokių sąžinės priekaištų netemdomą egzaltaciją. Net sulaukusi senatvės, Ana ir toliau gebės be vargo suderinti du prieštaringus jausmus – nuodėmingą meilę Migeliui ir tikėjimą į Dievą.

Valentinos portretas nutapytas kitomis spalvomis. Ši moteris, persiėmusi veikiau platonišku nei krikščionišku misticizmu, pati to nežinodama daro įtaką ir aistringos prigimties vaikams; audringoms jų sieloms ji suteikia lašelį savo ramybės. Mano kūryboje (jeigu tik aš galiu taip pompastiškai ją vadinti) romioji Valentina man atrodo pirmasis tobulos moters, kokią įsivaizdavau svajonėse, paveikslo eskizas: ji ir mylinti, ir sykiu nešališka, pasyvi, bet dėl išminties, o ne dėl silpnumo, tokia kaip Monika, kurios paveikslą vėliau bandžiau nupiešti *Aleksyje,* arba kaip Plotina *Adriano memuaruose* ir apibendrintai, iš tolo – kaip Frošo, savaitei priglaudžianti Zenoną, *Filosofiniame akmenyje*. Savo herojes vardiju tik todėl, kad tose knygose, kuriose, kritikų nuomone, skyriau per mažai dėmesio moterims, iš tikrųjų savo žmogaus idealą įkūnijau būtent jų paveiksluose.

Tikriausiai Valentina („tikriausiai" sakau todėl, kad, man regis, personažų paveikslai dažnai turi likti neaiškūs net pačiam autoriui, nes tokia jų laisvės kaina) iš pat pradžių suvokia, kad jos vaikai myli vienas kitą, bet nieko nedaro, kad tą meilę užgesintų, nes žino, kad ji neužgesinama. „Kad ir kas atsitiktų, niekada

nepradėkit vienas kito nekęsti." Mirdama ji perspėja juos dėl mirtinos nuodėmės, kurią užtraukia nežabota aistra, iškart virstanti neapykanta, pagieža arba – blogiausia – irzliu abejingumu. Bet paragavę laimės ir pasirinkę kančią šios nelaimės jie išvengia. Migelis išsigelbsti pasirinkęs mirtį, o Ana – amžiną ištikimybę. Socialinė uždrausto vaisiaus sąvoka ir krikščioniškoji nuodėmės sąvoka išsilydys visą gyvenimą deginančioje liepsnoje.

„Anna, soror..." buvo parašyta per keletą savaičių 1925 metų pavasarį viešnagės Neapolyje metu ir iškart grįžus iš šios kelionės: tai galbūt paaiškina, kodėl brolio ir sesers meilės ryšys užsimezga, pasiekia apogėjų ir baigiasi Didžiąją savaitę. Neapolyje mane labiausiai patraukė ne antikos šedevrai muziejuose ir ne freskos Pompėjų Misterijų viloje, kurias vis dėlto pamilau visam gyvenimui, o knibždantis liaudies kvartalų skurdas ir gyvas šurmulys, rūstus grožis ar jau pablukęs bažnyčių spindesys, – kai kurios jų vėliau smarkiai nukentėjo ar buvo visai sugriautos per 1944 metų oro antskrydžius, pavyzdžiui, Jūros Šv. Jono bažnyčia, kurioje Ana atidengė Migelio karstą. Aplankiau Šv. Elmo pilį, kurioje gyveno mano herojai, ir greta stovintį vienuolyną, kuriame savo gyvenimą baigė donas Alvaras. Užsukau į mažus vargingus Bazilikatos kaimelius (tokiame kaime stovėjo lyg koks ponų ar kaimiečių namas, į kurį Valentina atvažiuoja per vynuogių rinkimo sezoną), o griuvėsiai, kuriuos Migelis išvysta tarsi sapne, – tikriausiai Pesto. Dar niekada romano sumanymas nebuvo taip tiesiogiai įkvėptas vietų, kuriose vyksta veiksmas.

Rašydama „Anna, soror...", pirmą kartą pasimėgavau romanisto privilegija visiškai susilieti su savo personažais arba leistis jų užvaldomai. Kelias savaites, nors elgiausi kaip paprastai ir bendravau su žmonėmis, iš tikrųjų gyvenau tuose dviejuose kūnuose ir tose dviejose sielose, būdama paeiliui čia Migeliu, čia

Ana, visiškai abejinga jų lyčiai, kokie, manau, būna visi kūrėjai savo personažams*; jie gėdingai užčiaupia burnas tiems, kurie stebisi, kad vyras geba tobulai aprašyti moters emocijas, kaip antai Shakespeare'as aprašo Džuljetos jausmus, Racine'as – Roksanos ar Fedros, Tolstojus – Natašos ar Anos Kareninos (skaitytojas prie to jau įpratęs ir net nesistebi), arba, dar retesnis paradoksas, kad moteris gali teisingai pavaizduoti vyrą su visa vyriška logika: toks Murasaki Gendžis, *Džeinės Eir* Ročesteris ar Selmos Lagerlöf Gestas Berlingas. Taip susigyvenus su herojumi, dingsta ir kiti skirtumai. Buvau dvidešimt dvejų, tokio pat amžiaus, kokio Ana išgyveno aistringą nuotykį, bet man buvo visiškai nesunku įsijausti į gyvenimo išvargintą, susenusią Aną arba į savo dienas baigiantį doną Alvarą. Tuo metu mano seksualinė patirtis buvo gana ribota, o aistra galbūt laukė už artimiausio posūkio, bet Migelio ir Anos meilė manyje liepsnojo kaip laužas. Tai, be abejo, labai paprastas reiškinys: viskas jau tūkstantį kartų patirta ir išgyventa mūsų protėvių, kuriuos nešiojamės savo širdyje kaip ir tūkstančius būtybių, gyvensiančių po mūsų. Vienintelis be perstojo iškylantis klausimas: kodėl iš begalybės dalelyčių, slypinčių kiekvieno iš mūsų širdyje, iškyla būtent šios, o ne kitos? Tuo metu aš buvau laisvesnė nuo emocijų ir asmeninių rūpesčių, todėl gal geriau nei šiandien buvau pasirengusi ištirpti personažuose, kuriuos sugalvodavau ar tariausi sugalvojusi.

* Rašydamas *Ponią Bovari*, Flaubert'as laiške Louise Colet prisipažino: „Pavyzdžiui, šiandien aš buvau sykiu ir vyras, ir moteris, meilužis ir meilužė, jodinėjau miške po geltonais rudens popietės lapais ir buvau arkliais, lapais, vėju, žodžiais, kuriais jie kalbėjosi, ir raudona saule, nuo kurios jie nuleisdavo meilės užlietus vokus." (*Correspondance de Gustave Flaubert*, laiškas Louise Colet, 1853 m. gruodžio 27 d., Bibl. de la Pléiade, t. 2, p. 483.) (Aut. past.)

Kita vertus, nors anksti lioviausi uoliai lankytis religinėse apeigose ir visos tos katalikybės legendos, ceremonijos ir vaizdai many paliko tik pėdsaką (žinoma, labai ryškų), vis dėlto buvo visai nesunku persiimti dviejų kontrreformacijos vaikų religiniu įkarščiu. Kai dar buvau maža mergaitė, man teko bučiuoti dažytų gipsinių kristų kojas kaimo bažnyčiose, ir nesvarbu, kad jie buvo visai nepanašūs į tą terakotinę skulptūrą Monte Oliveto bažnyčioje, prieš kurią klūpojo Ana. Scena, kurioje prieš puldami vienas kitam į glėbį brolis ir sesuo iš Šv. Elmo pilies balkono Didžiojo penktadienio naktį stebi dangų, „tarsi pražydusį žaizdomis" (kai kurie ją laiko šventvagiška), parodo, kokios dar buvo stiprios mano krikščioniškos emocijos, nors būtent tada, nenorėdama turėti nieko bendra su aplinka, kurios ydos ir silpnybės buvo per daug akivaizdžios, aš ryžtingai atmečiau krikščionybės dogmas ir draudimus.

Ir vis dėlto – kodėl pasirinkau kraujomaišos temą? Iškart atmeskime prielaidas tų naivuolių, kurie įsivaizduoja, kad bet kuris kūrinys gimsta iš asmeninės patirties. Kažkur pasakojau, kad gyvenimas man padovanojo įbrolį, devyniolika metų už mane vyresnį, bet visa laimė, kad mudu matydavomės tik retkarčiais, nes jis būdavo su manimi piktas, kartais niūrus, ir gerokai apkartino mano vaikystę. Tuo metu, kai rašiau „Anna, soror...", šio nelabai malonaus brolelio nebuvau mačiusi dešimt metų. Vis dėlto, parodydama mandagumą anksčiau minėtų prielaidų kurpėjams, neimsiu neigti, kad kai kurias išgalvotas situacijas, kylančias romanisto galvoje, galima sutapatinti su realių situacijų negatyvais: mano atveju tikslus negatyvas būtų ne nuodėmingos aistros apimtas jaunesnysis brolis, o mylintis vyresnysis.

Vis dėlto ta aplinkybė, kad Anos brolio vardas Migelis ir kad iš kartos į kartą visi vyriausieji sūnūs mūsų šeimoje buvo

Mišeliai, byloja, kad šioje istorijoje aš tiesiog negalėjau duoti savo herojui kito vardo, o tik tą, kuriuo visos mano giminės seserys iš tėvo pusės vadino savo brolį. Bet galbūt šie trys skiemenys man pasirodė tinkami dėl ispaniško skambėjimo, lengvai atpažįstamo, bet ne perdėtai ispanistinio, kurį turi tokie vardai kaip Gusmanas, Alonsas ar Fadrikas, o Chuanas tapo amžinu suvedžiotojo sinonimu. Šiaip ar taip, tokiais paaiškinimais nereikėtų per daug pasikliauti.

Mitai, legendos, paslaptingi sapnų klystkeliai ir sociologų statistika liudija, kad mintis apie kraujomaišą nuolat gyva kaip žmogaus emocijų galimybė, vieniems patraukli, kitiems atgrasi. Gal net galima sakyti, kad poetams ji greitai tapo visų seksualinių aistrų simboliu, ir kuo jos stipresnės, tuo labiau tramdomos, baudžiamos ir slepiamos. Iš tikrųjų, jei priklausai dviem priešiškiems klanams kaip Romeo ir Džuljeta, mūsų civilizacijoje tai laikoma neįveikiama kliūtimi; neištikimybė jau seniai tapo kasdieniu reiškiniu, be to, supaprastinus skyrybų procedūrą išvis prarado prestižą. Net dviejų tos pačios lyties žmonių meilė iš dalies įgijo teisę egzistuoti. Tik kraujomaiša tebėra nepriimtina, ir beveik neįmanoma jos įrodyti net tais atvejais, kai ją įtariame. Tad kuo statesnės uolos, tuo įnirtingiau į jas daužosi bangos.

Norėčiau kiek daugiau pakalbėti apie savo teksto taisymus ir iš anksto atsakyti tiems, kurie mano, kad aš nieko neveikiu, tik maniakiškai viską taisau ir keičiu, ką esu parašiusi, taip pat tiems, kuriems atrodo, kad čia spausdinu „Anna, soror..." kaip „jaunystės kūrinį", tokį, kokį parašiau kadaise. 1925-ųjų teksto taisymai, daryti 1935 metais, buvo gramatiniai, sintaksiniai arba stilistiniai. Pirmąją „Aną" parašiau tada, kai man buvo kilęs sumanymas sukurti didžiulę freską. Bet ji liko nebaigta.

Rašiau skubėdama, nesirūpindama nei kompozicija, nei stiliumi, semdamasi tik iš kaži kokio manyje slypinčio šaltinio. Tik vėliau, pradedant *Aleksiu*, išmokau griežtų taisyklių, kurių turi laikytis bet kuris prancūziškai rašantis autorius; dar vėliau, apie 1932 metus, eksperimentuodama ėmiau ieškoti prozoje slypinčių poetinių priemonių, kartais suteikiančių jai nervingumo. 1935 metų tekste jau esama šių įvairių metodų žymių: kai kurias frazes taip suveržiau, taip „prisukau varžtus", kad jos vos nesprogo; kartais dėl nevykusių bandymų stilizuoti personažai tapdavo kone sukaustyti. Beveik visais 1980 metų taisymais siekiau sušvelninti kai kuriuos epizodus. Ankstesniame tekste keliuose prologo puslapiuose matome Aną Flandrijoje, vilkinčią gedulo drabužiais, dėl politinių priežasčių ištekintą už flamando, tarnaujančio Ispanijos karūnai. Tokia apsunkinta įžanga galėjo būti romano *Sūkurys* prologu, kuriame norėjau papasakoti apie gyvenimą Nyderlanduose tuo metu, kai juos valdė ispanai. Čia toji pastraipa, gerokai sutrumpinta, buvo įterpta į jai skirtą chronologinę vietą, prieš pasakojimą apie Anos brandos metus ir senatvę. Daugiausia taisiau ir trumpinau scenas, kuriose apleistoje vietoje šalia Akropolio Migelis sutinka gyvačių mergaitę; perskaičius šį epizodą po daugelio metų, jis man pasirodė pernelyg haliucinacinis, primenantis sapnų scenas ankstyvosiose tragedijose. Dabar gyvačių mergaitė pasirodo tik tam, kad skaitytojas pajustų karštligišką Migelio būklę. Kita vertus, šį bei tą pridėjau, norėdama sustiprinti vietos ir laiko koloritą – be jo, mano manymu, negali būti tikroviškumo. Apie vienuolių smurto aktus ir ištvirkavimus kai kuriuose Italijos vienuolynuose sužinojau vėliau, kai rašydama *Filosofinį akmenį* tyrinėjau slaptų ar atvirų maištų atvejus vienuolynuose šešioliktojo amžiaus pabaigoje; čia jie leidžia tikroviškiau pavaizduoti tą laukinę vietą, kurioje

miršta Valentina, o jos abu vaikai pasibaisėja, supratę, jog myli vienas kitą.

Pagaliau dar reikia paminėti du nedidelius priedus, atskleidžiančius pakitusį autorės požiūrį į gyvenimą. Pirmame, 1925 metų variante, išleistame praėjus dešimčiai metų, pasibaigus egzaltacijos krizei po kraujomaišos akto, donas Migelis iš karto sėda į laivą, nepuoselėdamas nei vilčių, nei ketinimo sugrįžti į Šv. Elmo pilį; naujajame variante stojęs štilis sukliudo galerai išplaukti, suteikia Migeliui galimybę grįžti į Šv. Elmo pilį ir padovanoja įsimylėjėliams dar dvi dienas ir dvi naktis. Taip pasielgiau ne norėdama pratęsti jų tragišką laimę, o dėl to, kad pasakojimas neatrodytų pernelyg griežtai sukonstruotas ir kad jame iki galo išliktų gyvenimui būdingas dreifavimo pojūtis. Tai, kas Migeliui ir Anai atrodė kaip amžinas išsiskyrimas, staiga virto likimo padovanotu dviejų dienų atidėjimu. Šilkinė kaklaskarė, kurią Migelis pririša prie Anos kambario langinių, kad įspėtų, kada pakils vėjas, – tarsi gyvenimo nepastovumo simbolis. Jeigu pirmieji iškilmingi atsisveikinimai buvo tik iliuzija, galimas daiktas, kad kiti bus tokie pat.

Pasakojimą apie ilgus metus, Anos praleistus su vyru, kurio ji nesirinko, ir apie našlės gedulą, slepiantį tikrąjį gedulą, taip pat truputį pakeičiau. Norėjau parodyti sutuoktinius, kurie nemyli vienas kito, bet ir neturi priežasties kits kito nekęsti, nes, nepaisant visko, jie susieti kasdienių gyvenimo rūpesčių ir net iš dalies kūniškų santykių: galima teigti, kad išdidi ir ištikima Migelio mylimoji taip elgiasi iš gėdos arba (įmanomi abu atvejai) todėl, kad neatsispiria jausmui, suteikiančiam jai progą nors trumpą apgaulingą akimirką pajusti malonumą, jog yra mylima. Taip pat pridėjau pastraipą, kurioje Ana, jau našlė, vieną vakarą kelionės metu leidžia sau atsiduoti beveik nepažįstamam ir greitai

pamirštam vyrui, bet ši trumpa ir beveik pasyvi kūno užgaida tik pabrėžia amžiną širdies ištikimybę. Tas įvykis turi mums priminti, koks keistas žmogaus gyvenimas – jame viskas nepastovu tarsi tekantis vanduo, bet svarbiausi įvykiai ne nugrimzta į dugną, o iškyla į paviršių ir kartu su mumis pasiekia jūrą.

Tarudantas, Marokas,
1981 m. kovo 5–11 d.

„Nežinomas žmogus“

Antrasis šio rinkinio kūrinys „Nežinomas žmogus“, ilga apysaka ar trumpas romanas, taip pat trumpa kelių puslapių fantazija „Gražus rytas“ atsirado padalijus į dvi dalis blankią novelę „Rembranto motyvais“, kuri anksčiau, dar neišspausdinta, vadinosi „Natanaelis“. 1979 metais, kelissyk perskaičius šį padriką tekstą, vieną iš pirmųjų savo kūrinių, kurį parašiau būdama dvidešimties ir nuo tada beveik netaisiau, pasirodė, kad jis niekam netinkamas. Iš jo nebeliko nė vienos eilutės, bet vis dėlto jame buvo sėklų, kurios sudygo po kelerių metų.

Pirmoji mintis apie Natanaelio personažą gimė beveik tuo pačiu metu kaip ir Zenono* personažas: labai anksti – toji ankstyva branda stebina net mane – ėmiau svajoti apie du vyrus, neaiškiai išnyrančius senųjų Nyderlandų fone: vienas – kamuojamas pažinimo aistros, godžiai trokštantis pasiimti tai, ko gyvenimas gali jį išmokyti, tegu ir neduoti, susipažinęs su visomis savo meto

* Turima omenyje romano *Filosofinis akmuo* veikėjas. (Vert. past.)

kultūromis ir filosofijomis ir viską atmetantis, kad susikurtų savo įsitikinimus; kitas – tarsi plaukiantis su gyvenimu, atkaklus ir sykiu toks apatiškas, kad atrodo pasyvus, beveik neišsilavinęs, bet apdovanotas tyra siela ir aiškiu protu, todėl instinktyviai nusigręžia nuo visko, kas netikra ir bergždžia, ir miršta jaunas, nesigailėdamas savęs ir per daug nesistebėdamas – taip, kaip gyveno.

Jau pirmojoje versijoje, kurią parašiau būdama dvidešimties, Natanaelį padariau dailidės sūnumi su savotiška užuomina į tą, kuris pasiskelbė esąs Žmogaus Sūnumi. „Nežinomame žmoguje" šios sąvokos jau nėra arba ji labai neaiški ir pavartota beveik įprastine prasme – kad kiekvienas žmogus yra Kristus. Pradžioje apgyvendinau Natanaelį Olandijoje, šalyje, kurią pažinau anksti, bent kai kuriuos jos rajonus, be to, XVII amžiaus Olandijoje, kurią visi pažįstame iš dailininkų paveikslų. Ir vis dėlto tuometinis pasakojimas buvo miglotas ir dirbtinis dėl labai paprastų priežasčių – mat nusprendusi padaryti Natanaelį darbininku supratau, kad nieko neišmanau apie savo meto darbininkų gyvenimą ir dar mažiau – apie vaizduojamos epochos. Beveik nieko nežinojau apie miestuose viešpataujantį skurdą; buvau per jauna, kad suvokčiau didžiuosius kompromisus ir mažus kasdienius kiekvieno žmogaus pralaimėjimus. Kaip ir šioje istorijoje, įsivaizdavau, kad Natanaelis, jau sergantis plaučių liga, susiranda pas Amsterdamo knygininką sėdimą darbą, bet nepagalvojau, kur jis galėjo pasisemti žinių, būtinų korektoriui. Kaip ir dabartinėje apysakoje, apvesdinau jį su žyde iš smuklės, bet prostitutės portretas, nupieštas merginos, dar gerai nepažįstančios moterų, geriausiu atveju išėjo nevykęs – jai trūko išskirtinio elemento, skiriančio vieną būtybę nuo kitos ir netikėtai atsiveriančio tik mylinčioms akims. Pagaliau, po ilgo ir liūdno pasivaikščiojimo

Amsterdamo gatvėmis, išsekęs Natanaelis atsiduria ligoninėje ir miršta nuo patogios ligos, pleurito, nepatirdamas nei priešmirtinių kančių, nei siaubo, kurį sukelia irstantis kūnas. Visa tai buvo panašu į pilką paveikslą, nutapytą pilkame fone – taip nutinka dažnai, kai gyvenimą matai iš šalies, ir nenutinka niekad, kai žvelgi į jį iš vidaus.

Ir vis dėlto šis personažas tebeglūdėjo kažkurioje tamsioje mano esybės kertelėje. 1957 metais, gyvendama Mon Dezero (*Monts-Déserts*) saloje (aš teikiu pirmenybę pavadinimui, kurį pirmąkart žemėlapyje užrašė Champlainas, o ne vėlesniam, *Mount-Desert Island*), priėmiau, kaip tuo metu darydavau dažnai, pasiūlymą trumpai pakeliauti po šalį su paskaitų ciklu – tai buvo lengvas būdas padengti kelionės išlaidas. Buvo sutarta, kad turėsiu aplankyti tris Kanados miestus – Kvebeką, Monrealį bei Otavą ir skaityti paskaitas universitetų ir prancūzakalbių klubų auditorijai. Tuo metu man buvo paprasčiausia nusigauti į geležinkelio stotį viename iš Meino valstijos miestelių ir sėsti į vienintelį traukinį Niujorkas–Monrealis, dar tebevežiojantį keleivius. Artėjo metas traukiniams užimti dinozaurų vietą laiko atliekų sąvartynuose ir laukti, kada ateis eilė prie jų prisidėti ir automobiliams: Meino geležinkeliai buvo laikomi jau tik gabenti rąstams, pasmerktiems tapti popieriaus mase. Traukinys, turintis vienintelį vagoną, pulmaną, šioje stotyje sustodavo antrą valandą ryto – taip jis važinėja ir dabar. Apie dešimtą vakaro paskutinis autobusas mudvi su Grace Frick išlaipino tuščioje uždarytoje stotyje: laukimo salė būdavo atidaroma tik be penkiolikos antrą. Apsistojome vienintelėje tose vietose užeigoje. Šioje savotiškoje pakelės smuklėje buvo triukšminga ir prirūkyta. Grace įsitaisė prie stalo su knyga ir ėmė skaityti vos švyksinčioje lempelės šviesoje, o aš kelioms valandoms išsinuomojau kambarį ir lovą.

Buvau apgyvendinta antrame aukšte. Siaurame, tuščiame kambarėlyje akį rėžiančiais apmušalais, be lovos, stovėjo vienintelė kėdė, tikriausiai skirta nežinia ko į šią skylę užklystantiems komivojažieriams.

Miegoti man trukdė šaltis ir migrena, bet per dvi valandas atsitiko nepaprastas dalykas: staiga, atsiradę nežinia iš kur, kartais greiti kaip filmo kadrai, prieš akis prabėgo Natanaelio, apie kurį jau dvidešimt metų net nepagalvojau, gyvenimo epizodai.

Žinoma, buvo ne visai taip: prieš dvejus ar trejus metus man į rankas pateko Samuelio Pepyso, anglo, kamerinės muzikos, tvarkingo šeimyninio gyvenimo ir trumpų meilės nuotykių mėgėjo, biografija. Jis buvo ne tik garsus XVIII amžiaus Londono metraštininkas, vienas iš atviriausios erotikos tradicijos pradininkų, bet – darbo dienomis, taip sakant, – dar ir veiklus Admiraliteto sekretorius. Tada sužinojau, kad jo laikais olandų dailidės dirbo britų karinėse laivų statyklose. Tai man priminė mano jaunąjį darbininką iš Amsterdamo, ir aš tariau sau, kad tokia aplinka labai tiktų jo gyvenimo pradžiai. Gal tie apmąstymai jau tyliai rengė dirvą vaizdams ar nuotykių nuotrupoms? Šiaip ar taip, ant savo kambario sienos, kurią apšvietė lempa su gaubtu, mirguliuojančioje šviesoje prieš mano akis dvi valandas šmėžavo šešiolikmečio Natanaelio, kurio tada dar nepažinojau, gyvenimo vaizdai. Jis šlubčiojo ir negalėjo dirbti ant pastolių, todėl buvo atiduotas mokyklos mokytojui. Po vienų muštynių buvo priverstas bėgti ir pasislėpė tristiebiame laive, plaukiančiame į Antilų salas. Kartu su Natanaeliu aš taip pat nuplaukiau į Jamaiką ir Barbadosą, paskui britų kateriu, patruliuojančiu Meino pakrantėse, pasukau į šiaurę, prie Meino įlankos, neseniai atsivėrusios godiems europiečiams. Įsivaizdavau jį įsipainiojusį į tikrą epizodą, – kuris, beje, yra vienintelė „istorinė“ mano pasakojimo

dalis, – anglų flibustjerų ataką prieš būrelį prancūzų jėzuitų, ką tik išsilaipinusių Mon Dezero saloje, tais laikais visiškai pateisinusioje savo pavadinimą. Tai įvyko 1621 metais, daug anksčiau, nei vyksta mano novelės, kurioje aš tyčia laisvai elgiuosi su datomis (Natanaeliui jos taip pat nerūpėjo), veiksmas. Truputį vėliau ir gerokai toliau įsivaizdavau jį išmestą į Užmirštąją salą, kurią skaitytojai gali savo noru įkurdinti bet kur – Meino šiaurėje ar prie dabartinės Kanados sienos, tarp Greit Vaso ir Kampobelo salų. Pagaliau jis grįžo į Europą, tada dar neįsivaizdavau kaip, ir, pasinaudojęs menkomis žiniomis, įgytomis iš mokytojo, įsidarbino pas savo garsųjį dėdę, Amsterdamo knygininką, kuris jau buvo ir pirmojoje versijoje.

Jis vedė jauną žydę, vardu Sara, bet dabar ji buvo ne tik prostitutė, bet ir vagilė. Lemtingo pasivaikščiojimo sningant epizodas taip pat liko, bet Natanaelis mirė ne taip greitai. Išėjęs iš ligoninės, tapo liokajumi, kurį laiką trynėsi turčių elegancijos bei menų pasaulyje, vertindamas jį kaip žmogus, pažinęs išvirkščiąją daiktų pusę. Galų gale turėjo išvažiuoti ir mirti vienoje iš Fryzų salų, tada dar nežinojau nei kurioje, nei kokiomis aplinkybėmis. Kaip tik tuo metu buvo pranešta, kad atvažiavo traukinys.

Vis dėlto užrašyti tai, ką išvydau naktį tolimame Meino užkampyje, man nepavyko, iš pradžių trukdė paskaitos – geros, vidutinės, prastos, – vėliau rimta liga, dėl kurios beveik tris savaites užtrukau Monrealyje, ir pagaliau keleri sunkūs metai. Tada pasakiau sau, kaip ne kartą esu sakiusi panašiomis aplinkybėmis: jeigu šiose vizijose yra kas nors svarbaus, jos sugrįš. Parašiau *Filosofinį akmenį*, *Šiaurės archyvus*, keletą esė, išverčiau kelias knygas, bet Natanaelis tebeglūdėjo šešėlyje. Jis pasirodė tik 1980-aisiais, praėjus dvidešimčiai metų.

Visą apsakymo „Nežinomas žmogus" tekstą parašiau 1979–1981 metais, tokiais kupinais įvykių, permainų ir kelionių. Prie vaizdų, kuriuos mačiau praslenkant pro akis prieš dvidešimt dvejus metus, prisidėjo kiti, atsiradę po paskutinių įspūdžių. Toks staigus kūrybinis proveržis įvyksta su kiekviena knyga, ir tada tik reikia ją parašyti. Viename ar kitame epizode pasirodo nauji personažai, už vienų scenų, tarsi praskleidus dekoracijas, atsiveria kitos: mažoji Fua, seni jos tėvai ir silpnaprotis broliukas; mefrau Lauba su truputį įtartinais savo namais; į nejaukią padėtį patekęs pasileidęs helenistas; burmistro van Hercogo tarnaitė parkos veidu, aplinkiniais keliais nuvedanti Natanaelį į salą, kurioje jo laukia mirtis; spaustuvės gyventojai ir prabangių salonų lankytojai; nuo tigro dantų išgelbėto šuns istorija, kurią aptikau vartydama XVIII amžiaus senų laikraščių puslapius; duslus bangų, sunešančių ir nuplaunančių kopas pleškenimas, tūkstančių sparnų plakimas, kurio pasiklausyti neseniai buvau nuplaukusi į vieną iš Fryzų salų; vėjo beveik nepasiekiamas landų kampelis – ten aš atsiguliau po žemuoginiais medžiais ieškodama vietos, kur Natanaeliui būtų patogiausia numirti. Kiekvienas literatūros kūrinys – tai daugybė vizijų, prisiminimų, poelgių, sąvokų ir informacijos, kurios pasisemiame iš pokalbių, knygų ar iš to, ką patyrėme gyvenime.

Rašant „Nežinomą žmogų" buvo sunkiausia pavaizduoti Natanaelį beveik neišprususį, tyliai rikiuojantį mintis apie jį supantį pasaulį ir kartais, labai retai, tarsi miknius ne itin rišliai ir suprantamai bandantį savo mintimis ar bent jų nuotrupomis pasidalyti su kitais. Natanaelis – vienas iš tų, kurie mąsto beveik be žodžių. Kitaip tariant, jo kalboje nėra įprastų ir nuvalkiotų žodžių, nusitrynusių kaip senos monetos, kurie mums padeda apsikeisti tuo, ką laikome idėjomis, tuo, kuo, mums regisi,

tikime, ir ką, mums regisi, galvojame. Kad iš visų tų beformių minčių išeitų apsakymas, jas dar reikėjo išdėstyti žodžiu. Prisipažįstu, pasielgiau suktai, kai per kaimo mokytoją suteikiau Natanaeliui šiokių tokių žinių, o vėliau – galimybę pas savo dėdę Eliją Adrianseną ne tik gauti menkai apmokamą darbą, bet ir susisteminti atskiras žinias ir sąvokas, tad tos lotynų kalbos, geografijos ir senovės istorijos nuotrupos nori nenori tapo jam tarsi gairės potvynių ir atoslūgių kupiname gyvenime; Natanaelis nėra toks jau neišmanėlis ar bėdžius, kokį buvau sumaniusi pavaizduoti. Ir vis dėlto jis nepriklausomas nuo visuotinai priimtų nuomonių, toli gražu ne kvailas savamokslis, atsikratęs bet kokio balasto; jis instinktyviai purtosi to, kuo knygos, kurias skaito, muzika, kurios klausosi, tapyba, už kurios kartais užkliūva jo žvilgsnis, temdo nuogą daiktų prigimtį; jis abejingas laikraščių aprašomiems svarbiems įvykiams; be prietarų žvelgia į viską, kas susiję su jausmų gyvenimu, o kartu ir be didelio susijaudinimo, be apsimestinių aistrų, kurias žadina draudimai ar įgytas erotizmas; mokslą ir filosofiją priima tokius, kokie jie yra, juolab mokslininkus ir filosofus, su kuriais jam tenka susitikti; jis neišdidus, todėl į pasaulį žvelgia giedru žvilgsniu. Štai ir viskas, ką galima pasakyti apie Natanaelį.

„Gražus rytas"

„Gražaus ryto" pradžia tapo seniai parašytos novelės „Natanaelis" baigiamasis epizodas. Savo personažui padovanojau sūnų, tikrą ar tariamą, kurį jam pagimdė Sara; vaikas augo su motina žydų kvartalo gatvelėse, o sulaukęs trylikos pabėgo iš namų su

anglų aktorių trupe – tais laikais taip nutikdavo. Panašios trupės rengdavo vaidinimus Vokietijos kunigaikščių dvaruose ar Skandinavijos šalyse, kurių valdovai būdavo lankęsi Vaitholo dvare ar vedę anglų princeses, labai trokštančias sužinoti paskutines Londono naujienas. Trupei netikėtai reikėjo pakeisti jauną pagrindinio vaidmens atlikėją, o tai, kaip žinome, visada būdavo paauglys ar mergina persirengęs vaikas.

Pirmoje versijoje, kurią parašiau būdama dvidešimties, nepasivarginau savęs paklausti, kaip šis berniukas nuo Amsterdamo grindinio galėjo taip išmokti anglų kalbą, kad galėtų vaidinti Fordo ar Shakespeare'o pjesėje. Esu įsitikinusi, kad kažkieno mestas priekaištas, kaip ir mano troškimas praplėsti veiksmo ribas, paskatino mane galutinėje „Nežinomo žmogaus" redakcijoje, viena vertus, įterpti pasakojimą apie Natanaelio vaikystę ir paauglystę Grinidže, antra vertus, padaryti užuominą apie Saros sėkmę Londono viešnamiuose, todėl dabar olandų gyvenimo scenos vyksta angliškame fone. Ankstesniame tekste taip pat nebuvo pas mefrau Laubą gyvenančio senojo Londono aktoriaus, kuris davė berniukui keletą iškalbos pamokų.

Taip pat, žinoma, atsisakiau kai kurių detalių, pridėjau kitų ar pakeičiau jas naujomis, todėl nei iš pirmojo eskizo, nei iš 1935 metais peržiūrėtų puslapių, skirtų berniukui, neliko nė eilutės. Svarbiausia 1981 metų apsakyme yra tai, kad mažasis Lozorius, iš nušiurusių senojo aktoriaus brošiūrų ganėtinai gerai susipažinęs su keliomis jau išėjusiomis iš mados karalienės Elžbietos ar karaliaus Jokūbo laikų dramomis, iš anksto nugyvena ne tik savo, bet ir apskritai žmogaus gyvenimą, įsivaizduodamas save čia mergaite ir berniuku, čia jaunuoliu ir seniu, čia nužudytu vaiku ir žiauriu žudiku, karaliumi ir elgeta, juodai apsitaisiusiu princu ir išsidažiusiu princo juokdariu. Visa, dėl ko

verta gyventi, jis patiria, kai lietingą rytą kartu su kitais aktoriais, kaip ir jis apsivilkusiais scenos rūbais, sėda į vežimą, uždengtą brezentiniu stogu, ir darda į pono de Brederodės sodus vaidinti Shakespeare'o komedijos *Kaip jums patinka*. Ir, kaip ir pirmame pasakojimo variante, vadeles laiko Mirtimi iš seno viduramžių farso persirengęs aktorius, įsisupęs į jokios liūties nepermerkiamą baltą paklodę. Ši detalė, paimta iš vieno panašaus Cervanteso epizodo, pateisino 1935 metų rinkinio pavadinimą: *Vežimą vadelioja Mirtis*. Kupinas simbolizmo, dabar šis pavadinimas man pasirodė pernelyg supaprastintas: vežimą vadelioja ne tik mirtis, bet ir gyvenimas.

Sintra, 1981 m. kovo 2–5 d.
Niujorkas, Paryžius, 1981 m. spalio 15–28 d.

Marguerite Yourcenar
Kaip tekantis vanduo

Iš prancūzų kalbos vertė
Pranas Bieliauskas

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Maketavo
Sigrida Juozapaitytė

Tiražas 1 200 egz.

Išleido UAB „Baltų lankų" leidyba
Palangos g. 4, LT-01402 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt

Spausdino UAB „Spindulio spaustuvė"
Vakarinis aplinkkelis 24,
LT–48184 Kaunas

...prie mėlynos jūros, po rožiniu dangumi, jis įsikūnys į burtininką Prosperą <...> ir prisimins, kaip prieš daugelį metų buvo savo paties dukra, nekaltąja Miranda, kuri įsimyli vyrą todėl, kad jis jai gražus. Nuraminęs žemę ir bangas, jis ištars nuostabius žodžius apie dalykus, kurie praeina kaip sapnas mūsų gyvenimą gaubiančio sapno gelmėse <...>. O kai ateis metas, kai jam nebeliks vietos ant medinės scenos, jis taps žvakių nuodegų gnaibytoju, žmogumi, kuris žvakes uždega, paskui po vieną užgesina. Beje, kadangi jis mokės visus vaidmenis, jį priims ir sufleriu: tada jo balsas, taip sakant, girdėsis visuose balsuose. Jį užplūdo karštligiškas džiaugsmas pagalvojus, kad jis vienu sykiu gali būti tokia daugybe žmonių, patiriančių tiek nuotykių.

Marguerite Yourcenar (1903–1987) – žymi prancūzų ir belgų rašytoja klasikė, intelektualė, pirmoji moteris, išrinkta Prancūzų akademijos nare (1980), daugelio romanų, esė, eilėraščių rinkinių autorė, vertėja, kritikė, įvairių literatūros premijų laureatė. Pasak garsaus prancūzų kritiko Jeano d'Ormessono, „Yourcenar esmę <...> atskleidžia reiklumas, kuris prieštarauja šios epochos tendencijoms. Trumpai tariant, ji nepasitiki laime. Ji niekina laimę ir jai priešpriešina tarnystę – tai turbūt tiksliausias žodis, apibrėžiantis jos asmenybę bei kūrybą".

Knygą *Kaip tekantis vanduo* sudaro trys apsakymai, sukurti 1925 m., peržiūrėti 1935 m., o atskira knyga išleisti tik 1981-aisiais. Kūrinių veiksmo laikas apima XVI–XVII amžius. Pirmame apsakyme *Anna, soror...* vaizduojama tragiška brolio ir sesers meilė Neapolyje. Apsakymo *Nežinomas žmogus* veiksmas vyksta Rembrandto laikų Amsterdame, jo herojus Natanaelis – paprastas žmogus, naivus ir atviras pasauliui. Apsakyme *Gražus rytas* jo sūnus Lozorius prisideda prie keliaujančių aktorių trupės ir gauna galimybę nugyventi daugybę skirtingų gyvenimų.

Skaitytojai Yourcenar kūrybą jau spėjo pamėgti. Lietuvių kalba išleistas romanas *Filosofinis akmuo* (2001, 2006), *Adriano memuarai* (1986, 1996), *Rytietiškos novelės* (2008).

Visiems rašytojos kūriniams būdinga subtili, poetiška kalba, tapybiški vaizdai ir filosofinės įžvalgos.